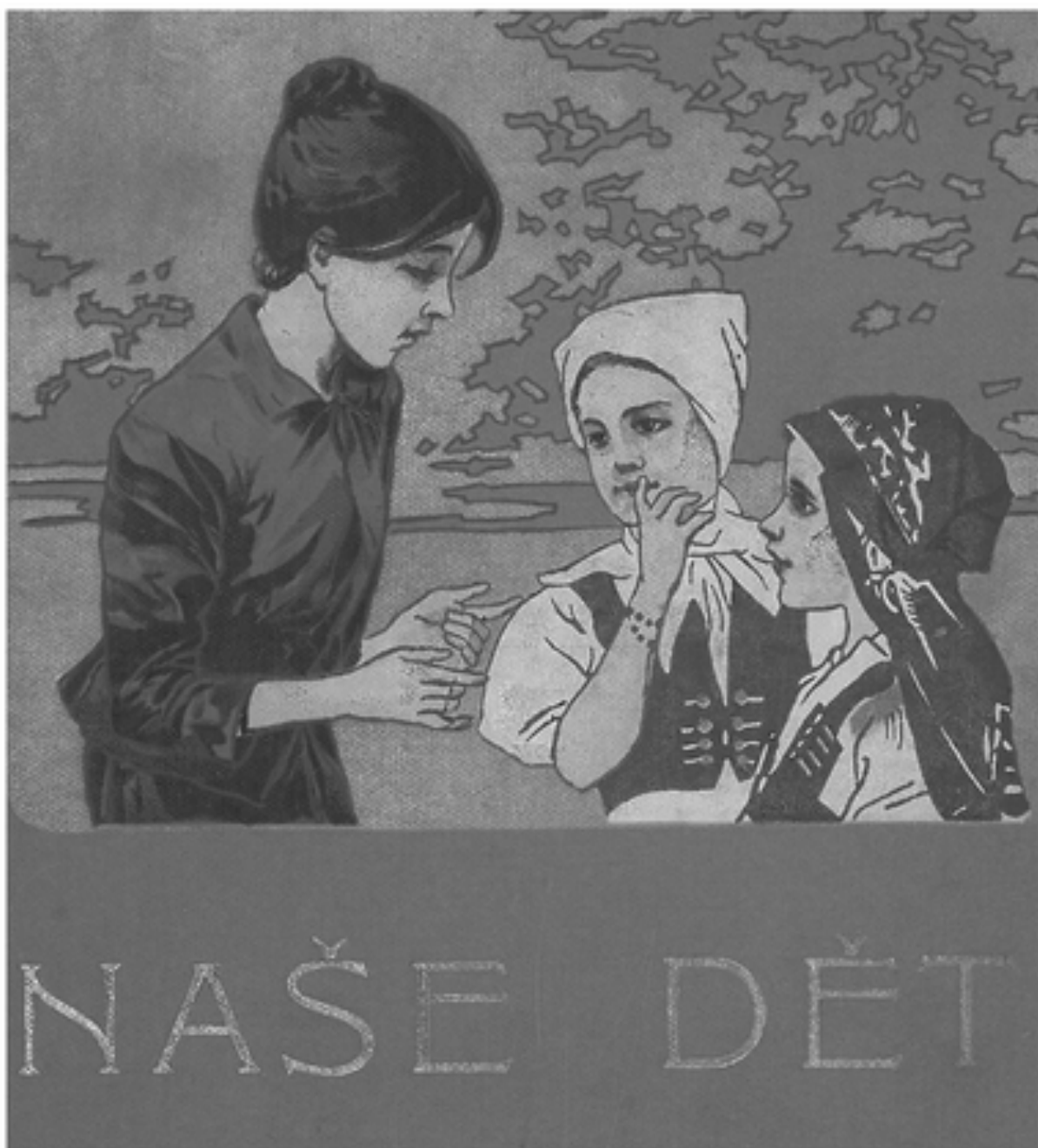




JEJICH ŽIVOT V RODINĚ
 MEZI SEBOU A V OBCI,
 JEJICH POESII, ZÁBAVY,
 HRY I PRÁCE SPOLEČNÉ
 POPISUJE

FRANTIŠEK BARTOŠ:

NAŠE DĚTI.

DRUHÉ,
ROZMNOŽENÉ VYDÁNÍ.

ILLUSTROVAL
MIKULÁŠ ALEŠ.

VE PROSPĚCH
ÚSTŘEDNÍ MATICE ŠKOLSKÉ



NAŠE DĚTI.

JEJICH ŽIVOT V RODINĚ, MEZI SEBOU A V OBCI,
JEJICH POESII,
ZÁBAVY, HRY I PRÁCE SPOLEČNÉ

POPISUJE

FRANTIŠEK BARTOŠ.

DRUHÉ, ROZMNOŽENÉ VYDÁNÍ.

TISKEM A NÁKLADEM J. OTTY V PRAZE.

PŘEDMLUVA.

Našimi dětmi rozumím tu jednak děti moravské, jak jsem je poznal delším pozorováním ve své otčině a na svých dvouletých cestách po Moravě a Slezsku, jednak děti skutečně naše, jak si je vychovával náš lid sám v rodině i v obci, a jak děti spolu vyrůstaly a sebe vychovávaly svou vlastní kázní ve volné boží přírodě a v ovzduší své líbezné poesie při společných hrách a zábavách i při společné práci.

Psána jest pak tato knížka o dětech, jakými skutečně jsou, ne, jakými by snad býti měly. Proto neostýchal jsem se ponechat našim zdravým a bujarým hochům i trochu té rozvernosti, jež jest přirozeným údělem každé veselé a bezstarostné mládeže. Dopřáno tedy místa i některým výstřelkům chlapeckého humoru takovým, jež by opatrný a rozšafný pædagog asi sotva ukládal učiti se na paměť svým chovancům.

Než vyjmouc tuto část, domnívám se, že většina dětských říkadel a popěveků, zábav a her v tuto sbírku pojatých i našim nynějším i všem budoucím dětem českým dobře se hodí. Neberme našim dětem, co se u nich po staletí osvědčovalo, co tolika jich pokolením nové a nové radosti a ušlechtilé zábavy poskytovalo, jejich síly tělesné i duševní osvěžovalo a rozvíjelo; zvláště když to, co jim naše pædagogická literatura za to v náhradu skýtá, druhdy nade vše pomyšlení chatrné a nejapné bývá.*)

Methoda naší samorostlé „školy mateřské“, kterou něžná láska našich matek svým miláčkům vybásnila, sotva kdy bude překonána

*) Srovn. o tom mou rozpravu „Život a literatura“ v „Obzoru“ 1882 č. 10. a následující.

kterou methodou suchého rozumu a chladného srdce, jež se vnučuje nyní našim dětem leckterými plody té naší „zahrádkové“ literatury. Říkejte a pějte dětem ty drobné básničky a popěvky plné srdečné lásky k Bohu a ku přírodě a pravé, ušlechtilé poesie, tu nevyrovnanou naši ptačí řeč, ty srdečné i žertovné koledy, a deklamujte jim vedle toho ty „didaktické“ a „mravoučné“ básně našich novověkých „spisovatelů pro mládež“, a zeptejte se jich pak, co se jim lépe líbí?! — A což ty rozmanité hry dětské nejsou-li výbornou gymnastikou tělu i duchu dětskému?

Látku v této sbírce spracovanou nasbíral jsem si většinou sám; ale dostalo mi se i vydatné pomoci od mnohých ochotných a milých přispívatelů, z nichž někteří i mimo to můj ethnografický materiál platně rozmnožili. Jsou to jmenovitě páni národní učitelé: Method Bezděk v Čejkovicích, Josef Blažek v Kobylí, Janáček v Brušperku, Jos. Koněrza v Slavkovicích, Vilém Kotrlý v Chromči, Jan Měrka v Otaslavicích, Ant. Pacák v Ježově, Edvard Peck ve Vyzovicích, Frant. Still v Nové Vsi u Nového Města, Josef Vojta v Krasonicích, Jan Vrzal v Serovicích. Také příspěvky několika gymn. žáků brněnských a přerovských (prostřednictvím p. prof. Fr. Bílého), chovanců kroměřížského semináře a p. Jaroslava Gryce, rolníka v Ruprechtově, rozmnožena tato sbírka některými pěknými čísly. Zvláštními pak díky za vzácné a hojné příspěvky zavázán jsem svým spolupracovníkům na poli mor. ethnografie, pp. Mat. Václavkovi, c. k. okresnímu inspektoru na Vsetíně, Tom. Šmýdovi, faráři ve Skřípově u Opavy, P. Pavelkovi, faráři v Líšni, Jakubu Vrbasovi, učiteli ve Ždánicích a Cyrillu Mašíčkovi, bohoslovci v Brně. Tento jmenovitě notami poznamenal velikou část ptačí řeči*) a přispěl mimo to hojnými říkadly, hrami a koledami. Všem těmto svým ochotným pomocníkům i jiným nejmenovaným (jichž připomenuto bude na jiných místech) vzdávám díky nejupřímnější.

V Brně, dne 2. dubna 1888.

F. Bartoš.

*) Netřeba tuším zvláště podotýkati, že rozmanitého toho šveholení a cvrlikání ptačího našimi notami věrně a přesně vystihnouti nelze, nýbrž toliko tak, jak je lid svým hlasem a svou řečí napodobuje.

K DRUHÉMU VYDÁNÍ.

Hned po vydání „Našich dětí“ r. 1888 dostalo mi se hojně pěkných a zajímavých doplňkův od rozličných přispívatelů; nejvíce od velezasloužilého spolupracovníka mého v. p. Cyrilla Mašíčka, nyní faráře v Krásné u Jimramova (z Líšně), potom od pana Ed. Pecka, nadučitele v Domaželicích na Přerovsku (z Vyzovska), sl. A. Vrbové v Přerově, p. Jana Večeře, učitele v Kamenici na Jihlavsku a j.

Těmito příspěvky a mými vlastními sbírkami rozhojněno značně toto vydání druhé, i přál bych si, aby se mu dostalo téhož vlídného přijetí jako vydání prvnímu, jež do roka skoro všecko bylo rozebráno.

V Brně, dne 16. března 1898.

F. Bartoš.



Jesti, myslím, poesie první
podíl každého už dítěte,
jeho okem, myslí jeho chůvou,
první učitelkou ve světě.

JAN NERUDA.

Do let padesátých školní vyučování po našem venkově nebylo tak rozšířeno, aniž ho poskytováno tou měrou jako nyní. Nebylo tehdy nic neobyčejného, že v leckteré naší odlehlé dědince ani pan starosta čísti a psáti neuměl, a sotva bylo nalézti nějakého přistěhovalého řemeslníka, jenž dovedl spravovati úřad obecního písaře.

A přece nebyl náš lid tehdy nevzdělaným, na to surovým; ba maje posud jasný obraz tehdejší doby v čerstvé paměti, smím tvrditi, že byl ve svém způsobě vzdělanějším nežli pokolení jeho nynější. Proti nynějšímu skrovnému počtu čtenářů plodů básnických bylo jich tehdy na statisíce, kteří své samorostlé národní písně, ne sice tištěné, leda bylo četli, nýbrž od srdce do srdce s pravým porozuměním z útroby rozvroucnělé pěli; a mezi nimi byl nejeden geniální tvůrčí duch básnický.

Ze svých zlatých pohádek a pověstí, třebaš jeho naivní mysl unášely v nadpřirozený svět báječný, přece lid mravní řád skutečného světa lépe poznával, nežli nyní poznati může z celé haldy novověkých našich románův a povídek, v nichž se mu často místo skutečných lidí, skutečných poměrů, skutečného světa vyličují nejapné všeho toho karikatury. A což ta naše jadrná, obsažná i vtipná přísloví nesvědčí-li o neobyčejné bystrosti ducha a mravní síle našeho lidu?

Ale i řemeslná i umělecká činnost byla tehdy mezi lidem naším obecnější a dokonalejší. Chaloupky své stavívali si naši sousedé sami, pomáhající si navzájem, a nebylo hospodáře, aby si neuměl potřebných správek kolářských, tesařských a stolařských sám pořizovati. Z pomezi těchto řemeslníků vynikl i nejeden samouk umělec, kterýž uměl nejen všelike ozdůbky a sošky ze dřeva vyřezávati, nýbrž i rozmanité hudební nástroje, ano i celé varhany zhotovovati. Ozdobného, v pravdě uměleckého vyšívání našich žen povšimla si konečně i naše veřejnost, nevěříc se mu vynadiviti.

Nejspanilejším květem této samorostlé vzdělanosti byla ušlechtilá mravnost našeho lidu. Upřímná, vroucí zbožnost pronikala jeho srdce a posvěcovala všechn jeho život. Srdečnou láskou lnuli k sobě nejen nejbližší pokrevenci, nýbrž i vzdálení příbuzní; ba celá dědina byla jako jednou rodinou, jejíž údové při pracích ochotně si pomáhali a ve všelikých potřebách nezištně se podporovali.

A škola, ve které naše děti vzdělanosti této nabývaly, byla přirozená a praktická škola života rodinného a pospolitého. Nuže, poohledněme se v této škole, jež byla všecka naší a v níž naše děti zůstávaly našimi.

I.

Dítě v rodině.*)

1. Narození dítěte. — Zkoumání budoucnosti. — První koupel. — Křest. — Odstavení. — Pověrečná péče o blaho dítěte.

Dítě přišlo na svět, kde se vzalo, tu se vzalo. Na východní Moravě ulovila je babka ve vodě: ve studánce, na potoce nebo v rybníce; jinde přinesla je vrána komínem. Proto pokřikují tu děti na vránu: „Polet, vráno, k nám budem kolíbat!“

Ve Slezsku děti drobí vráně buchtu cukrem posypanou, aby jim přinesla bratříčka nebo sestřičku.

Hned, jak se dítě narodí, bába je zavine do zástěry a položí pod stůl říkajíc: „Ze země jsme posli, do ní se navrátíme; budiž k něčemu,“ a udeří je zlehka, „by bylo poslušno“. Jinde jiné příčiny toho se udávají; na stole prý bývá chléb, proto se dítě klade podeň, aby si ho vážilo. Jinde zase domnívají se, že dítě položeno jsouc na zemi pod stůl, bude míti dobrou paměť, nebo že se bude držeti domu netoulajíc se, že nebude plačtivo a pod.

Bedlivě se pozoruje doba, ve kterou se dítě narodí, neboť to rozhoduje o jeho budoucnosti. Narodí-li se v neděli, bude šťastno až do smrti. Zvláště veliké štěstí čeká dítěte na veliký pátek narozeného; ale to prý se přihodí málo kdy. Padá-li v tu dobu právě sníh, nebo kvetou-li stromy, budou dítěti brzy vlasy prokvétati; nejlépe, když kvetou růže: dítě bude zdrávo a červených tváří. Dítě na smrtnou neděli narozené do roka zemře.

*) Hodlaje řádky těmito vypsati život „našich dětí“ s rozmanitých jeho stránek, dovoluji si opakovati některé věci, o nichž jsem se už i jinde zmínil.

Když se dítě narodí v „košuli“ (bláně), nechala-li by se na něm, bude míti sílu nadpřirozenou. Otvírá-li dítě hned po narození ručky, bude štědré, pakli je zavírá, skoupé bude.

V některých slovenských dědinách je zvykem a bývalo za stara i jinde: když se dítě narodí, všichni sousedé přijdou, pochovají je na loktech a podarují po penízku. Významný to zajisté obřad, jímž se dítě přijímá za úda veliké rodiny, celé obce.

Na Hodonsku každému novorozenému dítěti zasazují ovocný stromek, jehož pak pilně ošetřují; neboť jak se stromek daří, tak i dítě roste. Ze stromků takových vyňata jest oskoruša (*sorbus domestica*); tu má sázeti jen starý člověk, který tak jak tak brzo umře.

Která matka nepřála by si, aby její dítě bylo hodné, zdravé a krásné? Z této přirozené touhy vznikly leckteré „pověry“, kteréž za tím účelem děťátku první koupel připravují. Dávajíť do něho Slováci žita, by bylo dítě dobrým hospodářem, stříbrný peníz, aby se ho držely peníze, a šípovou růží nebo jeřabiny, aby bylo červené a krásné; mimo to z praktické příčiny také kmínu, by dobře spávalo. Na Valaších kromě toho chlapečkovi přidají soli a železa, by měl rozum a sílu, děvčátku slámy, aby mu narostly dlouhé vlasy. Ve Slezsku přilévají mléka aby bylo dítě pěkné bílé. — Vře-li voda na první koupel vařená klokočem, nemá se v ní pak dítě koupati, lidé by na ně zanevřeli.

Na Uherskobrodsku, když se má dítě nésti na křest, babka položí pod práh s jedné strany sekeru, s druhé metlu a pozoruje, oč kmotra zavadí, vykročujíc s chlapcem z jizby. Zavadí-li o sekeru, chlapec bude silákem, pakli o metlu, za nedlouho umře. Zhasne-li kmotrům při křtu svíčka, nebo točí-li se její kouř k zemi, dítě nevyroste. Kmotra slovenská, nesouc děvčátko po křtu kolem oltáře na ofěru, utře je plachtou oltářní, aby dospějíc bylo šuhajům vzácné. Matky valašské všecky své děti dávají nositi na křest v jedné košilce, aby se měly rády a „sa zhozovaly“ (svorny byly). Po křtu do třetího (někde do sedmého) dne lidé domácí nepovědí, jaké dítěti jméno, sice by dítě bylo prostořeké a všetečné.

Třetí den po křtu přijde babička „zmývat vínky“. „Vínkové peníze“ přinášejí štěstí. Na Žďársku, když se buduje nové stavení,

zamotají je do obrázka a zazdí do základu, nebo přidají je k penězům, za něž kupují dobytek, kterýž pak se dobře plemení.

V Kojetíně pozve babka na „smývanky“ děti příbuzných a sousedů pěti- až šestileté, vloží do koupele vajíčko, jež děti pozvané jedno po druhém vezmou a jím novorozeňátku tvářičku do kola pohladí, „aby byla kulatá“. V Tištině na Kojetsku sejdou se děti z celé dědiny ode 3—10 let a donesou babce po vajíčku, aby jim také donesla děťátko. Bývají pak počastovány.

Do šesti neděl má chůva s dítětem jíti na besedu; nešla-li by, dítě bylo by nemluvné.

Jako důležitá jest pro budoucí osud dítěte doba, kdy se narodí, tak není též jednostejno, kdy se odstaví. „Když se hora odívá do zelena“, tehdy dobře dítě odstaviti, ne však, když list nebo květ se stromu oprchuje, „pršely by s něho šaty“ (mnoho by sedralo, jsouc příliš skotačivé). Odstaví-li matka dítě, když jsou sena v kopkách, bude mívati štěstí. Dítě nemá se odstavovati v úplněk měsíce, mělo by řídké vlasy, a odstavilo-li by se, když kvete strom, brzy by sešedivělo. Neradno také odstavovati je, „když jsou měchy otevřeny“, t. j. když se seje, bylo by nehospodárné a marnotratné.

Když se má dítě odstaviti, matka posadí je na stůl a položí před ním koláč, obrázek a peníz. Sáhne-li po koláči, bude se míti k světu; oblíbí-li si obrázek, umře; pakli se vzhlídně penízi, bude lakomcem. Jinde místo obrázka znamením brzké smrti jest hlína.

Něžná láska mateřská nebo, chceme-li, úzkostlivá pověřčivost, byla neustále nad míru vynalézavá, by všelike zlé účinky od děťátka zapudila a blahu jeho tělesnému i duchovnímu způsobem mimořádným napomáhala. Aby dítě posilujícího spánku do syta užilo, ovšem také v čas potřeby „své matince pokoj dalo“, dávají mu někde do podušky spál, jemuž se přičítá moc uspávací.*) Na levý bok matka děťátka neukládá, by nebylo krcho. Plénky se nemají všeti na vítr, sice by větry dítě nadýmaly. Na první šatečky dítěti neodměřují, nýbrž jen tak od oka stříhají, aby dítě volně

*) Dle prstonárodní etymologie uvádí se tu spál (mechovitý nádor na šípě) ve spojení se slovem spáti, anož souvisí se slovesem spáliti (l jest měkké).

rostlo a pěkné postavy nabývalo. Jdouc matka s dítětem poprvé přes potok, hodí kousek chleba do vody, aby jí dítě dobře spávalo a „jako z vody“ rostlo. Do roka, někde až do sedmého léta, dítěti vlasů nestříhají, skrátit by se jim rozum. *) Do roka se dítě ani hřebenem nečeše, aby se mu hlava nepodbírala; lupinky se s hlavy neomývají, aby nedostalo ohnipary. Nehtů matka dítěti neostřihuje, nýbrž okusuje, sice by se prý stalo zlodějem. **) Rostou-li první zoubky ***) dítěti zdola, vyrostě; pakli shora, „dítě roste do země“ (umře). Když dítěti vypadne zoubek, matka má jej snísti ve chlebě; nebudou ho zuby bolívat. Přinesše dítě ke křtu, rozvazují honem poviján, aby se dítěti brzo rozvázal jazyk. Aby dítě brzy mluvilo, matka přijdouc od sv. přijímání dýchne mu třikráte v ústa, nebo dá mu pojísti „vyptaného“ chleba. †) Psa odhánějí od kolébky, aby dítě nedostalo od něho souchotin.

*) Že se vlasům vůbec tento význam přiřkladal, viděti z pořekadla: „Dlouhé vlasy, krátký rozum.“ — Ve Slezsku dětem stříhají vlásy, jakmile se ukážou, aby byly hustší a šumnější. — Později matka, když doplete děvčátko, naplije si na prsty, zatáhne je za lelíky říkajíc:

„Od můry, holý skřítku škvřku ježatý, ať urostou ty lelíky až po paty.“
(Od Tovačova).

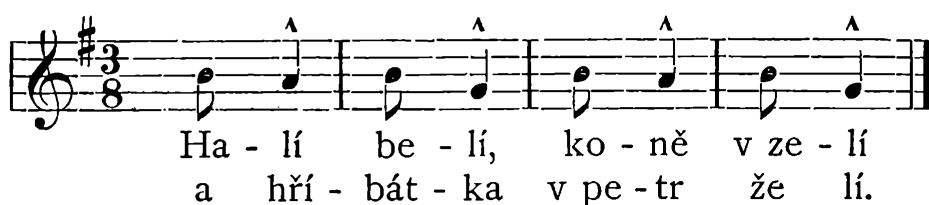
**) Odtud snad pořekadlo o zloději, „že má dlouhé prsty“.

**) První zoubky slovou myší, druhé telecí, třetí hovězí. — Vytržený dítěti myší zub matka zahodí přes hlavu říkajíc: „Dej mi, myško, železný zub, já ti dávám koštěný.“

†) Vyptanému nebo nalezenému chlebu přičítá se vůbec v názorech lidu léčivá moc.

2. Kolébavky. — Hry s nemluvnětem.

Kolébavkám dětátko v kolébce ovšem nerozumělo, ale mimo svou konejšivou, uspávací moc měly ony ten dobrý účinek, že starším bratříčkům a sestríčkám, jimž nemluvně kolébati bylo, zdoluhavou a nemilou tuto práci usnadňovaly a srdečnou lásku vzbuzovaly k novému údu rodiny. Skoro všady na Moravě i ve Slezsku zpívají nebo říkají se dítěti tyto kolébavky:



Halú belú
kočka v zelú,
a pes v koši
on ju straší,
kočička sa
polekała,
ven okénkem
utekała.

Halí, dítě,
kolébu tě,
až mi usneš,
odejdu tě
do zahrádky
na karlátky,
do doliny
na maliny.

Hajej dítě,
kolíbu tě,
abys spalo,
neplakalo
a mamince
pokoj dalo;
nedáš-li jí

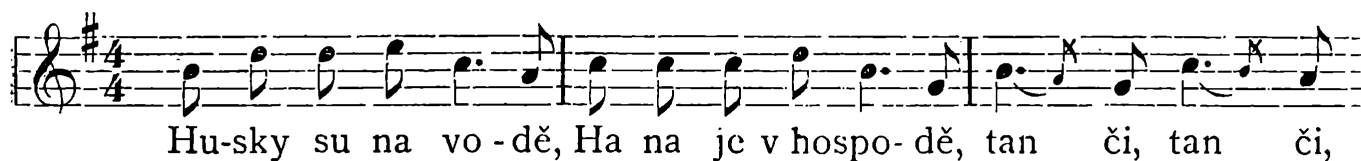
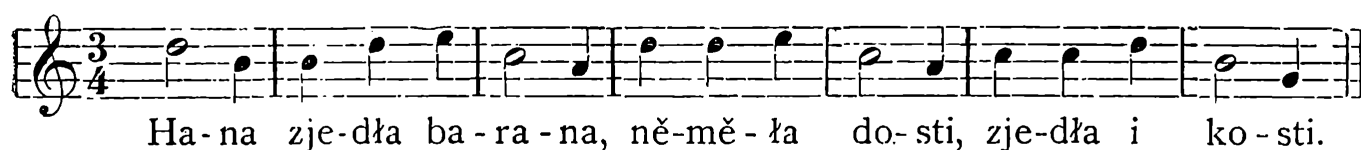
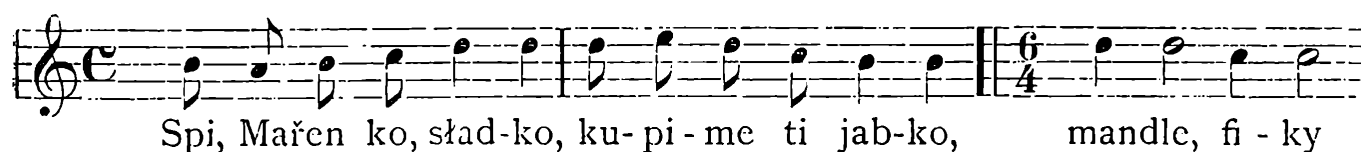
pokojíčka,
hodíme tě
do rybníčka
a z rybníčka
do Dunaje,
chyť si ho tam,
hastrmane.



Spi, Aničko, spi,
přijdou na tě sny,
bude s tebou Pánbů spáti
svatý Josef kolébati,
andělé svatí
budou ti hráti.

Spi, děťátko, spi,
zamži očka svy,
Matička boží
stojí u dveří;
nese košíček
plný jablíček.

Halé dítě,
mělo's přijít v lítě,
když zezulka kukala,
byla bych tě chovala.





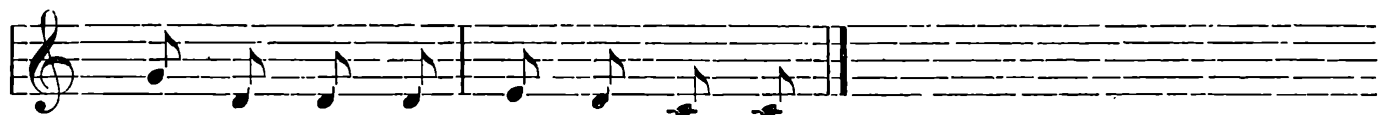
Ha - jej, ny - nej, ma - li - čké, ma - ma kó - pí stře - ví - čke
A sta - řen - ka če - pi - čko, za to ma - ló sle - pi - čko



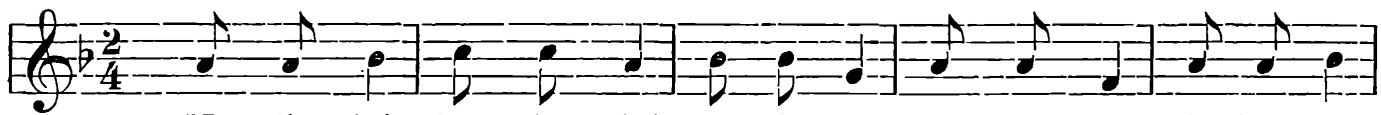
a ta - tí - nek pá sek, za me - ší vo cá sek.
a dě - dó - šek ka bá - tek, za sla - měnko ka dlá - tek. *)



Ha - jej, pu - pu, dám ti cu - kru, ha - bes spa - la, ne - pla - ka - la,



své ma - měn - ce po - koj da - la.



Ha - jin - ké, ha ju - šké, po - je - dem pro hru - ške do Rakós,



do Ně - mec Ba - buš - ce pro vě - nec.



Ha - já, ha - já, ha - jin - ké, bró - čko, bró - čko ma - lin - ké,

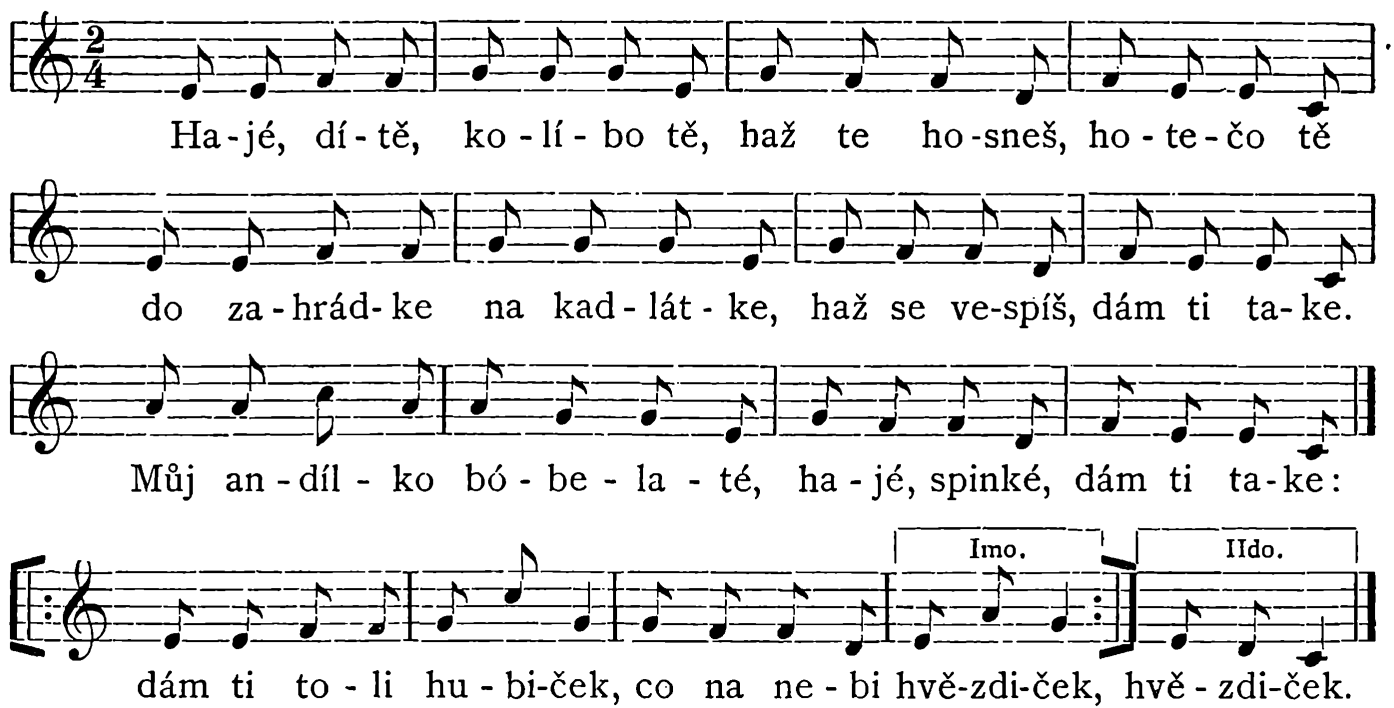


bo - de li se bu - bák ptá - ti, šla - li Ma - řen - ka juž spá - ti,

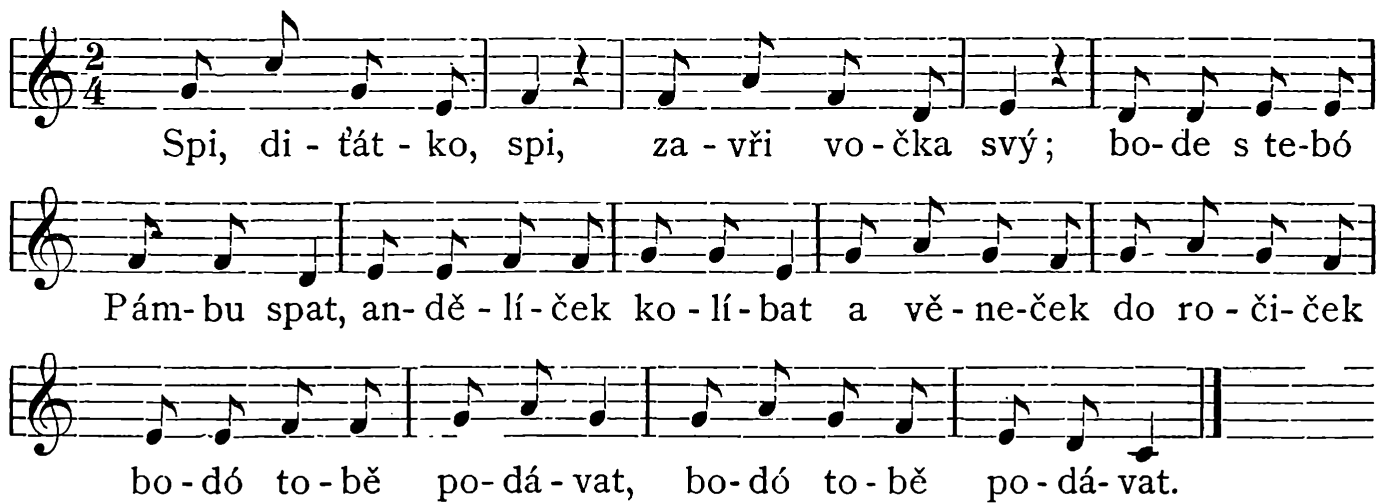


řek - ne je - mo ma - měn - ka, Ma - řen - ka juž ha - jin - ká.

*) Podobným nápěvem zpívají se mnohé jiné kolébavky. I mnohá čítadla a rozmanitá říkadla rovněž tak se zpívají.



Ha-jé, dí-tě, ko-lí-bo tě, haž te ho-sneš, ho-te-čo tě
do za-hrád-ke na kad-lát-ke, haž se ve-spíš, dám ti ta-ke.
Můj an-díl - ko bó-be-la-té, ha-jé, spinké, dám ti ta-ke:
dám ti to-li hu-bi-ček, co na ne-bi hvě-zdi-ček, hvě-zdi-ček.



Spi, di-ťát-ko, spi, za-vři vo-čka svý; bo-de s te-bó
Pám-bu spat, an-dě-lí-ček ko-lí-bat a vě-ne-ček do ro-či-ček
bo-dó to-bě po-dá-vat, bo-dó to-bě po-dá-vat.



Ko-lí-bé, ko-lí-bé, Jan-ko, na-šo ma-ló Zu-zan-ko;
Mar-ján-ka je v le-se, vo-ří-ške tam tře-se, haž vo-na jich tam na-
tře-se, vo-na nám jich ta-ke do-ne-se.

Spi, Mařenko, do večera,
až maminka přijde z Brna,
doveze ti miskou zelí
a kuřátko usmažené.

Haju, haju, hajušky,
šla Maruška na hrušky,
vzali jí tam kabátek,
včil nemá nic na svátek.

Hajej, nynej, maličký,
máma koupí střevíčky,
a tatínek pásek
za myší ocásek,
a stařenka čepičku
za tu malou slepičku,
a dědoušek kabátek
za slaměnku kadlátek.

Hajej, nynej,
šak seš můj,
žádnej jinej.
Bude-li se dratař ptát,
šel-li chlapeček už spat,
řekne jemu maminka:
chlapeček už hajinká.
Ten klobouček pěkný, nový,
dá maminka chlapečkovi,
malovaný bubínek
koupíjou mu tatínek.

Jadrnější a významnější kolébavky zpívají děti uherští Slo-
váci, na př.

synkovi:

Búvaj že mi búvaj, len sa něnadúvaj,
pôjďem ta do pola, ľapím ti sokoľa;
uľapím sokoľa na zlatú stužtičku,
hajaj že mi hajaj, môj zlatý Janičku.

děvčátku:

Haja že mi haja, pôjděme do hája,
naberieme kvěťa, obložíme dieťa.*)

Na prázdno nemá se kolébkou kolébat, „vykolíbe se dítěti
spaní“. Když se dítě ze spánku usmívá, vidí anděly.

Velmi něžná a srdečná je zpěvanka, již matka své děťátko
ze spánku budí:

*) P. Dobšinský, Obyčaje, str. 7.

Děťátko malé,
jak jsi ospalé,
ptáček už dávno vstali,
modlitbičky vyzpívali —
a ty ještě spíš!

Děťátko malé,
jak jsi ospalé,
kravičky jsem podojila,
kašičky ti navařila —
a ty ještě spíš!

Na dítě probudivší se volají: kukúš!

Jak mile duševní život v dítěti probouzeti se počne, důvtipná láska mateřská neustává vynalézati nové a nové hry, aby děťátko své pobavila a rozvesělila. Těmito hrami provozuje se přiměřený a prospěšný malému dítěti tělocvik, anyť se při nich všecy údy pohybují a svaly zlehounka protahují. Všecky pak tyto hry spojeny jsou s rytmičnými říkadly, jichž prostičkou formou velmi prospěšně se působí na probouzející se v dítěti obrazivost.

Když dítě začíná již „státi pánečkem“, neboli, jak Valaši říkají, když už „sa stromlá“, je stromláčkem“ a již seděti umí, matka berouc je na klín, vezme jeho ručičky do rukou svých a „čapkajíc“ (čundajíc, tleskajíc) jimi říká takto:

1. Čáp, čáp, čapušky,
pojedeme na hrušky,
a s hrušek do Němec
Janíčkovi pro věnec.

2. Čáp, čáp, čapušky,
pojedeme na hrušky,
a s hrušek na hrnce
naší Filomence;
koupíme jí hrneček,
dá nám plný trneček,
koupíme jí mísečku,
dá nám chleba skyvečku.

3. Čundy, čundy, čundošky,
mama koupí punčošky,
a tatínek pásek
za myší ocásek,
a babička čepičku
za tu černou slepičku,
a dědoušek kabátek
za slaměnku karlátek.

4. Paci, paci, pacičky,
dal nám Pán Bůh ručičky,
aby hodně dělaly,
a nožičky běhaly.

5. Kvá, kvá, kvačica,
černá čepica,
pučte, kmotře, brány
rozeženem vrány,
pučte, kmotře, čepice
rozeženem slepice,
kš, kš, kš, kš, kšššš —

Při posledních slovech roztáhnou se dítěti ručky od sebe.

6. Kvá, kvá, kvačica,
pojedeme do žita.
Požčajte nám voza.
Sedí na něm koza.
Požčajte nám řešata.
Sedá na něm kuřata.
Požčajte nám řičice,
sedá na ní slepice — a šak
my jich zeženeme kššš!

Když matka dítě chová, říkájíc: „Baran, baran, baran duc“, dotkne se čelem svým čela dítěte a tím je rozesměje.

Nebo točí se dítěti ručkama jednou přes druhou: Šiju boty do roboty šccc! — tu se ručky rychle od sebe roztáhnou, jako dělá švec, když zatahuje dratvy.

Přebírajíc dítěti prstečky matka jmenuje mu je těmito jmény malíček, milíček, prostředníček, oblizmiska, všivavec, kterýžto poslední zlehka udeří:

Jiná říkadla a hry s prsty jsou tyto:

1. Ten zabil, ten pařil,
ten vařil a ten pek,
a ten maličký to všecko sněd.

2. Toto je paleček,
ten je jak váleček,
tento trhá švestky,
ten vybírá pecky,
tento žaluje mamince.

3. Tento praví: Jedl bych,
tento praví: Kup sobě,
tento praví: Nemám zač,
tento praví: Poděme krast,
tento praví: Já sem malý pacholíček,
sednu sobě za stolíček,
povím na vás na všecky
a budu jíst vdolečky.

Při tom matka počínajíc od palce běře dítěti konec prstečků.

4. Tu dhubała kurka (slepička)
tu, tu, tu

(ťuká se dítěti prstem na dlani):

tomu dała, tomu ni,
a ten pľakaľ, a ten skákaľ,
a ten malučky fr
do polečka na zrnečka.

5. Vařila myšička kašičku
na zeleném randlíčku;
tomu dala, tomu nic,
tomu málo, tomu víc,
ten plakal, ten skákal,
a ten maličký fr
do komůrečky na homolečky,
tam se napapal.

Matka nejprve prstem jako vařekou míchá dítěti na dlani,
potom běře konec prstečků, malíček s ručkou vyzdvihne.

6. Tu kuřička papała:
temu dała, temu nic,
temu málo, temu víc,
a ten malučky fr do nebečka,
napapaľ se tam masečka.

7. Vařím, vařím kašičku
na zeleném randlíčku.
Tomu dám na vidličku,
tomu na žličku,
tomu na vařečku,
tomu na mišičku
a tomu zlomím hlavičku.

Při slovech „tomu dám atd.“ matka vezme dítěti prstíček za prstíčkem počínajíc od palečka, až se dobere malíčka; malíčkem pak zlehka trhne.

Ve všech těchto hříčkách jsou prsty jako děti jedné matky. Nejmladší z nich „malíček“ je pravým mazlíčkem matčiným, a jak už bývá, trochu „spovýkaným“ vzdorovníčkem a žalobníčkem.

„Na oltáříček“ matka hrává s děťátkem takto: udělá křížek dítěti na čele, potom říká: „Svíčičky“ — dotkne se oček, — „peřinečky“, štípne do líček, — „stupínek“, dotkne se bradičky — „kruchtička“, ústek, — „schodeček“, horního rtíku, — „zvoneček cingilingiling“, zatahá za nosík.

Nožka se dítěti kuje jako koníčkovi. Vezme se do ruky a pěstí se na patičku zlehka potlouká, říkajíc:

1. Kovej, kovej kováříčku,
okovej mi mou nožičku,
okovej mi obě,
zaplatím já tobě!
2. Kové, kové, kováříčku,
vokové mi tu nožičku,
dám ti grécar na žemličku,
ešče neco více, červený střevíce,
černý boty do roboty, červený do tance,
zabili sme kance;
kráva se nám votelila,
tři telata porodila,
jedno lysý, druhé kusý,
třetí sotva ocas nosí.

Také nosíček se děťátku potahuje. Vezme se do dvou prstův a posmykuje se dle tohoto říkadla:

Až půjdeš na panskou řepu, neobhlídej se ani sem (v pravo), ani tam (v levo), jenom dycky kop, kop, kop! (dolů).

Dítě se vezme v úpoly a na stole pozdvihuje se dle taktu do vrchu nebo postaví se na klíně a houpá se, při čemž se říkají tyto houpačky:



1. Hon-gé, hon-gé, Bar-to-šo, co to ne-seš v tem ko-šo? Já ne-so



vě-nec, ple - tl jé tem Němec; kop si ta - ke jeden, dám ti chle-ba



Počké na mně, zajíčko, houpy, houpy,
dé Mařence žemličko, houpy, houpy.
Zajíc běžel přes kopec, houpy, houpy.
hodělal kotrmelec, houpy, houpy.

5. Houpy, houpy, houpy že jim taky nedaly
kočky snědly kroupy, na zelenou miskou
koťátka se hněvaly, aspoň trošku hrášku.

6. Hoj, hoj, hojany,
mamka dají smetany,
a tatíček na bělečku,
budem máčet smetanečku.

7. Koš, koš, košany,
pojedemy do mamy,
a od mamy do taty,
je tam Pambu bohaty,
posadi nas na ľavičku,
da nam chleba po krajičku
a maseľka na ľyžičku,
Pambu zaplať, muj tatičku.

8. Hopsa, hopsa, hopsasa,
něma koza ocasa,
enem taky odrobinek,
co prikryje svuj kominek.

9. Hoja, hoja hojky,
mama peče vdolky,
a tatíček chlebíček,
ukrojí mi krajíček.

10. Hoja, hoja, hojaja,
zabil tata barana,
se zlatýma rohama,
a matička ovečku,
na tom našem dvorečku.



11. Hoja, hoja, hojky,
snědly kočky vdolky,
a koťátka plakaly,
že se nenapapaly.

3. Dětská řeč. — Modlitbičky. — Dětské pohádky. — Domáci kázeň. —
Říkadla vychovavací. — Dětská mythologie. — Láska mateřská.

U všech snad národů něžná láska mateřská, v lidské srdce od přírody vštípená, s nemluvnátkem svým jinou mluvou rozpráví nežli s lidmi dospělými; u všech tedy národů nalézáme zvláštní mluvu dětskou. Pojmy osob a věcí, činností a vlastností, jichž představy v duši dětské znenáhla se vyvíjejí, zvláštními se označují slovy, nejčastěji onomatopojskými. Zvláštní tato mluva dětská, jak se samo sebou rozumí, neoplývá přílišnou hojností slov a tvarů; poohledneme-li se však v té příčině u národů jiných, shledáme, že dětská řeč lidu našeho nenáleží mezi nejchudší. Slova, z nichž se skládá, jsou asi tato: tata, mama, nána (chůva), papať (jísti), papa (jídlo), bumbať (píti), bumba (nápoj), haba — habíc — habíček

(chléb), halať — haluškať (ležeti), hajať — hartať (val.) — dadať (spáti), hačať (seděti), hapať (spadnouti), bélať — belenka — (val., laš.) húlať — hula, hulka, hulička (kolébati, kolébka), baciť (udeřiti), bacať (bíti), hyté (chůvka, t. j. plachta, ve které se dítě chová), hyteté (nošení dítěte v chůvce: „pod hyteté!“), ható (kočárek dětský), hatotó (vésti se), bebé (bolest), bebeľka (zelina, lék), žaža (světlo, oheň), čanany, čančí (krásný), bakany (škaredý), bakala (pavouk, chrobák) (val., laš.), lala — lalka — lalička (panna, loutka). Sloves užívá se často v řeči dětské ve tvarech zdrobnělých: sedkať, stojkať, běžkať, papkať, tanať, tanuškať (tančiti), smějenkať se a p. Rozmanitost tvarů slovesných se zjednodušuje analogicky. Tak na příklad v nářečí valašském slovesa vzoru bráti v řeči dětské přestupují pode vzor volati: sbírám (sbířu), čítám (čícu), česám (češu); imperat. slovesa plakať je: neplakaj, infinitivy sloves ptať, psať pro snadnější výslovnost se vokalisují: pítať, písáť atd. Domácí zvířata jmenují se dítěti všecka jmény lichotnými, odvozenými ode zvuků, jimiž se přivolávají. *)

Sotva blažená láska mateřská první úsměv na tváři svého děťátka vykouzlí, již zaznívají v jeho srdečko drobné modlitbičky matčiny. Tak ukládajíc dítě ke spaní matka nad ním říká: „Pán Ježíš buď mi v hlavách, panna Maria v nohách, andělíčkové boží na všech všudy stranách!“ Vmysleme se jen poněkud v probouzející se svým časem čilou obrazivost dítěcí, abychom pochopili, jak bezpečno se cítilo dítě ve společnosti tak laskavých a mocných ochranců!

„Dítě má roka odběhnouti“, t. j. do roka má choditi. S chůzí vyvíjí se ponenáhlu jeho řeč. Jakmile dítě trochu mluvit začne, matka učí je žehnati se křížem a modliti se napřed rozličné krátké, ale srdečné modlitbičky. — Hojné a rozmanité jsou zvláště modlitbičky, jimž matky slezské učí své děti; vyznívá z nich všecka ta vroucí zbožnost, dobrosrdečnost a prostomyslnost, kterýmiž vlastnostmi nad jiné vyniká kmen lašský. **)

*) Hojné jejich tvary viz v „Dialektologii moravské“ I. na str. 324.

**) Krásnou sbírku takových „modlitbiček slezských dětí“ uveřejnil J. Vyhřídál v Českém Lidu VII. str. 54, z nichž tuto některé přibírány.

V e ě r n í.

- | | |
|--|---|
| 1. Andělíčku,
můj strážníčku,
opatruj mi
mou dušičku. | 2. Pámбіček se mnou a zlé přeč,
Panenka Maria se mnou též,
spěte zdraví a já též. |
| 3. Ježíši s Marijí, matičkou tvojí,
já Vám poroučím tělo i dušičku svoji. | |
| 4. Půjdu spáti,
dej mi vstáti,
ó můj Bože,
z mého lože
v ranním čase
zdrávu zase. | 5. Slunečko zašlo,
půjdeme spáti,
musíme Matičce
dobrou noc dáti.
Když budem spáti,
rač při nás státi,
Matičko s Ježíškem,
opatrovati. |
| 6. Já se kladu spáti,
nemá se mi nic zlého státi,
Pán Kristus se mnou,
Panenka Maria nade mnou,
svatý kříž přede mnou. | 7. Svatá Anna věnec vila.
Z čeho vila? Z boží moci.
Opatruj nás do půl noci,
od půl noci do svítání,
a sám Kristus do skonání. |

R a n n í.

- | | |
|--|--|
| 1. Ve jménu Pána Ježíše vstávám
a své tělo a duši Ti odevzdávám,
za noc Ti děkuju
a den Ti obětuju. | |
| 2. Z lože vstávám,
chválu vzdávám
Otcí svému
nebeskému
za stráž noční. | Bože věčný,
račiž mne
tohoto dne
ostříhati
a chrániti. |

Amen.

Potom následuje Otčenáš a Zdravas a tento nejstručnější katechismus: „Kolik je Pánůbohů?“ Jeden — „V kolika osobách?“ Ve třech. — „Jak se jmenují?“ Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý. — „Kdo tě stvořil?“ Bůh Otec. — „Kdo tě vykoupil?“

Bůh Syn. „Kdo tě posvětil?“ Bůh Duch svatý. — „A kde?“ Na křtu svatém. — „A čím?“ Svou božskou milostí.

Později v pátém, šestém roce učí se dítě modlitbám ostatním: Věřím v Boha, Desatero, Andělíčku boží, strážce můj, Zdrávas královno, Beránku boží.

S rozvíjejícím se rozumem a s novými okolnostmi, do nichž se dítě dostává, množí se také počet rozmanitých jiných modlitebek. Dítě se modlí:

Před jídlem: Požehnání z Tebe, Otče, doufáme. Pane, Ty nám dáš pokrm v čas, všem štědrou ruku otvíráš; naplň každého životem a požehnáním.

Po jídle: Děkujeme Tobě, nebeský Otče, za všechny dary a dobrodiní, kterými jsi nás nehodné nakrmil, té milosti účastny učinil. Též nikdy nepřestaneš nám své dobrodiní laskavě udělovati. Chvála buď Tobě, Pane, na nebesích, pokoj lidem zde na zemi, milost našim dobrodincům a všem v Kristu zemřelým, po tom pomíjejícím životě dej jim radost věčnou.

Před prací: Pane Ježíši Kriste, buď nám na své pomoci a rač nás opatrovat v té naší práci.

Pane Ježíši Kriste, tuto práci s Tvou prací spojuju, duši a tělo Tobě obětuju.

Po práci: Chvála Pánu Bohu po dobré robotě, že nás Pán Bůh posiloval po celý den až večer a zachoval v zdravotě.

K sv. patronům.

Svatá Anna sama třetí,
opatruj mi tatíčka a matičku
a nás děti.

Svatý Václav maličký	ta ho pěkně naučila,
býval u své babičky.	že je v nebi Panbíček,
Svatá Ludmila to byla,	co nám dává chlebiček.

Svatý Jene Nepomucký,
ochraňuj nás od hanby všechny.

O můj svatý Valentínku, račiž ty mne opatrovat od chromoty, od slepoty, od těžké nemoci (padoucí).

Barborko svatá,
 pro Kristovo jméno státá,
 tato modlitbička ať je od Tebe přijata;
 neb bez tebe těžký přístup do nebe.
 Nedej umřít bez pokání,
 Těla Krista přijímání,
 v tu poslední chvílenku
 chraň a vypros šťastnou hodinku.

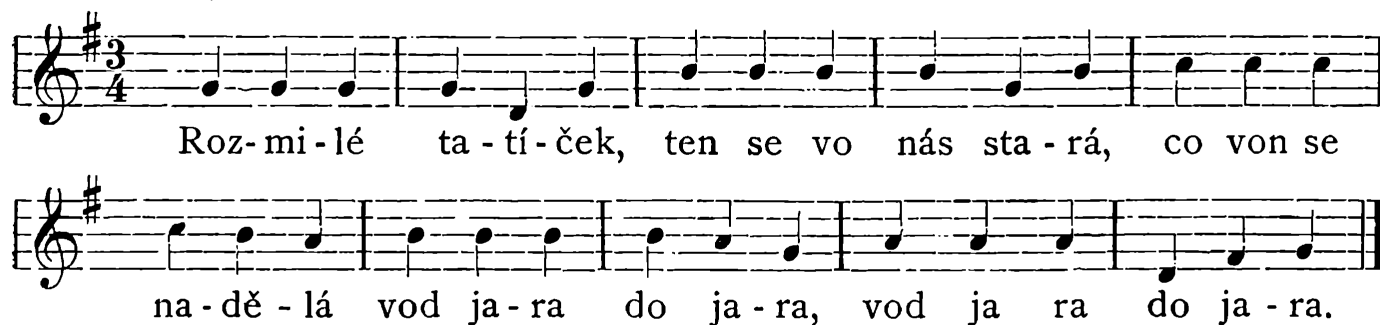
Za dar Ducha svatého.

Patěřečky*) do neba,
 milý Pane, dej nám chleba,
 rozum dobrý, mysl zdravou,
 dar ducha svatého
 do srdečka našeho.

Velmi dojemná jest modlitbička slezského dítěte, nemohoucího jíti do kostela:

Ó můj strážný andělíčku,
 buď dnes za mne v kostelíčku,
 na mém místě poklekni
 a mši svatou vyslechni.

Jako rozličnými těmi říkadélky a modlitbičkami, tak i drobnými písněmi děti vedly se od malička k lásce a vděčnosti k rodičům a „staříčkům“:



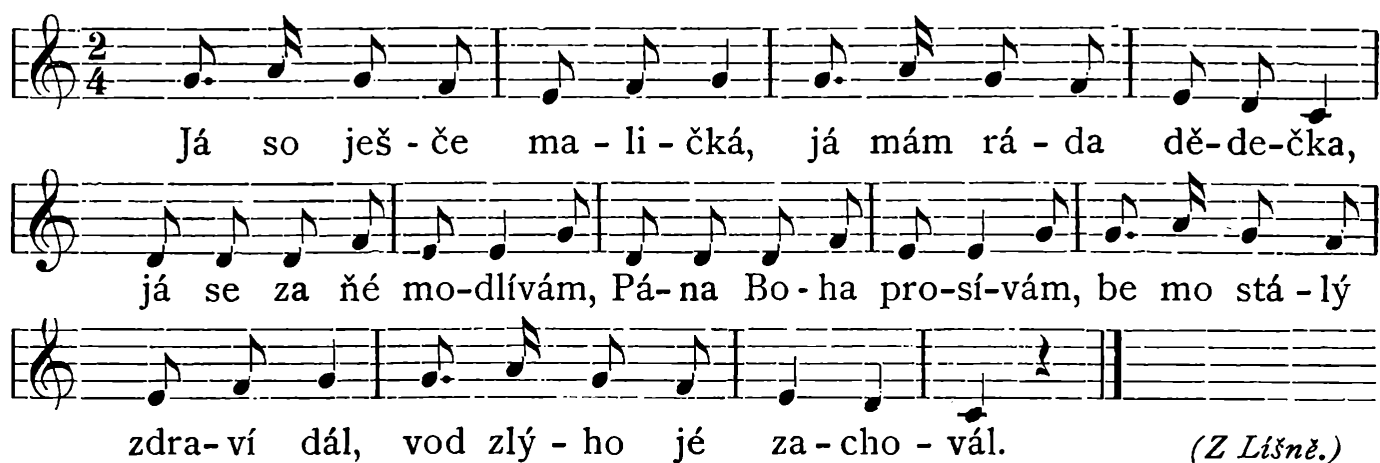
2. Rozmilá maměnka pere nám košulko,
 vod práce nemévá [: pokoja na chvílko :].
3. Vidím-li rodičům na rukách mozole,
 voko se zarosí, [: srdce mně zabolí :].
4. Rozmilí rodiče, za vaše starosti,
 debe ste užili [: z nás aspoň radosti :].

(Z Líšně.)

*) Otčenášky.



Sta - ři - čké dě - dó - ško náš, še - di - vó hla - vi - čko máš,
 še - di vó hla - vi - čko, ja - ko ma ko - vi - čko; pod' s na - ma
 do há - ječ - ko, vo - hře se na slo - ní - čko! (Z *Líšně.*)



Já so ješ - če ma - li - čká, já mám rá - da dě - de - čka,
 já se za ně mo - dlívám, Pá - na Bo - ha pro - sí - vám, be mo stá - lý
 zdra - ví dál, vod zlý - ho je za - cho - vál. (Z *Líšně.*)

Když pak dítě dále dospívalo, matka vykládávala mu lehynké dětské pohádečky. Pohádek těchto zachoval se nám skrovničky toliko počet, u Erbena pět (str. 10.), u Boženy Němcové čtyři. Příliš mnoho jich asi vůbec nebylo, neboť na jejich místo nastoupily brzo pohádky obecné; přece však zdá se, že se jich toliko menší díl zachránilo, snad proto, že se příliš malichernými viděly jednak vykladačům, aby je dospělým lidem vykládali, jednak sběratelům, aby takové „dětinské pletky“ zaznamenávali. A přece nelze nic líbeznějšího, nic chápavosti dětské přiměřenějšího pomyslit nad tyto prostičké pohádečky.

Vypravujte jen malému dítěti pohádku „O kohoutkovi a slepičce“, uvidíte, jak bude dojata osudem ubohého kohoutka, jak pozorně sledovati bude průběh celého děje. A jak zdravé ethické jádro zavírá se v pěkné slupce této prostomilé pohádečky!

„Kohoutek a slepička vyšli si spolu do obory na oříšky. Kohoutek řekl: „Co kdo z nás najde, bude oběma na polovic.“ --

„Tak dobře!“ odpověděla slepička; hrabala, hrabala a vyhrabala jádýrko a upřímně se s kohoutkem o ně rozdělila. Potom vyhrabal kohoutek taky jádro, ale byl lakomý, chtěl je čerstvě sám pohlit, aby slepička nevěděla, a jádro mu uvázlo v krčku.

„Běž honem, slepičko, přines vody, sic umru.“

Jak to řekl, převalil se na zemi, nožkama vzhůru. Slepička běžela pro vodu ke studánce:

»Studánko, dej vody
mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky na hoře —
bojím se, bojím, že umře.«

Studánka řekla: „Nedám ti vody, dokud mi nepřineseš od švadleny šátek.“

Slepička běžela ke švadleně:

»Švadlenko, dej šátek studánce,
studánka dá vody
mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky na hoře —
bojím se, bojím, že umře.«

Švadlena řekla: „Nedám ti šátku, dokud mi nepřineseš od ševce střevíčky“.

Slepička běžela k ševci:

»Mistře, dej střevíčky švadlence,
švadlena dá šátek studánce,
studánka dá vody
mému kohoutkovi« atd.

Švec řekl: „Nedám ti střevíček, dokud mi nepřineseš od svině štětín.“

Slepička běžela ke svini:

»Sviňko, dej ševci štětiny,
švec dá střevíčky švadlence« atd.

Svině řekla: „Nedám ti štětín, dokud mi nepřineseš od sladovníka mláta.“

Slepička běžela k sladovníkovi:

»Sladovníče, dej svini mláta,
svině dá ševci štětiny« atd.

Sladovník řekl: „Nedám ti mláta, dokud mi nepřineseš od krávy smetany.“

Slepička běžela ke krávě:

»Kravičko, dej sladovníkovi smetany,
sladovník dá svini mláta« atd.

Kráva řekla: „Nedám ti smetany, dokud mi nepřineseš s louky travičky.“

Slepička běžela k louce:

»Louko, dej krávě travičky,
kráva dá sladovníkovi smetany« atd.

Louka řekla: „Nedám ti travičky, dokud mi nevyprosíš s nebe rosičky.«

Slepička prosila:

»Nebe, nebičko! dej louce rosičky,
louka dá krávě travičky,
kráva dá sladovníkovi smetany,
sladovník dá svini mláta,
svině dá ševci štětiny,
švec dá střevíce švadlence,
švadlena dá šátek studánce,
studánka dá vody
mému kohoutkovi:
leží tam v oboře,
má nožky na hoře —
bojím se, bojím, že umře.«

Slitovalo se nebe nad kohoutkem a seslalo louce rosičku, louka dala travičku, kráva smetanu, sladovník mláto, svině štětiny, švec střevíčky, švadlena šátek a studánka vody. Slepička jí na-

brala do zobáčku, a jak mile ji kohoutkovi do krku vpustila, sklouzlo mu jadrko dolů, kohoutek skočil na nožky, zatřepal křídly a zakokrhal vesele: Kokrhyhú!“

Dovolili jsme si utěšenou tuto pohádečku vypsati celou, neboť na Moravě v některých krajinách vůbec známa není, jinde se vypravuje ve variantech méně dokonalých. I zasluhuje toho, by se v této mistrné způsobě všude mezi dětmi rozšiřovala. Vizme jen, jak názorně, jak čistě poeticky vštěpuje se tu pokutou neupřímného kohoutka malému dítěti mravní zásada: „Nebud' ošemetným a nepřejným!“ Malý posluchač snad bude nyní zaujat proti ošemetnému kohoutkovi, ale dobrá slepička hlásá mu svým šlechetným jednáním druhou důležitou nauku: „Nebud' mstivým, odměňuj za zlé dobrým!“ A co se ta dobrá slepička nashání a naběhá, než dostane konečně vody svému kohoutkovi. Jak mistrně napíná se následujícím o tom vypravováním dychtivost dítěte zvědět, jak asi bude s ubohým kohoutkem, jak si oddechne, když konečně „slepička do zobáčku vody nabrala, a jakmile ji kohoutkovi do krku vpustila, sklouzlo mu jadrko dolů, kohoutek skočil na nožky, zatřepetal křídly a zakokrhal vesele: kokrhyhú! A potom už nikdy lakomý nebyl a upřímně se dělil se slepičkou“.

Poněvadž pohádek dětských, jak řečeno, u nás celkem jen poskrovnu zaznamenáno, mějtež tu místo ještě některé.

1. O poslušných kůzlátkách.

Byla jedna koza, a ta měla tři kůzlátka. Jednou odpoledne jim řekla: „Kůzlátka, já dnes půjdu na trh do města, kdyby někdo tloukl na branku, neotvírejte žádnému, aby na vás nepřišel třeba vlk a nesežral vás.“

Kůzlátka slíbila: „Však my neotevřeme žádnému!“ a ta stará koza šla.

Za chvíli kdosi bouchá na branku: buch, buch a praví tlustým hlasem: „Kůzlátka, otevřete!“

Kůzlátka se všecka dolekala a řekla: „Ó já, to není naše maminka; naše maminka má tenší hlásek jako panímámin vlásek. Neotevřeme!“

A on to byl vlk. Tak ten milý vlk se sebral a šel ke kovářovi a řekl: „Kováři, upiluj mi kousek jazyka!“

Kovář mu položil hlavu na špalek a jak piluje tak piluje. Když mu ho kousek upiloval, tak ten vlk šel zase k té brance, zabouchá a praví už tenším hlasem: „Kůzlátka, otevřete!“

Ale ona řekla: „To není ještě naše maminka; naše maminka má tenší hlásek, jako panímámin vlásek.“

Tak ten vlk se dopálil, šel zase k tomu kovářovi a povídal mu: „Upiluj mi ještě víc toho jazyka!“

Milý kovář vezme klíště, vytáhne mu jazyk a jak piluje tak piluje, až ho měl jenom kousek. Pak zase šel za těmi kůzlátky, zabouchá na dvířka a volá již tenkým hláskem: „Kůzlátka, otevřete!“

A kůzlátka řekla: „No, to by byl naší maminky hlásek. Ale ukaž nám čapku!“

Tak ten vlk vstrčil do okýnka svou čapu. Když ji uviděla kůzlátka, spustila smích a řekla: „Ich, to by tak bylo! Vždyť přece naše maminka má pěknou čapku, a ne takovou škaredou s dráčky. To je jistě vlk.“ A nepustila ho.

Tak ten vlk s velikou zlostí utekl. A když byl už tentam, tu jde stará koza s uzílkem s trhu. Jak zaklepala a zavolala: „Kůzlátka, otevřete!“ hned jí kůzlátka poznala, otevřela branku, šla jí k ruce a řekla: „Vítáme vás, maminko, však jsme již ráda, že jste přišly, byl tady vlk!“ a všecko jí pověděla.

Stará koza je pochválila, že byla tak opatrná, rozvázala uzílek a podělila je kdoví jakými věcmi: rohlíky, cukrovím, ořechy, tak že měla velkou radost — až, až! A když to všecko již snědla, byla tam papírová zem, a propadli jsme se až sem.

2. O zlé koze.

Byl jednou jeden pán, a ten měl kozu, ale neměl jí kdo pást. Sebral se tedy a šel si zjednat nějakou pastvici. Jde a cestou potká děvče, bylo mu ale čtrnáct let; hned se jí ptá: „Nesloužila bys u mne za pastvici? Budeš se mít dobře, nebudeš nic jiného dělat, jenom pást kozu.“

Děvče hned, že ráda. „Tak pod' se mnou!“ Šel a zavedl ji na svůj zámek; tam jí dal jíst takových dobrých jídel, že se jí o nich ani ve snách nezdávalo, a pak ji poslal s kozou.

Děvče páslo kozu, jak jen mohlo, vodilo ji na nejpěknější trávu po mezkách a při tom si zpívalo, až se hory zelenaly. Když byla koza napasena, vedla ji domů.

Jak ji přivedla, ptá se pán kozy:

„No, kozo, jak pak tě napásla?“

„Napásla mne! Přivázala mne k suché jedlici, a sama si hrála s pány mládenci.“

Pán se dopálil a pastvici vyhnal a zjednal si druhou. Ale té se stalo také tak; pán ji zase zahnal, když koza žalovala, a zjednal si jinou. Když ji poslal kozu pásti, šel pozdaleku za ní, aby ho neviděla, a díval se, jak pase. Když viděl, že pase dobře, vrátil se zase domů. Jak děvče přivedlo kozu, hned se jí ptal:

„No, kozo, jak pak tě napásla?“

A koza zas: „Napásla mne! Přivázala mne k suché jedlici, a sama si hrála s pány mládenci.“

To pána dopálilo. Popadl milou kozu a jak ji dřel, tak ji dřel, až jí polovic hřbetu odřel. Koza vřískala, a jak se mu vysmekla, tam ta pryč a utekla jedné babičce na hůru.

Babička šla na hůru pro mouku, a tady najednou koza spustí:

»A já koza rohatá,
do polovic odratá,
kdo sem přijde,
každého sežeru!“

Babička se lekla a nevěděla, co dělat. Strachem odešla z chaloupky. Škrabe se chudák plačky, škrabe a potká zajíce.

„Proč pak, babičko, pláčete?“

„Ale, milý brachu, mám na hůře kozu, a ta chce každého sežrat, kdo k ní přijde, a já nevím, jak ji odtud dostat.“

„Nic si z toho, babičko, nedělejte, já vám ji vyženu.“

„Ale Bože, to budeš hodný,“ a vrátila se se zajícem k chaloupce. Zajíc leze na hůru, přijde na první schod, koza spustí: „A já koza rohatá,“ ale zajíc už byl ten tam; sklopil uši a upalo-

val do lesa, a babička trckala plačky za ním. Potká lišku. Ta se hned ptá:

„Babičko, co pak je vám, že pláčete?“

„Ale jak neplakat, když mám na hůře kozu, a ta chce každého sežrat, kdo tam přijde.“

„No, neplačte, však já vám ji vyženu!“

„Nevyženeš!“

„Vyženu!“

„Už tam jeden byl a nespravil nic!“

„Ale já vám ji vyženu!“

Tak šli. Liška se kradla po schodech, přijde na poslední schod, tu najednou koza začne: „A já koza rohatá, do polovic odratá.“

Jak to liška uslyšela, zdvihla ocas a horem pádem po schodech dolů, a utíkala do lesa. Babička za ní a plakala ještě víc.

Utíká, utíká a potká ježka.

„Babičko, co pak pláčete?“

„Ale, milý brachu, mám na hůře kozu, a ta chce každého sežrat, kdo k ní přijde.“

„No, neplačte, však já vám ji vyženu!“

„Ó, nevyženeš, holečku!“

„Však se podíváte, že ji vyženu.“

„Vždyť už tam byli dva a nevyhnali jí.“

„No, jen podťe!“

Tak přece šli.

Ježek přijde na první schod, a koza spustí:

„A já koza rohatá,
do polovic odratá,
kdo sem přijde,
toho sežeru.“

„No, vřešti jenom, vřešti, však já ti pomohu dolů,“ a šel pořád dál. Přijda na hůru, skočil jí na hřbet, na to odřené, a píchal ji a neslezl s ní a pořád ji píchal. Koza vřískala a metla s hůry a víc-kráte tam nepřišla. Babička, ta byla ráda, že zase může být doma; dala ježkovi za to hodně jablek a děkovala mu, že tu kozu zahnal.

3. O šidlu, kohoutu, káčerů a houseru.

Šlo šidlo do lesa na houby. Potkalo kohouta.

„Šidlo, kam jdeš?“

„Jdu do lesa na houby. Poď se mnou! Bude nás víc, nebudem se bát vlka nic.“

Kohout poslechl, a šli dál. Potkali káčera.

„Šidlo s káčerem, kam jdete?“

„Jdeme do lesa na houby. Poď s námi! Bude nás víc, nebudem se bát vlka nic.“

Káčer poslechl, a šli dál. Potkali housera. „Šidlo s kohoutem a s káčerem, kam jdete?“

„Jdeme do lesa na houby. Poď s námi! Bude nás víc, nebudem se bát vlka nic.“

Houser poslechl, a šli dál. Když přišli do lesa, dostali všeci z vlka strach. Na štěstí uviděli nedaleko chaloupku a schovali se v ní. Kohout si sedl na bidlo, káčer vlezl pod lávku, houser vyskočil na lávku a šidlo se vpichlo pod práh.

Najednou vrazil vlk do světnice. „Všecky vás sežeru,“ zařval na ně.

Ale kohout, který měl na bidle nejvíc odvahy, zakokřhal: „Všeci ho bíte!“

Houser křičel: „Kyjem! Kyjem ho!“

Káčer: „Šak tak, šak tak, šak tak!“

Na konec vyskočilo zpod prahu šidlo, a pich ho do boka, pich, pich!

Vlk se hrozně polekal a utekl.

Šidlo se svými kamarády nasbíralo hub a vrátilo se vesele domů.

4. O nevděčném kuřátku.

Byl stařeček se stařenkou, a neměli děti. Kdysi vyseděla jim černá slepice kuřátko. Stařenka povídala: „No, dobrá, budeme se mít čím obírat. Stařeček brzy zpozoroval, že v kuřátku není nic dobrého, ale stařenka nedala si říci, vychovávala kuřátko a dělala mu všecko po vůli.“

Stařeček jí domlouval, že kuřátko sní tuze mnoho pšenice.

„I jenom když tebe nesní, starý,“ odbyla ho stařenka, a kuřátko snědlo tolik pšenice, že jim nezbylo ani na vdolky. A čím větší bylo, tím více chtělo jíst.

Jednoho dne stařenka seděla smutna u přesličky a stařeček vedle ní na stoličce. Nebylo jim do řeči, neměli už co jíst. Přišlo kuřátko a žádalo, aby mu stařenka dala jíst.

„Všecko jsi nám už snědlo,“ pravila smutně stařenka, „jenom nás ještě nesněž!“

Sotva to pověděla, kuřátko otevřelo zobák a snědlo stařečka se stoličkou. Zoblo podruhé a snědlo stařenku s přesličkou.

Tak se jim odsloužilo!

Potom vyšlo ven a vesele si vykračovalo a kokodákalo. Potkalo prادلenu s putnou prádla. Pradelena se na kuřátko ohlédla a pravila: „Kuřátko, kuřátko, máš pěkné volátko!“

Kuřátko se zasmálo a pravilo: „Snědlo jsem stařečka se stoličkou, stařenku s přesličkou, a tebe také sním!“

Pradelena se ulekla, ale než pomyslíla na útěk, kuřátko ji snědlo.

Kuřátko šlo svou cestou, vesele si vykračovalo a kokodákalo. Potkalo regiment vojáků. Vojáci se mu divili a pravili:

„Kuřátko, kuřátko, máš pěkné volátko!“

Kuřátko se zasmálo a pravilo: „Jak pak bych nemělo, vždyť jsem se najedlo! Snědlo jsem stařečka se stoličkou, stařenku s přesličkou, prادلenu s putnou, a vás také sním!“

Vojáci mysleli, že to žert, ale než se nadáli, kuřátko je se-zobalo jako pšenici.

Kuřátko šlo svou cestou, vesele si vykračovalo a kokodákalo. Potkalo kocoura. Kocour po něm zdaleka mžourl očima, a když došel k němu, pravil jako ti ostatní: „Kuřátko, kuřátko, máš pěkné volátko!“

Kuřátko se zasmálo a pravilo: „Jak pak bych nemělo, když jsem se najedlo. Snědlo jsem stařečka se stoličkou, stařenku s přesličkou, prادلenu s putnou, regiment vojáků, a tebe také sním!“

Než se kocour nadál, byl ve voleti. Ale uměl si pomoci. Rozškrábal kuřeti vole a vylezl ven. Za ním vymaširoval regiment

vojáků, vylezla pradlena s putnou, za ní stařenka s přesličkou a na konec stařeček se stoličkou.

Pradlena šla prát, vojáci šli eksecirovat, stařenka se stařečkem domů.

Kocour si od nich vyprosil, aby mu dovolili kuřátko sežrat, za to, že je vysvobodil. Oba rádi svolili, a kocour si tak pochutnal, že si dlouho olizoval vousy.

5. Byla jedna kuřička
a ta ňubala zrnečka.
Vykutala hnízdečko
a snesla tam vajíčko
a křičela: kokovdák,
snesla sem vajíčko za paták!
Pod' se, kokotku, podívat!
A kokotek odpověděl: Kykyryhýýý,
šel bych se podívat, nemám kdýýý!
Kuřička šla se podívat,
co dělá kokotek, a zatím maminka jí vzala vajíčko.
Kuřička se vrátila
a všecka polekaná křičela:
Krad, krad, krad! A ptala se
holoubka: Holoubku, nevíš,
kdo mi vzal vajíčko?

Kdo „pravidla moudrosti a opatrnosti v rouše povídky“ vštěpovati hodláte v útlá srdečka našich maličkých, v těchto dětských pohádečkách máte vzory nejlepší; všimněte si jejich ladu a skladu, nepodaří-li se vám básniti jejich slohem a duchem — favete linguis!

Kázeň domácí bývá přísná i strohá, zcela dle zásad starého pána Jana z Lobkovic, který synu svému Jaroslavu tato naučení dává: „Udá-liť se míti syny, tresci je za mladu a nedávej jim vůle; mrskej metlou, bičem za času, aby dada jim příliš vůli nad nimi potom žalosti své neuzřel a nedočkal. Udá-liť se míti dcery, opatruj jich pilně jak oka svého, a máte i s tebou buďte nad nimi jak ostříšové. Ať se vás bojí, a mrskejte, bijte, nelitujte metly, když toho zaslouží.“ Neboť prý: „Metla vyhání děti z pekla“, a proto „škoda rány, která mimo padne“.

Než vedle prutu brává se i tu na pomoc „mocné slovo“ poesie a „pověry“. Zvláště rozmanitými posměšnými říkadly snaží se domácí malému nevycválanci všeliké drobné nezbednosti a nezvedenosti zoškliviti a odnaučiti. Tak říkají plačkoví:

- | | |
|--|--|
| 1. Mlč, děťátko, neplakej,
sic by přišel rohatej,
nabral by tě na rohy,
a bylo bys ubohy. | 3. Vrňum, vrňum korovrátek,
zítra bude hodné svátek,
a po zítřku ešče větší,
že nám Francka hodně beči. |
| 2. Neplač, Janku, neplač,
koupíme ti plakač,
až napláčeš plný,
koupíme ti jiný. | 4. Gajdošku s gajdama,
smiluj se nad nama,
šak já se smižuju,
až gajdy naduju. |
5. Čich to tele říve
v pastérovém chlívě?
6. Trubtě, trubtě, tubače,
až *) Hanička něplače,
zatrubili štyře
na jedne sekyře.

Ostatně není to ani dítěti samému na škodu, když si trochu popláče; plačícímu děvčeti říkává matka: „Poplač si, budeš pěkná!“

hněvivému:

Něhněvaj se, hněvušku,
povezem tě na vuzku,
zavezem tě pod mezu,
tam tě žaby rozvezu.

smíškoví:

Smij se, smíšku,
dám ti sližku,
smij se ešče,
dám ti klesče.

pustoňovi:

Tatárek na stěně visí,
Janíčku, dostaneš kdysi!

bázlivému: Mamo, kočka na mne hledí, mám-li se jí bát?

Když se dítě mazlíček pořáde matky dovolává, říkajíc: „Maměnko, pojdte sem!“, odpovídají mu ostatní děti rýmem: „Koza mele ocasem!“

*) = at.

Ani jídla nesmí se dítě v nečas doprošovati; matka mu omaká čelo a řekne: „Ešče máš tvrdé čelo, nemosíš jest“; aneb odbude se věc těmito dialogy:

- | | |
|-------------------------------|-------------------------|
| 1. »Matičko, ja by*) jid!« | je tam zajíc, |
| »Di do lesa, je tam žid.« | dá ti krajíc, |
| | a syra |
| 2. »Matičko, ja by jedla!« | jak sekyra.« |
| »Di do lesa, je tam jedla.« | |
| | 6. »Co máme k snídání?« |
| 3. »Já bych jedl!« | »Prase píchany.« |
| »Já bych si podle tebe sedl, | »Co máme k obědu?« |
| a všecko bych ti snědl.« | »Hrnek od medu.« |
| 4. »Maměnko, dajte mi mléka!« | »Co máme k svačině?« |
| »Až ho koza nabéká.« | »Saze v komíně.« |
| 5. »Dajte mi chleba!« | »Co máme k večeři?« |
| »Běž do žleba, | »Hrnek od perí.« |

Vzdoruje-li dítě, některého pokrmu nechtíc, potom už nedostane nic, neboť „tvrdá hlava, měkký břuch“.

Stěžuje-li si dítě, že je něco bolí, dostane za útěchu: „Trp, šak trpělka (chocholouš) také trpěla, až jí drdolka narostla.“ Když se dítě uhodí a přiběhne plačíc k matce, matka hladí mu zlehka bolavé místo prstem a „zaříkává“ mu bolačku:

Rana u barana,
dóra u kocóra;
zdravymo pomožu,
nemocnymo nemožu.

Naříká-li si rozmazlené dítě, že je tu neb onde bolí, posmívají se mu:

Tu mne bolí,
tu mne pchá,
zašijte mne
do měcha.

*) = já bych jedl.

Běduje-li, že je mu zima, namítne se mu: „Di do Říma, je tam teplá peřina.“ Ptá-li se všetečně matky: „Co je to?“ odpoví mu: „Z raka klepeto.“ „Kde ste byli?“ „U kobyly.“ „Kde jsou tatíček?“ „Mezi tatíčkama, nemožeme jich poznat.“ Ptá-li se před obědem, „kolik je hodin?“ odsekne mu: „plný komín“ (a na vrchu jedna, n. až jim hlavičky vyhlédají).

Chápe-li se dítě nože, okřikne se výstrahou, že „od noža bolí koža“, a plete-li se dospělým do práce, povědí mu, že „už je od té práce zaplaceno i peníze propity“.

Modliti se má dítě ráno umyto, klečíc na zemi a obráceno jsouc ke kříži: „Ráno vstaň, umyj se, poklekni, Otčenáš a Zdravas vyřekni.“ Odstrašující pokutou dítěti nemytému jest, že ho nepustí do chléva podívat se na hřibátko nebo na telátko, „aby neuřklo dobytka“.

Pravidla o slušnosti a zdvořilosti odůvodňují se vyššími příčinami: Kdo mnoho jí, hloupne, kdo jí příliš masné, oslepne. Sedíc na lavě dítě nemá klátiti („boumat“) nohama, sice „kope rodičům hrob“. Děvčeti nesluší se hvízdati, „když děvče hvízdá, Panenka Maria pláče“. Modlí-li se dítě u kamen, „modlí se za oběšeného“, nemyto jsouc „za utopeného“; modlilo-li by se vstanouc hned na posteli, řekne se mu, aby kleklo na zem, na zemi že se chléb rodí, ne na posteli. „Kdo se modlí leža, toho Bůh slyší spia“. Dítěti, které by „hřešilo“ (sakrovalo), pohrozí se, že mu Pán Bůh „nasype do huby žížlavého uhlí“. Dítěti ušmouranému posmívají se, že „zobalo s vranami“.

Takové důvody, jmenovitě důvody čerpané z názorů náboženských, jsou dítěti svou konkrétností a názorností zřejmy, kdežto abstraktní výtky: to je neslušno a p. vyznívají u něho na plano.

Ani věrování se dětem nedovoluje. Děti totiž, svěřující si na př. nějaké tajemství, žádají na důvěrníku: „Zavěř se, že nepovíš!“ Oslovený bouchne se do prsou, zdvihne dva prsty vzhůru říka: „Dva prstečky do nebičky,“ potom k zemi se obrátiv: „Dva prstečky do pekla.“

Často přestaly děti dováděti na pouhý slib matčin, že jim bude vykládati pohádku, budou-li hodny. A vykládati naše matky uměly; vykládalyť nejen ústy, nýbrž i srdcem. Ovšem v nečas ne-

směly děti ani o pohádky škemrati, sice povídaly se jim hrozné jejich sluchům věci „o červené punčošce“, o pastýři, který hnal veliké stádo ovec přes úzkou lávku, „vo tech rozběhlých a vostatných, co pozutíkali“, nebo „Běl jeden pán, ten měl baso a v tý basi kocóra, poslouchéte, jak bode dlóhá“. Byl jeden pán a ten měl krám, na tom krámě plno háků, na těch hákách plno ptáků, — mám povídat dál? Řeknou-li děti: povídejte! vykladač začne znovu: Já nepovídám: povídejte, já povídám: Byl jeden pán atd., což opakuje, dokud děti neřeknou: nepovídejte! — Byl jeden sedlák a měl páru koní, chvála Bohu už je po ní. — „Povídejte pohádku!“ „O červeném kabátku?“ — „Povídejte rač druhou!, „Jak teče voda struhou?“ — „Povídejte rač třetí!“ „Že je plná pec dětí?“

Mimo to přivolávají se dětem na postrach rozmanité bytosti smyšlené, jichž podobu dítě svou čilou obrazivostí snadno si dokreslí, třeba se mu nikdy neudálo jich spatřiti. I máme tu celou dětskou mythologii. Obecným strašákem jest bubák (bobák) a ženská bobača. Má-li dítě zamatlané nohy, pohrozí se mu, že bude choditi škrabinoha, a ten že mu blato škoblú oškrabe. Chce-li dítě, kam nemá, postraší je, říkajíce: „Nechod' tam, chytne tě Maga.“ Maga chodívala jen za tmy. Když se stmívalo, děti prosívaly, aby se rozžehlo, že už jde Maga. Jak se rozsvítí, Maga hned zmizí. Klekanice straší jen večer na návsi, do stavení nejde. Toulalo-li by se dítě po klekání, chytla by je klekanica a později v noci nocula. Když se dítěti ráno vstávati nechce, pohrozí se mu na Opavsku, že mu pirošek zahřeje pod ložem uhlí na brutvaně. Nejohrovnějším strašákem býval „slepičí duch na telecích nohách“ Ten stával všude, kam děti neměly choditi: u žlabu, u řeky, u studně atd. Od přílišného zase strachu pomáhá se útechou, že „strašák zedl bobáka, a nocula se utopila v kýšce“.

Zbytečným mlsům matky dítek svých nenavykaly. Nejvzácnějším pamlskem býval dětem „chléb s kohoutím mlékem“ od příbuzných neb od sousedů jim darovaný, nebo „chléb se zlaté lopaty“ koupený v sousedním městečku, nebo nějaký ten rohlíček. Třeba však chudá matka ani takového skrovného vítaného nepřinášela, děti vyhlédávaly ji za dědinou, provolávajíce: „Pojďte, matičko, z města, pokud je dobrá cesta!“ S pole přinášívají dětem „chlebička

od zajička“. Tak totiž matka říká, dávajíc jim chleba, jenž zbyl dělníkům při práci na poli.

Něžná a srdečná láska matčina ani smrtí se nepřeruší; i poza hrob se nese za dítětem tklivými věru a líbeznými „pověrami“. Velikou útěchu skýtá tu bolesti matčině náboženství. Jestliť matka nezvratně přesvědčena, že se její děťátko dostane mezi andělíčky do nebe. Když tedy matka příliš po zemřelém dítěti truchlí, přátelé jí napomínají, „aby ho nevyplakala z radosti nebeské“. V nebi hraje si dítě s jinými dětmi po způsobu zemskeu a sbírá si s nimi květiny. Pročež neopomine matka valašská uvázati dítěti mrtvému zástěrku, by mělo do čeho sbírat, a neobleče mu příliš dlouhých šatečkův, aby si jich na nebeské louce nepřišlapovalo. Všude je zvykem, že matka, již umřelo dítě, do Jana Křtitele nejí jahod. Pěkně o tom vypravuje B. Němcová v „Babičce“: „To je tak mezi námi, jak umře matce dítě, nejí do sv. Jana ani třešní ani jahod. To prý chodí panna Maria po nebi a rozdává to ovoce malým dítkám. Kterého dítěte matka zdrženliva nebyla a od toho ovoce jedla, tomu řekne panna Maria: „Vidiš, holátko, na tebe se málo dostalo, matka ti to snědla.“ Proto se zdržují matky požívati toho ovoce. No, a „když se zdrží do Jana, zdrží se po Janě taky“, to jest, mnohá matka vůbec už nikdy jahod (a třešní) nejí.

Odumře-li šestinedělka dítěte, dává se jí do rakve jehla, klubíčko nití náprstek a nůžky, aby mohla i v hrobě svému sirotku košilky šít. Na noc nachystají doma vanku a plínky, neboť do šesti neděl matka chodí den jak den své děťátko koupat a převíjet.

II.

Děti mezi sebou.

1. Dítě v přírodě. — Ptactvo. — Hmyz. — „Žúžel“. — Čtvernožci. — Kvítí.

Třetí den po křtu, když se smývají dítěti vínky, bývají sezvány děti z celé dědiny na hostinu. Tím se přijímá nový občanek jako za nového úda veškery obce dětské, do níž ihned vstupuje, jakmile se postaví na vlastní nohy. Drobná tato obec stará se potom

jak náleží nejen o zábavu, nýbrž i o rozvoj tělesných i duševních sil svého nového úda.

Blaženě plynou nyní našemu dítěti dnové nevinné mladosti ve společnosti sobě rovných v milé boží přírodě a v líbezném ovzduší dětské poesie, kteráž, jako národní poesie vůbec, i v této drobné obci ústním podáním s pokolení na pokolení se šíří, všecky stejně bavíc a utěšujíc. A podivno věru, jak i tyto droboučké plody ducha národního od osady k osadě po všech vlastech českých putují a odtud i do sousedních zemí slovanských přecházejí, ačkoliv naše děti s dětmi dědin sousedních málo kdy se stýkají. V nejoblehlejších od sebe krajinách nalézáme táž říkadla dětská, táž rozčítadla divně a jináč srýmovaná.

Nejhojnějších námětů této naší dětské poesii poskytuje příroda sama: její rozmanité zjevy a proměny, zvuky a barvy, zvířata i byliny.

Času zimního bývaly sice přástvy, na nichž se děti do syta naposlouchati mohly milých pohádek; v dobu zimní připadá slavnost sv. Mikuláše, betlém, koledy vánoční, slavnost sv. tří králů; v zimě jsou vozičky na ledě a projížďky na saňkách. Ale venku přece jenom pusto a smutno, tudíž záhy propukává touha po milé vesně. —

A když konečně toužebně očekávaná vesna zavítá, ale to „boží sluníčko“ přece zpod mraků nevystupuje, naše mládež přizývá je těmito říkadly:

1. Vyjdi, vyjdi, sluníčko
na to naše políčko!
Svitiž, svitiž, sluníčko,
dám ti zlaté jablíčko.

Vyjdi, vyjdi na kopeček,
uvidíš tam pět oveček,
a jednoho barana
se zlatýma rohama.

2. Vyjdi, vyjdi, slúnečko
za makové zrnečko,*)
šak my ti ho dáme,
až sa poihráme.

3. Vendi, vendi, slonýčko
na makový zrnýčko,
nevendeš-li, vendo já,
poženo ti**) do dvora.

*) Původně = aspoň tak veliké jako makové zrnečko, zvící makového zrnečka. Zde předložce za podložen smysl jiný (ceny); verše 3. a 4. jsou interpolovány.

**) = tě.

4. Hřej, slunečko, hřej,
hory, doly krej,
povyskoč si výše,
na té naší střeše
kolo udělej!

V máji, „když vlažná rosička šustí“, děti vybíhají ven, neboť májový déšť má do sebe sílu omlazující. I svolávají tu děti májový deštíček „na ta obilíčka, aby hojně bylo nového chlebička“:

1. Májový deštíček,
dej nám ho Pámbíček,
aby se vydařil
na poli chlebiček.

2. Dej Pámbů deštíčka
na naše políčka,
aby se zdařilo
žito i pšenička.

3. Poprchaj, poprchaj, deščíčku,
na červenú růžičku,
dám ti zlatú deščíčku.

Prší, prší, jen se leje,
kam, koníčky, pojedeme?
Pojedeme do ráje
pro ty zlaté korále.

Ale když prší ve žně, děti konejší déšť slibem:

Neprš, neprš, déšč!
povezeme réž
na kořálčky, na pagáčky,
dáme tobě též.

Básnický projevují slovenské děti svůj smysl hospodářský, zahánějící ve žně déšť s pole na bělidla:

Dáždíčku, nechod' tu,
máme tu robotu,
id' si na podbiela,
kde plátenko biela!

Na podzim, když dozrávají hrušky, děti nemohouce nebo neschopně jich samy dobývají, přivolávají na pomoc větríček:

Fóké, fóké, větríčko,
zhod' mně jedno hroščíčko,
zhod' mně jedno nebo dvě,
bodó dobrý vobě dvě.

Padající sníh drobné děti nevlídně vítají:

Košuláč,
přišel k nám pro koláč!
Koláča sme nedali,
račí sme je vehnali.

Odrobinky (drochýtky) z chleba nesmějí přijíti na zmar. Děti nasbírajíce jich do kapes, rozhazují je po poli: „Ptáčkům, brable-nečkům; — hadům, štírům nic, panence Marii nejvíc.“

Zpěvní ptáčkové a pohybliví broučkové jsou našim dětem tvory z veškery přírody nejmilejšími. Kdo ví o mladých ptáčatech, chová to za svaté tajemství, o něž se sděluje toliko s nejlepším přítelem. Často se chodí na ně podívat, ale nedotýká se jich, a vede si vůbec co nejopatrněji, „aby se staří neodpútili“. Nějakého toho vyvedence ovšem také si někdy polapí, zvláště stehlíka nebo čížka; udělá si sám na něj klec, aby se měl i v zimě čím těšiti. Ale srdečně líto je mu nebožáčka, stane-li se kořistí mlsné kočky:

Naša kotěnka brňavá
chytila ptáčka strnada,
utrhla mu nožky, křídelka,
jak bude létat chuderka!

Slyšíce zezulku s jara poprvé kukati, ptávají se jí: „Zezulenko, má zlatá panenka, pověz ty mně, za kolik let umřu?“

Se špačkem děti mívají tuto rozprávku:

„Špačku špačku, chceš syra?“
»Něhcu, něhcu, netřeba.
Najid*) sem se řeřuchy,
co mi dały děvuchy.«

Nezpěvné ptactvo hlavně svým letem obrací pozornost našich dětí, i povolávají na ně z příčin rozmanitých.

Vrána přinášívá dětem nové bratříčky a sestřičky, pročez spatřivše ji, provolávají:

*) = najedl.



Chtěla-li by však některé z nich uchytнути, tomu se staví důrazně na odpor:

Vrána letí,
nemá děti,
a my máme,
neprodáme,
Pámbíčkoví
všecky dáme.

nebo: Vrána letí,
nemá děti,
a my máme,
neprodáme,
zakopáme
do božího kostelíčka,
dáme mu tam tři jablíčka.

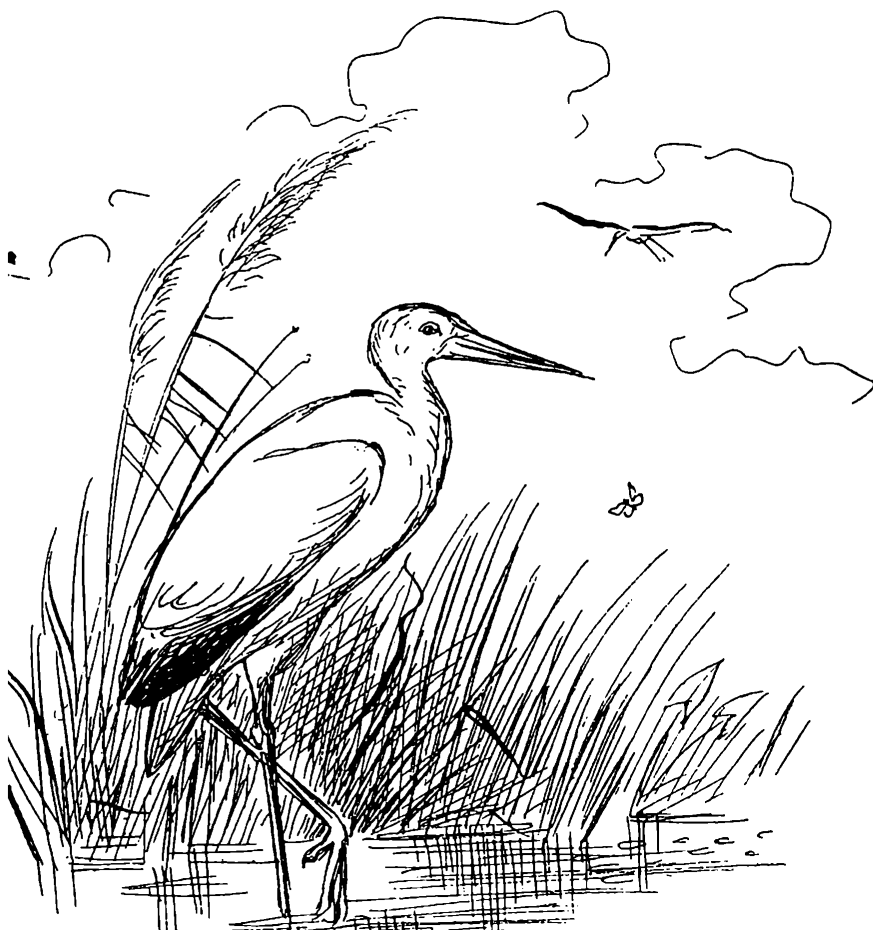
Na kavky:

Kavky, čekajte naše babky,
až sa ony oblečú,
za vami sa povlečú.

Na bogdála (čápa):

Bogdál Jan
rozbíl žbán,
doňďa dóm
plakať zaň.
Chytňa babu skákať,
v kaľuži ju máchať,
hop, babo, hop,
máš peněz dost,
na peci máš nošku,
v komoře máš trošku.

Čáp letí po poli,
husička ho dohoní.
Kam ty, čápe, kam letíš?
Do zlatej komory.
Co tam budeš dělati?
Zlato, stříbro lámati.
Kam ho budeš dávatí?
Císařovej cerce,
na ty zlaté věnce.



Na ptáky dravé obořují se
zhurta, hlavně proto, aby je ode-
hnali od drůbeže;

na krkavce:

Hej krkavec, krkavec,
nemá kúska nohavec,
ani kúska gatiska,
co by přikrýl stehniska,
heša, heša, heš!

na káni:

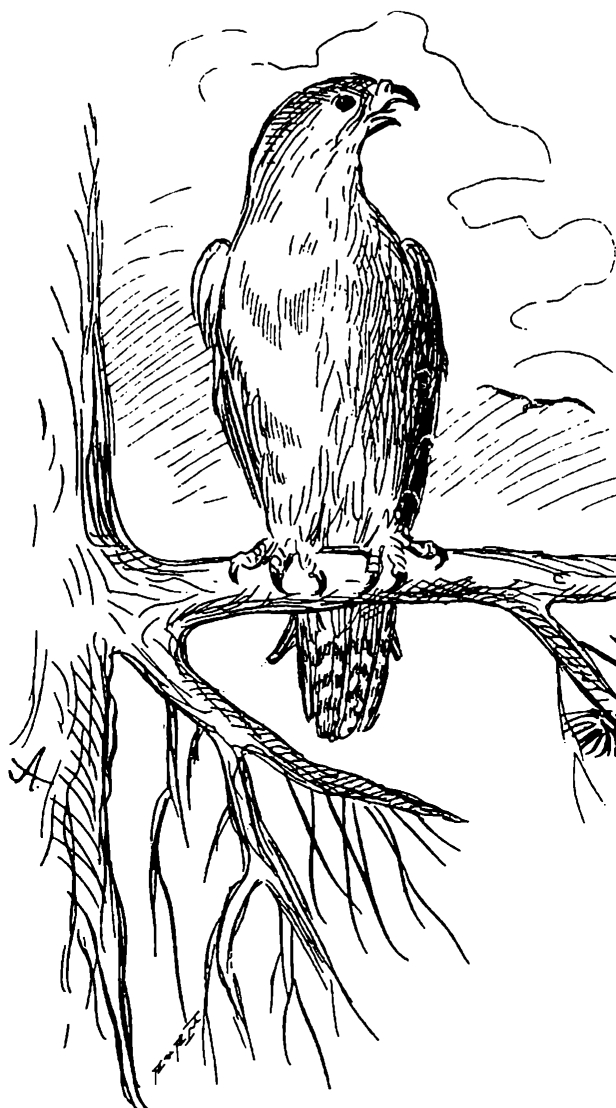
Ehe kaňa zubatá
ráda by ty húsata,
a my húsat nemáme,
ani ti jich nedáme,
ehe! ehe!

Když letí divoké husi seřa-
děné pěkně v kliku, chlapci za-
pichnú křivák do země, husi prý
„sa zmíšú“.

Na zezulku dospělejší kra-
vařky povolávají: „Zezulenko, má
panenko, pověz ty mi pravdu pravdivú, za kolik roků se vdám? Až
najdu zelenú sukničku, tož ti ju dám!“

Ze hmyzu nejmilejším jest našim dětem brouček slunečko
(coccinella), jak dokazují přehojná jména lichotná, jichž se mu od
nich dostává: korunka, okorunka, verunka, bedrunka, беруška, ma-
runka, merunka, halinka, helenka, barborka, pámbíčková kravička
nebo ovečka. Broučka položí si dítě na ruku, i pobádá ho roz-
manitými říkadly, aby vyleza na konec prstu „uletěl do nebička“
a přinesl odtud „zlatého chlébíčka“.

1. Korunko, verunko,
červený kabátek slíkej,
bílý oblíkej!
2. Slunečko, brnečko, vysviť nám!



3. Korunko, verunko,
uleť mi do nebička,
dones mi zlatého chlebička.
4. Korunko, verunko, pověz mi,
bude-li svítit slunečko;
lesti mi nepovíš,
tož tě hodím mezi hady, mezi ščúry,
mezi mlsné kocúry.
5. Okorunko, dávej slunko!
Jak nedáš, vem tě Jidáš;
jesli dáš vem tě Pámbu náš.
6. Bedrunko, daj slunko!
Jak nědáš, utnu ti hlavičku
na panskym stoličku.
7. Pamboškova kravička,
dze sú tvoja mamička?
Ža horámi, za doľami.
Co tam robia? Pivo varia.
Brr za nima do Moravy. (St. Hrozenkov.)

Zabloudí-li dítě v lese, uchyluje se k okorunce, kterou stranou se má dáti: „Okorunko, na kerú stranu půjdu?“ Na kterou stranu slunečko uletí, tudy jdouc doufá, že nezabloudí.

I orakulem jest dětem korunka zvídajícím svou budoucnost: „Korunko, runko, vlet' na zlaty vokynko, okaž mi tu stranu, kde se já dostanu.“ Na kterou stranu uletí, tam se dítě dostane do služby nebo jakkolivě; pakli spadne na zem, umře.

Dospívající děvčata vyzvídají na verunce, ze které strany přijde jim kdysi ženich:

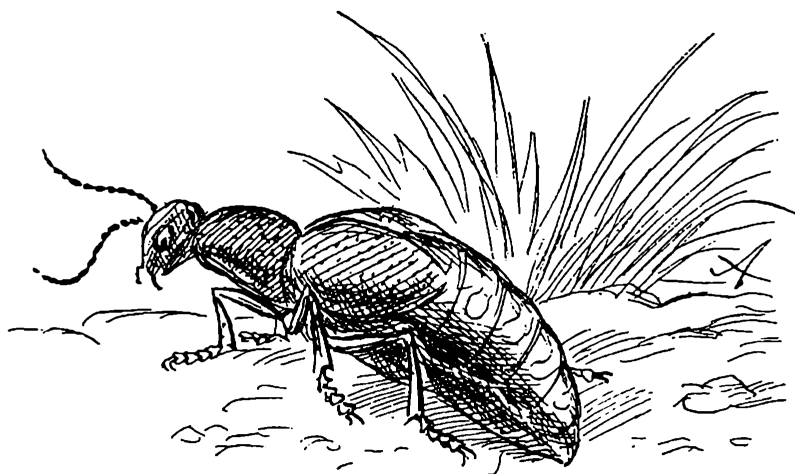
Leť veronku na tem*) dvůr,
vudkád' bode milé můj.
Leť veronku tó cestó,
vudkád' mě puvezó nevěstó. (Bořitov.)

Hnědý, vrzavý tesařík jest dětem „hudečkem“ (gajdošem, muzikantem). Aby mu k vrzání chuti dodaly, slibují mu, že i ony mu navzájem zazpívají:

Zahraj mi, hudečku,
na tenkú strunečku,
a já ti zazpívám
na tlustú notečku.

*) = ten.

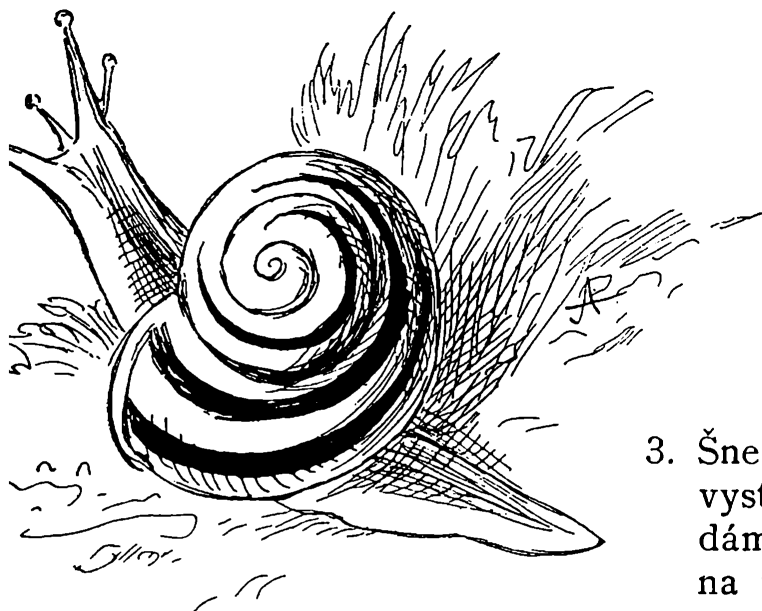
Kováře (luskavku) kladou si na znak na dlaň povzbuzující ho, by vyskočil: „Kovářu, kuj!“



Štávu, již ze sebe vypouští májka (máselníček, mastikulka, meloë proscarabæus), děti pokládají za vzácný lék na rány a bolesti. Způsobivše si tedy nějaké poranění, stiskají májku říkajíce:

Májko, májko, dej mi masti od bolesti,
nedáš-li mi masti, hodím tě do propasti.

Sneka (slimáka) děti lákají z budky rozmanitými říkadly:



1. Šnečku, šnečku,
vystrč rohy,
jestli mi jich nevystrčíš,
hodím tě do vroucí vody.

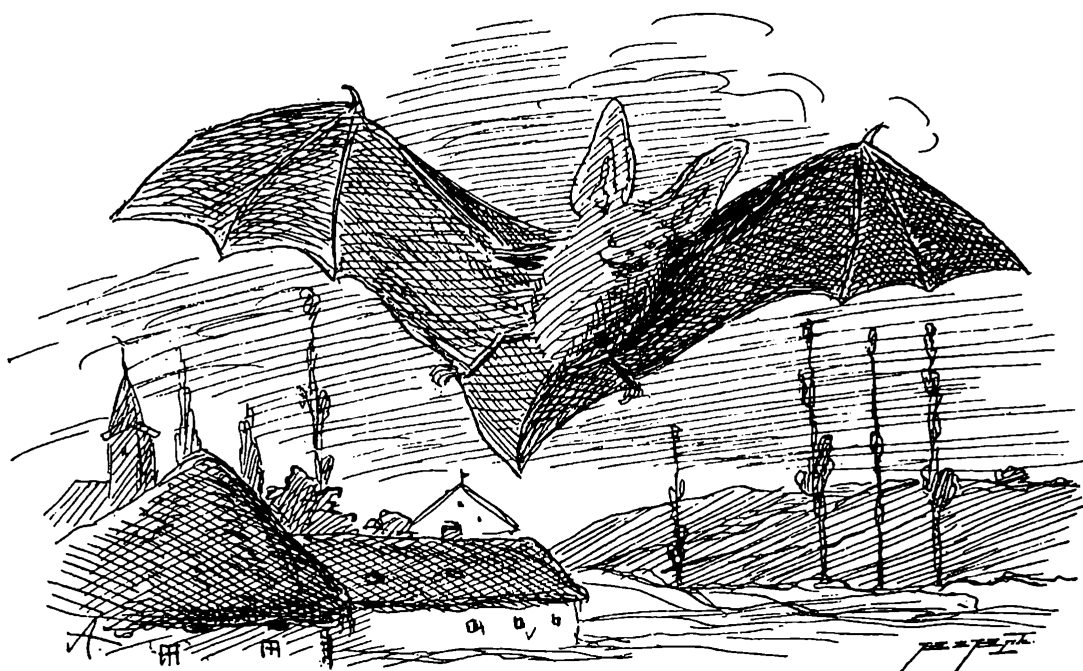
2. Slimáčku, ráčku,
vystrč rožky na parožky,
esli mi jich nevystrčíš,
uderým tě, až se skrčíš!

3. Šnečku, šnečku,	a troníček
vystrč růžky,	na tabáček,
dám ti grejcar	bude z tebe
na tvarůžky,	hajdaláček.

Plazové již svým příšerným zjevem, a proto že se vůbec za jedovatý pokládají, děti od sebe odpuzují. Spatříce hada říkají:

Hade, hade stůj!
Panenka Maria nese kůl,

a pán Ježíš kameň,
zabijem tě na něm.



Nenáviděným a od starých, mladých pronásledovaným tvorem jest na našem venkově ubohý netopýř, zvaný též letopýř (dol.), litopéř (hor.), trúlek (podluž.). Jest prý to „špatné zvíře“, půl myši a půl žáby. Pročež pokřikují naň:

- | | |
|---|---|
| 1. Netopýř, poleť blíž,
jsi-li žaba nebo myš? | 5. Poleť, poleť, netopýř,
nedaleko doletíš,
do Nového města
porúbaná cesta,
porúbali Němci,
malí pacholenci. |
| 2. Litopéř šelma kluk,
prodal peří, kópil chlup. | |
| 3. Poleť, poleť, pýřu,
dám ti misu šlížů. | 6. Poleť, poleť trúlku;
dám ti masnú hůlku,
ešče neco více,
červené střevíce. |
| 4. Poleť blíž, netopýr,
dám ti kaše na talír. (kop.) | |

Na Podluží totiž hážou po nich kluci velmi obratně vlky z lopouna (= červené střevíce), do nichž se netopýř zaplete a spadne na zem, kdež jej hůlkou ubijí.

Ze čtvernožců hlavně švižný, plachý zajíc vzbuzuje pozornost dětí. Vyskočí-li kde náhle v poli, pokřikují za ním kravaři uštěpačně: Čuč, Janku z Jankovic, nemáš kusa nohavic! nebo: Janku! kus koudle u p. hoří! Drobné děti jsou „moresnější“, mihně-li se mimo chaloupku, volají:

Leti zajíc malutky
kořem naši chaľupky,
chyť mi ho, chyť mi ho,
dám ti grejcar za něho.

Uhlednou-li myš, děti povolávají na ni dosti sympathicky:

„Aj, ty myško, myško malá,
tys mi kousek cukru vzala!“
»Odpusťte mi, drahá paní,
já mám doma čtyry mladý, —
pro ně na snídání.«

Kvítí nejmilejší bývá zábavou děvčatům. Věnci z něho uvi-
tými zdobívají kravařky sebe i své kravičky, a ženouce s pole
neopominou ozdobiti jimi „Pámblíčka“ u cesty.



Nejoblíbenější dětem kvítka mají namnoze jména tak srdečná,
jako by je jim hravá obrazivost dětská sama byla vymyslíla. Jsou
to: pampeliška, charpa, koukol, kropáčky (petrklíče), patáčky (malva
alcea), jiškerka (sedmikráska), žarůžek (ranunculus), ptáčky (stračky),
křepelky (třeslice), kohůtky n. panenky (vlčí mák), včeličky (vstavač),
rybí očka (nezabudky), žabí kvítka (sasanka hájní), pámbíčkovy
vlásky (luční peří), bolíčko nebo pámbíčkovy srdečko (P. Marie
slzičky).

Ký tedy div, že naše děvčátka s velikou radostí vítají nastávající léto, kteréž jim přináší hojnost pestrého kvítí:

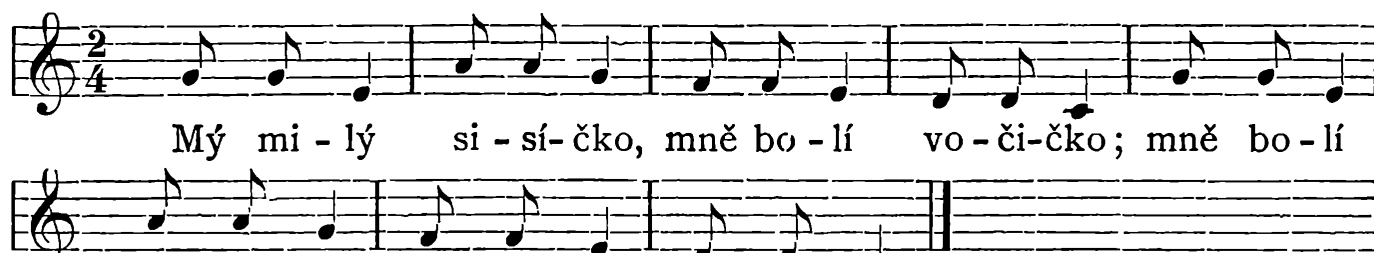
1. Mé milé léto,
co's nám přineslo?
Kvítí pěkného,
modrého, bílého
i červeného.

Vijte, vijte věnce,
dělejte pletence,
však je dosti kvítí,
až se louka svítí,
však je dosti lupení,
až se louka zelení.

2. Až se louka rozzelená,
kleknu si tam na kolena,
natrhám si kvíteček,
upletu si věneček.

První fialkou, kterou s jara najdou, děti potírají si oči říkájce: Aby bylo bystré moje očičko jako to kvítečko.

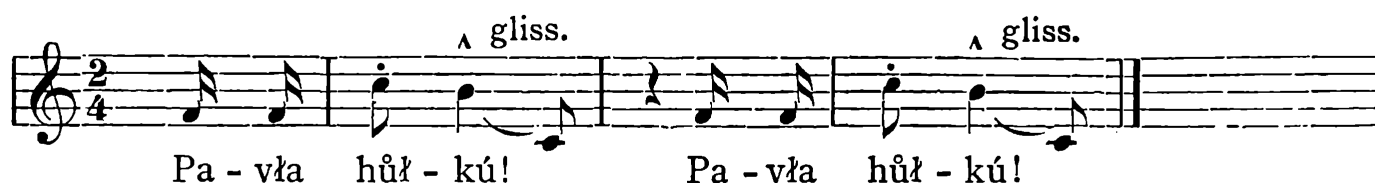
Bolavé oči potírají si sísím (koniklecí) říkájce:



Mý mi - lý si - sí - čko, mně bo - lí vo - či - čko; mně bo - lí
je - dno dvě, za - hoj mně vo - bě dvě. (Z Lišně.)

2. Ptačí řeč. — Mluva čtvernožců, hmyzu a žab. — Mluva zvonův a cepův. — Jiné zvuky mechanické.

Překrásná pohádka naše o Zlatovlásce vypravuje o králi, který prý byl tak rozumný, že i všem živočichům rozuměl, co si povídali. Naučil prý se tomu, když na radu jakési babičky pojedl hadího masa. Ale mýlil se tento král v pohádce, domnívaje se, „že bude uměti, co nikdo neumí“. Poetická mysl našeho lidu i bez takového kouzla rozumí dobře všem živočichům, co povídají svými hlasy; jmenovitě z každé ptačí noty vyznívá mu píseň zcela srozumitelná. Jest se věru čemu podiviti, jak věrně bystrá a vnímavá mysl česká napodobiti dovede rozmanité hlaholy ptačí podle rytmu i podle noty, podkládajíc jim slova významná i obsažná. Jak věrně na příklad napodoben vrkot holubí říkadlem moravským:



A co prostomilé poesie i boдрého humoru v té naší řeči ptačí! Od božího rána do večera, od jara do zimy povolává ta drobná cháska na svého přítele rolníka, tu jej svým zpěvem pozdravujíc, tu za něco prosíc, tu děkujíc, tu zase jej všelijak škádlíc a podpichujíc.

V jak důvěrném styku náš lid se svými milými ptáčky zpěváčky žil, jak výborně jejich „řeči“ rozuměl, o tom svědčí rozmanité anekdoty ze skutečného života, jakož i mnohé pohádky a pověsti národní.

Šel sedlák na jarmark. Přišlo mu jíti lesem. S buku volala naň sýkorka, jde-li si na trh koupit „trylich, trylich?“ „Ptáčku,“ odvětil jí sedlák, „já bych radši pěkného sukna než trylichu!“ V městě zašel si do hospody a přisednuv ke kartům, prohrál kde jaký groš. Když se pak večer s prázdnýma rukama vracel domů, sýkorka opět se ho ptala, nese-li „trylich, trylich?“ „Ó ptáčku,“ smutně na to sedlák, „ani sukna ani trylichu!“

Soused Polášek z Alenkovic u Napajedel, jemuž Fifka přezdíval, šel se svým synem do lesa. Jakýsi pták pokřikoval naň: „Fifa, Fifa!“ tak srozumitelně, že uražený Polášek synkovi svému pravil: „Vezmi kameň, zabij ho, nač mi nadává?“

V Jaktaři u Opavy vypravovala mi žena, že její muž kdysi chytil mladého „kařusa“ (sejčka) a zavřel do klece. Ptáče prý pořád úpěnlivě prosilo: „puśc puśc!“ I bylo prý jí ptáčka líto a pustila ho na svobodu.

Pověstný loupežník Ondráš vkradl prý se kdysi do osamělého zámku, ana žena vrátného sama doma byla. Zatím co loupežník po komnatách zpouzel, žena zvětřivši ho zamkla zámek, a sama se schovala. Ondráš, když odcházeje s lupem vrata našel zamčena, ocitnul se v nemalé nesnázi, z níž jej vysvobodila domácí drůbež. Husy totiž ptaly se po své hospodyni: „kaj? kaj?“ (— kde?). Načež jim slepice ze chléva odpovídaly: „tu, tu, tu, tu!“ Ondráš porozuměv jejich řeči, šel po hlase slepic a našel vrátnou ve chlévě, kteráž mu pak ovšem musila otevřít.

Spanilou Popelušku hledajícímu kralevici prozradil kohout kokrhaje: „Pěkná panna pod koryty!“ Bylať ji macecha pod koryto ve chlévě ukryla, by jí kralevic nenašel.

Uhlíř Vojtěch, předek rodu Pernštejnského, chytiv kdysi v lese zubra, nevěděl si rady, jak jej domů odvésti, neboť za hladké rohy nebylo lze. Z největších nesnází vyvedla odvážlivého siláka náhoda, švitoření to ptáčka na blízkém stromě poskakujícího a cvrlikajícího: „lejčím, lejčím!“ I uznal uhlíř hlas ten za zvláštní pokyn, a jednou rukou zubra mocně drže, druhou si odepjal dlouhé lýčí, ježto se z obuvi jeho točilo přes nohy až po kolena. Lýčí to protáhl zubrovi chřípěma a tak jej dovedl snadno zkroceného do chalupy své.

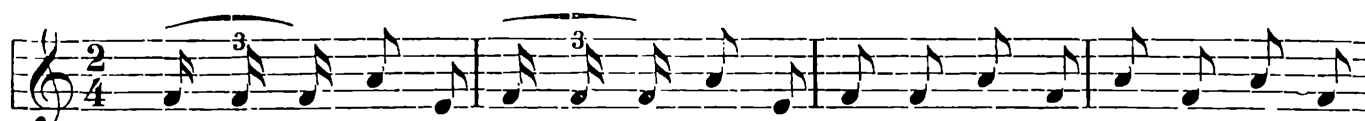
Ačkoliv tedy vlastním původcem naší mluvy ptačí jest lid, přece jejími nejvěrnějšími opatrovníky a šířiteli jsou nyní naše děti, od nich se jí nejspíše doptáme. Právem smíme ji tedy počítati mezi poesii dětskou.

Jako po řeči člověka, tak po zpěvu ptáka. Mnohý náš pták svou řečí tak znamenitě jest charakterisován, že se nám za zvláštní typus představuje.

Vlaštovička čudrná*)
pěkné černé peří má,
ráno vstává, švihotává,

fidli, fidli, fidli, fidli,
na střeše mám své obydlí,
tak zpívává.

Jsouc ustavičně o domě, vede sobě jako dobrá hospodyňka. Přiletujíc na vesno, stěžuje si do nešetřnosti selské rodiny:



1. Na-klu-di-ła sem pyl-ne sto-do-ły, včil se všecko svi-čí, svi-čí,



ně - ni ni - hdě nic, nic.

(Opavsko.)

2. Odešla som stohy brohy**),
nadešla ***) som hoľé brehy,

všecko zedli holotíci, †)
něněchali ništ.

(St. Hrozenkov.)

*) = hezká.

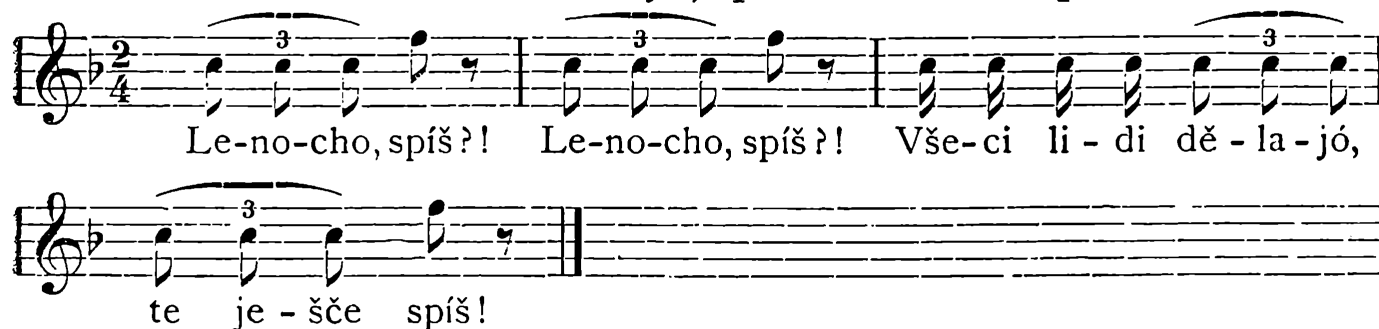
**) broh (laš. bruh — brohu) = stoh u stodoly.

***) = našla.

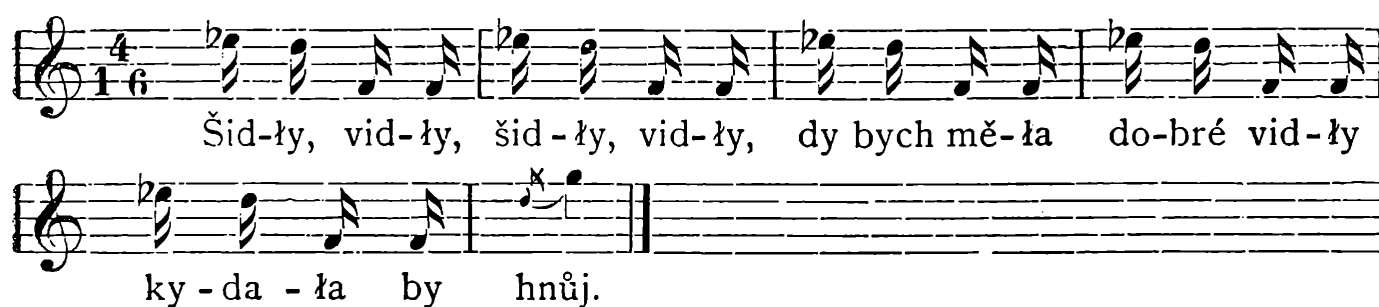
†) = sedláci.

3. Dy sem byla hospodyňum, včil tu něni nic,
bylo hojně bai před siňum, dítě od mě pryč. (Opavsko.)

Sama časně ráno vstávajíc, povolává na ospalého lenocha:



Vidouc čeládku kydati hnůj, ráda by též pomáhala, kdyby měl hospodář dobré vidly:



Než i za tuto svou dobrou vůli dovolává se zasloužené mzdy:

Selko, selko, děláš tvaružky,*)
velkemu velku, maľemu maľu
a mi nic?

Když matka poděluje děti svačinou, vlaštovička jich napomíná, by byly spokojeny každé svým podílem:

Většímu větší, menšímu menší,
kdo nechce vzítí, dobře mu prutem
po řiti vydríti.

Dětem tato poslyně jara přináší radostnou zprávu, že již přestala dlouhá zima a s ní za své vzalo nudné drhnutí peří:

Drdli, drdli, už jsme to peříčko zdrhli,
půjdeme se na kopeček hrát!

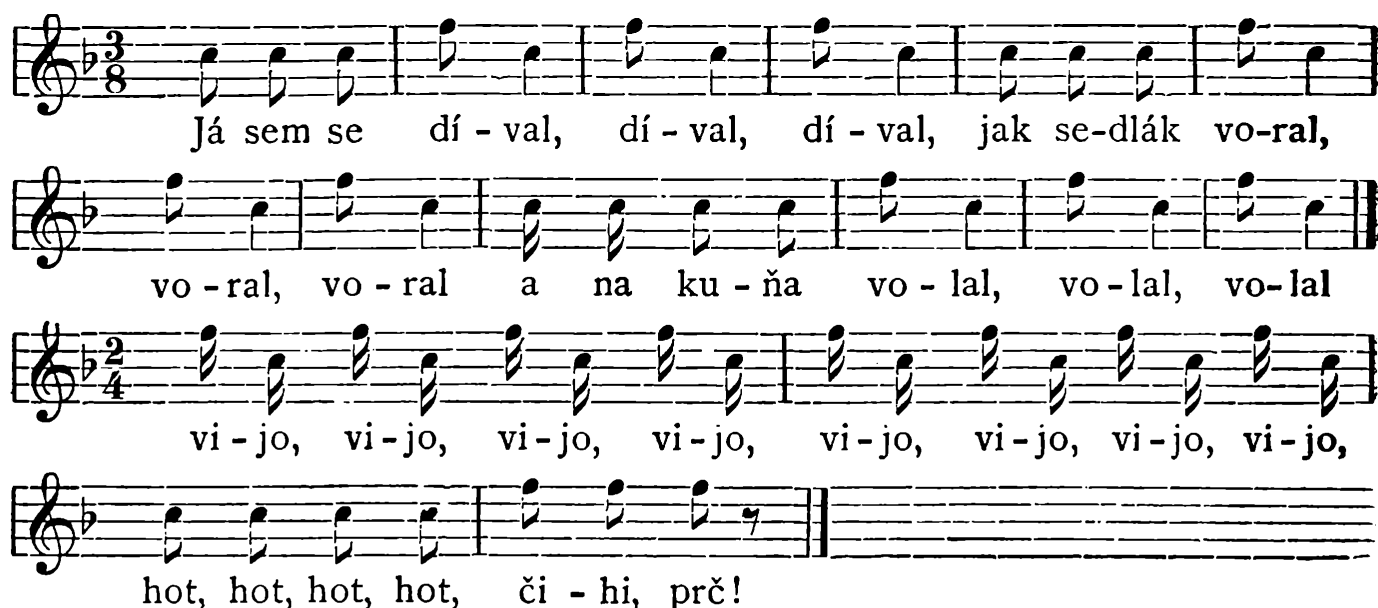
Jako vlaštovička při domě hospodyňkuje, tak zase ku práci polní dozírají skřivánek, linduška, křepelka a žluva.

*) tvaružka (laš.) = tvarůžek, homolka.

Skřivánek (škobránek, škrobánek, škorvánek) vznášeje se s jara do výše blankytné volá sedláka hlasem mocným a důrazným do práce polní:

1. Hotuj biče, pohoniče,
sej, sedláčku, sej,
jak nebudeš orati,
budeš za rok žebrati.
2. Vyjed', synečku, do pola, vyjed', vyjed'!
3. Vyjed', sedláčku, na rolu, vyjed', vyjed',
vrvi, *) vrvi synečkovi za kudly, za kudly,
hrudum ho, hrudum, hrudum. (Opavsko.)
4. Sasa **) sasa býk, vio vio koník.

Když pak ho rolník poslechne a na pole orat vyjede, skřivánek bdí nad jeho prací jako nějaký dozorce:



Já sem se dí - val, dí - val, dí - val, jak se - dlák vo - ral,
vo - ral, vo - ral a na ku - ňa vo - lal, vo - lal, vo - lal
vi - jo, vi - jo, vi - jo, vi - jo, vi - jo, vi - jo, vi - jo, vi - jo,
hot, hot, hot, hot, či - hi, přč!

Linduška (kotvrla, alauda arborea):

1. Šlahaj, šlahaj, bičem, bičem,
chyť bílú za hřivu,
až ***) řa nevyvrátí do břihu. †)

*) = vyrvi, vykudli;
**) sasa = hajs, povel volům = v před;
***) = ať;
†) = do břehu, do kopce;

„Enom šlahaj, synku,“ pravil hospodář pohůnkovi, slyše lindušku takto zpívati, „ai kotvrľa kaže šlahat; všeci sa ponáhľajú, mosíme také, vesno je!“

2. Piľuj*) piľuj piľuj! sej sej sej!

3. Sej sej sej sej sej sej, ponáhli se, ponáhli se!
sejte, děvčátka, karafiu!

4. Sedláčku, sé sé sé, míru míru míru,
dvě dvě dvě!

5. Sej sej sej, Matěju,
jak nenaseješ, nebudeš mět nic na zimu.

Hýl volá děti do lesa s jara na kvítí a v létě na jahody:



Pod'-te k nám, pod'-te k nám, di - tát - ka!

Když obilí dozraje, křepelka (podpoliška) volá na sedláka:

Už je čas! na ten klas!
pojdte žat! pojdte žat!
Bůh pomoz! Bůh pomoz!

Po žních počítá mu peníze za obilí stržené: „Pět peněz, pět peněz!“

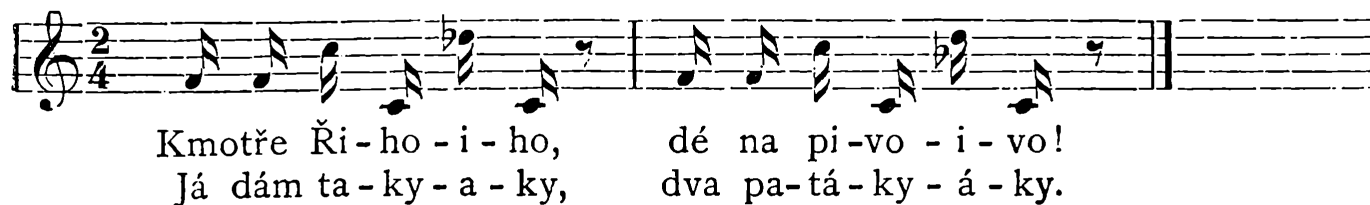
Sedlákovi samému příliš nedůvěřuje, neboť vidouc jej polem jíti, povolává na sousedku: „Vávra! Vávra! Pod' pod mez! Pod' pod mez!“

Žluva (vlha) volá na pacholka, když má koně ve škodě:

Pachoľku, koně v obilú,
běž si pro ně, než ti nabijú!

*) = bud' pilen, ponáhluj se!

Zvěstujíc svým zpěvem déšť (odtud její jméno vlha), volá sedláka s pole do hospody:



K pivu pak dovolává se také nějakého zákusku:



Strnad (strnadel, strnádka) na vesno zvěstuje příchod jara:



Zakládaje pak svou novou domácnost prozpěvuje si vesele:

1. Ustavim si chaľupečku 2. Přijdi, samičko, přijdi!
ze sameho sící!**) udělamy si hnizdečko v křibi!***)
3. Přijdi, ženuško, přijdi!
přiněs klubečko níci!†)
buděš košuľky šíci!

Vyhřívaje se pak na teplém slunečku, pochvaluje si: „Sedláčku, sedláčku, jak to sluníčko pěkně svítí!“

V létě, když je v poli žiru dosti, nestojí hrubě o sedláka; povoláváť naň uštěpačně: „Nepotřebujeme strýců!“

Ale v zimě přiletuje šelma ke stodole, ozobává snopy a pochvaluje si rolníka pečlivého: „Dobrý strýc! dobrý strýc!“ I prosí ho:

*) Líšňačky dodávají: »Ba věro miso koblihů, duma máme ledvá jablíška!«
**) = síti.
***) = křibí = chrastí, křoví.
†) = nití.



Se-dlá-če, se-dlá-če, dež se mně dáš nažrat, po-mů-žo ti žít!

Po-vím ti ne-co, po-vím ti ne-co »te musíš hít do voj-ne!«

Strýc na-ve - zl si do sto-do - ly a já nic!

Strýče, pusť mne do sto-do - ly, na-pa - su ti na ve-sno vo - ly!

V r a b e c (brabc, vrabel) nemá sice pěkné noty, ale zato je znamenitý řečník, jenž vládne hbitě třemi jazyky. Když snese vejce, chlubí se po německu, že jich snesl „fünf, fünf“. Dovědí-li se chlapci o nich a jdou je vybírat, už skromně po česku hlásá, že jsou jenom „tři, tři“. Když je pak přece vyberou, zakleje po maďarsku „basom teremtete!“

Vůbec hájí vrabec nejstatečněji ze všech ptáků svého hnízda, ovšem jenom „hubou“. Když mu kluk vybírá mláďata, obořuje se naň: „Teremtete, teremtete, živil's? živil's? čert tě vem!“

I lstivým a zlomyslným umí tu býti. Když leze kluk na strom, kde vrabec má své hnízdo, svádí jej, aby lezl „výš, výš!“ Když pak se značné výšky spadne, posmívá se mu: „Cítíš? cítíš?“

Jiné rozprávky vrabcovy jsou tyto:



Se-dlá-če, se-dlá-če, ne-co ti ve sto-do - le čpí!

Čim-ča-ra - ra čimčimčim, co já ne-vím, ne-po- vím.

Te's bláznil, te's bláznil, te's bláznil, te's bláznil!



Trá - vi - čka, trá - vi - čka, trá - vi - čka ze - le - ná, ze - le - ná.



Má - me kla - di - vo, má - me kla - di - vo ve - li - ký, ve - li - ký.



Střešňa, střešňa, aj deť bo - bu - la! a střešňa - vím!



Já to řek - no ho - spo - dá - řo - vi.

Po žních, když je obilí ve stodole již svezeno, pokřikuje na sedláka:

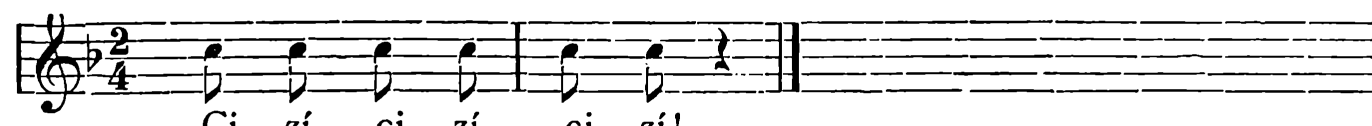


Se - dlák stréc, se - dlák stréc! Se - dlák pán! Se - dlák pán!



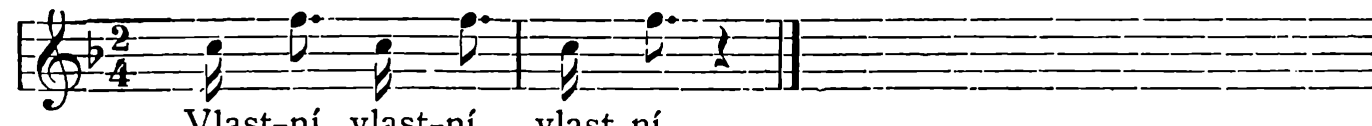
Čert ho vem! Čert ho vem!

Ukrade - li vrabec vlaštovce hnízdo, volá:



Ci - zí, ci - zí, ci - zí!

Když jemu vybere někdo mladé z hnízda, nařiká:



Vlast - ní, vlast - ní, vlast - ní.

Špatného čtenáře napomíná: „Čti líp! Čti líp!“

Slavík — asi nějaký jejich starešina — oznamuje svým druhům čas obědu:

Spo-leč - ní - ci, spo-leč - ní - ci, jí - te? jí - te?

vod - bi - la dva - ná - stá ho - di - na kloklokloklo kloklokloklo.

Sedmihlásek (devaterník, posměváček, výščeřák, přesmykač) má notu sedmeru neb až devateru, z nichž hned ta hned ona se napodobuje a proto též různým rytmem se nese:

1. Krásná panenka sedí v kvító, v kvító.
2. Baba túží sýr, sýr, podte, chlapci, na syrovátku!
3. Idě, idě Filipek, něse, něse na hřbetě, na hřbetě kusek, kusek bělky, tobě těž, tobě též. Žofii, Žofii.

Šev - če, pil bys? Šev - če, pil bys? Más,

más, más.

Šev - če, prr, šev - če, prr, fi - dlo - va - čka, fi - dlo - va - čka.

Čermák:

Ba - ba va - ří sýr, sýr; pod - te, chlapci, na sy - ro - vát - ku!



Čížek:



Podobně: Lidičke! Lidičke! ti! ti!
Zazpívé pěsničko! ti! ti!



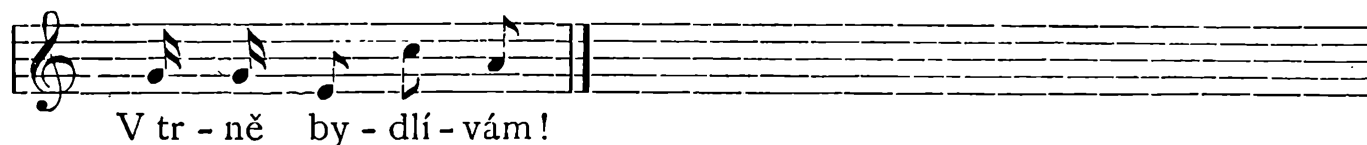
Lesní kanárek:



Křástel napomíná hospodáře, aby sekl louku:



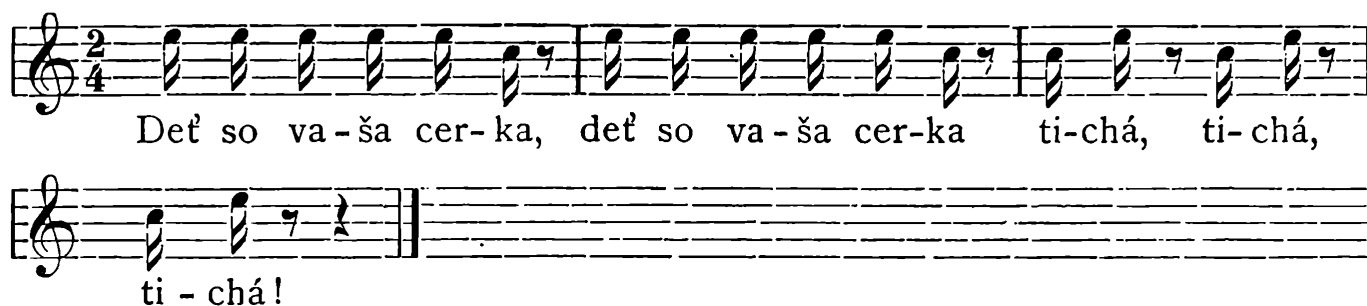
Třasák se chlubí:



Kukačka:



Pěnkava:



Nedbalého křestana se táže:

»Tes ješče nebel ho zpovědi?!«

Nemajíc kalendáře ráda by věděla, skoro-li bude sv. Matěja? — nebo se chlubí: „Vidíš, já sem taky panenka jako ty!“ Jindy volá na svou sousedku: „Přid' přid' přid' k večeru na svačinu!“

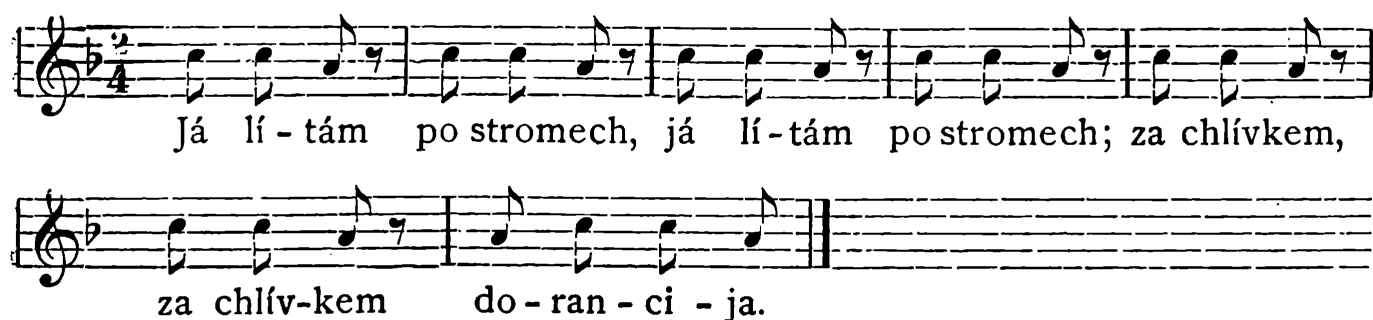
Je-li dlouho sucho, pěnkava volá: „prš! prš!“

„Volavá“ (= volatá) pěnkava namlouvá sousedu strnadovi svou dceru: „Strnadličku! vezmi si moju céru, má čtyry kapce a v žádné nic!“

Sýkorka posmívá se:



Nebo si pochvaluje své veselé živobyťi:



Sýkorka lesní (val. pécka) chlubí se skutky nepěknými:



2. Měl sem ženu,
zabíł sem u **)

tylcem palcem
pod šindelcem, tylc!

nebo:

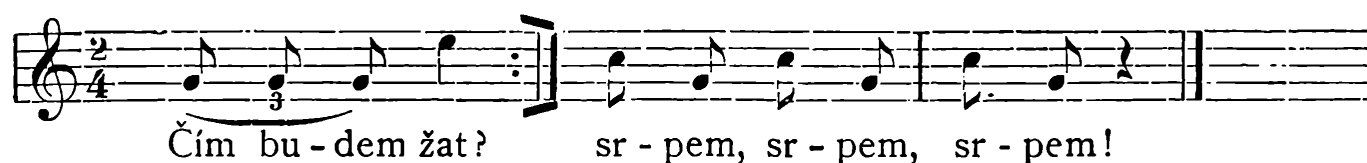


*) Tylec, tyl (týlo) = zadní tupá strana sekyry, motyky a pod. nástrojův.
**) = ju, ji.

Plotníček spatřiv kluka, an leze na strom, aby ho polapil, pokřikuje naň:



Přede žněmi provolává:



K onipásek (pliska, pliskva) na vesno z dalekých krajín se vrátiv k chaloupce svého starého známého, sedne si na plot a volá sedlákovì do okna:



Trpělka (chocholouš) přiletujíc na zimu do osady, ptá si večere, napomíná rolníka, by si zavřel na noc vrata a na zimu se opatřil topivem:





Palašník jsa obratným rybářem počítá si svůj lov: „Ryba ryba, rak rak, čík čík!“ *)

Kos (kosovec) má notu několikeru. Když se zima blíží, sedě na pni opravuje si svou zvetšelou obuv a povolává na sedláka:

Strýče, strýče, pod' sem, pod' sem!
lácu krpce na pni, nemám kúska dratvy,
ukruť!

Nebo se chlubí:

Kdo je v lesi pán? kdo?
Bartošek, Bartošek? **)

Ne! ne!

Mika? Mika? **)

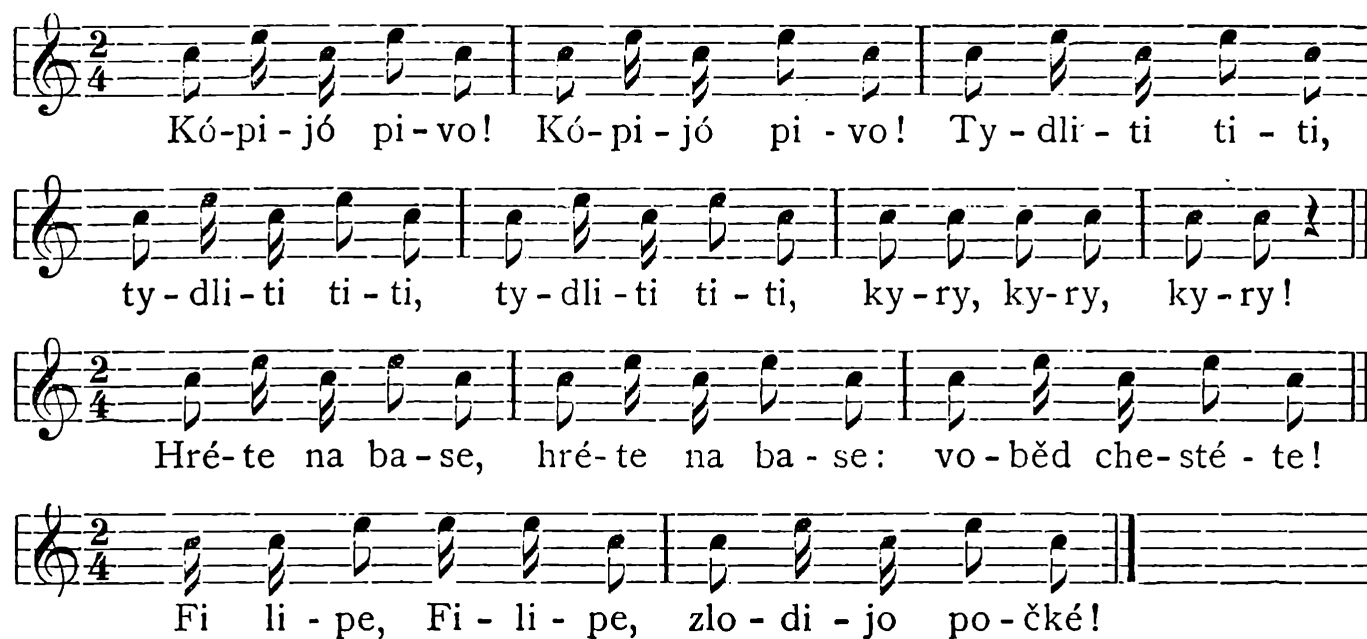
Néni! néni!

Polesné? polesné?

Ne! ne!

Pan baron! pan baron!

Nebo si prozpěvuje vesele:



*) Jméno ryby.

*) Jména hajných.



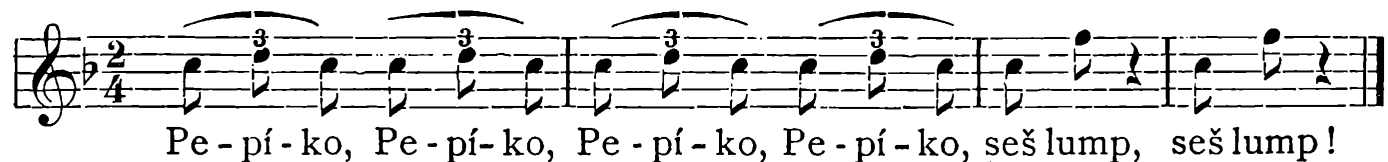
Nezbedu, jenž jim vybírá hnízda, okřikují takto:



Na ženskou lesem jdoucí pokřikuje: „Ušubraná, kde ideš?“

Drozd domlouvá rázně bačovi na salaši, aby mu uštědřil svého oběda: „Pes*) vaľach, pes vaľach, žere sýr, žere sýr, a já nic, a já nic!“

Jinak jeví se drozd uštěpačným posměváčkem; pokřikujeť na mimojdoucí:



Vida chudého hofera, an jede s tragačem do lesa na roždí, pokřikuje naň: „Kmotr Fiala, jede na drva, nemá vozíka, ani koníka,“ a ptá se ho: „Půjdeš hore alijú?“

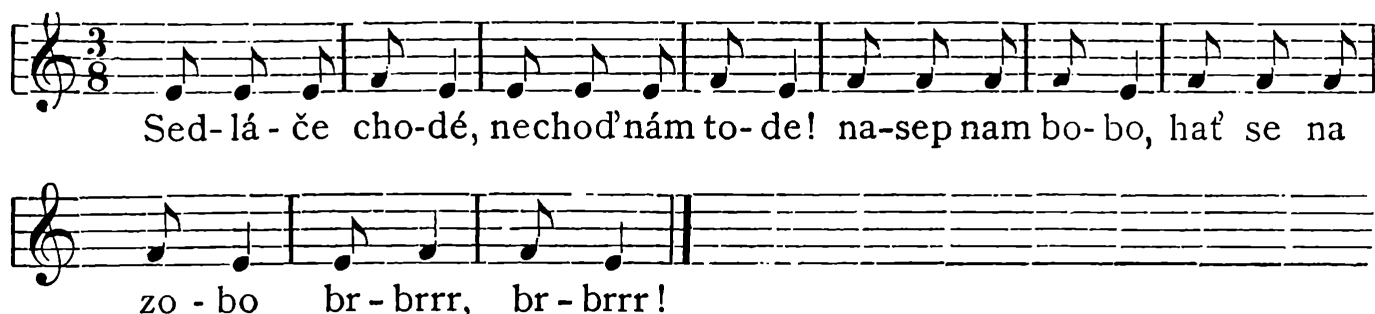
Masovec (ťuhýk), poskvřniv se vraždou „žúžeľe“ a hmyzu, letí k vodě, aby si „umyl ruce“, hlásaje veřejně:



Prskavec připomíná s jara rolníkovi: „Koľo vřtat, koľo vřtat, saní nech!“

*) = zlý pastýř, srovn. mrcha člověk.

Hřivnáč (hřivnál, lesní holub, haluzník) velmi rád zobe hrách, pročež hned s jara důtklivě prosí sedláka, by mu ho nasil hodně mnoho:



2. Vrkú, vrkú, sedláku, sedláku, chudý, chudý,
nasej hrachu hrachu hrachu všudy všudy
pro mé zuby zuby!
3. Sedláčku chudý,
nasej hrášku všudy,
pro nás chudé holuby,
lesti nemáš, kup!
4. Sedláčku chudý, nasej hrášku všudy,
jenom nesej bobu, já ho nerad zobu!

Někdy však přece hřivnáči i bobu jsou rádi, buď snad jenom ti proletáři mezi nimi, nebo v kraji, kde hrachu nesejí:

1. Chudý sem chudý,
na prutě sedím,
škaredě hledím,
našel sem bobu,
hřivnáči zobú.
2. Na panském rolú
naseli bobu,
a já ho zobu, zob, zob, zob!
3. Ty Machu s Kubú, nasej mně bobu,
ať se nazobu, až přijdu s łovu;
vyletím hore, rozpučím vole,
na zlatém stole — puk!

Doupňák (gaurník) hájí si svého buku, v němž má své hnízdo, když se chystají jej stíti: „Můj buk, můj buk!“

Koroptev počítá ustavičně:



snad nevědouc ani sama co.

Sluka marně se snaží odvrátiti myslivce od své stopy, zahánějíc jej: „var var, var var!“

Čejky ptávají se dívky: „Čejčko, vdám-li pak se toho roku?“
Mlčí-li čejka, vyplní se přání dívčino, sice jí poví: „stíží!“

Jestřáb:



Ostříž:



Slepice (slépka, kura) kokovdákajíc mluví jenom o svých vejcích. Buď chlubí se hospodyni, že jí zase jedno snesla, nebo vypravuje, co s nimi hodlá činiti, nebo si stěžuje, že jí je žebrák nebo žák pokradl:



2. Gda gda gda gdak,
sněsla sem vajíčko za patak,
hospodyni na kořeni,
hospodáři na tabach!

3. Koko koko vdák,
nesu vejce do Slováka,
jedno prodám, druhé zím,
kohútovi nepovím!

*) Na rul = na roli.

4. Slepička se popelí,
vajíčko se kotoulí,
koko dák, koko dák,
snesla jsem jich padesát,
v kopřivách,
pobral mi je kmotr žák,
žák, žák, žák!

Proto i také malé dcerušky hodné slepičce popravují:

Slepičko má,
ty jsi hodná,
já ti dám zrníčko,
ty mi dáš vajíčko,
ty jsi hodná!

A přihodí-li se jí nějaká nehoda, upřímně jí politují:

Kok kok gdák,
sedla slípka na bodlák,
roztrhla si koleno,
vono ju to bolelo.

Kohout (kokot) časně ráno vstáváje volá na děvečku: „Už si hore, Terezo?“

Vrací-li se hospodář až kdysi po půlnoci z hospody, kohout jej svým zpěvem prozrazuje: „Opilí dú! Opilí dú!“

Mladý kohoutek, jemuž se od hospodyně ještě nějakých lepších drobtů dostává, raduje se, když se v kuchyni něco od mouky peče: „Kokyryky! Baba peče poplamičky!“

Když kohouti v noci pějí, to prý slyší anděly v nebi zpívati.

Páv, když mu nezbeda kluk vzácné peří z ocasu škube, žaluje svému pánu:



Avšak náš lid nejen tomu rozumí, co mu opeřenci přímo povídají, on vyhledává jich také ve společnosti a všímá si bedlivě jejich rozprávek, jež vedou mezi sebou, kteréžto bývají často nemálo zajímavé.

Vrabci, vidouce krahujce letěti, zalízají do křoví jeden přes druhého, svolávajíce se: „Sem Šimku! sem Šimku!“ Ale když odletí, tu vylízajíce opatrně ze svého úkrytu, chystají se naň pokřikující zmužile: „Erdek teremtete, kde je? kde je?“

Hodlajíce podniknouti společnou výpravu, vedou tuto rozprávku: „Filip! Čo? — Vím! Čo? — Konopí! Kaj!*) — Za humny! Poďme na ňo!“**)

Zdá se, že mají mezi sebou také lichváře, kterýž pak štípaje své dlužníky, upomíná je: „Plac! Plac!“***)

Ti však se naň osopují: „Čím? čím? cakra čím?“

Mladí vrabci jsou prý rozumnější starých. Hanácká pohádka o tom vypravuje: Staré brablec napomínal mladý: „Dyž budó vidět chlapca zohýbat se pro kameň, aby uletěli.“ Na to mladí: „A dyž ten kameň už bude měť v kapci?“

Odehání-li sedlák vrabce od stodoly, vyhrožuje dotěrný a mstivý vrabčik:



Sýkorka pak ješče navádí rozdurděného vrabce:



Když se nezbední vrabci dobývají vlaštovkám do hnízda, brání se ubohé:

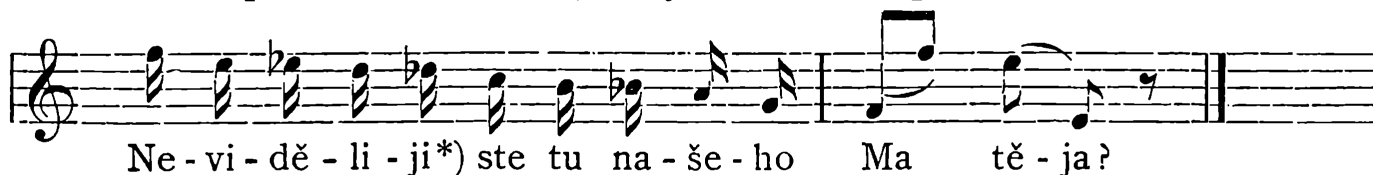


Strnad ptá se útrpně volka: „Čím tě to, volečku, sedláček švihá?“ — Sýkorka odpovídá: „Bičem! bičem!“ — Ale sykavka

*) = kde. **) = ně. ***) = plať.

bojíc se, aby snad sami také něco neobzobali, okřikuje oba: „St, st, st!“

Stará pěnka va hledajíc syna tuláka, ptá se vrabců:



Vrabci, majíce na všecko bedlivý pozor, odpovídají:



Kos, kterýž i v zimě našim krajinám věren zůstává, vytýká stěhovavému drozdovi, že je tulákem: „Gdze letujem, tam zimujem, a ty's sveták, sveták!“ (St. Hrozenkov.)

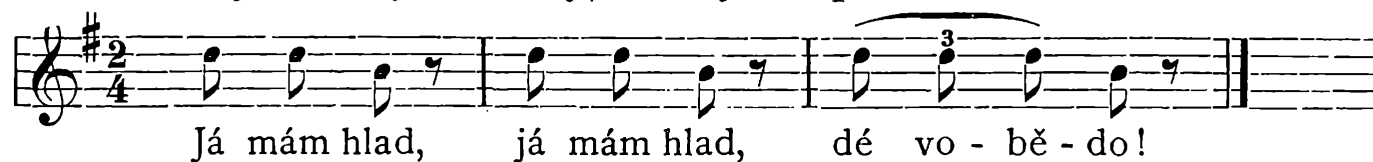
Mezi otcem a synem kosy bývá tato rozprávka:

- »Kaj to iděš, Kubiku?
- »Na zalety, tatiku!«
- »Co to něseš na řbetě?«
- »Gořalenu Margetě!«

Datel velký jest veliký nesyta. Nalézá sice dosti červů, jak viděti z jeho písni:



Ale vyzobav je všecky, stěžuje si přece:



*) = li.

I smilují se nad ním datlové menší a zvou jej, aby šel s nimi k obědu:



Pod' sem, pod' sem! U nás, u nás na-krm se, ne - sy - to,
na - krm se, ne - sy - to!

Pod' na čer - ví - ke, pod' na čer - ví - ke, pod' na čer - ví - ke,
ho - nem, spě - ché!

Kteréhožto laskavého pozvání svých dobrosrdečných bratránků datel větší vděčně uposlechne:



Po - čké - te na mně, už du, už du!

Uviděvše koňskou mrchu, straky se tážou:



Čí to kůň? čí to kůň?

A vrány odpovídají:



Náš! náš!

Kukačka nejen svá děcka jiným ptákům na krk uvaluje, nýbrž i sama na nich všeličeho vymáhá. Tak povolává na dudka:

„Kup mi, sukňu, kup mi, sukňu!“ A dudek dobrák honem se ozývá:
„Už du, du du du!“

Vlhy (žluvy) jakož svým zpěvem déšť přivolávají, tak i samy jsou lehkomyšní pijáci. Shovárajíť se:

»Mikulo Vlho, pod' na pivo!«
»Nemám peněz!« ,Prodaj oves!«
»Nemám ovsa!« ,Prodaj hřebca a pod' přeca!«

Křástel jest u křepelky za pasáka. Jak mile naň křepelka zavolá:



křástel hned poslechne, poháněje tele:



Brhel s brhlenou někdy se v domácnosti dobře nepořádají. Tu se rozkřikne brhel:



a již letí na brhlu. Ta pak vidouc, že není žertu, křičí:



Housátka batolíce se po trávníku, štěbetají:



Načež staré husy:



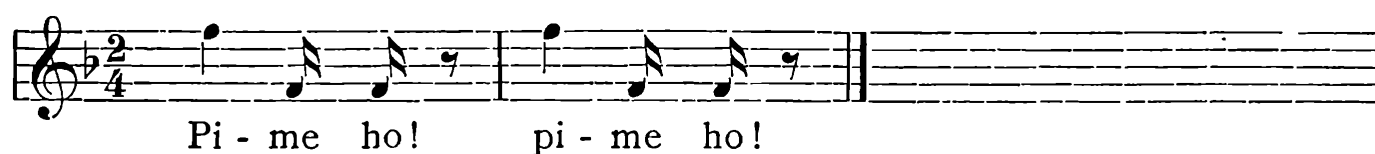
Ale houser zlomyslně podotýká:



Když zloděj v noci krade husy, ozývá se úzkostlivě jedna po druhé:



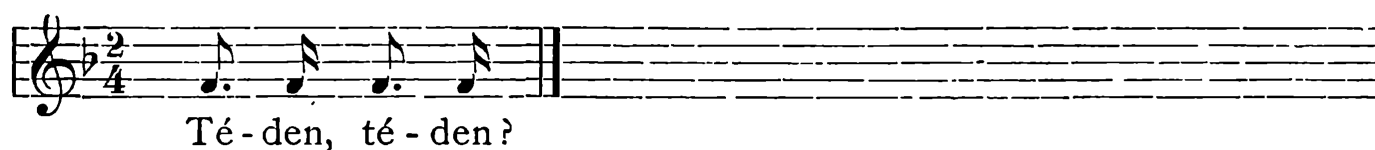
Našed za vedra letního nějakou kalužinu, houser zve svoje družky na toto „husí víno“:



Kohoutu, když vidí, jak v hody řady drůbeže na dvoře řídnou, zdá se to posvícení trochu dlouhým, i ptá se úzkostlivě:

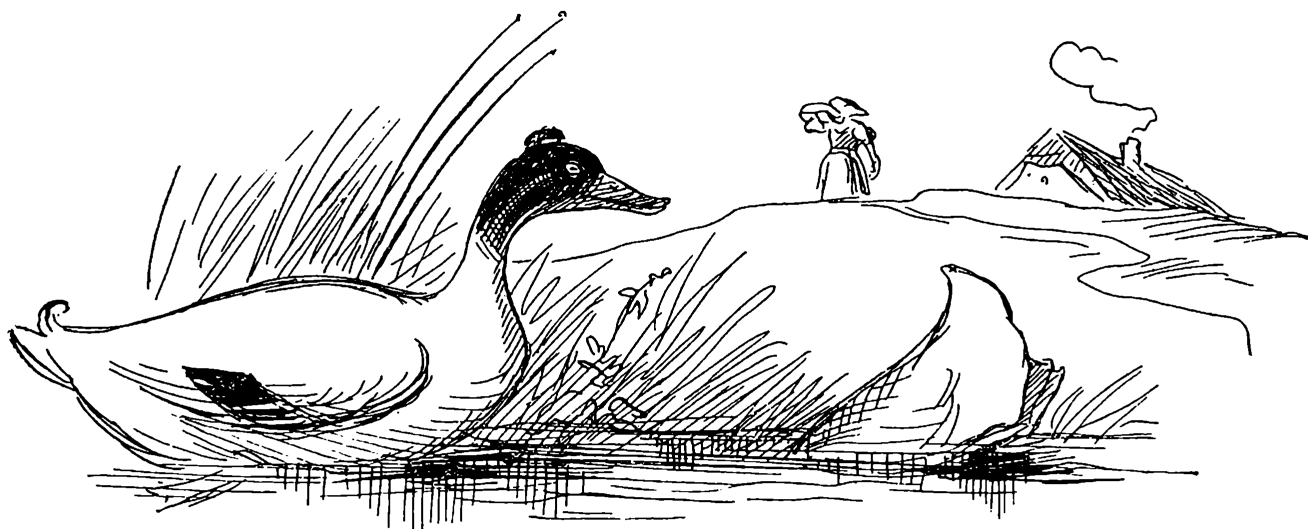


Kachna pak odpovídá:



A kačer přisvědčuje:





Káčer vida kačenu kamsi spěchatí, ptá se jí: „Kaj iděš? kaj iděš?“ „Do jezera, do jezera“, odpovídá mu kačena. Dále káčer vyzvídá: „Pro co? pro co?“ Načež kačena: „Pro žabu, pro žabu“.

Morák (krocan), když někdo cizí přijde na dvůr, čertí se náramně:



Ale morky, jemnější jsouce povahy, okřikují ho, pravíce:



„Mluva“ čtvernožců, poněvadž hlas jejich proti ptačímu velmi jest jednotvárný, i obsahem myšlenkovým mnohem jest chudší.

Pes vrčí na cizince „Varr! varr!“ — Když jej udeří, hrozí, že požaluje svému pánu: „Povím! povím!“

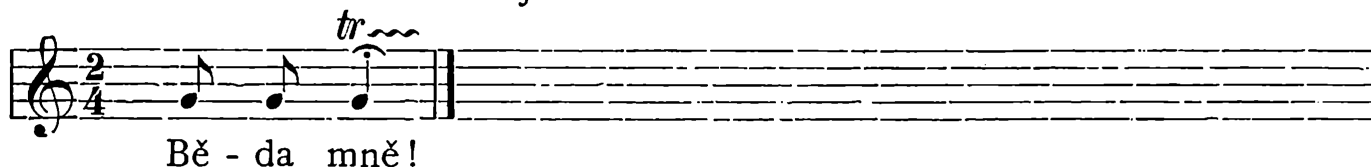
Kočka mňanč buď: „dej mně!“ nebo: „nech mně!“ a přede: „vrbové, trnové, to je všechno dřevo dobré!

*) = udeř.

Kocour napomíná dovádějící kořata, by se chovala: „s maňirum! s maňirum!“

Na podzim bečí jehňata: „Zejtra bude mráz!“ Ovce: „Nebudem se pást!“ Beran: „Budem nebudem, budem nebudem!“

Hladové tele běduje:



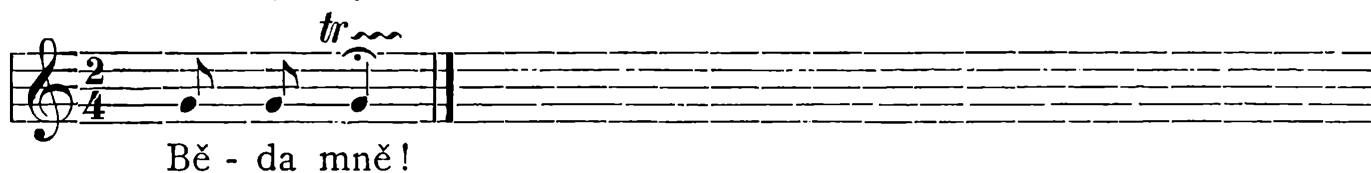
Koza mekoce: „Meee! čert ně bere do kabele!“ — Na Hané i koza s kozlem jsou povahy hanácké, flegmatické, k čemuž se výborně hodí nářečí hanácké. Koza totiž nemohouc dostati na hrušku, povzdychla si toužebně: „Debe bel hák!“ Domnívalať se tolik dvornosti do kozla, že se dovtípí a hák odněkud přinese. Ale ten dělal se nerozuměje, a nehýbaje se s místa přisvědčil toliko flegmaticky koze: „Debe bel, bel be!“ — Když o posvícení hospodyně na dobytek pozapomene, koza se táže mrzutě:



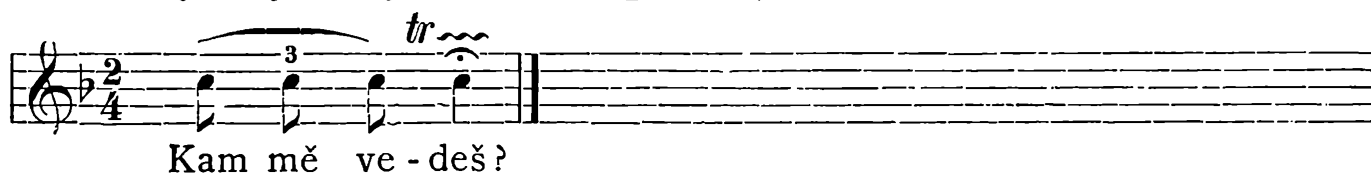
Kozel pak odpovídá:



A kozle, bojíc se o svou kůži, běduje:



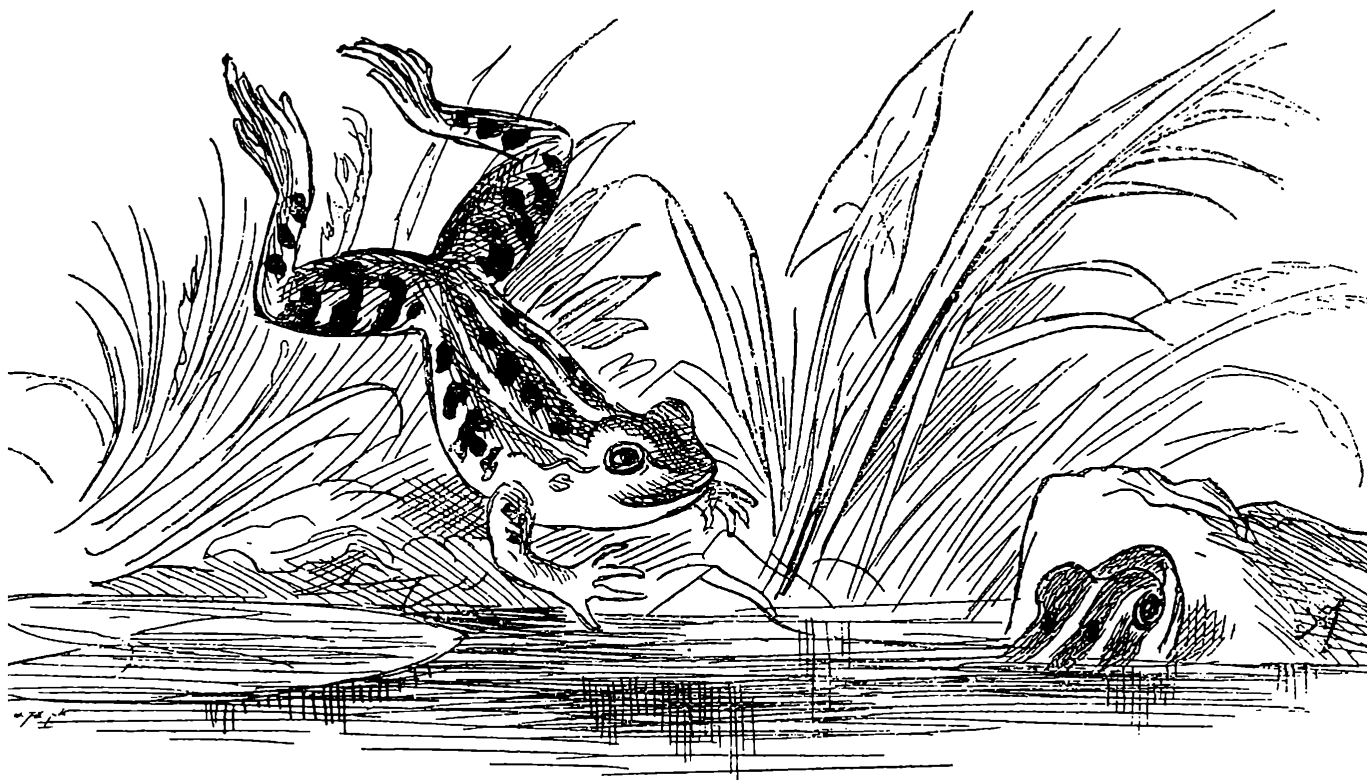
Když vyhánějí kozla na pastvu, táže se zvědavě:



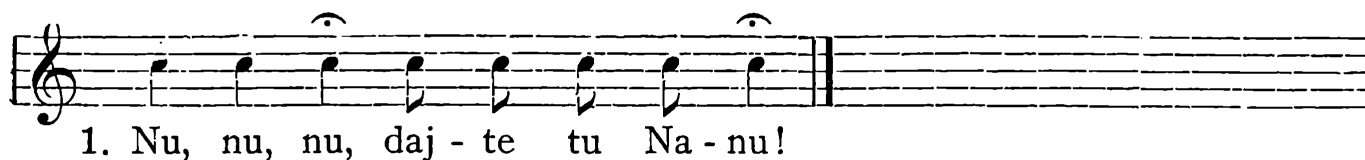
Kohout pak odpovídá mu:



Svině spatřivši ševce, bojíc se, aby jí nevytrhal štětín, brání se mu: „Rech rech rech, enom mě, ševče, nech nech nech!“



Ze „žůžely“ toliko žaby mluví řečí srozumitelnou, a to po způsobu ženských klepen:



2. Naša Kača vezme sobě tkača, a my smy su rade rade rade *).

3. Sestro! Co? — Umřel! Kdo? — Umřel Jan! Ráda ráda ráda sem, sestřičko, že se vdám!

4. Sestro! Co? — Umřel nám strýc! Co nám poručil? — Nic! Plačme oň: ua, ua, ua, u a!

*) = rády.

5. Kmotro! Nu? — Oběd vařit! Co? — Ryby raky, ryby raky! A já taky taky taky.

6. Co budeš vařit? Hrach. — Čím ho zaškračíš? Škrakú, škrakú, škrakú. — To my všecy rády rády, rády rády!

Nechce-li si děvčátko dáti česati hlavy, matka mu povídá, jak žaby volají; mladé: „nu nu, daj daj, ju ju;“ — staré: „rech rech, ešče téj cěrky nech nech!“ — poslechne-li totiž.

Z hmyzu mluví toliko cvrček a komár. Onen sedě pod mezí pocvrkává na lopotícího se rolníka: „trp trp, trp trp!“ — Komár bzučí: „můj můj!“ „a uštípne jako cizí“

Než i zvukům mechanickým zpěvný a vtipný náš lid podkládá slova přiměřená, upravená dle rozmanitého rytmu oněch zvuků.

Hojná jest v té příčině zvláště řeč zvonů. Vypravujíť zvony buď svůj původ:

Sviňa ryla, nevyryla;
kanec ryl, hned vyryl,

nebo svolávají do kostela: „Podťte sem všeci!“ — „Podťte honem, podťte honem!“

Ve vizitací vítají uctivě pana děkana: „Pěkně vítám, pane děkan!“

Umíráček hlásá: „Kdo umřel, ten tam, nepřijde víc k nám!“ — „Kdo za kým? Kdo za kým?“

Vyzvánějíce nebožtíku, malý praví: „Umřel sem, umřel sem!“ — prostřední: „Kdo ti kázal? kdo ti kázal?“ — veliký: „Sám Pámbů, sám Pámbů!“

Chudému vyzvání malý zvonek: „Nic neměl, nic neměl!“ — bohatému všecy zvony: „Pole lúky dům, pole lúky dům!“

Večer, když se odzvoní klekání, na konec potrhne se třikráte zvoncem „za dušičky“, což prý též znamená: „Tam ten deň, tam ten deň, tam ten deň!“

Tato zvonová řeč jest velmi bohata, v každé dědině zvonek něco jiného povídá; často se tím škádlivají sousedé, zvláště mají-li zvonek malý.

Dětem zvony mimo to všelico jiného zvěstují. Polední zvonek jim hlásá: „Cingilinki bóm, poďme chlapci dóm!“ — totiž k obědu.

Když má klučina k večeru kozy ve škodě, v jedné dědině zvonek vyzvání: „Kozlence v pohance! kozlence v pohance!“ — v druhé: „Di vyžeň! di vyžeň!“

Rozmanitý jest též hovor cepů:

V jedno:

Chlop, chlop — klop, klop — tak, tak,
sám, sám — s měch, s měch.

Ve dvojnici:

Klop snop, tep klep, mlat' plat',
ledvá, ledvá — poď sem, poď sem.

Ve trojnici:

Vezmi cep, poď na mlat,
dám ti chléb, dám ti plat.

To na chléb, to na chléb.
Po troše, po troše.
Půl pecna, půl pecna.

Klepy klop, na ten snop,
ze snopa zrní je,
ze zrní múčička,
z múčičky vdolků dost',
nají se každý host'.

Ve čtvernici:

S máslem buchty, s máslem buchty.
Celý pecen, celý pecen.
Kerý prvéj, kerý prvéj?
Buchty v peci, chléb na peci.

Mlátili zme, ve stodole,
réž a ječmen, žito zralé,
ze rži múka, na chlebiček,
ze žitečka, na vdořeček,
a z jačmena, na bářešek,
oves koňom, dobrý obrok,
budú skákat délej o rok.

V paternici:

Pátý do pekla, pátý do pekla,
 Pátému něco, pátému něco.
 Půl paté kopy, půl paté kopy.
 Koláče do peci.

V šesternici:

Šestý za dědinu, šestý za dědinu.
 Buchta na łopatě, buchta na łopatě,
 Prase v peci kvičí, prase v peci kvíčí.

Jakub ušíl boty, ženě do roboty,
 žena byla hlúpá, v puténce jich kúpá,
 aby měkší byly, a sa neschodiły.

Také ohlašují cepy, nač se mlátí:

dva (nejpilnější potřeba): k peci, k peci,
 tři (zásoba na zimu): do mlýna, do mlýna,
 čtyři na: kontribucí,
 pět na: vyvazovací,
 šest (ze zlosti, že tolik daní a poplatků): dejte to všechno tam!

Hotař vinohradský píská na píšťalku:

Hájím, hájím,
 sám se najím,
 druhého odháním!

Pastýřova trouba oznamuje:



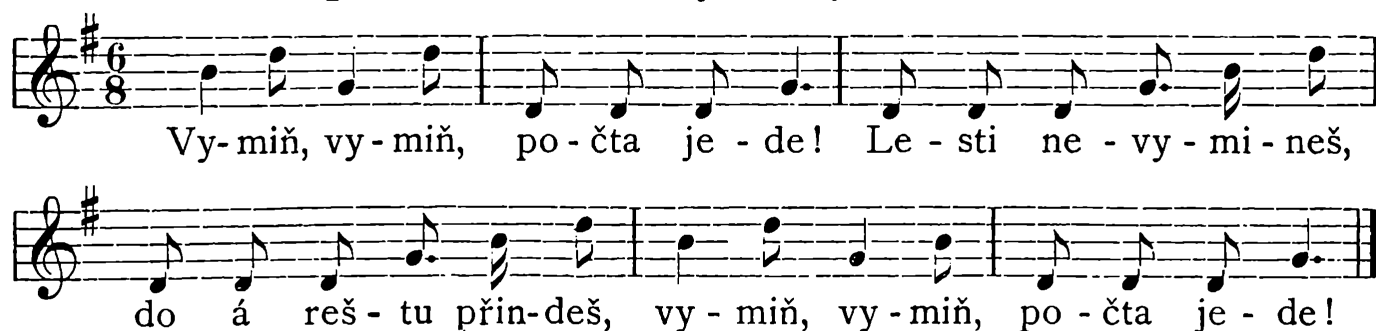
2. Děvčata!

Požente telata,
 a vy staré baby,
 požente ty krávy
 na trávu zelenú
 na rosu studenú,
 požente!

3. Davajtě snidani,

bo je už břuch hladny
 pastýřuv!
 Kus chleba světlého,
 kus masla do něho,
 tvarušku!

Trubka postilionova vytrubuje:



nebo:

Mijaj, mijaj, pošta jedě!

Má pěkne koničky,

strakate šimličky,

mijaj, mijaj, počta jedě!

(Ze Slezska.)

Když se před muzikou nástroje ladí, basa nadějíc se dobrého výdělku, pobrukuje: „Trůfám, trůfám!“ Jí přizvukují druhé housle: „Snad' nám něco dáte!“ A první housle padají v to hlasem: „Také si to myslím!“

Housle.



Cimbál.

Basa.



(Z Líšně.)

Tragač těžko naložený smutně vrzuká:



zvláště když jede s nákladem do kopce:



S lehkým jedá nákladem vrzolí si vesele:



nebo:



Jede-li se pomalu, kolečka vrzají takto:



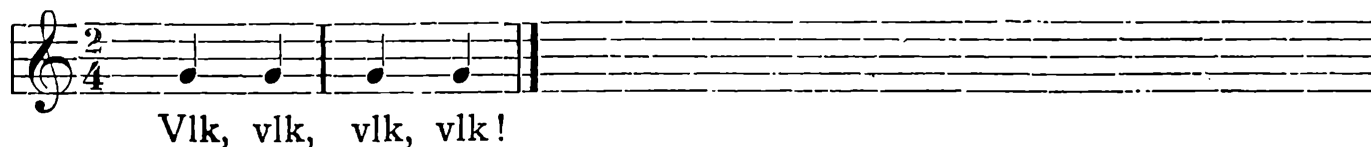
Jede-li se rychle, také rychle vrzují:



Mašina rozjíždějíc se odfukuje: „Čért mia nese, čért mia nese!“ — ujíždějíc rychle: „Dábel jede čerta veze, dábel jede čerta veze!“

Která přadlena na přeslici neb na kolovrátku pomalu přadla, té říkali, že jí dělá kolovrat:

Zdlouha.



Která však dovedla přást rychle, té říkali:

Velmi rychle.



*) = Florian.

Stav tkalcovský hovoří: „Byl tu žid? Byl, byl — Dávno-li? Včil, včil!“ — a tkalce ponouká: „Babě lokeť, babě lokeť a mně půl a mně půl!“

Taktéž mlýn k nepoctivosti svádí mlynáře hlaholem: „Ber ber ber, ber ber ber ber!“

3. Říkadla společenská.

Vedle přírody hlavně společnost jak dětí mezi sebou tak i lidí dospělých poskytuje hojně látky a námětů na rozmanitá říkadla, básničky i písničky našim drobným pěvcům. Přerozmanitých a přehojných těchto drobotin nelze ovšem posuzovati dle „přísných zákonů formální esthetiky“, vždyť jsou to většinou plody hravé dětské obrazivosti a nevyspělého ještě rozumu, ač i v nich sem tam se mihne jiskerka opravdové poesie nebo zašlehne bičík řízné satiry i rozpustilého humoru. Mimo to prosté tyto veršovnické cvičby byly dobrou školou budoucím básníkům, kteří nám vytvořili naše vzácné písně národní.

Z převeliké zásoby těchto droboučkových plodů naší dětské poesie vybereme jenom nejrázovitější a rozdělíme si je v několikery kategorie, abychom nakreslili jaký taký přehledný obraz veškery naší dětské poesie.

a) Veliká část našich dětských říkadel má význam praktický: děti jich užívají rozpočítávajíce se přede hrou. Proto mnohá počínají se prostými ciframi:

1. Jeden, dva, tři,
my jsme bratři,
který je tu mezi námi,
co si zalez do té slámy?
Ten nebo ten, vyhoďme ho ven.

2. Jeden dvě, to su já,
jeden tři, to sme my,
jeden čtyry, neměl víry,
jeden pět, jabka pek,
jeden šest, ten měl čest,

jeden sedum, vyšel před dům,
 jeden osum, ten měl rozum,
 jeden devět, vařil oběd,
 jeden deset, zůstal viset,
 jeden jedenáct, a ty, pane, chytej nás!

3. Jedna dvě, baba jde,
 jedna dvě tři, baba šetří,
 jedna dvě tři čtyry, baba šetří slivy,
 jedna dvě tři čtyry pět, baba šetří med,
 jedna dvě tři čtyry pět šest, baba seká klest,
 jedna dvě tři čtyry pět šest sedum, baba běží před dům,
 jedna dvě tři čtyry pět šest sedum osum, baba klepe kosu.
 jeden dva tři čtyry pět šest sedum osum devět, babu se-
 žral medvěd.

4. Jeden dva tři štere,
 pět, šest, sedum, vosum,
 devět, deset, jedenáct,
 které chlapec nechce běhat,
 hať nechodí meze nás.

5. Jedna dvě tři čtyry pět,
 podkovář mně bije cvek,
 dítě plače, bude deň,
 a ten starší pude ven.

6. Jedna dvě tři čtyry pět,
 u kováře visí cvek,
 kdo ten cvek ukradne,
 tomu ruka upadne.
 Ukradl ho kluk,
 bude viset jako žuk. *)

7. Jedna dvě tři čtyry pět šest sedum osum devět,
 zavřete si cholópečko, vleze vám tam medvěd.

*) Žuk, rusky brouk, chroust. Zde míní se chroust na niti uvázaný.

8. Aj Kobíko, Kobíko!
 kolik's snědl mokovníko?
 Štere a páté koláč,
 Máš goráš? Mám!
 Veskoč a hoteč!

b) Velmi oblíbená jsou v těchto rozčítadlech všelijaká slova cizí, německá, latinská, neb i domácí slova hodně „do ciza“ zkroucená, pak též přepodivná slova jakéhosi dětského „volapüku“, všecka bujnou obrazivostí dětskou divně a jináč přetvořená, jakož se druhdy vyskytují ve formulích zaříkávacích:

1. Jendě, dvendě, třindě, adě, padě, sokva, bokva, kotrlec, palec, muzika, tanec, sekera, nátur, kobylí batur, baran žduc.

2. An, cvaj, liky, dva špalíky, cvok.

3. An, cvaj, traj,
 fiky, panna, ráj,
 fiky, panna, obrštuk,
 te seš šelma, já so kluk.

4. Ancik cvaj traj, vykopali máj, vykopali obrštuk, já su král, a ty si kluk.

5. Ajn cvaj traj, ztratili zme máj;
 u svatého Františka slóžila tam herpiška.
 esli mi jí neprodáš, přijde na tě Mikuláš
 s krvavéma zubama, potrká tě roham.

6. Aneda, fimféda, aneciky, cvanciky, sosoda.

7. An kum dé dys ezechór ešpektor cédé ingóst naus.

8. An don, dydyon,
 cive kopion,
 ana vaka, levá roka
 ten líšenské zvon.

9. Am bum tatarum, šifle oharum, a motyka ven.

10. Anton týnu, zauraka dýnu, zauraky byly taky voje vije von, ten železný zvon, rak se peče na kamenci, utíkejte z pekla Němci, bílá hus, černá hus, a ty pane grobiáne ge ven dus.

11. Endelevendelevikum hěr, venigumi musulěr, echle bechle, cukr baba viks, na koho to slovo padne, ten musí jít pryč.

12. Angle mangle taframi, fifry tafry domini, anglós tyfry-frós flajš.

13. Elom belom ungaryšn, tytom fitom talaryšn, až báž bukoláš, šlink šlank sluko drež.

14. Andón dodyjón, dříví hošpijón, afl tafl licitafl buf.

15. Elen tuta lan, ever máter koba ryba rak tyk ven.

16. Enta to, deváto, enymíny, lucimíry, mikšanto.

17. En ten tanarú, maje zelve kalvarú, kalvaryka malá stryka prync.

18. Angle vangle vikum hěr, osum dajče osum hěr, syka fryka do koflíka, ajne majne cvik cink ven.

19. Endelevendelevikumve, veni kumi muksule, echle bechle cukr baba kleps, na koho to slovo padne, ten musí ít přeč.

c) V mnohých říkadlech dětských jeví se jakási až náruživá rýmovačnost; jak mile se děti jednou rozrýmují, pak vpěchují ve své veršíky kde co. Rýmem spojují se tu ve svornou společnost věci nejrozmanitější; ne „skoky“, nýbrž zrovna kotrmelci „lyrickými“ přechází se tu od věci k věci, od myšlenky k myšlence:

1. Stojí vrba u potoka, jmenuje se klíč,
na koho to slovo padne, ten musí jít pryč.

2. Andělíčky dva špalíčky, cvoky boky ven;
nepůjdeš-li, vyrazím tě zlatým kamenem.

3. Am bum tes, ty si starý pes,
a já mladá veveruška, a ty za mnou vlez.

4. Had leze vedle meze, hledá sobě medu,
přišla k němu gargolička: Já tě tam zavedu.
Mne netřeba voditi, já umím sám choditi.
Zavedla ho do Vídně, tam kujú peníze,
co nakujú, to propijú, u nás o ně núze.

5. Hopsa hopsa, dáme koňům vovsa,
a hříbatům votavy, pojedeme do Prahy.
Co tam budem dělati? Zlato, stříbro kopati.
Kam je budem dávati?
K rectorové cerce, ona plete věnce.
Kdo ten věnec dobude, toho cerka pak bude.
6. Prší prší jalovec, pásli sme tam pět ovec,
a šestého berana se zlatýma rohama.
Kdo ty rohy najde, padesát mil zajde.
Kačenka jich našla, padesát mil zašla.
Skoč, Kačenko, do vody pro ty čtyry jahody.
Nač bych já tam skákala, sukničku si máčala?
Kde bych já ju sušila?
U maměnky v kútku, na zeleném prútku.
Prútek se jí zlámál, šváb se jí ukázal.
A vy paní kmotřenko, požčajte nám kotla,
budem vařit švábovicu, a dáme vám na ližicu.
7. Co's, Karlíčku, co's dělal, že's košilku zamazal?
Honili mě honci se zlatejma zvonci,
vyhnali mě na kopeček, dali mi tam bubineček,
na bubinek bum bum, na cíteru tra tra,
na housličky tydli tydli tum.
8. Bum bum na dveři, přijeli k nám dva kněži,
ptali se na Janka, Janek není doma,
pase koně na výhoně, černým bičem pošlahuje;
černá hus, bílá hus, a ty, pane Floriane, ty si dus.
9. Bum, bum na vrata,
přijeli k nám knížata,
ptali se na Jana;
Jan není doma,
šel do Koříma,
pase koně na véhoně,
zlatém bičem pomrskuje,
angalíky, dva špalíky, čap.

10. Večeřa je na stole: lyžky sú na stodole,
kdo pro ně poleze, tomu hlava obleze.
Kača pro ně lezla, hlava jí oblezla.
11. Sedí vlk pod dubem, hrá v karte s holubem.
Holubičku, dé vajíčku,
vajíček je málu, na tu panský stádu,
panský stádu běží, a pan hrabě leží.
12. Sekeříčko, sekej kola, pojedeme do Tábora
a z Tábora do kuchyně mezi dobré hospodyně;
hospodář mezi nás, a ty kluku ušpiněný var od nás.
13. Sekerynko, sekej kola, pojedeme do Tábora
a z Tábora do Benátek, koupíme tam tré telátek,
jedno kusý, druhé lysý, třetí sotva ocas nosí,
dáme my je do kuchyně, mezi dobré hospodyně.
Hospodář medvěďář, a ty kluku hrubiáne, chytej nás!
14. Stojí, stojí kaplička u svatého Františka,
spadl na ni kamen, severia amen;
severia dělej kola, pojedeme do Vyškova,
a z Vyškova do Brna, koupíme tam jelena,
dáme si ho kuchyně, kde jsou dobré hospodyně,
hospodář nevěďář, a ty pane, chytej nás!
15. Cingi lingi do kapličky
a z kapličky do kostela
a z kostela do hrobečka
a z hrobečka do nebička.
16. Vrní vrní koluvrátek, zétra bode velké svátek,
a pu řečko ješče větší, pojedeme na Puřící,
a z Puřící du Svárova, dostaneme kos tvaruha,
ješče k tomu jeleňa se zlatéma ruhama;
hdu te ruhe nande, štyry míle zande,
štyry míle za Prahó, chrumé huní šmatlavó,
šmatlavá mo hotekla haž du zadního pekla,
pekla, pekla vdulke a nedala mo ani kûrke.

17. Jede starý podle fary, kolečka mu vrzukají.
 Počkej, starý, neujížděj,
 budeš s námi večerati, po večeri v karty hrátí.
 Hus sedí v okně, pes na ňu hukne,
 huky huky do trní, žaba se tam skoprní:
 huk, puk, ven!
18. Slámu mám, krávě dám, kráva mi dá hnůj;
 hnůj dám na pole, pole mi dá obilé:
 obilé dám mynařovi, mynář mi dá múku;
 múku dám pekařovi, pekař mi dá chléb;
 chléb dám žebrákovi, žebrák mi dá otčenáš;
 otčenáš dám Pámbíčkovi, dostanu se do nebe,
 a z nebe do ráje, tam mi David zahraje.
19. Engele bengele ptáček, ptáček nám dá slámku;
 slámku dáme krávě, kráva nám dá mléka;
 mléko dáme kočce, kočka nám dá myš;
 myš dáme havířovi, havíř nám dá peníze;
 peníze dáme sedlákoví, sedlák nám dá žito;
 žito dáme mynářovi, mynář nám dá múku atd.

Říkadlům jako jsou č. 18. a 19. říká se řetězová od toho, že koncové slovo řádku předchozího jest po každé začátečním slovem řádku následujícího. Podobným způsobem střídají se v jiných říkadlech odpovědi s otázkami:

1. Kde je pinkavka? — V lese.
 Kde je ten les? — Dávno shořel.
 Kde je ten popel? — Voda ho sebrala.
 Kde je ta voda? — Voli ju vypili.
 Kde jsou ti voli? — Zabiti.
 Kdo je zabil? — Řezníci.
 Kde jsou ti řezníci? — Umřeli.
 Kdo je pochoval? — Hrobař.
 Kde je ten hrobař? — Umřel.
 Kdo ho pochoval? — Hrobařka.

Kde je ta hrobařka? — Umřela.
 Kdo ji pochoval? — Děti.
 Kde jsou ty děti? — Umřely
 Kdo je pochoval? — Kněží.
 Kde jsou ti kněží? — Umřeli.
 Kdo je pochoval? — Sám Pámbů v nebi.

- | | |
|-------------------------------|-------------------|
| 2. Kdes dal ty Petrovy klíče? | Na zlatém poli. |
| Hodil jsem je do studně. | Kde je to pole? |
| Kde je ta studňa? | U bílého kameňa. |
| Voli ju vypili. | Kde je ten kameň? |
| Kde jsou ti volí? | Až na věky amen. |

3. Šla děvečka k ševcovi pro botky: Ševče, dej mi botky!

Švec řekl: Spíš botky nedám, až mi doneseš od svině štětiny.

Šla děvečka k sviní: Svině, dej mi štětiny!

Svině řekla: Spíš štětiny nedám, až mi doneseš od mlatců ječmena.

Šla děvečka k mlatcům: Mlatci, dejte mi ječmena!

Mlatci řekli: Spíš ječmena nedáme, až nám doneseš od krávy mléka.

Šla děvečka ke krávě: Krávo, dej mi mléka!

Kráva řekla: spíš mléka nedám, až mi doneseš s louky trávy.

Šla děvečka na louku,	mlatci dali ječmena,
nažala tam trávy,	ječmen dala sviní,
trávu dala krávě,	svině dala štětiny,
kráva dala mléka,	štětiny dala ševcovi,
mléko dala mlatcům,	a švec jí dal botky.

d) Obsahem jiné řady říkadel jsou rýmované povídačky o zvířatech:

1. Bum, bum na vrata
 máme čtyry kořata!

- | | |
|--------------------|--------------------|
| 2. Ale, ale, | Co tam dělale? |
| bele ho nás vrane. | Holóbjata gluvala. |

3. Naša husa seděla, tři mladé vyseděla,
jedno bylo celé bílé, a to druhé sivé,
a to třetí sedlaté. Co se na mňa díváte?
Háj, háj ven.
4. Kačena se rozseděla v rákosovém listí,
osm vajec vyseděla, jedno bylo čistý.
Huky, huky, mezi kluky, jeden pude ven.
5. Letěla raška*) okolo Vaška,
Vašku, Vašku, chyt' tu rašku!
6. Leze žaba do bezu, já tam za ňu polezu;
kudy ona, tudy já; chytím-li ju, bude má.
7. Andulka konopě močila, žabka jí do kapsičky skočila;
na druhý den močila len; žabka jí z kapsičky skočila ven.
8. Šla Marýna do včelína, chytla si tam dudka;
a ten dudek: du du du, a já u vás nebudu,
a já půjdu ke stařence, dají mně tam tvarohu.
9. Tancujte myši,
kde která slyší;
která neslyší,
nech neposlouchá;
která je chromá,
nech lapí doma.

e) V leckterých říkadlech tohoto druhu vidíme droboučké zárodky báje zvířecké:

1. Běžel pes přes oves, přes zelenou louku,
měl nožičky střapaté, zabílené moukou.
2. Běžel pes přes oves v zeleném kabátku,
povídal že nežral, enom syrovátku.

*) čermáček.

3. Skákal pes přes oves, přes zelenou louku,
měl nožičky strakaté, pod ocasem ďupku.
4. Byl jeden pes, do peci vlez,
ukrad tam homolku, běžel s ní k hambolku,
potkala ho vrána, byla jeho máma.
5. Letěl pes přes oves, suka*) přes pohanku,
ztratil pes galaty,**) suka mezilanku***).
6. Náš malej kocúrek zlámál nohu,
nepřišel nám celej tejden domů.
Jakej byl? Strakatej, měl ocásek strápatej.
7. Naša kočka šla na hode — hup,
Nažrala se masa, krópů — hup!
Jak si jedná poskočila,
krópinka jí veskočila — hup!
8. Šel kocúrek do Sobúlek čučověnkú mlátit,
cepy se mu potrhaly, musel se dom vrátit.
9. K o z a, koza, spadla s voza,
polámala kříže, kočka jí to líže.
10. K o z a bílá hrušky sbírá,
strakatá je třese,
červená je nese
do Budína.
11. Šla liška po ledu,
ztratila klíč od medu;
kdo ho má, ať ho dá,
ať ho liška nehledá.
12. Běží liška k Táboru, nese pytel zázvoru,
běž, zajíčku, běž za ní, pober jí to koření.
Ježek za ní pospíchá, že jí pytel rozpíchá,
liška se mu schovala, ešče se mu vysmála.

*) fena. **) kalhoty. ***) sukni.

21. Tancovala ryba s rakem
a petruška *) s pastrňákem, **)
cibulka se posmívala,
jak petruška tancovala.
22. Žaba krkoce v černém potoce,
syn se jí žení v turecké zemi.
A vy rybičky, buďte družičky,
a vy kaprové, buďte družbové.
23. Žaba skáče po blatě, kópíme jí na gatě.
Na jaký? na jaký? Na zelený, strakatý
24. Had leze podle meze,
hledá sobě medu,
potkala ho stařenečka,
poď, já tě povedu!
Nemusíš mne voditi,
však já umím choditi.
Slíbila mu smetanečky,
a dala mu mlíčka,
zavedla ho do chlívěčka
a tam ho zeslíkla.
25. Spadla moucha do capoucha, zlámala si koleno,
tři neděle naříkala, tuze jí to bolelo.
26. Muška leti ulicum,
komar za ňum s palicum,
a chrobaček s kyjakem
leti za motylakem.
27. K u m o ř i ***) se žinili,
kuska chleba nimili.
Přilecíť tam slaviček,
přinis vina židliček.

*) petrželí. **) pastinica. *) kumor = komár.

Kumoři še opili,
 ež kumora zabili.
 Kumor leži v kumoře,
 muška płače na dvoře.
 Neplač, muško, co či je?
 ešče kumor ožije.
 Češke jeho ožiči,
 dy už nimo*) puł řići.
 Mumy**) desku dubovu,
 urobimy řić novu.

(Frýdecko.)

28. Všecky muchy z lesa idú,
 komárovi ženu vedú.
 Všecko ptactvo k svadbě zvali,
 jenom sovy zanechali.
 Sova jak se dověděla,
 hned na svadbu přiletěla.
 Vyletěla na kraj pícky,
 dala si hrát po německy.
 První tanec vzal ji vrabeč,
 stúpl jí na pravý palec.
 Dyby tu nebyli hosti,
 praštěly by v tobě kosti;
 ale že sú tady hosti,
 nechcu dělat mrzutosti.

29. Vdávalo se motovidlo,
 bralo sobě stary bidlo.
 Všecko ptactvo to pozvalo,
 jen na sovu zapomělo.
 Sova jak to uslyšela,
 hned na svarbu přiletěla.
 Třicet loket nakoupila,
 aby z toho šaty měla.

*) nemá. **) máme.

Ještě loket přikoupila,
 aby z toho kapca byla.
 Matka se s ňou vyvadila,
 že ta kapca bude malá.
 Mlčte, mámo, nereptejte,
 vejde se tam půl telete.
 První tanec vzal ju brabec,
 pošlapal jí pravej palec.
 Ty seš, brabče, ty seš hloupy,
 proč mi šlapeš na pazourky.
 Kdyby tu nebyli hosti,
 praskaly by v tobě kosti;
 ale že sou tady hosti,
 nechcu dělat mrzutosti.

30. K o m á r se chtěl ženiti,
 pojál sobě mušku.
 Přiletělo h o v a d o,
 chtělo být za družku.
 A hovado, hovado,
 nedělě mi zlosti,
 jak popadnu čamčaru,
 polámu ti kosti.

31. Oženil se b r a b e n e c,
 vzal si ženu mušku,
 posadil ju na kopec,
 dal jí cucat hrušku.

Nestarej se, ženo má,
 čím se vyživíme,
 zabijem si komára,
 masa nasolíme.

Proč pak bych se starala,
 můj zlatej mužíčku?
 Dyť mám ještě v komoře
 z komára nožičku.

32. Dvě kuřičky mlátijú
a kapúnek věje,
kohút chodí po stodole,
pořad se jim směje.
33. Zajíc seče na louce,
liška pohrabuje,
komár na vůz nakládá,
pipka sešlapuje.
34. Dva bocani,*) dva bocani v stodole mlatili.
Kohut věje a kačička se mu směje.
Přišla liška, ta to vysypała do miška.
Přišla sviňa, ta to zanesła do mlyna.
I přišel tchoř, ten to vysypal na koš.
Beran mele, ovca muku seje.
Krava misi a vuľ ji vodu nosi.
Mucha vala, komar ji to podava.
Hus sedłata pec skřídlem oměta.
Liška saže a kočička ji to maže
Vylk vybira a buchty z peca zjida. (Příbor).
35. Vandrovala blecha, potkala ju veš.
Kam ty, milá blecho, kam ty vandruješ?
Vandruju já do mlýnice
mynářovi do čepice,
musím tam byt dnes.

f) Zvláštním způsobem této báje zvířecké jest žertovná nebo satirická rozmluva se zvířaty:

1. Kozle, kozlíčku, kam pak povandruješ?
Do Prajska, do Lipska, pane, pane můj.
Kozle, kozlíčku, čím se učit budeš?
Do mlýna za práška, pane, pane můj.
Kozle, kozlíčku, kde pak líhat budeš?
ze kamny na peci, pane, pane můj.

*) = čápi.

Kozle, kozlíčku, čím se přikryješ?
 Pometlem, pometlem, pane, pane můj.
 Kozle, kozlíčku, co pak jíst budeš?
 Hrách kaši, hrách kaši, pane, pane můj.
 Kozle, kozlíčku, kdy se ženit budeš?
 Za čtyři neděle, pane, pane můj.
 Kozle, kozlíčku, kterou máš nevěstu?
 Sládkovu kozičku, pane, pane můj.
 Kozle kozlíčku, jak tancovat budeš?
 Cupy cup, cupy cup, pane, pane můj.
 Kozle, kozlíčku, jak pak plakat budeš?
 Mek, mek, mek, pane, pane můj.



Co pak's tam dělal, kozle, kozlíčko můj?
 Prášek sem smetával, pane, panáčko můj.
 Co pak's tam jídal, kozle, kozlíčko můj?
 Kašo a krupico, pane, panáčko můj.
 Kde pak's tam spával, kozle, kozlíčko můj?
 Ve chlívě na slámě, pane, panáčko můj.
 Čém si se překréval, kozle, kozlíčko můj.
 Vocasem, vocasem, pane, panáčko můj.

(Z Líšně.)

3. Oj, kdes ty býval, černý berane?
 Ve mlýně, ve mlýně, vašnosti pane.
 Co's ty tam jídával, černý berane?
 Brambory s mundurem,*) vašnosti pane.

*) ve slupce.

3. Za horami, za dolami
 cosi se tam svítí.
 Je tam kostel tvarohový,
 syrvátkou pobitý.
 Zvony jsou tam ze smetany
 a provazy z mlíka;
 kdo nevěří, nech tam běží,
 zeptá se zvoníka,
 zvoník leží ve zvonici
 z kyselého mlíka.

4. Za tu našú stodoľú
 pase se povříšlo,
 nechod' tam, má miľá,
 aby tě nekúslo.

5. Vdávalo se naše trdlo,
 bralo sobě motovidlo,
 a struhátko plakalo,
 že se také nevдалo.

Rychle, více říkajíc:

6. De-vět Ka-čic vy-le-tě-lo z Dačic, o-sm pa-nen pa-pí-rových,
 se-dum klá-šte-rů sla-mě-ných,
 šest šev-ců, pět hřeb-ců,
 čty-ry la-ně šly; dvě te-lát-ka a kra-vi-čka
 pá-sla jich tam An-du-li-čka.

h) I některé historické vzpomínky zachovaly se nám v říkadlech dětských. Kde které dítě naší vlasti zná říkadlo, z něhož vyznívá památka vpádů tureckých do Moravy:

Náš tatíček nebožčíček
 nařezal nám hůlek,
 abysme se mohli bránit,
 až přijede Turek.

Turek jede od Dunaja,
 šabla se mu bliská,
 staré baby utěkají
 a on na ně píská,

nebo:

já nabiju karabinu,
 zabiju mu pýska.

Děti líšenské u Brna vzpomínají posud pobytu Francouzů na Moravě. Hde pak só Francózi? V Podoló v rathózi. Co pak tam dělajó? Hijó, pijó, a dež se nahijó, tak pomaširojó do svý země.

i) Též pravdy náboženské upravovány druhdy ve tvar a způsob říkadel, aby tím snáze utkvěly v paměti dětské. Říkadla taková známa jsou většinou toliko dětem městským, na př.:

Mi-stře nad mistry vy - u - če - ný a po školách vy - cvi - če - ný,
po - věz mi, co je to je - den?

Jeden Bůh, kterýž panuje a kraluje nad námi hříšnými. — Mistře pověz mi, co jsou dvě? Dvě tabule Mojžíšovy, na hoře Sion postaveny, jeden jest Bůh atd. (vždy se předešlé opakuje). — Mistře pověz mi, co jsou tři? Tři patriarchové, čtyři evandelistové, pět ran Ježíšových, šest štoudví kamenných, sedmero svátostí, osmero blahoslavenství, devět kůrův andělských, desatero přikázání, jedenást tisíc panen zmordovaných při Rajnkolíně pochovaných, dvanást apoštolů po světě rozeslaných.

Prastarým zdá se býti říkadélko, snad z dob pohanských zachované: Tatíček, Pámbíček — mamička, zemička.

k) V jiných přehojných říkadlech dítě vystupuje svou osobou, jinak dle své přirozené povahy chlapec, jinak děvče; opět v jiných sdělují se na vzájem mezi sebou o své slasti a strasti, umlouvají společné podniky, dodávají si k nim odvahy a p.:

1. Stojí hruška v širém poli
kdo je šelma, ten se bojí.
Já su šelma, nebojím se,
chytňa šablu postavím se.
Moja šabla tuze tenká,
ona seká jen to břínká.
Hrajte mi, trubte mi, alo marš ven!

2. Já su synek perníkářů,
já to dělám, co mi kážú.
Kázali mi sečku řezat,
nedali mi povečeřat;
enom trochu polívečky,
nařežte si sami sečky!
3. Já su malý pacholíček,
já su malý pacholek,
dyby mně dal někdo vdolek,
zed by ai okolek.
4. Velezl sem na bok,
stópl sem si na sok.
Sok prásk — já bác,
kosi frrr — gatě škvrrr,
z brusu nový, manžestrový.
5. Dež sem já bel malé chlapec,
měl sem nový bote,
kramflíčke cebolový
a šlapečky makový,
a čepičko pajkovó,
za ňó meši píрко,
tak sem já chodíval
na pec na špacírko.
6. Hrách a kroupy, to je hloupý,
to já mívám každý deň,
ale šišky z bílé mouky
enom jednou za týdeň.
7. Já mám pěkný vinohrádek,
v tom mi rostou trnky;
dybych já tech trnek neměl,
co bych se já hladu namřel.

8. Já sem malá panenka
s kulatou hubičkou,
mám sukničku lemovanou
červenou pantličkou.
Sukničku mi lemoval
krejčí na zahrádce,
a ta šelma hrbatá
sedí na karlátce.
9. Až já budu velká,
bude ze mne selka,
přidte k nám, já vám dám
hodný ucháč mléka.
10. Ja bych rada zpívala,
němam kuska nuty,
šveci mi ju zebrali,
zašili ňum buty.
11. Zpívala bych neumím,
plakat se mi nechce,
šla bych domů, nepůjdu,
sedí vlk na cestě.
12. V pondělí — Pámbů nás podělí,
v úterý -- Pámbů nás uderý,
ve středu — mléka se nastřebu,
ve štvrtek — maškrtek, *)
v pátek — svátek,
v sobotu — na robotu a
v nedělu — na mšu svatú.
13. Poledně zvoní, oběda není,
kuchařka zhnílá nenavařila.

*) = mls.

14. Pomožte mi na ovčírnu,
já su malej, nedosíhnu;
jak mi na ňu pomožete,
všeci za mnú polezete.
15. Hopsa s kopca do doliny,
půjdem spolu na maliny.
16. Jabka zrajú za stodoľú,
až uzrajú, dobré budú.
17. Nebojme se nic,
purmistr je strýc,
a policajt dobrý člověk,
neudělá nic!
18. Sedí Káča na lavici,
drží v ruce jitrnici
a ve druhé jelito,
běž, Pepíku, vem jí to!
19. Jedna, dvě, tři, čtyry, pět,
Honzíčku, co's to jed'?
Jedl jsem pečení.
Kde's ji vzal?
V kuchyni.
Proč's ji bral, Honzíčko?
Já ji rád, mamičko.

Držíc kousek chleba nebo koláče v ruce, než ho sní, dítě si říká: Adam Eva, kdo tam bývá? Jakub Izák, Abra-ham, — při slabice „ham“ s kouskem honem do huby.

„Mocné slovo“ dětské poesie bývá též zlatým klíčkem, jímž se druhovo srdce snáze otevírá nežli prosou všedních slov. Do-prošující se totiž naše děti lepšího kousku na svém druhu, nevy-slovují své prosby slovy prostými, nýbrž stávají se rýmujícími žebráčky:

1. Peklo, nebe, ráj,
kósek chleba daj,*)
jesle nedáš, vem tě Jidáš,
jesle dáš, vem tě Pámbů do nebičky**) náš.
2. Dáš, dáš, či nedáš?
Dojde na tě cosi v noci!
Dáš, dáš, či nedáš?
Dojde na tě Mikuláš!
3. U potoka, u řeky,
trhala jsi ořechy;
jak mi nedáš jeden ořech,
shodím já tě do řeky!
4. Co mi dáš: Jsem bednář,
pobiju ti dížku,
i kbelíček a škopíček,
dáš-li po voříšku.
5. Hádám, hádám, hádám,
všecky prsty skládám;
kdo dá, bude na zlatém koníčku,
kdo nedá, bude na prašivém psíčku.

Ptám, ptám žebrotou,
všecky kočky do plotu,
jenom jedna zůstala
a ta ráda mlsala:
Dejte kousek nebo kus
pro ňu na stůl pod ubrus.
6. Ptám, ptám, žebrotám,
pod palečky skládám;
kdo mně dá, bude v nebičce
na zlaté peřince,
kdo mně nedá, bude v pekle
na ohnivé metle.

*) Han. tvar byl by dé; říkadlo toto asi ze Slovák na Hanou se dostalo.

**) Heteroklitický tvar: srovn. laš. pod hoļu nebu = pod širým nebem.

Štědrému dárci, když položí kousek na dlaň, obdarovaný slíbí: Budeš v nebičce na zlaté peřince; sice mu pohrozí ohnivou metlou v pekle.

7. Šel jsem lesem
v noci s běsem
k vám:
dejte něco ham!

Někdy děti „ptavají na varhany“, kteréž takto sestrojují: Levá ruka obrátí se dlaní vzhůru, pravá dolů. O malíček ruky levé otočí se malíček ruky pravé; malíček ruky pravé podsmekne se pod malíčkem ruky levé a položí se na malíček ruky levé; prostředníček ruky pravé podepře se na příč přese dlaň na palec ruky levé, potom prostředníček a oblizmiska ruky levé ťukají o tento prostředníček na příč položený, a oblizmiska ruky pravé ťuká na dlaň ruky levé. Při tom se říká:

Pitám, pitám na varhany,
všecky se mi polámaly,
enom jeden ostal,
do nebe se dostal.

4. Říkadla satirická.

Vytčené posud plody naší drobné poesie ukázaly nám toliko líc povahy našich dětí. Poznali jsme celkem jejich dobré srdce, jímž nejen ke krásné boží přírodě, nýbrž i k sobě navzájem lnou. Ale jako každý líc tak i tento má svůj rub. Než nelekejme se ho, neníť ani on nepěkný. Týmž bystrým okem, kterým naše děti rozmanité zjevy přírodní pozorují a jich za náměty svých říkadel, her a zábav užívají, postřehují také všelike drobné vady a nedostatky ve společnosti nejen sobě rovných, nýbrž i lidí dospělých, jež jsou jim pak předmětem přerozmanitých satirických říkadel a popěveků tytýž velmi jadrných, vtipných i kousavých. Toto pole dětské poesie jest skoro výhradním rejdištěm skotačivých, podnikavých a opovážlivých chlapců, kdežto děvčátka dle své přirozené skromnosti a ostýchavosti raději v koutku si poklebetí a navzájem se pomluví.

V šestém, sedmém roce věku svého chlapec dostal oděv způsobený celkem ke vzoru obvyklého kroje národního. Tím vstupoval jako do vyšší třídy dětské společnosti a s jakousi útrpností pohlížel na nižší třídu drobných košiláčů. Zrovna opovržení těchto novopečených „efébů“ vzbudil chlapec jejich věku, který, zapomněv se a nejsa ještě zvyklý těsným nohavičkám, objevil se mezi nimi v pohodlné košili. Ihned naň pokřikovali:



Ko - ši - lan - da plan - da, že tě ne - ní haň - ba.

Velmi neoblíbená jako lidu našemu vůbec tak i našim dětem jest „zerzavá“ barva vlasů. Nešťastný takový „rusý Apollo“ odevšad stíhán bývá posměšnými pokřiky a říkadly: „Nechod tam, zapálíš!“ pokřikují naň, leze-li na „hůru“ nebo na stodolu. „Zdravas Marija, matko Boží, zerzavému hlava hoří!“ žehnají se vidouce jej, an přichází, nebo posmívají se ubožáku: „Zrzi, vrzi, co tě mrzí? Tvá zerzavá palice, ta tě mrzí nejvíce!“

Prohřeší-li se něčím ve společnosti chlapec kudrnatý, ihned se mu vyčtou jeho kudrny, byť byly jak pěkný: „Kudrnáč! veze pcháčí na tragači, kupte si ho, pane správčí.“

Mazlíčkovi, který se pořád matky dovolává, posmívají se: „Panímámo, podte sem, koza mele ocasem!“

A konečně nemá-li v nemilost upadlý chlapec nebo děvče nic nápadného do sebe, zlolajní jeho protivníci, chytanou se jeho jména, by je v nějaký ten pamfletek zřýmovali. Takových dětských pamfletů na křestní jména jest celá litanie, nezůstávat ušetřeno ani jedno:

Byl Adam, měl čagan
on si na něj pískal;
byl bubák, měl zobák,
on mu jej roztřískal.

Adam, zapískl na žbán,
žaby se sběhly,
Adama snědly.

Adamiš honil myš okolo pcháča,
myslel si Adamiš, že je to ptáča.

Augustýne! kočka dříme na okříně.

Alexandr šel na vandr,
potkal žabu, přivítal ju.

Leksa, Leksa ma galaty ze psa
a košulku z husi, vyrveme mu uši.

Antonín to je kmín,
chytil kočku za paprčku,
vyhodil ju přes komín.

Antunin veze Kaču na tragaču za kumín.
Tragač trešči, Kača vrešči.

Antošu! vem nošu na ramenca,
půjdeme do lesa na brablenca.

Humpe Bartošo! co tu neseš v tem kušo?

Půl míre žita pru pana Bitu.

Pan Bit néni duma, jel du Buřitova
pru tu nový kuření vud břocha bulení.

Šikorka a raška chytlý Blačka.

Blaček se jich polekal, zebera se utěkal.

Dumine! baba sedí v kumíně,
vebírá tam brabce, strká je do kapce.

Fabiš stúpł na myš,
a ta myška na Fabiška
utrhlá mu kus kabiška,
Fabiš se jí dolekal,
zebera se utěkal.

Filipe! máš gatě na lipě,
kdo ti pro ně poleze, tomu hlava obleze.

Franc, Franc reberanc,
nabil kule do pistule,
šel do lesa: bác!

Frantíku, Frantíku, dobrá kaša na mlíku,
ešče lepší na smetaně, ale se ti nedostane.

Franci Ďóra dřel kocóra
na trávníčku při měsíčku,
Francka mu tam drží svíčku.

Franta, Franta bumbrlíček,
honil kočky přes rybníček,
a jedna mu na střechu,
hodił po ní vařechú,
a jedna mu na hrušku,
hodił po ní haľušku. *)

Fryc, nemá v kapce nic.

Jakobe! obrať gatě na robe,
a košulo na líc, bode z tebe zajíc.

Jakube! máš gatě na dubě,
gatě spadly s duba, zabily Jakuba.

Jakube! pudeš na tři krále na hube?

Jakub! chleba nakup,
polévky nalej, pojedem dalej.

Jan baran bubeník
hnal kočky přes rybník,
jedna se mu utopila,
druhá se mu okotila,
a třetí mu utekla,
on za ňú do pekla.

Jane! máš kobyľu v jamě,
di pověďet mamě.
Než mama přišla, už kobyľa vyšla.

Janko, nech spánko, kuj kose za rose.

Janíčku! kde's poděl voničku?
Šel sem na hody, spadla mi do vody.

*) = šiškou, knedlíkem.

Jozefe! cosi tě polépe
červenú paličku, zetne ti hlavičku.

Jozefe! Co chcete?
Kósek masa z telete a polívku z vécete.

Jozefe, Jozefe!
máma ráží vořeche,
tatínek je sbírá,
veverka požírá.

Pepíku, Pepíku!
Zkázala ti Pepka,
že napeče koláčů,
trnek do prostředka.

Jura dřel kocúra,
na trávníčku při měsíčku
pekl sobě pečínečku.

Karel do lesa zajel,
zlámал tam voje, plakal tam vo ně.

Karel do pekla zajel,
na bílém koni, čert ho tam honí.

Karlíček, mamin mazlíček.

Macek placek zahnał kočky na rybníček,
kočky se mu zegžíly,*) Macka placcka zabiły.

Martine! vem palico na svině.
Sviňa běží ulicó, Martin za ňó s palicó!

Matouš, čtyry kočky zakous,
pátou hodil do pekla, ona se mu upekla.

Matyáš, Dobiáš, turčánovy kyty máš,
sochorem se opasuješ a měchem se podpíráš.

Micho! žaby picho!
a jedne něcho!, co by na ni do pekla jecho!.

*) zplašily.

M e k o l á š

přišil k nám pro koláč;
me koláč nemáme,
jak pak ti jé dáme!

Mikulášu, zaplať kašu, co jsi snědl na krmášu. *)

Pavle, Pavle! hus ťa zgavle,
pod pohrádkú na hromádku.

Petr šišky zmetl,
polévku nechál, s masem utěkal.

Tomši! počké, haž bode po mši.

Tomala nevěřící! snědl kaše po měřici.

Hudy, hudy, Vašku chudý!
kde's ty poděl halenu?
Na pastvisku sem ju ztratil,
dyž sem pásł malenu.

Vavřine! kočka dříme,
pes pod lavú kýve hlavú.

Vendelíne! kočka dříme
za plotama s kořatama.

Franta sedí na lavici,
tluče šváby rukavicí.
Pepík při tom pohvizďuje,
Karel na něj pokřikuje:
Chytni, Franto, chytni švába,
natáhni ho jak krocana,
až to Honza uhlídá,
von se na něj podívá.

Jakube! já vim ptaky na dubě.
Antone! lez pro ně.
Filipe! su slipe.

*) posvícení.

Hanka chytala Janka.

Janek utek, měla smutek.

Barboro! vstaň skoro, půjdem na kocanky!

Franta starý pase voly, vezme nás na sáňky.

Cecilie za chlivkem bije blechy kladivkem.

Dorota, Dorota!

Šlápla nohó do hrota.

Fraňa baňa čapka prodávala jabka,
nemohla ich prodať, mosela ich rozdať.

Hapoleno! vem poleno,
uder Janka pod koleno.

Dyž sem šel s hub, ztratil sem zub,
našla ho Juhana s dlúhýma nohama,
já na ňu dup, vrať mi můj zub.

Julka, spadla do důlka.

Kateřina, šla do mlýna,
namlela múky plné klobúky.

Kačo! Vaši doma skáčó!

Markyta, peče jelita.

Zuzka, ze štyrech loktí a ešče kúska je úzká.

Na západní Moravě v takových posměšných říkadlech jména ženská zvláštním způsobem zdvojují:

Jedna Marýna dvě Marýny
prodávaly rozmarýny.

Jedna Nanka dvě Nanky
prodávaly šufánky.

Jedna Francka, dvě Francke
chodijó si po pancke.

Jedna Káča dvě Káče
pekly spolu pekáče.

Jedna si je spálila,
druhá si je chválila.

Však nejen svých rovesníků, nýbrž i lidí dospělých všímají si bedlivě naši drobní satirikové a vypořádají na nich všelico, co se jim dobře hodí v jejich všetečná říkadélka.

Jen tak mimochodem dotknou se hned svého vlastního tatíka i dobré mámy, ovšem zcela šetrně a ve vší počestnosti:

- | | |
|--|---|
| 1. Tata náš, mama naše
hovařili hrnec kaše;
tata chválél,
haž se spálél. | 4. Naše mama řekla,
dyž koláče pekla:
Dáme nohy na kraj peci,
užijeme tepla. |
| 2. Táta sedí na lavici,
rozdává nám po krajíci,
přišla máma s lopatou,
vyhnala nás i s tátou. | 5. Naše mama něco má,
schovala to do sena;
až se jí to uleží,
ona nám vyloží. |
| 3. Bim, bam, bum,
pojdte děti dum!
Mama vaří máčko,
podte na lízačko! | 6. Naša mama vrtěla,
pes hí zežral putro:
počké, psíko, haž ti chetno,
vocásek ti hotno. |

Jesti vůbec známo, s jakou láskou lnou naše děti ke svým babičkám a dědečkům. Za to jim není protivnějšího tvora na světě nad cizí babu a cizího dědka: dětská naše říkadla jen se hemží posměšky na baby a dědky:

Byla jedna babka,
prodávala jabka,
šupky, lupky, vejtlupky,
byly trpky.

Měla babka čtyry jabka
a dědoušek jen dvě:
dej mně babko jedno jabko,
budeme mít stejně.

Baba sedí za kamny,
vylizuje kutchany,
kocour na ni vrčí,
že jí dolů strčí;
kohout na ni kokrhá,
že jí kožich roztrhá.

Spadla baba s kamen,
zabila pět panen

a šestýho kohóta,
poslala ho do kóta.

Ta stará baba,
zabila švába,
a ten staré dědek
ten bel tomu svědek.

Náš tatíček nebožčíček,
Pámbů jim daj nebesa,
vozívali staré baby
na tragači do lesa.

Jede dědek s kopečka,
vrzajó mo kolečka. *)

Mimo to, kdokoli v obci bydlí nebo se v ní ob čas objevuje, poskytuje vhodného námětu na satirická říkadla a žertovné popěvky našim hochům: hospodář a čeládka, sedlák a hofer (chalupník), pan kramář, městská panímáma domácímú a polnímu hospodářství nehrubě rozumějící, rozmanití řemeslníci, jmenovitě usmolný švec, potulný cikán a šachrující žid, sousední Němec i Hanák, zabloudí-li někdy do dědiny slovenské, a pod.:

Náš pán dobrej byl,
nasmažil nám misu žil,
a ty žily dobré byly,
já sem se jich nasmolil.

Metla děvečka pokojíček,
metla také síň,
nalezla tam žlutý knoflík,
těšila se s ním.
Paní na ni hej!
knoflíček sem dej!

Služil Jura u Kocura,
vyslužil se šaty:
klobuk novy papirovy,
sľamiane galaty;
měl butečky z hušej kože,
pančušky ze síci:
Podivaj se, moja miľa,
jak se mi to svičí.

Radlička tupá,
kobyłka hluchá,
sedláček oře,
jen mu to lupá.

Ho Skramlu na roho
maji vokna z tvaroho,
vokenice ze setidel, **)
tepró sem to včera viděl.

Pane kmotře Kučero,
cosi u vás bučelo,
něco to muselo bejt,
buďto kráva nebo bejk.

Strýče Pavlíků,
poďme na vyku,
navážeme, nasečeme
nošu velikú.

*) Tak pokřikují děti na toho, komu kolečka (trakač) vrzají.

**) = světidel, draček.

Stréček Tuma
nésó duma,
só v zahrádce
na kادلátce,
vebírajó mladý vrabce.

Naša stará Blažková
papírový bote má,
dež vona je vobuje,
jako blázen tancuje.

Pluta, Pluta
rad gořalku huta,
a jak se jí nahuta,
to šedne do kuta.

Stojí hruška u potúčka,
obrubaná do holučka.
Kdo ju obrúbař? Hofeři,
vařa*) zemáčky k večeri.

Stójí, stójí krám,
a v tom krámě pán,
prodává koše,
dva za tři groše,
prodává šátky,
tři za dvě zlatky,
prodává konopě a len,
kdo nekúpí, ten mosí ít ven.

Pán jede s vrchu,
kúše okúrku,
okúrka mu upadla,
paní mu ju popadla.

Náš pán tulipán!
ustavil si chaľúpečku,

za dědinú na kopečku,
myši mu ju zhodiły,
kocúři ju zbořili.

Šlo děvčátko po silnici,
natrefilo pána,
strčilo ho do nářitka,
myslelo, že tráva.

Panimáma stľúkaľa,
pes jí snědl putru;
Počkaj, mrcho chľupatá,
já ti ocas utnu!

Hopsa, Janku z Podolí!
Kdo ti krávy podojí?
Panimámy není doma,
a pantáta neumí.

Tľuču, tľuču mak,
a já nevím jak?
Povězte mi, panimámo,
jak se tľuče mak.

Ten tišnovské syndikos,
von má trocho křivé nos,
von šnope, jen to lope,
nestačí mu denně groš.

Naša mistrová v černej župici,
uvařila nám švába v krupici,
a voľaja k živu Bohu
vytáhľa švába za nohu.

Řezník má hůlčičku,
vyjde na uličku:
Hola, hola hej,
co je na prodej,
pane strýčku?

*) = vařice.

Kuje, kuje k o v a l i č e k
v zelenej dolince;
co ukuje, to přepije,
přijde do dom, ženu bije;
žena neboha, troje děti ma:
jedno chodi do škoľy,
druhe šije bačkory,
třeti sedi na kamenci,*)
drži gajdy na ramenci,
tak se pěkně hra: trarararara.

Aj ty sukenniku,
sediš na koniku,
jak vrabel na pľotě,
přivykaš robotě,
te věčne psotě!

P e k a ř peče húskey,
uščipuje kúsky,
pekařka mu pomáhá,
uščipujú obá dvě.

Ho pekařa na zemi
bijó se tam halami
slaměnkama, čepicama,
 lopatama —
bác, pum, bác pum.

Hárum hárum myk myk myk,
oženil se k o m i n í k,
vzal si ženu kominici,
tancoval s ní po seknicí.

Sedí švec na pľotě,
zpívá sobě o psotě;
zedľ kočku s pazúrkama,
škrabe ho to v životě.

Oženil se švec,
vyhnal ženu preč,
že neumí kaše vařit,
ani polévky zasmažit,
ani chleba péct.

Pohněval se švec
pro daremnú věc,
že ho blechy kúsaly,
neměl na ně posady,
udělal si klec.

Links, rechts,
k r e j č í, š v e c,
to jsou dva rytíři:
jeden hadry flikuje,
druhý smolou klíží.

Šil dráteník po holicí,
holka na ně volala:
Dráteníčko, zadrátuj nám,
hrníček sem rozbila.

Cigáni sú za humnama,
cigáni sú v dědině;
zavři honem, zavři dveře,
ať nevlezú do síně.

*) kamenec = štěrk říční.



Cigán Vajda chlpál kýšku,
cigánka ho mlusk po pysku.

Cigáne, cigáne, uděle nám grumle,
my ti budem grumlovati na kopečku v humně.

Prší, prší, poprchá
cigánovi do ucha,
a cigánce do kapce,
bude vařit škubance.

Li li li li,
cegáni só hodní lidi,
co hovidí, všecko sklídí,

šup s tém za ňadra,
jož křičijó: hujadra!

Židáčku, přid' k nám dnes!
Nepřindu, mám šábes.
Zaneché šábesu,
dones nám barchesu!



Šel tudy, měl dudy,
ani nezapískal;
šel Adam, měl čagan,
dudy mu roztrískal.

Hanáku s baňama,
smiluj se nad nama!
Šak já se smiluju,
až baně naduju.

Stála basa u primasa,
za kamnama stála;
dyž primaska zatopila,
basa sama hrála.

Potkal menář kominíka,
nevehnuli se,
vo sebe dež zavadili,
pohádali se.

Menář trochu počerněné,
kominík zas pobílené —
vo to se tak hádali,
vino sobě dávali.

„Menáříčko, tiše, tiše,
černým na bílým se píše
To je správa, moje čest,
te choď kode cesta jest.

Že ani nynějšího času schopnosti básnické nevymizely docela z naší mládeže, toho důkazem nejnovější hasičská líšenských chlapců:

[: Me sme, me sme chlapci, :] me sme chlapci ha - si - či, me sme u - ha -,

me sme vče - ra šťast - ně kur - ník sle - pi - cí.
u - ha - si - li

Také marnivá fintivost vesnických fíflen, nešikovnost, hloupost docházejí zvučné ozvěny v říkadlech a popěvcích dětských:

Sa - ku - laj - ský pa - pu - če, proč pak to nic ne - klo - če?

Proč pak be to tló - klo, dež só sa - mý só - kno!

Ti líšenščí voli
majó dlóhý rohy,
kopajó, trhajó,
jak jen keho potkajó.

Mazánkovo fídyľko
dalo grécar na medylko,
decke se něm medlivalo,
přece černý chodivalo.

Hrušečkovo fífadlo
nosí v kapci zrcadlo,
na rameně hůlku,
klebety v sotůrku.

Ide koza od Krakova,
podkovama křeše,

za ňú ide krásná paní,
hřebeněm se češe.
Česala se hřebeněm,
mazala se ščetků,
namazala hubu medem,
aby měla sladkú.

Jan vaří lebedu,
poslal Mandu na vodu,
Manda tam skáče,
že našla káče,
káče dává krávě,
kráva ho nechce,
kůň se jí řehce,
kohút na ňu kokrhá,
že jí hlavu roztrhá,

slípka na ňu vdáče,
že to její káče.

Vařila si, vařila
kozí rožky z octa,
nemohla jich sama sněst,

pozvala si hosta.
A ten host jí nepřišel,
kozí rožky skysly:
Ach můj Bože nebeský,
nač ty rožky přišly.

Když takto naši drobní humoristé svým všetečným jazýčkem kde co v dědině přebrousí, nebude nám s podivením, že i ze školy všelico si odnesou, co se jim hodí do verše.

Rozmarné jest říkadlo, jímž nastávající školáček svou starost projevuje nad tím, kam to všecko poděje, čemu se ve škole naučí:

Pane učitel, pučte mi pytel!
Co se naučím, do něho strčím.

Z učení školního nejčastěji abeceda objevuje se v říkadlech dětských v rozmanitých variantech:

A bé cé dé, kočka přede,
kocúr motá, pes počítá,
kolik nití do desíti.

A bé cé dé en,
přadla kočka len,
kocúrovi na gatě,
aby chodil po blátě.

A bé cé dé, kočka prade,
kocúr motá, a pes čítá,
jé há í ká, odrať býka,
nasoliť ho do škopíka,
vé ix ypsilon, zedľ vdoľek ze syrom.

De ce be a krajic chleba,
hrnek mlika,
to je dobre pro školnika.*)

*) školnik laš. = školák.

I rozbor věty vpravily si slezské děti v říkadlo:

Byl raz jeden pes — či kdo?
němuh dostať žradla — či čeho?
utěk myslivcu — či komu?
uviděl zajica — či co?
křičel: zajičku! — či jak?
a už byl v leše — či kaj? *)
a běžel ze zajicem — či s kym?

V městech, kde se učivali také trochu německy a latinsky, i z těchto jazyků všelico uvízlo v říkadlech dětských:

Ten tá to pantáto,
hic haec hoc ztratil se nám škop,
der die das našli sme ho zas.

Byla kdysi mutr-matka,
měla gártn-zahradu,
vběhla jí tam koza-cíge,
sežrala jí přísadu.

Po německu znějí prý také věty: „Vozy strká ven.“ „Sem ty háby nes.“ „Mydli málo, per dýl; neper tu, per tam!“

Po francouzsku: voli volí voly (volivolivoli), volupte si jé, posolte si jé (jé = jej, brambor).

Po polsku: Za našemu humnama běží zajunc, a von má te nožke proběhajunc; debech já te nožke majunc, šak bech já je tabe proběhajunc.

Konečně k těmto drobným šprýmům a žertům naší dětské poesie počítati můžeme rozmanité parodie na počátky známých modliteb, parodické citáty, překlady častěji slýchaných latinských textů, v nichž se napodobuje zvuk původních slov a p. V těchto a podobných rýmovaných hříčkách nesmíme snad hledati zlomyslné frivolnosti, tať právě tak daleka našich dětí jako našeho lidu vůbec. Hravá snadnost zrýmovati kde co a neúmorná záliba v rýmech jest jejich jediným původem:

*) kde?

„Ve jméno otce“ — pásł sem vuvce,
 „i syna“ — belu mně zima,
 „i ducha“ — neměl sem kožocha,
 „svatýho“ — neměl sem zapiatýho,
 „amen“ — spadla baba s kamen,
 zabila kohóta, nesla je do kóta,
 nemuhla hu honest, musela hu hojest,
 nemuhla hu ješče honest, musela je celyhu sněst.

„Otče náš“, táta náš
 posadil nás na lavičku
 a dával nám po jablíčku,
 přišla máma s lopatou,
 vyhnala nás i s tatou.

„Otče náš, jenž jsi“, bili se Němci
 o krapku zelí, bylo kysely,
 oškvarky vybrali a zelí nechali.

„Anděl Páně“ zlámal saně,
 svatý David dal je spravit,
 svatá Eva dala dřeva,
 svatá Tereza dala železa,
 svatý Jakub dal je okut,
 svatý Jan vozil se na nich sám.

„Pane Bože s nebe“,
 hledme každý na sebe.

„Svatý, svatý Štěpáne“,
 ten náš valach netáhne.
 Vem na něho hůlku,
 bij ho hodnou chvílku,
 von zas potáhne.

„Dělám, dělám kázání“,
 všecky kočky svázaný,
 jedna běhá po kostele,
 že jí matka neustele.

„Bajam, bajam bajku“
 o zeleným hajku,
 bajam, bajam dľuhu
 zitra budu druhu.

„Vinšuju vám štěstí zdraví“,
 štýry chlívky, žádné krávy
 a dvě dľurky v nose — skončilo se.

„Milý brachu!“ dej mi hrachu,
 až namlátím, zas ti vrátím.

„Sedláček oře na bílej hoře“,
 má koňa šimla o jednej noze.

Čteme u svatého Matouše:
 Kdo nemá chleba, ať ho nekouše.

Krájí-li kdo chleba do polévky nebo do mléka říkávají:

Praví svatý Job: Čtyři jezte, pátý drob.

Načež kraječ odvětí:

Praví svatý Jarolím: Počkejte, až nadrobím.

Podobně:

Stojí psáno u svatého Lva: Nečekejte na jednoho dva.

Sed libera nos a malo = sedum liber masa málo.

Dona nobis pacem = dobré šišky s máslem.

Za příkladem lidí dospělých i děti věrujíce užívají eufemismů, k nimž pokaždé ještě něco přirýmují: Na mou kuši, pes má uši, kráva rohy, kůň podkovy.

5. Dětské hádanky a podobné zábavky.

„Bieše některaký král, jenž jmějieše dcerku krásnú, kteráž bieše slíbila, že nechce za žádného muže jíti, leč by tyto tři věci uměl“, který by totiž dovedl rozřešiti tři hádanky, jež by mu uložila. Tak čteme již v „Gestech římských“ ze XIV. století. I v našich pohádkách nejednou se dočítáme, jak obviněný na soudě svou nevinu tím dokazuje, že uhodne tři hádanky soudcem sobě uložené, jak se dívka vysvobozuje z moci zlého ducha tím, že mu dává uhodnouti hádanku, čehož on nedovede, a pod. Ba i sama bible o podobných případech se zmiňuje, jakož vůbec známo jest z příběhu Samsonova, a řecký Oidipus, uhodnuv hádanku Sfinginu, osvobodil své rodné město od krvežíznivé této obludy. Z toho ze všeho vidíme, jaká důležitost od starodávna hádankám se přičítala, a to hlavně pro jejich tajemnou, orakulickou povahu.

Hádankami bavíval se dříve velmi rád náš lid na besedách, přástkách a podobných přátelských schůzkách, užívaje jich druhdy i za řeči, jako ve svou řeč vplítává přísloví a pořekadla. Tak stařec kterýsi, byv tázán, jak se má, odpověděl: „Zle; na horách sníh (= na hlavě šediny), v dolinách voda (= v očích slzy), v ruce les (hůl).“

Nyní zachovává nám národní hádanky už jenom naše drobná mládež, i jest si věru přáteli, aby se z její paměti nevytrácely.

Hádanky prostonárodní, nehledíc ani ke skutečné ceně básnické mnohých z nich, poskytují mládeži nejušlechtilejší zábavy a jsou výborným cvičivem její soudnosti. Jsou to básnické rovnice o jedné neznámé, anot tu k daným výrokům hledati jest neznámý podmět.

Podávám tuto výbor hádanek nasbíraných po Moravě a Slezsku od mládeže školní.

Blecha.

Malučké, černůčké, velkou kladou pohne.

Bota (mor. bot).

Černošku černý, buď ke mně věrný,
na to jsem si tebe koupil, abych nožku v tebe vkroutil.

Brány.

1. Poztrhaná plachta na poli se cachtá.
2. Rachty, rachty, roztrhané plachty
po poli běhají, pod kůlnou sedají.

Břítva.

1. Železné hříbě otavěнку štibře.
2. Železné hříbě v koštěném chlívě
po kožené louce otavu štibře.

Cibule.

1. Přišel k nám panáček, měl červený fráček,
když jsme ho slíkali, nad ním jsme plakali.
2. Sedí panna na vrátkách o devíti kabátkách,
je jí zima, až je siná.





Čmelák.

Letí pán přes boří, sám sobě hovoří,
 má krátké nožičky, černé nohavičky,
 nebo: má očička račí a křídélka ptačí.

Dvěře.

Žádné nohy, čtyry rohy,
 vrty sem, vrty tam, s místa přec nikam.

Dýmka.

Celá chalupa vyhoří a přece se nezboří.

Dyně.

1. Na poli je kabélka, v té kabélce plno kabéleček.
2. Je chléveček plný prasáteček a nemá nikde dvéřeček.

Džbán.

Bez nohou jsem, břicho mám;
 bez hlavy jsem, pýštěk mám;
 bez sluchu jsem, ucho mám;
 nedýchám, a hrdlo mám.

Frak.

Ne kazajka, ne kabát, z města pánek má to rád.

Hachle.

Dřevěný kopec má železný les.



Hlávka zelná.

Odtáta hlava od krku celá, a přece krev netekla.

Hodiny.

1. Malý domeček, plný koleček.
2. Máme taký chlěveček, je v něm plno koleček
a na střeše zvoneček.
3. Visí to, neví kde; bje to, neví koho;
ukazuje, neví kam; počítá, a neví kolik.
4. Máme zvíře: nejí, nepije, nesedí, nestojí, ani neleží,
pořádek miluje, volá k práci i k modlitbě.
5. Jde stařeček cestou, a nic mu cesty neubývá.

Hřebík.

Aby vlezl, v leb ho bili, aby vylezl, za hlavu ho táhli.



Hřib.

Má to klobouček, jednu nožičku,
pěkně si sedí v mechu v lesíčku.

Hr n e c.

1. Ze země pošel, krmil, napájel,
a když umřel, ani ho nepochovali.
2. Jsem z toho stvořen, z čeho Adam,
lidem jíst a pít dávám,
a když umru, ani země mého těla,
ani Bůh mé duše nepřijme.

Hr n e c s v r o u c í v o d o u.

Stařeček stojí před pecou, kolena se mu drkocou.

H o u s e r.

Sousedův honec má červený konec (= zobák.)

Housle.

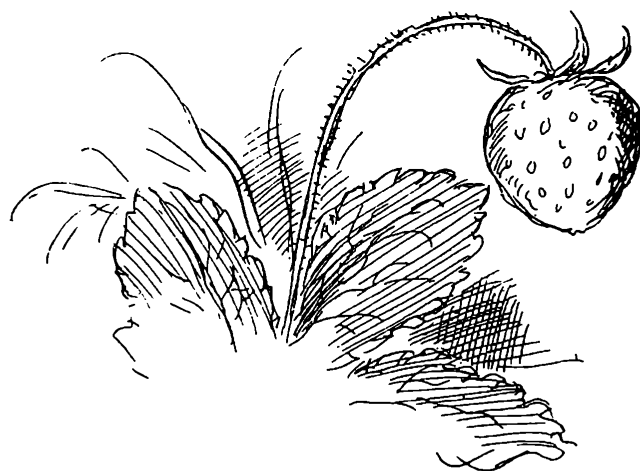
1. Hora hučí, beran bučí a kůň táhne.
2. Les třeští, beran břeští,
kůň po tom chodí, nic tomu neuškodí.
3. Veselé dřevo vesele zpívá,
kůň na beraně ocasem hýbá.

Chomout.

Na poli žaté, v lese řaté, u kováře dělané, u sedláře také.

Jahoda.

1. Sedí panna v kříčku v červeném mentýčku.
2. Sedí panna na pařízku, drží psíčka na řetízku.



Jalovec.

Rok to roste, rok to kvete, rok to zraje.

Jáma.

Když mne přidávají, menší jsem;
když mne ubírají, větší jsem.

Jazyk.

Červený psíček za koštěnou brankou.

Jehla.

1. Jiné šatí a samo je to nahé.
2. Železné ptáče přes ploty skáče a koudelný ocas má.
3. Železné hříbě běhá po plátěné louce, koudelný ocas má.

Jméno.

Co jest tvého a čeho lidé více užívají než ty?

Kačena.

Jede, jede panáček, má žlutý zobáček,
kde voděnka hrčí, tam zobáček strčí.

Kadidlo.

Když se líbím, hynu.

Kalhoty.

Jednou děrou tam, dvěma ven
a když je ven, tož je teprv tam.

Kaše vroucí.

Pán s paní šepce, pozdvihují čepce.

Klíč.

1. Leze, leze po železe, nedá si pokoje, až tam vleze.
2. Železo po železe, kde je dírka, hned tam vleze.

Klika u dveří.

Máme proroka od roka do roka,
jíst mu nedáváme, každý den mu ruky podáváme.

Klobouk.

Sedí pán na vršku, má měkkou podušku,
často se smekne, nic se nelekne.

Kniha.

Listy mám a strom nejsem.

Kobliha.

Sedí panna v lůžku, natahuje kůžku.

Kohout.

Chodí pod korunou — král není,
 nosí ostruhy — rytíř není,
 má šavli — husar není,
 k ránu budívá — ponocný není.



Kolébka.

1. V lese to pnělo, listí to mělo, nyní to nosí duši a tělo.
2. Čtyři nohy, dvě podešvy, duše nemá, duši nosí.

Kola vozová.

Čtyři nohy bez prstův a bez paty,
 nechávají po sobě jen dvě šlapy.

K o m í n.

1. Sedí stařík na střeše, kouří a nekřeše.
2. Stojím na peci a moknu, zhřívám se a mrznu.

K o p y s ť.

1. Běhá to okolo lesa a do lesa nemůže.
2. Běží liška okolo vrška a do vrška nemůže.

K o s a.

Zhrbený mužik běhá po poli, nepřijde domů, až je oholí.

K o u ř.

Otec se rodí, a syn po střeše běhá.

K r á v a.

1. Čtyři nohy, dva trkouny, pátý omětač.
2. Štiry tance, dva trkance, pátý omachél.
3. Čtyři panny v tanci a dva kokodanci a v zadku omachél.
4. Na celý les prší, na čtyři jedličky ne (na štrychy).
5. Chodí to po dvoře, dělá to talíře.

K v ě t i n a z a o k n e m.

Sedí panna v okně, suknička jí mokne.

L i s t (p s a n í).

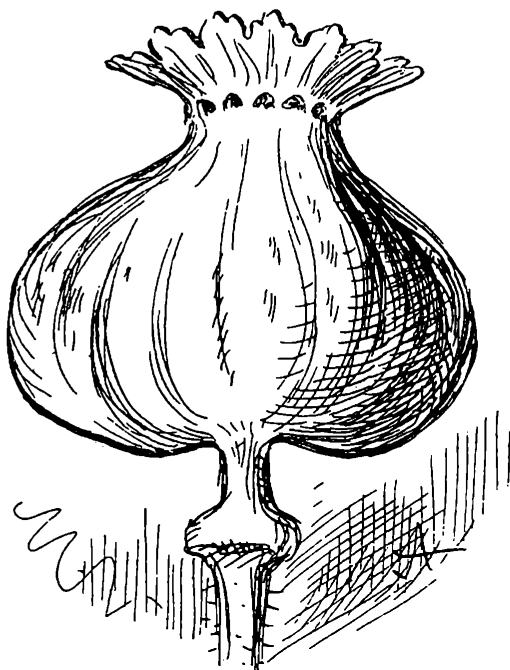
1. Jde posel, má čtyři rohy, nic nemluví a všecko poví.
2. Běží posel beznohý, jest on šelma čtverrohý,
žádnému nic nepoví, přece všecko vypoví.

M a k o v i c e.

1. Malý hrneček, plný hařeček. *)
2. Je domeček, v tom domečku dvanáct kapliček,
v každé kapličce na sta zrneček.

*) = knedlíčků.

3. Plná škola dětí a nemají kudy ven.
4. Stojí v poli hůlka, na té hůlce kulka
a v té kulce plno kuliček.



5. Stojí sloupeček, na tom sloupečku hrneček,
a v tom hrnečku na sta kroupeček.
6. Stojí, stojí kočáreček, má pod sebou tatáreček,
a na hlavě čapku, pověz mi tu hádku.
7. Stojí buk prostřed luk,
devatenáct součků, jeden puk.

Má s e l n i c e.

1. Posmykač, natahač, dvě pukačky a pukač.
2. Pán s paní hovoří, div komory nezboří.
3. Stojí tudlík za stěnou, má halenku dřevěnou;
proč, tudlíku, tudlíkáš? Dala jsem ti, ještě ptáš.
4. Sedí panna za dveřama, křičí pořád: dana, dana.

M ě c h k o v á ř s k ý.

V chlívě se to vylíhlo, na pastvě se to páslo,
a teď to železnou hubu má.

Měsíc.

Je to od jakživa, bude to do skonání světa, a není to rok staré.

Metla (koště).

1. Stojí panna za dveřama třemi pásy opásaná.
2. Přišla k nám dívka, do každého kouta nahlídla a do jednoho se skrčila.
3. Přišel k nám host, co v lese zrost', zatočil se po světnici, šoustl sebou pod lavici.

Mezek.

Rodiče mám, děti nemám.

Mlat.

1. Štyry kúty, dva vrzgúty, na prostředku pleskač.
2. Štyry strany, dvě brány, na prostředku cupy dupy.

Motyka.

Chodím s chudým na robotu,
nejím, nepiju a přece nouze nemám.

Mračno.

Roztrhaná plachta nad zemí letí.



Mráz.

1. Přišel k nám bílý vůl, vypil vody plný dvůr.
2. Přišel k nám host, spravil nám most,
bez sekery, bez dláta, a je přece pevný dost.

Mrkev.

1. Sedí panna v komoře a vlasy má na dvoře.
2. Sedí panna ve světnici, má vlasy až na ulici.
3. Zelená jsem, tráva nejsem; žlutá jsem, vosk nejsem;
ocas mám, pes nejsem.

Náprstek.

Máme taký domeček, co má na sta okýneček.

Nebozíz.

Máme volka: celý vejde do chléva, jen rohy nechá venku.

Necky.

Štýry rohy, žádné nohy,
břícho vybrané.

Nos.

Dva chlívky pod jedním doškem.

Ocelka.

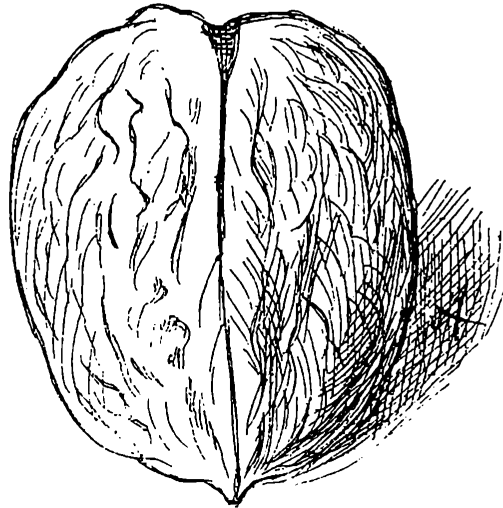
Z kovu jsem, a přece hořím,
když se svým kmotrem hovořím.

Oheň.

Měkké dělám z tvrdého, tvrdé dělám z měkkého,
s větry rád se pojím, ale vod se bojím.

Ořech.

1. Čtyři panny v kolébce, žádná na kraji neleží.
2. Malučícké, bělučícké v okovaném hrnečku.



Pavučina.

Spadla plachta s hůry, roztrhla se v půly,
žádná švadlena jí nezašije.

Pěna na vodě.

Běží, běží, až se třese, bílý šátek v ruce nese.

Peřina.

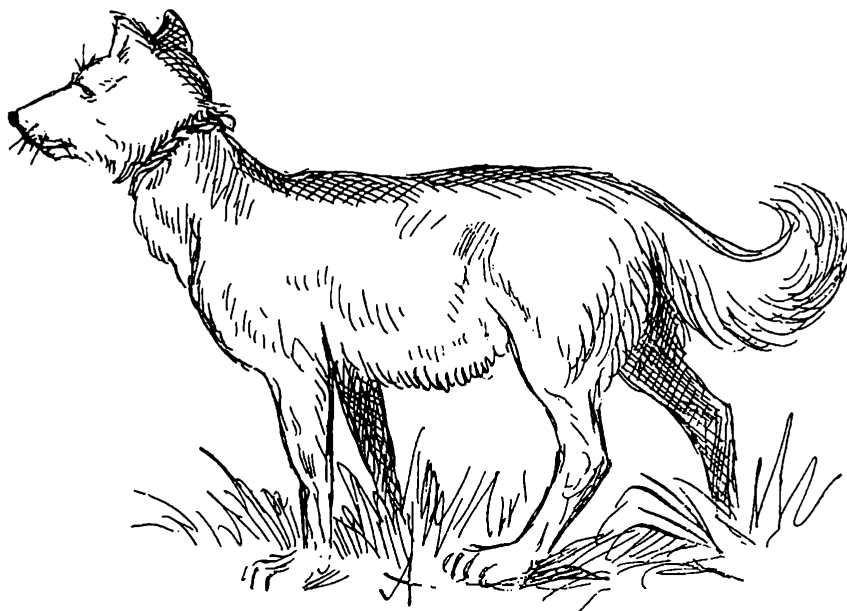
1. Čtyři rohy, žádné nohy, na prostředku břicho.
2. V každém rožku trošku a uprostřed nejvíc.
3. Šla kráva na vodu, nechala doma báchorů.

Péro brkové.

1. Vyšla z masa kost, natropila zlého dost,
a přec není ničím vinna.
2. Moje matka byla z masa a z kostí, ale já ne.
Vyhnali mě z otcovského domu a odřeli mě z kůže
a potom mi uřezali hlavu a kázali mi mluvit,
a jak jsem začal mluvit, celý svět mi porozuměl.

P e s.

Čtyři stelou, dva svítí a jeden si lehne.



P i l a.

1. Jede panna uličkou, trousí drobnou krupičkou.
2. Jedna řada zubův a přece tuze kouše.
3. Mnoho zubů, žádnou hubu, ostří mám a řežu dost,
k noži žádná podobnost.
4. Čichá, čichá, nemá nosa, co mu přijde pod zuby
zemele to v otruby.

P í s a ř.

Husou oře, pískem seje a zlato se mu rodí.

P l o š t i c e.

Sedí panna v koutku v červeném kapoutku.

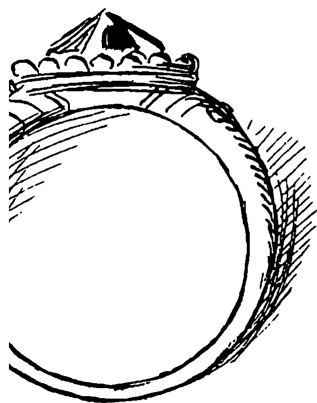
P l o š t i c e s t r o m o v á.

Sedí panna v chládku v zeleném kabátku.

P l u h.

1. Ve dne na poli to bývá, v noci pod kolnou to líhá.
2. Jede vůl popod mur a rohy má ven.

3. Máme krávu, jede-li do pola, strčí rohy do dvora,
a když jede do dvora, strčí rohy do pola.



Prsten.

Škopíček bezedný, plný masa nacpaný.

Rak.

1. Má to červený kabátek, chodí to vždy nazpátek.
2. Černý do koupele, červený z koupele.

Řeka.

Rostu během.

Řepa.

1. V komoře je tělo, na dvoře vlasy.
2. Je to zelene, něni to luka; je to bíle, něni to muka;
ma to ornat, něni to kniz; ma to ocas, něni to myš.

Retice.

V lese uřnute, doma ohnute,
a doma pravi: mihaha, mihaha, mihaha.

Rok.

Je chlíveček bez dvířeček,
dvanáct ovcí v něm.

Rosa.

1. Svatá Voršila perly rozsila, měsíc viděl, nepověděl:
slunce vstalo, pozbíralo.
2. Dennice to roztrousila, slunce sebralo, měsíc vrátil.

Rozum.

Od mladu do stodoly snáší, potom mlátí, a nikdy mu neubývá.



Saně.

Čtyry nožky, dva trnožky, v zimě běží, v létě leží.

Síto.

nebo: V lese to roste, na louce se to pase, v ruce se to třase,
a po smrti se to mezi babama třase.

Sklep.

Ve mně tma, venku světlo; ve mně zima, venku teplo;
ve mně teplo, venku mráz; uhodne to někdo z vás?

Skokan.

Sedí pán na klátě v zeleném kabátě.

Slepice.

1. Chodí panna po městě, má sukniček se dvě stě.
2. Ide panna z města, má sukniček dvě sta,
když větr fúkne, všecky jí rozfúkne.
3. Naše panna čistá má sukniček tři sta,
a když vyjde na kopeček, řitka se jí blyská.

Slimák.

Beznohý na dřevo leze.

Sníh.

1. Letí, letí, křídel nemá; sedá, sedá, zadku nemá.
2. Přišel k nám bílý vůl, zalehl nám celý dvůr.
3. Přišla k nám potvora, nahledla do dvora,
na každém kolíčku nechala trošičku.

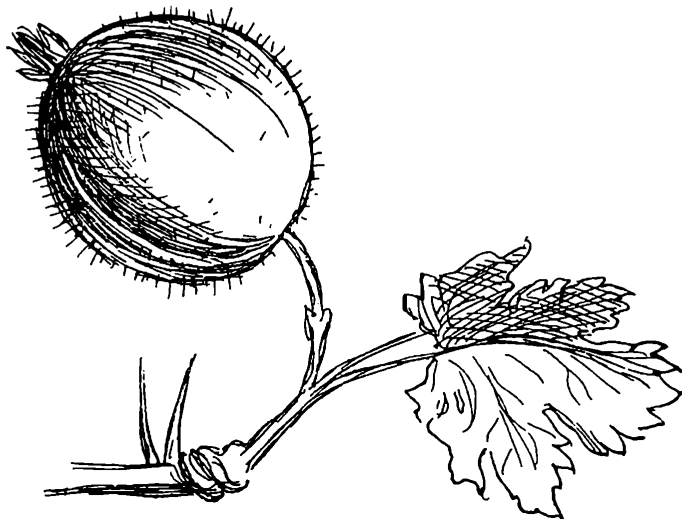


Srp.

1. Zhrbený mužiček chodí po poli, nepřijde domů, až vše oholí.
2. Zhrbený tatíček po poli běhá, nepřijde domů, až všecko zběhá.

Srstka.

Roste, roste stromeček, pichlavý jak bodláček,
zelený jak lýčko, červený jak jablíčko.



Stín.

1. Spadne to do studně a nežblunkne to.
2. Samo to do jámy vleze, a kdyby přišlo tisíc koní,
nevytáhnou toho, až to samo vyleze.

Stodola.

Štýry strany a dvě brány,
na prostředku dupy dup.

Stolice řezací.

1. Železný otec, dřevěná máma, slaměné děti do kouta letí.
2. Má to boky dřevěné, zuby železné, střeva slaměné.

Stůl.

1. Čtyři rohy, čtyři nohy, na prostředku deska.
2. Čtyři nohy, čtyři rohy to má, nechodí to, ani netrká.

Stračena (kráva).

1. Látanička látaná, nikde jehlů nepchaná.
2. Látané, paňtané, jehlů netýkané.

Strom.

1. Na vesno obveseluje, na podzim obživuje a v zimě ohřívá.
2. Vylez na mne, otrhej mne,
jenom mne neuraz, dám ti na přes rok zas.

Struhátko.

1. Plné nebe hvězdiček.
2. Jede kočí, má sto očí, do každého něco strčí.

Světlo.

Koupí se to za troníček, je toho plný pokojíček.

Šípinka.

1. Červený hrneček plný kroupeček.
2. Hrneček kroupeček a na vrchu střípeček.
3. Sedí panna v kříčku v červeném mentýčku,
na hlavičce stroupek, plné břicho kroupek.

4. Stojí panna v čirém poli v červené kamizoli,
má na hlavě chocholiček, plné břicho homoliček.
5. Sedí, sedí Charvátek, má červený kabátek,
má na hlavě strup, plné břicho krup.
6. Sedí stařeček na hraničkách v červených kozeničkách,
plné břicho kroupek a na hlavě stroupek.
7. Přišel k nám šohaječek, měl červený kabáteček,
na hlavě stroupek, plné břicho kroupek.

Špejl v jelitě.

Vaří se to, peče se to, nejí se to.

Špice v kole.

1. Dvanáct bratří jeden při druhém, a žádný na kraji.
2. Leží dvanáct panen na jedné posteli a žádná není na kraji.

Štětka.

V horách to roste, na poli se to pase,
po stěnách to běhá, a nohou to nemá.

Švec.

Nejsem zvíře, kopyta mám.

Trn.

Malušícké, černušícké, na
chodníčku jejda!

Tráva.

Nevěje se, neseje
se, a přece to roste.

Ústa.

1. Okolo parubů hej-
no bílých holubů.
2. Stojí, stojí kurní-
ček, v něm plno
bílých slepiček, a
na prostředku čer-
vený kohoutek.



U h e l.

Červený žije, černý umírá.

V č e l a.

Šidlo, bodidlo, po světě chodilo a domů nosilo.

V e j c e.

1. Pěkný domek vyličený, ani oken ani dveří v něm není.
2. Bečička bez obručí, a má dvoje víno.
3. Vím já jeden domeček bez okeneček,
chce-li hospodář z něho ven, musí stěnu prolomit.
4. Jede Turek, veze soudek, a v tom soudku dvojí trunek.
5. Spadla bečička s hůry do komůrky,
rozbila se, a žádný bednář jí nepobije.

V ě n e c.

Kroucený, svázaný, o svadbě skáče.

V e š.

Vedou vola z Tylánova vokolo Slejchanova
a před Koukalovy na kostěným špalku ho zabijou.

V o d a.

Běží to v potoku, od roka do roku,
a vždycky do předu a nikdy do zadu,
pověz mi, proroku, co je to?

V o s k p e č e t n í.

Hoří, až se rozplývá, a tajemství ukrývá.

V ů l.

Červený žvác, má dva oštochance,
štyry okokance, pátý omětač.

Z á m e k.

Rapeň, *) sedl na peň, počkaj, rapňu, já ťa napnu, až pukneš.

Z e m á k.

1. Je důleček, v tom důlečku kulička,
na té kuličce chřásteček, na tom chřástečku plno kuliček.
2. Sedá panny v pivnici**) a žádný jich nezlíčí.***)

Z v o n.

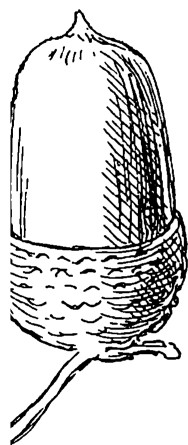
1. Kráva řive v kamenném chlívě, koudelný ocas má.
2. Kráva řive v kamenném chlívě,
tříkrát za den řehce a žrat se jí nechce.
3. Mosazné zvíře v kamenném chlívě,
když si zařehce, slyšet je na čtyři míle.
4. Do kostela lidi přizývá, a sám v kostele nikdy nebývá.
5. Jak olej měkkého do země dali,
jak kameň tvrdého ze země vzali,
synáčkem mne opatřili, na strom mne pověsili,
člověk mnou hýbá, synáček mne líbá.
6. V Měříně tesaři sekají, a do Dědkova třísky lítají.
7. Není to na nebi ani na zemi, jednou za rok to má svátek.

Ž á b a.

1. Sedí panna v síti, oči se jí svítí.
2. Sedí panna v klášteře, přebírá tam páteře.

Ž a l u d.

1. Šel do lesa Jalec, uťal si tam dřevo jak palec;
udělal si z něho dvoje troky, dva štoky a skřidélku na
hrnec.
Šel sedlák do lesa, uřízl tam poleno jak vrabčí koleno,
udělal z něho dvoje necky a ještě mu poleno zbylo.



*) Rapeň = cosi rapnatého neboli bachratého na pni = na dřevě napne se klíčkem, až pukne = se otevře. **) Pivnica = sklep. ***) Ličit = počítati.

Žito (pšenice).

V červeném se to narodí, v zeleném to roste a v bílém to umře.

Kdo se nenarodil a umřel? (Adam.)

Kdo se narodil a neumřel? (Lotova žena.)

Kde byla pohanka spasena?

(U studnice, jak brala vodu. Ev. sv. Jana k. 4.)

Hádanky složité.

Stojí, stojí hůlka, na té hůlce kulka,
na té kulce lesíček, pod lesíčkem mrky,
pod mrkama smrky, pod smrkama hamy,
pod hamama bery, pod berama kleky,
pod klekama chody, pod chodama černá zem. (Tělo lidské.)

Vyrostly dva duby, na dubech kadluby,
na kadlubech háky, na hákách papáky,
na papákách skélečky, na skélečkách hájíček,
v hájíčku mnoho trávičky. (Totéž.)

Stojí, stojí sloupy, na sloupech klampačka,
nad klampačkou řehtačka, nad řehtačkou svitačka,
nad svitačkou mnoho březí. (Totéž.)

Roste, roste lesíček, pod lesíčkem silnička,
pod silničkou svíčečky, pod svíčečkami smrky,
pod smrky hamy, pod hamy džbery,
pod džbery kleky, pod kleky chody,
pod chody černá zem. (Totéž.)

Sněhy na horách, vody na dolách,
úhora poorané, dědiny poválené.

(Stařec: bílé vlasy, slzy v očích, vrásky ve tváři,
zuby vypadale, odtud tváře zapadlé.)

Na dvou ratolestech deset větviček drží jeden peň.

(Ruce — prsty — tělo.)

Je malý sklípek, v něm dvátřicet slípek,
mezi nimi červený kohoutek. (Ústa — zuby — jazyk.)

Máme taký dvoreček, plný drobných slépeček,
a na prostředku červený kohouteček. (Totéž.)

Sto prstů, pět krstů, čtyry duše, pět hlav.
(Když čtyři živí mrtvého nesou.)

Pole neměřené, ovce nesčítané a pastýř mezi nimi.
(Obloha — hvězdy — měsíc.)

Pole nezorané, ovce nesčítané a pastýř rohatý. (Totéž.)

Máma široká, táta vysoký, dcera slepá, syn divoký.
(Země — nebe — noc — vítr.)

Jedno běží, druhé leží, třetí se na to dívá
a nad tím hlavou kývá.
(Voda tekutá — kamení — vrba u vody.)

Jedno praví: běžme! druhé praví: ležme!
A třetí: kývejme hlavama!
(Voda — kamení — šáší ve vodě.)

Široká, dlouhá, kam se bramboráš?
Často stříhaná, čemu se mne ptáš? (Řeka — louka.)

Roste, roste dub, na tom dubě dvanáct haluzí,
na každé haluzi po čtyřech hnízdech,
v každém hnízdě po sedmi mladých.
(Rok — měsíce — neděle — dni.)

Tři sta pětašedesát ptáků, dvápadesát čápů,
dvanáct kurotví, a tři vejce snesli.
(365 dní — 52 neděl — 12 měsíců — 3 boží hody.)

Dvě panny leží, čtyři po nich běží,
kdyby ty dvě vstaly, do nebe by dostaly.
(Koleje — kola.)

Stojí to u vodičky, má to čtyry nožičky
a páté klepadélko. (Stolička prací — píst.)

Máme chlíveček, ten chlíveček je plný červených tutiček,
když mezi ně černý kohout vletí, všechny je vyžene.

(Pec — uhlí — pohřeblo.)

Kamenný sklípek, v něm plno červených slípek,
a žádný jich nevyžene, leda starý hrbáček. (Totéž.)

Štýry panny v tanci a dva ogrmanci a jeden švihovec.

(Kola u vozu — volci — bič.)

Štýry kola v tanci a dva tatrmanci a jeden pokušitel.

(Vůz — koni — pacholek.)

Po krajích maso, v prostředku dřevo. (Voje mezi párem koní.)

Leze živý na živého po železe na dřevo.

(Jezdec — kůň — třemen — sedlo.)

Štýry oči, šest noh, dvoje ústa, jeden chvost.

(Jezdec na koni.)



V předu maso, v zadu maso, v prostředku dřevo.

(Kůň, pluh, oráč.)

Hliněná zahrádka, dřevěný pastýřek honí v ní prasátka.

(Hrnc — vařecha — kaše.)

Stojí lipa, na té lipě konopia, na konopi hlina,
na hlině zelina, na zelině sviňa.

(Lipový stůl — ubrus — misa — zelí — vepřové maso.)

Čtyři nohy, čtyři rohy mám, nechodím, žádného nepotrkám,
tvrda jsou má záda, na ně se nakládá,
lidé v poledne potřebují mne.

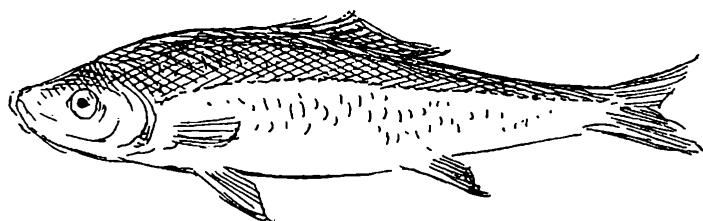
Mám ještě více služebníků, samých čtvernožníků.

Rozvaž to na mysli, a kdo jsem pomysli. (Stůl — židle.)

Železné boty, konopné nohy. (Váhy a šňůry u hodin.)

Bílé pole husím brkem orané. (Papír — péro.)

Dům hučí, hospodář čučí, hospodáře chytanou, dům uteče
okny ven. (Voda — ryba.)



Ide dudek, nese sudek, a v tom sudku dvojí trunek.

(Slepice — vejce.)

Vlezl chlupáček do báchoráčka.

(Kočka v hrnci.)

Když je malé, štyrma vládne, když je velké, hory láme, a
po smrti chodí do kostela.

(Tele cicá 4 štrychy; — vůl vozí dřevo — boty.)

Mrtvý vleče živého z hor.

(Hřeben — veš — vlasy.)

Seděl dvojnoh na trojnohu a jedl nohu.

Přiletěl čtvernoh a uchytil dvojnohovi nohu.

Dvojnoh se rozhněval a ulomil trojnohovi nohu,
hodil za čtvernohem a zlámal čtvernohovi nohu.

(Švec — verpánek — husí stehno — pes.)

Sedí dvojnohý na trojnohém, má před sebou jednohohé.

Přišlo k němu čtvernohé, uchytilo jednohohé.

Dvojnohý vstal, chytil trojnohé a honil čtvernohé,
aby mu dalo jednohohé. (Totéž.)

Štveran zhodil trojana, a dvojan pobil štverana.

(Kočka — rendlík — hospodyň.)

Otec dřevěný, matka hliněná, děti sklené.

(Réva — země — hrozen.)

Stojí stojanka, na stojance visanka;

když visanka spadne, chlupatý to chlamne.

(Strom — hruška — trávník.)

Kvítek kvete a nevoní, strom roste a nehodí se k stavení,
ptáček lítá a nehodí se k jezení,

a my toho potřebujeme ku svému spasení.

(Pšenice — réva — včela.)

Hádanky žertovné.

Hádej, hádej hadaču, jak je našemu tragaču?

Našemu tragaču je tragač — bude z tebe dobrý hadač.

Hádejte, hadači, jak je naší Kači?

Hádej, Janku, za groš baňku, co jsem za ni dal?

Šel bratr se sestrou a muž se ženou. Dostali tři jabka a
podělili se tak, že každá osoba dostala po jabku.

(Byl bratr, sestra a sestřin muž.)

Muž se ženou a bratr se sestrou rozkrojili vdolek na čtvrtky.
Každý si vzal po klínku a ještě jeden nadbyl. (Totéž.)

Dva otcové a dva synové ulovili tři zajíce a každému se do-
stalo po jednom. (Děd — otec — syn.)

Jest obou rodičů vlastní dítě, a přece není jejich syn. (Dcera.)

Můj otec a má matka měli dítě, a to dítě není můj bratr, ani
má sestra. Kdo je to? (Já.)

- Kdo je dřív než bůh (buch)? (Palice, jižto se tluče.)
 Co učinil Bůh přede tváří všech? (Nos.)
 Kde nechal Adam motyku, když přestal kopat? (Na topoře.)
 Z čeho uroste velký Hanák? (Z malého.)
 Když vody nemá, vodu pije, a když vodu má, víno pije.
 (Mlynář.)
 Starý se narodí a mladý umře.
 (Posvícení — za týden hodky.)
 Kdy bývá kůň nejtěžší? (Když někomu stoupe na nohu.)
 Kdy má slepice nejmiň peří? (Na pekáči.)
 Co dělá hus, když o jedné noze stojí? (Druhou zdvihá.)
 Co má sedm konců? (Jitrnice: sama dva, dva špejly po
 dvou a sedmý konec jitrnici jest, když se sní.)
 Proč Pán Bůh handrláka stvořil? (Pro všecko zlé.)
 Jak se háže chomout na kobylu? (Jako na hřebce.)
 Co je po svini v kostele? (Smeták.)
 Co roste vzhůru kořením? (Horní zuby.)
 Který svatý má vzadu zuby? (Vavřinec.)
 Který svatý má tři uši? (Florian.)
 Proč nezavírají u nás kostela? (Že nemají do čeho.)
 Proč se hodiny bijou? (Rvaly by se, nemají vlasů.)
 Co na střeše nezhnije? (Díra.)
 Bez čeho sedlák pole nezoře? (Bez otáčky.)
 Do čeho ráno vstáváš? (Do starších let.)
 Čeho je na trhu nejvíc? (Řeči.)
 Proč pes hýbe ocasem?
 (Kdyby byl ocas silnější, hýbal by on psem.)
 Sedm je málo, pět moc a jedno postačí.
 (Sedm kol na dva vozy, pět na jeden, jedno na tragač.)

Kde má pluh poslední díru? (V kamnech.)

Proč kuřák kouří? (Aby mu nezhaslo.)

Kolik je na stromě listů? (Kolik stopek.)

Přišlo nařízení, že šlejfir nesmí brousit ani na cestě, ani na chodníku. Tedy kde? (Na brousku.)

To bude dnes podívaná: v Holešově budou všet a utrácet!
(V jarmark punčochy a peníze.)

Kdy voda na mlýn padá? (Když prší.)

Proč koza nežere, když jí šafář uhlídá? (Protože uhlí nežere.)

Který člověk může jiným život prodloužit? (Krejčí.)

Proč by nemoh být kůň krejčířem? (Proto že by sežral futro.)

Který člověk se narodil a neumřel? (Každý z nás.)

Nepamatuju, necítím, nevím.

(Kdy jsem se narodil, že rostu, kdy umru.)

Kdo dbá, nemá; kdo nedbá, má. (Nečistotu v domě.)

Nač má mlynář bílou čepici. (Na hlavu.)

Po čem padá déšť? (Po kapkách.)

Kolikrát se vůl s fůry sena nažere?
(Ani jednou, protože tam névyleze.)

Z čeho se chléb peče?
(Ze syroviny, nebo potom už není syrový.)

Kdo viděl z konopí kostel a z koně dudy?
(Kdo stál v konopích nebo seděl na koni.)

Také žertovnou cheiromantii děti provozují:

„Že uhodnu, jak jsi starý!“

„A že ne!“

Ukaž ruku: „Tu je hák a tu je kluka, ty jsi starý jak ta ruka!“

K hádankám družily se rozmanité úlohy početní, poskytující nemálo zábavy mladým starým. Jsou to většinou rovnice o jedné

neznámé, jež se řešivaly z hlavy. Jako hádanky tak i tyto zábavky početní jsou stereotypní, vyskytují se skoro všude jedny a tytéž. Na př.:

Stojí v poli devět holí,
na každé holi devět kabelí,
v každé kabeli devět koček,
každá kočka devět mladých,
kolik koček dohromady?

Půl deváta bez půl páta a dvě a půl třetí? =

$$8\frac{1}{2} - 4\frac{1}{2} + 2 + 2\frac{1}{2} = 8\frac{1}{2} \text{ (půl deváta).}$$

Pásli dva ovčáci. Ten na vrchu povídal dolnímu: „Dáš-li mi jednu ovci, budu mít dvakrát tolik, co ty.“ Načež dolní: „Dáš-li ty mi jednu, budu mít tolik, co ty.“ Kolik ovcí měl každý? — Horní 7, dolní 5.

Hnal ovčák ovce na pole. Jel tudy pán a ptal se ho: „Kolik máš těch ovec? Jest jich, myslím, kopa?“ Ovčák na to: „Pane, není jich kopa. Kdybych jich měl ještě jednou tolik a půlkrát tolik a dvě a tři, bylo by jich celá kopa.“ Kolik měl ovčák těch ovec? — Dvacet dvě.

Otec zanechal třem synům 21 sudů, z nichž bylo 7 plných vína, 7 na polo plných a 7 prázdných. Jak se podělili synové, nic nepřelívajíce, aby každý měl stejně vína i sudů? — 7 sudů plných a 7 na polo plných jest 21 půlsudů; každý tedy musil dostati 7 půlsudů. První a druhý dostali po třech plných, jednom poloplném a třech prázdných; na třetího zbyl 1 plný, 5 poloplných a 1 prázdný.

Soused vypůjčil si od souseda tolik, kolik měl. Z toho 30 kr. utratil. K tomu, co mu zbylo, vypůjčil zase tolik a zas utratil 30 kr., a tak i po třetí. Na konec mu nezbylo nic. Kolik měl z počátku? — 26 krejcarův a vídeňský (= $\frac{1}{4}$ kr.).

$$26\frac{1}{4} + 26\frac{1}{4} = 52\frac{1}{2}$$

$$52\frac{1}{2} - 30 = 22\frac{1}{2}$$

$$22\frac{1}{2} + 22\frac{1}{2} = 45$$

$$45 - 30 = 15$$

$$15 + 15 = 30$$

$$30 - 30 = 0.$$

Oblíbenou zábavou bývá dětem „olamovati si jazyk“ větami složenými ze slov nesnadno vyslovitelných:

Nabuchodonozorova socha.

Maměnko, déte mně mlíčka do toho névelévaňěšího hrníčka.

Velé to vodo z vemévanyého hrnca do nevemévanyého.

Co sem se té prtačine naprtačil, a přeci sem nic neveprtačil.

Naše mama lije do nevemyvanyho hrnka mliko.

Pan kaplan má paklu v kapci.

Všeci oráči orají.

Všeci ševci v seči šili.

Proč te vosle biješ te vosle? Só te vosle tvý, te vosle?

Oblemujeme-li mu to anebo neblemujeme-li mu to?

Neolemuje-li mu jí Julia, olemuji mu ji já.

Skákalo psisko přes příkopisko, přes pcháč, přes rozsocháč, přes Nevyrovnávalovo humno.

Šla panička do kostela pěkně vyrukavičkováná.

Šla škrošňařka pro škrošňara: poď, škrošňaro, dom!

Šla Prokopka pro Prokopa: poď Prokope dom, nasypať koňom, pojedem do Raketnice pro štyry podkrokevnice, s podkrokevnicama dom.

Pod našima okny roste keř pepře, ať se pře, kdo se pře, přece toho kře pepře nepřepře.

Kmotře Petře, vobruste te nůžke vostře!

Kmotře Petře, nepřepepřete mi toho vepře, jak mi, kmotře Petře, toho vepře přepepřite, tož si, kmotře Petře, toho přepepřeného vepře sám sníte.

Grobián mezi všema grobiánama nejgrobiánovatější.

Zadrželo-li se to, nebo nezadrželo-li se to?

Zaželezilo-li se to železo, nebo nezaželezilo-li se to železo?

Co sem se teho amulanco naamulovancoval, a přece sem ho neveamulancoval.

Já mám dukát, já si ho dám vydupldukátovat dupldukátníkovi. *)

*) Takových tvrdých oříšků rozlouskají naše děti bez počtu, i není pochyby, že tím jazyk jejich nabývá neobyčejné ohebnosti, aniž jim tak snadno za řeči klopýtne jako leckterému učenému řečníkovi, třebaš o slovo „popel“.

Někdy nezbeda kluk pokušitel ukládá svým druhům opěťovanou rychlou výslovnost zvláštních slov, aby je svedl k „hříchu“, Jako: „Za krámečkem řezník“ (sakramentské řezník). „Sekera mente“ a p.

Naopak také neobratnost jazyková, jevící se častým překnutím, napodobuje se celými větami: Kmochám vás, vitáčku, šiškali jste zmešky, koláme žádný nemáče, žebrali nám je pobráci, vařili sme trnky pošíškové pleskama, zavezli jsme půl třetího mlýna do měcha

Jindy zase vyhledávají se věty, jichž slova všechna touž hláskou se počínají:

Petře, Pavle, pověz pravdu pravdivou, prodala-li pekařka peřinu prachovou. Pekař popadl poleno, praštil pekařku pod koleno.

Pernikář peče perník, perníkárka perník prodává.

Uhlíř udeřil učně uhlem, ubohý učeň utíkal, upadl, umřel.

Vítova Veruna viděla ve věži velmi velikého vlka; Víte, Vávro, vemte vidly, vyžeňte velmi velikého vlka ven.

Vím velmi veliký vrch. V tom vrchu velmi veliký vlk. Veruna Václava volala: Václave, vidly vem, vlka vyžeň ven.

Rády se též děti bavívají tak řečenými „vratkami“ neboli vratnými slovy. Jsou to slova i věty, jež nazpět jsouce čteny, týž nebo jiný smysl mají: oko, krk, cep, kus, srp, luk, kabát. — Ani vína. — Chudina — Umírá, má rýmu. — Letí pán na pytel. — Seno nes. — Na mezi duch. — Zeman letěl po kázání na zákop, na mez. — Dar mámení nemám rád. — Kobyla má malý bok.

Aby zkusily, kdo má delší dech, děti říkají bez oddechu: „Oře, oře svatý Jan, za ním letí stádo vran; jedna praví: dobře oře, druhá praví: dobře oře“ až nestačuje dechem, řekne: patnástá, dvacátá.. praví: už nemože ani dýchat.

Nebo: Oře sedlák na rolí,
vrány přes ně lítají;
první letí a povídá: dobře oře,
druhá letí a povída: nedobře oře,
třetí letí a povídá: dobře oře,
čtvrtá letí a povídá: nedobře oře,

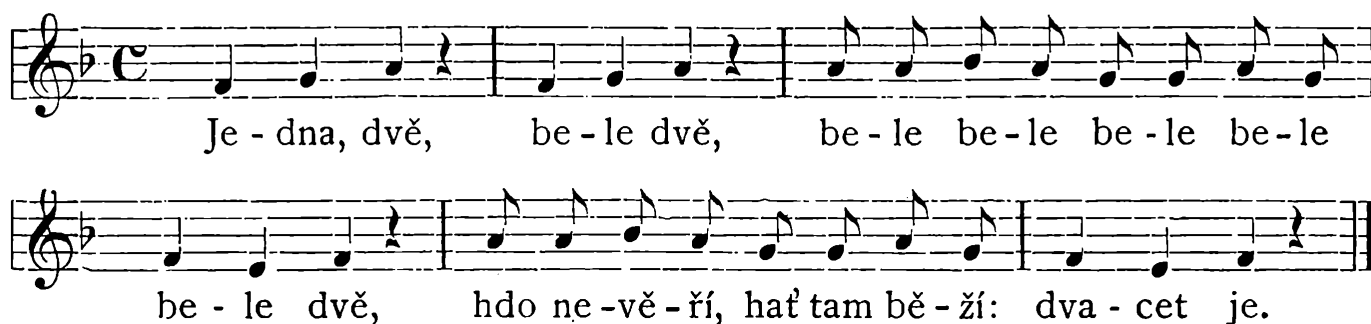
pátá letí a povídá: dobře oře,
 šestá letí a povídá: nedobře oře,
 sedmá letí a povídá: dobře oře,
 osmá letí a povídá: nedobře oře,
 devátá letí a povídá: dobře oře,
 desátá letí a povídá: Jakube pooř
 a pojedeme domů.

Majíce si něco tajného říci, hoši mluvívají řeči „převrácenou“, v níž každé slovo od zadu se převracuje, pád předložkový za jedno slovo pokládajíc. Na příklad: „Uknaj, đop únmes aselod!“ — „Oc mat?“ — „Mív mat chákátpo; ela jekířen cin ivofezoj!“ t. j.: „Janku, poď se mnú do lesa!“ — „Co tam?“ — „Vím tam o ptákách, ale neříkej nic Josefovi!“ — V řeči této hoši ustavičným cvikem nabývají takové zručnosti, že jí zcela plynňe rozprávějí, aniž jim nezasvěcenci za mák rozumějí.

Říkajíce následující řádky rytmicky, píšou křidou čárky na stole tu po dvou, tu zase po jedné vyslovené slabice, tak aby všech čárek bylo tolik, kolik se v říkadle žádá:

Píšu, píšu patnáct,
 ještě jednou patnáct,
 jestli já jich nenapíšu,
 napiš si je sám.

Jedna dvě, byly dvě,
 byly, byly, byly dvě,
 a kdo je chce spočítati,
 nech se ide podívati,
 že jich jistě dvacet je.



Jede sedlák podle lesa,
 sova naňho húká,
 pacholata sa ho ptajú,
 co sa to tam šíká:
 Sova sa tam žení,
 jedna druhú honí,
 načicu jich dvaatřicet,
 více jich tam není.

Na cep, jehož délka jest šesti dlani (ovšem mužských), učili se měřiti dle tohoto říkadla: Kde ideš? Do lesa. — Co dělat? Dřevo rubat. — Nač. Na cep. — Při tom za každou otázkou a za každou odpovědí na dřevě na cep ostrouhaném, počnouc od konce, dlaň vedle dlaně se klade, po šesté pak dlani dřevo se poznamená a uřeže.

6. Dětské hry.

a) Hry drobných dětí. — Hry společenské. — Hry závodné a zápasné.

Vrozený dítěti pud k činnosti prvního ukojení dochází hrou. Hra jest dítěti za práci, od níž se liší jen tím, že nemajíc účelu mimo sebe sama sebou jest účelem. Již z té příčiny, že dítě hrou k činnosti jest pobádáno, že se jí zbavuje nudy, dlouhé chvíle a zahálky, dětské hry mají nemalou důležitost paedagogickou. Než i jiné neméně důležité stránky mají do sebe hry dětské. Mnohé z nich působí velmi prospěšně v rozvoj sil tělesných, dodávají údům a svalům obratnosti a pružnosti a utužují pohybováním na čerstvém vzduchu zdraví tělesné. Jinými se bystří vtip, vzbuzuje duch podnikavý; jiné zase svým živlem básnickým a rytmiickým šlechtí mysl a rozvíjejí blahodárně dětskou obrazivost. Mnohými hrami děti napodobují živnosti a řemesla, rozmanité poměry společenské i právní a vpravují se takto v život praktický. Všemi konečně pěstuje se mezi dětmi duch společenský a družebný, rovnost, volnost a bratrství, a přece zase sebezapíravost, kázeň a dobrovolné podrobování se zákonům. Neboť hry dětské konají

se dle přesných pravidel, jimž každému hráči bez rozdílu podrobují se jest.

Sotva se dítě ocitne ve společnosti svých drobných druhův a družek, již je tato nová společnost zasvěcuje ve své hry. Prostinké tyto hry drobných dětí jsou zcela snadny, pouhé zábavky bez namáhání duševního i tělesného; k důmyslnějším a namáhavějším hrám postoupí se teprve později, až dítě poodroste a duchem i tělem dospěje, tak že se i tu zachovává přirozený paedagogický postup od snadnějšího k těžšímu.

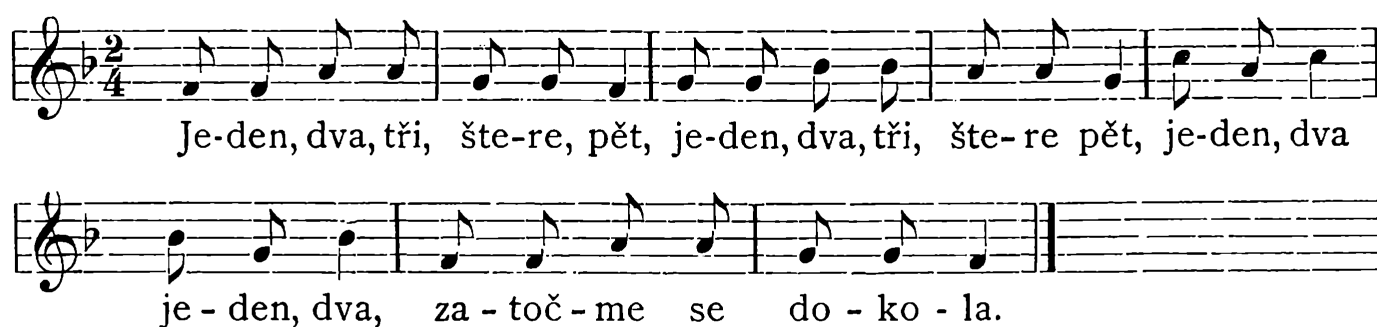
Nejobyčejnější zábavky drobných dětí jsou:

Na kolo mlýnské. Děti sestoupí se v kolo, pochytají se za ruce a postupují kolem v pravo říkajíce:

Kolo, kolo mlýnské za čtyry rýnské,
kolo se nám polámalo, co se na něm mílávalo — čáp;
nebo: kolo se nám polámalo, udělalo: klap.

Vyřknouce „čáp“ nebo „klap“ „čapnou“ (přisednou na bobek), pak se točí dále.

Nebo: točíte se kolem říkají:



Je-den, dva, tři, šte-re, pět, je-den, dva, tři, šte-re pět, je-den, dva
je - den, dva, za - toč - me se do - ko - la.

Na mlýn. Na břížku (svahu) vyhrabou si děti járek (rýhu) s prohlubinkami; potom sypou s vrchu písek, kterýž se dolů hrne. Drobnější usazuje se v prohlubinkách, hrubší padá dolů. Při tom říkají:

Melu, melu múku na zlatem klobúku,
co namelu, to prodám, mynářovi nic nedám,
a mynářce krapku na zlatú łopatku:
fuk s nů do pece, ona se tam upeče.

Na chléb. Hnětouce bláto v bochýnky, děti říkají:

Mísím, mísím boží dárek,
až vymísím budu válet,
až vyválím budu píct,
až upeču budu jíst.

Na hospodářství. Děti nasbírají si uch z rozbitych nádob, uvážou je na provázky a přivazují ke plotu. U plotu je chlív a ucha jsou koňmi, voly, kravami a telaty. Podle barvy ucha krávy dostávají jména: stračena, kavěna, lysena, babuša atd. Z hráčů vyvolí se hospodář, hospodyň, kravař a ostatní čeledě. Kravař pase, hospodář poklízí koně, pacholek voly, hospodyň chystá oběd: na střípky naškrabe hlíny, zamísí ji vodou, z těsta nadělá vdolečků, makovníčků atd., upeče je na slunci a posype je perníkem, to jest potlučenou cihlou.

Na ševce. „Šiju botky do robotky šcc!“ To říkajíc dítě napřed otáčí ruce přes sebe a vyřknouc „šcc“ roztáhne je od sebe, jak činí švec, když zatahuje dratev.

Na prادلenu. Děvčátka máchajíce rukama, jako by prala, říkají:

Peru, peru šátky na ty milý svátky,
peru, peru, košele, na ty boží neděle.

Na tysa. *) Jeden hráč posadí se na stoličce, druhý stoje položí mu hlavu do klína. Dva pak postaví se s boku po obou stranách a jeden z nich jej udeří. On vzkočiv hádá, kdo jej udeřil. Uhodne-li, přijde ten na jeho místo.

Na mlčenou. Děti rozsednou se kolem a říkají:

Hledme na se, nesměja se,
kdo zruší, toho za uši.

Pak druh druhu rozmanitými posuňky ke smíchu dráždí. Kdo se zasměje, dostane od souseda za uši.

*) Týsat, natýsat = nahlédati.

Na zlobenou. Hledíce si do očí děti říkají:

Dívejte se do očí, kerý máme kočičí:
já mám svý, ty máš psí.

Kdo se těmi slovy pohorší, dostane za uši.

Na víno. Otloukajíce jabko o kámen neb o dřevo děti říkají:

Otlúkaj sa, otlúkaj sa, jablíčko,
bude sladké vínečko.

Odrostlejší děti hrávají si obyčejně rozděleny dle pohlaví. Některé hry jsou výhradně chlapecké, jmenovitě hry předstižné, závodné, zápasné a právní; jiné výhradně dívčí, zvláště takové, jež se provozují se zpěvem; jiné zase provozují se střídavě od hochův i od děvčat, někdy i společně.

Na slepou babu. Hráči rozstoupnou se kolem, na koho padne los, zavážou mu šátkem oči a jest „slepou babou“ (kotelbabou). Vyvedou ji z kola a pořadatel hry dává jí otázky, na něž ona odpovídá: Slepá babo, kam tě vedu? Do kouta. — Co tam vidíš? Kohouta. — A co víc? Střevíc. — Co v tom střevíci? Klubko. — Co v tom klubku? Jehlu. — Co v té jehle? Niť. — Tak si mne, slepá babo, chyť. — Potom se hráči rozprchnou, a slepá baba je chytá. Koho chytne, dá mu do zádu „jedna, dvě, tři“, a ten pak jest babou. Hra tato provozuje se obyčejně ve světnici; blíží-li se baba úrazu, ostatní na ni pokřikují: „pálí!“ nebo „hoří!“

Na čimčarovo jelito (na ježka, na botku, na řimbabu). Hráči rozstoupnou se kolem, otevřené ruce položí na záda. Vně kola obchází vylosovaný s „čimčarovým jelitem“, t. j. se šátkem smotaným, na konci v suk zavázaným, a říká:

Čimčarovo jelito kroupama je nadito,
ten kdo je nadíval, to byl hodný grobiján.

To říkáje dá některému v kole šátek do ruky a dopověděv vzkřikne: Čerte, řež! Kdo šátek dostal, bije svého souseda na pravo, ten honem oběhne kolo a postaví se na své místo. Potom se obchází s jelitem znovu.

Nebo: obcházející (ježek) říká toto:

Budte všeci ticho, ježek spí, kdo promluví, toho sní;
já sem pán, já sem král, já možu mluvit, co chcu sám;

nebo: Nosím, nosím botku pro paní Dorotku,
komu já jí naložím, tomu záda namodřím;

nebo: Řimbaba jde okolo, dejte pozor, na koho!

Na kozu. Jeden hráč je kozou, druhý zahradníkem, ostatní, držíce se za ruce, rozstoupí se kolem co nejširším, tak že ruce napřaženy jsou. Koza stojí v kole, zahradník v ně stoje kozu ze zahrady vyhání, tázaje se: Čí je to koza v zahradě? Z kola se odpoví: N—ova. Načež zahradník: Ona vám tam kvítí žere, plevy mariankovy vám dere, přč koza ze zahrady. Koza se rozběhne, a kde je kolo nejslabší, prorazí a utíká. Všichni hráči pustí se za ní a chytíce ji pokutují.

Na vlka. Hráči (ovce) postaví se dvěma řadami, proti sobě; vlk stojí mezi oběma řadami, zavolá na horní řadu: Veri, veri, podte dom! Nesmíme. — Pro koho? Pro vlka. — Kde je vlk? V lese. — Co tam dělá? Na nás číhá. — Veri, veri, podte dom! — Jakmile to vlk dopoví, horní řada běží dolů, dolní nahoru. Koho vlk chytne a poklepá, jest vlkem.

Na vlčka. Vlček se skryje za strom nebo za keř a číhá na travaře (ostatní hráče), kteří mu na blízku budou trhati travu. Travaři zpívají:

Trhám, trhám travičku na zeleném paloučku,
přijde-li na mne vlček, strhne on mi krček;
já se vlčka nebojím, jen když krávy podojím.
Pod', vlčku, pod'!

nebo:	Žneme, žneme travu	utne nám krček.
	na vlčkovým právu.	My se vlčka nebojíme,
	Přijde-li vlček,	až kravičky podojíme.

Jdi tam, vlčku, na horu,
máš tam misu tvarohu;
až ten tvaroh sežereš,
teprv na nás poběhneš.
Vlčku, vlčku, poběhni na nás!

Vlček vyskočí ze svého úkrytu a hledí některého travaře polapiti. Ti utíkajíce před ním na vše strany rozhazují natrhanou travu, říkajíce: „Tu máš, vlčku, svou travičku.“ Koho vlk polapí, zavede si ho do své skrýše, kdež zůstatí musí, až všechny pochytá. — Hra se též zkracuje tím, že první polapený bude vlčkem.

Jiná na vlčka. Vyčítá se pes a vlček (dva chlapci) a pasačka (děvče). Ostatní děti jsou ovečkami. Pes a vlk poodstoupí stranou, každý jinam. Pasačka obcházejíc ovečky pěje:

Naše pani povidala;
abech dobře pásávala,
a já pásat nebodo,
rače z vlčkem přeč pudo.
Sama jídá rebe rake,
a mně dává serovátke;
sama pije ze sklenice,
a mně dává ze střevíce;
sama jezdi v kočáře,
a já mosím na káře.

Vlčko, pod' sem!“ Když vlček na zavalanou přichází, řekne mu: „Vlčko, čeť si vovečko!“ — Načež vlček: „Já nechco vovečko, já chco pasačko!“ rozběhne se za ní, chytne ji za ruku a odvádí od stáda, při čemž pasačka opět pěje:

Naša pani povidala,
abech dobře pásávala,
já pásavat nebodo,
rači z vlčkem přeč pudo.

V tom vyskočí pes a pustí se s ovečkami za prchajícími. Kdo kterého z obou chytne, tím ve druhé hře bude, pes vyčítá se znovu.

Na ztracené housátko. Vyvolí se pasačka a housátko, ostatní děvčata postaví se řadou vedle sebe. Housátko uteče a za některou se skryje. Ztrápená pasačka hledajíc housátko jde podél řady zpívajíc:

Panenky, ach, povězte mi, pověz ty mi, děvčátko,
kerá je to mezi všemi, kerá vzala housátko?

Děvčata odpovídají:

Nevzaly jsme ti ho žádná,
proč si's pozor nedala? proč jsi house ztratila?

Pasačka potom housete hledá, a děvče, za níž je našla, bude v nové hře housátkem a nalezené house pasačkou, pasačka pak se postaví v řadu.

Na kočku a na myš. Hráči se rozestoupí kolem a pochytají za ruce. Myš jest v kole, kočka vně kola. Kočka vběhne za myší do kola, ta podleze pod rukama hráčů z kola ven a zas pod rukama vedlejších hráčů vběhne do kola; kočka pořád za ní. Tak proplítajíce se pod rukama z kola ven a zas do kola honí se, až kočka myš polapí.

Na holuby. Vyvolí se hospodář a jestřáb, ostatní hráči jsou holuby. Jestřáb se postaví stranou a hospodář zavolá na holuby: „Haló do pole!“ Holubi se rozprchnou kam který, a jestřáb je honí. Tu zavolá hospodář: „Halúz, halúz, halúz!“ a holubi se sbíhají k hospodáři. Kterého jestřáb chytne, než doběhne hospodáře, ten bude zase jestřábem a jestřáb hospodářem.

Na slepice. Děti (slepice) vysypou si travou nebo listím kola (hnízda), vloží do nich po pěti, šesti kaménkách (vejcích), pak do nich posedají a vdáčkou. Přiběhne tchoř (chlapec) a bere z některého hnízda vejce. Slepice všecky sběhnou se na tchoře a klovou ho, až ho zaženou. Potom každá slepice rozháže své hnízdo a udělá si je jinde, aby ho tchoř nenašel.

Na divokou hus. Děvčata (housata) postaví se řadou za sebe a pochytají se v úpoly, v čele majíce „divokou hus“. Proti nim stojí dvě, držice se za ruce vzhůru pozdvižené (brána). Husa s housaty postupují v před, až dojdou brány Brána se nyní táže: „Divá hus, kam letíš?“ Divá hus: „Do Uher.“ — Brána: „Co tam budeš dělati?“ D. h.: „Svá housata pásati.“ — Br.: „A já tě nepustím.“ D. h.: „A já se tě nebojím, však já přece přeletím!“ Potom podbíhají pod bránu, která je všecky propustí, jen zadní zadrží. Ta musí odstoupiti stranou a jest houserem. Husa s housaty vrátí se znovu a podbíhá po druhé, po třetí atd., až všecka housata budou pochyтана a husa zůstane sama. Ta potom sama bránu podbíhá. Podaří-li se jí proraziti bránu, utíká a všichni houseři za ní, až ji chytanou. Hra se opakuje do vůle.

Na ptáky. Hráči dají si jméno některého ptáka, kteráž oznámí „ptáčníkovi“, zatím stojí „kupec“ stranou. Potom přijde

kupec a vyjednává s ptáčníkem: Máte ptáky? Máme. Jakého chcete? Kanárka. — Není-li ho, táže se znovu, pak-li tu jest, kanárek vystoupí ke kupci. Ten pak se táže ptáčníka: Kolik za něho chcete? Ptáčník žádá třeba „deset“, načež mu kupec třeba desetkrát na dlaň pleskne. Koupený pták potom uletuje a kupec za ním. Chytne-li ho, stoupí na bok, pak-li ne, vstoupí v řadu a dá si jiné jméno. Až kupec vyhádá, skoupí a pochyťá všecky ptáky, jest hra ukončena.

Na krkavca. Hráči (kuřátka) postaví se řádkem a chytanou se v úpoly. Přední jest matkou. Proti řadě stojí krkavec. Matka říká: Kopu, kopu důlek. Kr.: Nač ten důlek? M.: Na pšeničku. Kr.: A komu tu pšeničku? Matka: Kuřátkům. Krkavec chytá zadní kuře, matka jej odhání pokřikujíc: Pšš! pšš! S matkou zároveň celá řada se otáčí, uhýbajíc krkavci. Když krkavec zadní kuře polapí, jest jeňo; to odstoupí na bok. Hra se opakuje, až krkavec všecky vychytá.

Na kokša. Vyvolí se hejtman a ostatní hráči postaví se v řadu jeden za druhého. Hejtman stoupne před řadu a zavolá: Kokeš! Načež první v řadě stojící se ho zeptá: Co chceš? H.: Zajíčka. První: Chytni si ho, jestli můžeš. Hned potom poslední v řadě vyběhne a rozličnými oklikami běží, aby se dostal na první místo v řadě. Hejtman běží za ním a chytne-li ho, bude chycený hejtmanem a hejtman postaví se na první místo v řadě; pakli ho nechytne, volá druhého, třetího zadního, až některého chytne.

Hrají-li hru tu děvčata, postaví se v řadu a pochyťají se v úpoly; první v řadě slove matka. Kokeš postaví se před nimi a volá: Kopu, kopu důlek! M.: Nač ten důlek? K.: Vodu vařit. M.: Nač tu vodu? K.: Maso pařit. M.: Kde ho vezmeš? K.: Tobě ukradu. K.: Kokeš! M.: Co chceš? K. Masa.: M.: Chytni si ho u zadního rasa. Nyní kokeš chytá zadního, při tom se celá řada otáčí, ona jich matka brání rukama. Kterou kokeš chytne, odvede na bok; až všecky vychytá, uděluje pokuty: donést nebe s hvězdičkami (struhátko), hrnce voziti (čelem tříti o desku), keckati a p.

Na rychtáři. Na pěti cedulkách papírových napíše se: rychtář, byrda (biřič), žalobný, nevinný, zloděj. Cedulky se zakrouť, a každý z pěti hráčů po jedné si vytáhne. Kdo jest nevinným a zlodějem, zůstane tajno, ostatní, čím kdo jest, povědí.

Rychtář si zasedne, žalobný přistoupna k němu praví: Pane rychtáři, nesu vám žalobu. R.: Jakou? Ž.: Z těch dvou jeden mi ukradl boty (neb cokoliv). R.: Doved' mi ho za ucho. Dovede-li zloděje, rychtář určí mu pokutu na záda, kterouž mu byrda hned vyplatí. Pak-li doveden nevinný, ukáže cedulku, a pokuta určená vyplatí se žalobnému za křivé udání.

Této hře podobna jest hra v komžele (v konšely). Uřízné se tolik proutků, kolik je hráčů. Na jeden se vřeže vroubek (zloděj), na druhý dva vroubky (konšel), na třetí tři vroubky (žalobník), na čtvrtý čtyři (rychtář); ostatní proutky nechají se prázdný (sousedé). Jeden z hráčů vezme proutky do hrsti a dává ostatním táhnouti. Co si který vytáhne, tím jest. Rychtář s konšelem zasednou na soud a žalobník předstupuje: Pane rychtář, jdu k vám na žalobu. R.: Co za žalobu? Ž.: Ukradli mi kabát. R.: Hledej si ho v obci. Žalobník hádá, který jest zlodějem. Uhodne-li, praví: Pane rychtář, co by on za to zasloužil? R.: Pět slaných (mastných, trpkých, štíplavých). Žalobník vezme nachystaný proutek, při čemž musí říci: „S dovolením právo беру“, vyplatí zloděje na ruku, a pokládaje proutek řekne zase: „S dovolením právo pokládám.“ Pominul-li by těchto formulí, dostane sám na ruku. Pakli nařkne souseda nevinného (který se vykáže proutkem bez vroubku), hájí se tento: „Pane rychtář, co by za to zasloužil, že mě nařiká zlodějem, a já jsem poctivý člověk?“ Rychtář určí, kolik mu má za to vyplatiti, a poškozený hledá dále.

Na plátno. Vyvolí se pláteník, zloděj a kohout; ostatní hráči jsou plátnem, tolik loket, kolik jich jest. Tito postaví se řadou vedle sebe, pláteník spočítá si, kolik má loket, nařídí důtklivě kohoutu opodál stojícímu, by bedlivě plátna hlídal, on že půjde spat. Když zajde a si ulehne, vystoupí zloděj ze své skrýše, kam se byl dřív ukryl, a ukrade několik loket (odvede s sebou několik hráčů z řady). Tu teprve nedbalý kohout zakokrhá: „Kukuryhú!“ Pláteník přiběhne, přepočítá plátno, a znamená, že mu ubylo tolik a tolik loket, plísni nedbalého kohouta, proč lépe nehlídal. Kohout se omlouvá, že „přišla babička, donesla mu jablíčka“, proto prý zapomněl v čas zakokrhati. Pláteník napomenuv ho přísně,

aby lépe hlídal, jde zase spat. Po druhé přijde zloděj a ukrade zase několik loket. Kohout má zase výmluvu, „že přišel žid a dal mu pit“. Po třetí konečně kohout zakokrhá v čas, pláteník s kohoutem a zbylými hráči pustí se za zlodějem. Když jej chytanou, pokutují jej. — Jindy bývá zlodějem žebrák na noclehu nebo žid na trhu.



Na hastrmana. a) Vylosuje se hastrman a ohraničí se mu okres, jehož překročení nemá práva. Ostatní hráči přistupují a táží se ho: „Hastrmánku, smíme si prát plénky?“ H.: „Smíte, jenom mi rybiček neplašte!“ Tu říkají práci:

Peru, peru plénky u zlaté studénky,
až ty plénky vyperu, všechny rybky vyženu:
šo, šo, šo rybičky.

Nyní je hastrman chytá; koho ve svém okrese polapí, bude hastrmanem.

b) Kde jest nějaký příkop, ohraničí se na příč nahoře a dole. Hastrman sedí v něm, hráči skáčou přes příkop. Koho hastrman za nohu polapí, stáhne jej dolů; ten pak je hastrmanem. Vně čár skákati se nesmí.

Na hastrmana pokřikují ostatní hráči:

Hastrmane, vyskoč na mne,
dám ti jabko, až uzraje.

c) Hastrman postaví se na jednu stranu potůčka nebo příkopu, ostatní hráči na druhou a přeskakují na stranu hastrmanovu. Koho tam polapí, jest novým hastrmanem a pomáhá mu chytati. Na druhou stranu hastrman přeskakovati nesmí.

Na hotařa. Vylosovaný hotař (polní hlídač) lehne si opodál, jako by spal. Ostatní hráči na trávníku trhají travu, lusky (strúčí) a pod., říkajíce:

Trhám, trhám travu na zelené louce,
hotař není doma, šel do Prostějova,
kupovat koření od břucha bolení.
Nebo: pod', hotařu, pod', šak mám trávy dost.



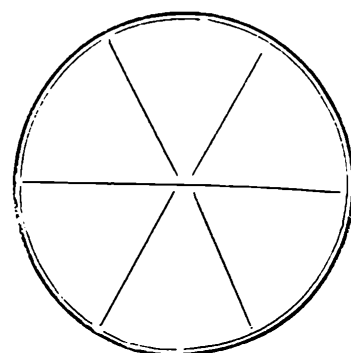
Hotař není doma, šil do Kořima,
proto nový koření vod hlavičke bolení.

Nebo: Trhám, trhám strúčí na pánovém lúčí,
pána není doma, jel do Holešova
na bílé koření husám od moření.

Tím se hotař probudí, rozběhne se za škodaři a koho chytne, než doběhne cíle, ten bude hotařem.

Na zámek. Hráči rozestoupí kolo a pochyťají se za ruce. Jeden jest v kole, věší se na jejich spojené ruce, tázaje se: „Jaký ten zámek?“ „Železný“, „dřevěný“ a p. odpovědí oba dotčení hráči. Prostřední zkouší po pořádku pevnosti rukou; až se mu podaří přetrhnouti je, utíká. Kdo ho chytne, postaví se na jeho místo.

Na čarodějnické kolo. Vyšlape se kolo. Hráči běhají jenom po čarách, čarodějník je chytá. S čáry vykročiti není dovoleno, s čáry na čáru přeskakovati se smí. Kdo vykročí nebo koho čarodějník dohoní, bude čarodějníkem.



Na zlatou bránu otevřenou. Dvě děvčata chytanou se za zdvižené ruce. Jedna („čert“) má paličku v sukních mezi nohama, druhá („anděl“) však drží také sukně, tak že ostatní hrající děvčata nevědí, která jest čertem, která andělem. Tato se postaví řadou před oněma. Anděl a čert zpívají:

Zlatá brána otevřena, zlatým mečem podepřena,
kdo tam vejde, hlavou sejde:
Podletěla husička!

Podletují jedna za druhou a stavějí se střídavě za anděla i za čerta. Když jsou tam všechny, anděl praví: „Andělícci, radujme se!“ i točí se a poskakují. Čert vytáhne paličku a bije své přívržence.

Na umrlého žida. Vylosovaný žid lehne si na znak a zamhouří oči. Ostatní hráči jej obcházejí zpívajíce:





Nebo: Žid nám umřel na ulici, dali jsme ho na lavici,
nebudem mu zvoniti, až nás bude honiti:
hoň, žide, hoň, třebas krky zlom.

V tom žid skočí a koho chytne, ten bude židem.

Na chléb. Děvčata posedají si řadou jedna druhé do klína.
Hospodyň přistupuje k první řadě říkajíc:

Mísím, mísím boží dárek, až pomísím, budu válet,
až poválím, budu píct, až upeču, budu jíst.

To říkajíc klátí prvnímu děvčeti v řadě hlavou z ruky do ruky, pak jí hlavu nakloní („chléb kyše“); pak jde ke druhé, ke třetí atd., až všecky pokyšou. Potom hospodyň s děvečkou nakládají jednu po druhé (pecny) na spojené ruce a odnášejí do peci (stranou), tam se upekou. Za chvíli hospodyň přijde, poťapká po zádech „pecny“, zkoušejíc, jsou-li upečeny, skrojuje pecny (v tyle

rukou) a odnáší s děvečkou do komory. Přicházejí žebráci, žebro-níce: „Prosím vás, tetičko, dejte nám kousek chleba.“ Hospodyň dá každému žebrákovi po „pecnu“. Hned z počátku totiž vyvolí se tolik žebráků, kolik je pecnů.

Na kadlca. Hráči postaví se řadou vedle sebe a pochytaří se za ruce. Dva (tkalci) jeden za druhým podlízají křížem pod rukama, napodobující zvuk stavu: A) habrle, habrle, B) štuc. Dojdouce krajního, ptají se: „Brzo-li bude to plátno?“ „Až za měsíc,“ odpoví tázaný. Tkají zase nazpět a tážou se opět krajního na druhém konci. „Za týden,“ odpoví tento. Po třetí dostanou za odpověď, že zítra, a po čtvrté, že již jest utkáno. Svinou plátno (hráče řadou postavené stočí v kolo) a povalí na zem.

Jinak se hraje „na kadlca“ takto: Hráči postaví se po dvou za sebe, chytanou se za ruce a pozdvihnou je vzhůru. Zadní pár podleze pod rukama celou řadou říká: „Kadlc trc, frc, kadlc trc, frc, co se nadělá, nic nevydělá.“ Podleza postaví se v předu: potom podlézá druhý, třetí pár atd. napořád, až obejdou někdy celou dědinu.

Na paní tetu. Paní teta postaví se s paličkou v ruce. Ostatní děvčata hrnou se k ní, prosíce, aby je pustila k muzice: „Smíme k muzice?“ „Až podojíte krávy“ „Už jsme podojily.“ „Až dáte husám žrat.“ „Už jsme daly.“ „Až nanosíte vody.“ „Už jsme nanosily.“ „Až donesete dřev.“ „Už jsme donesly.“ Všecky tyto práce děvčata vykonávají, jednotlivé úkoly napodobující, pak se sbíhají k tetě s oněmi odpověďmi. Potom se táže teta: „Do kolika hodin?“ „Do desíti,“ odpovědí děvčata a jdou s dovolením tetinným k muzice. Dají se do tance. Za chvíli troubí hlásný deset, ale tanečnice lhůtu předrží. Když se potom k tetě vrátí, ptá se jich tato: „Kde jste dotud byly?“ „U muziky.“ „Co jste tam dostaly?“ „Buchtičku s makem.“ „Co jste mi donesly?“ „Pikslu s tabákem.“ Teta se rozhněvá a hodí paličkou po nich. Kterou uhodí ta bude tetou.

Na Aničku a Kačičku. Děvčata rozestoupnou kolo a pochytaří se za ruce. V kole za jedním děvčetem postaví se Anička. Vně kola obchází Kačička, pozastavujíc se u každého děvčete v kole stojícího a tážajíc se: „Tetičko, neviděli jste naší Aničky?“

„Neviděla, co pak vám udělala?“ K.: „Polámala jehličku, rozsypala krupičku, až mi dojde domů, naklepu jí hlavičku jako makovičku.“ Až Kačička dojde té, za kterou se Anička skrývá, odpovídá teta: „Viděla.“ K.: „Kde jste ju viděli?“ T.: „V zahradě.“ V tom vyběhne Anička z kola a utíká Kačička ji chytá, a když ji dohoní, dovede ji do kola a naklepe ji prstem po čele.

Na barvy. Hráči (obyčejně děvčata) vyvolí ze sebe anděla, čerta a vyptávače. Anděl a čert odstoupí, hráči posedají si na zemi řádkem vedle sebe, a vyptávač je obchází a táže se potichu jednoho po druhém, jakou si zvolil barvu. Mezi zvolenými barvami bývají také: zemná, měsíčková, dřevová a p. nesnadnější. Když pozobchodil všecky, přistupuje anděl volaje: „Cingilingi!“ Vyptávač táže se: „Kdož to?“ Anděl odpovídá: „Anděl.“ V.: „Co chtěl?“ A.: „Barvy.“ V „Jaké?“ Anděl jmenuje nějakou barvu. Má-li kdo takovou, přejde k němu, pak-li nic, odpoví mu vyptávač: „Není jí.“ Anděl odstoupí, a přiběhne čert křiče: „Hurdy burdy!“ V „Kdož to?“ Č.: „Čert s měchem pod ořechem!“ V „Co chtěl?“ Č.: „Barvy.“ V „Jaké?“ Tu zase čert jmenuje barvu. Uhodne-li, přejde ten, kdo ji má, k němu, sice odpoví mu vyptávač tolikéž: „Není jí.“ Potom přijde zase anděl a pak čert, a tak přicházejí jeden po druhém, až zvyhádaří všecky barvy. Tu stoupnou si anděl a čert proti sobě, a za ně postaví se všichni jejich stoupenci, držíce se pevně jeden druhého rukama v poly Anděl a čert chytanou se nyní za ruce a „přemáhají se“; která strana kterou přetáhne, ta vyhraje; přemožená strana za svým vůdcem obyčejně povalí se všecka na zemi.

Místo barev volívají se též jiné krásné věci, jako: zlatý kostel, zlatý věnec, červená růže a pod., hře se pak říká „na andělíčka“.

Na zlatý prsten Z-hráčů počítáním se vylosuje „rozdavačka“ a „hadulička“ (hrávají tuto hru obyčejně děvčata; pak-li chlapci hrají, hadulička jmenuje se „zlatolíčkem“) Hadulička odejde stranou. Ostatní hráči mimo rozdavačku posedají řadou vedle sebe a položí ruce v otevřené přehrští složené mezi kolena. Rozdavačka vezme ve své složené ruce „zlatý prsten“ (slámku, kolík a podobné) a začnouc od jednoho konce obchází celou řadu, vkládá své ruce

v ruce všech hráčův a vpustí v ně jednomu hráči tajně zlatý prsten, Potom obchází celou řadu týmž pořádkem znovu a pleskajíc každému hráči po ruku praví: „Zapečet, zamkni!“ Když takto řadu dvakráte obejde, sama sedne si na kraj, ruce majíc složeny jak ostatní hráči (můžeť i sobě zlatého prstene ponechat). Pak zavolá na haduličku: „Haduličko, pojed' k nám!“ Hadulička: „Nemám na čem.“ R.: „Kdes's toho koníčka poděla, co jsem ti v zimě koupila?“ H.: „Jak jsem jela přes mosteček, zlámal se mu pahnozteček.“ R.: „Pojed' na svém!“ Hadulička přiskakuje o jedné noze. R.: „Hádej, hádej, hadulenko, kdo má zlatý prsten?“ H.: „Já bych ráda hádala, od koho bych dostala zlatý prsten. Zlatá paní pod tarasem, dej ho sem!“ To řkouc doskočí k jednomu hráči, o němž se domnívá, že má zlatý prsten. Uhodne-li, bude ono děvče haduličkou, hadulička v nové hře se stane rozdavačkou a posavadní rozdavačka si sedne na místo té, u níž se zlatý prsten našel; sice hádá znovu, až uhodne. Prsten rozdává se pokaždé znovu, ať hadulička uhodne nebo neuhodne.

Právě tak se hraje na „zlaté prase“, jenom že místo zlatého prstene jest zlaté prase, a hadulička říká: „Já bych ráda hádala, u koho bych vídala, u marasa, u tarasa (karasa), daj sem moje zlaté prasa;“ nebo: „Kázala ryba, kázal rak, aby bylo moje zlaté prase v této pravé ruce tak!“

Na paní Růžičkovou. Děvčata posadí se řadou vedle sebe mimo „vyptávačku“, kteráž obchází řadu, tážíc se každého děvčete: „Kde bývá paní Růžičková?“ Každá odpoví: „Vedle,“ až poslední v řadě řekne: „Já sem to!“ Potom se vyptávačka vyptává, a paní Růžičková odpovídá: „Byl tu sv. Petr pro ty zlaté klíče?“ „Byl.“ „Kde jsou ty klíče?“ „Do studně spadly.“ „Kde je ta studně?“ „Voli ji vypili.“ „Kde jsou ti voli?“ „Na zlatém poli“ „Kde je to zlaté pole?“ „Voda je sebrala.“ „Kde je ta voda?“ „Od řeky do řeky běží.“ — Nebo: „Kde jsou ti voli?“ „Zabil je řezník“ „Kde je ten řezník?“ „Umřel.“ „Kdo ho pochoval?“ „Matka.“ „Kde je ta matka?“ „Umřela.“ „Kdo ji pochoval?“ „Děti.“ „Kde jsou ty děti?“ „Umřely“ „Kdo je pochoval?“ „Hrobař.“ „Kde je ten hrobař?“ „Umřel.“ „Kdo ho pochoval?“ „Rýl a motyka.“ — Potom vezme

vyptávačka paní Růžičkovou za ruce, zatočí se s ní kolem a řekne: „Vedu vedu andělíčka, kol božího kostelíčka. Andělíčku, klekni, ruce nohy sepni.“ Paní Růžičková poklekne a vyptávačka táže se dále: „Kde's býval?“ „V horách.“ „Co's tam dělal?“ „Šišky sbíral.“ „Kde's je dával?“ „Na panský stůl.“ „Kdo je jedl?“ „Pán s paní.“ „Nechal's mi?“ „Nechal.“ „Běž pro to!“ „Není toho tam.“ „Kdo to snědl?“ „Pšíček s kočičkou.“ „Kady utíkali?“ „Vzhůru uličkou.“ „Pohlédni třikrát do nebe a nezasměj se!“ — Nebo: „Kudy's šla?“ „Uličkou.“ „Koho's potkala?“ „Pánaboha.“ „Co měl?“ „Hůlčičku.“ „Co na ní?“ „Košíček.“ „Co v něm?“ „Rohlíček.“ „Dal ti?“ „Dal.“ „Jak's povídala?“ „Pánbůh zaplať.“ „A on tobě?“ „Pánbůh požehnej.“ „Kam's to položila?“ „Na kraj stola.“ „Kdo ti to uchytil?“ „Stará sova.“ „Pohledni třikrát do nebe a nezasměj se!“ Potom paní Růžičková skloní třikráte po sobě hlavu a pohlédne pokaždé „do nebe“. Nezasměje-li se při tom, bude andělem, sice čertem. Pak se hra opakuje: poslední v řadě jest vždy paní Růžičkovou, až na všechny dojde. Na konec si sedne vyptávačka, a některá z dívek, které již byly všechny paní Růžičkovou, tolikéž se jí vyptává. Potom se andělé a čerti přemáhají jako při hře „na barvy“.

Jiná na paní Růžičkovou. Děvčata posedají řadou na zemi. Poslední v řadě jest paní Růžičkovou. Vyptávačka dojdouc jako v předešlé hře paní Růžičkové, praví: „Prodejte mně jednu cérku na vdaj.“ Růžičková odpoví: „Vezměte si tam tu krajní.“ Vyptávačka jde, vezme krajní děvče za ruku a odvede stranou. To se opakuje, až vyptávačka zodvádí všechna děvčata, pokaždé krajní berouc. Tu a tam paní Růžičková nesvoluje, i domlouvá jí vyptávačka: „Ale jen prodejte, nebude nic jiného dělávat než koblihy smažít (buchty pekávat, kašičku vařít, krávy pásávat a pod.).“ Načež Růžičková: „No tedy si vezměte tu krajní.“ Na konec zůstane paní Růžičková sama na svém místě. Vyptávačka jde k ní řkouc: „Už ste všechny cérky na vdaj poprodala, tož poďte na svatbu!“ Načež Růžičková: „Ó já nepůjdu; vy máte nedobré psy, pokousali by mne!“ Vyptávačka: „Ale nepokoušou; já jim půjdu pozamykat huby.“ Odejde a prstem zamyká psům (odvedeným děvčatům) huby. Ale když Růžičková přichází, všichni psi se na ni shluknou, štěkají a koušou. Tím skončí hra za velikého smíchu.

Hra na „paní Růžičkovou“ jest mezi dětmi moravskými všude známa. V Pratici u Brna jí říkají na „paní družbičkovou“ původním to zajisté jménem, „protože má dróžke pod své mocó“. Tu si děvčata posedají za sebe, jedna druhé do klína; první v řadě jest paní družbičková. K ní přichází posel a vyřizuje: „Pán s paní poslali mne sem, abyste nám dali jednu družku.“ Načež paní družbičková: „Vezmi si tu zadní.“ Posel: „Zač ji mám vzít?“ P. dr.: „Za ruku, za nohu, za vlasy, za zástěru“ a pod. Odváděje ji posel činí s ní pak totéž jako nahoře pověděno.

Na řemeslníky. Hrají čtyři: dva jsou řemeslníky a dva hádají. Řemeslníci odstoupí a radí se o řemesle, pak přistoupí k oněm dvěma říkajíce: Šli dva řemeslníci od města k městu, první slovo (vlastně písmeno) *k*, t. j. jmenují první písmeno, kterým se počíná jméno jejich řemesla; při tom kreslí zhruba hůlkou na zemi výrobky svého řemesla. Když onino dlouho nemohou uhodnouti, řemeslníci praví: „Milí páni, my se tu nemáme kdy bavit, my jsme kloboučníci.“ Pak-li uhodnou, zase oni jsou řemeslníky, a tito hádají. Obyčejně nebývají volena řemesla známá, nýbrž všelijaká jiná, jako: cepaři, hůlkaři, lavkaři, misaři a p., což nebývá snadno hned uhodnouti.

Nebo: Řemeslníci přicházejíce říkají:

Jdou dva chudí řemeslníci od dědiny k městu,
našli si k vám cestu,
rádi by si něco vydělali,
třeba co by za neht dali,
profesí konají: —

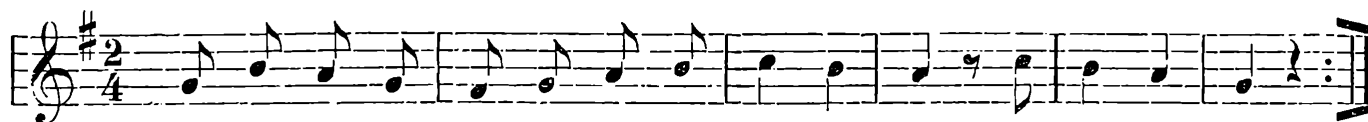
napodobují své řemeslo. „Sousedé“ jim namítají, že takového řemesla nyní právě nepotřebují. Řemeslníci provozují řemeslo druhé, třetí, až sousedům vyhoví.

Hry závodné a zápasné, v nichž jest osvědčiti hbitost a pružnost údů, sílu i odvahu, provozují se nejvíce jen od chlapcův a zavírají v sobě vsecky možné cviky prosté i nářadové, jaké pěstuje nynější tělocvik školní.

Na chytanou n. na honičku. Hráči rozestoupí kolo, jeden stojí v kole a rozčítává tak, že každým úderem (iktem) čítadla

jednoho hráče po druhém se dotkne, sebe vyjímaje. Na koho padne poslední úder, vystoupí z kola. Tak se čítá pořád znovu, kolo se pořád oužl, až zbude jenom jeden a rozčítávač. Na koho z těchto obou poslední úder padne, odstoupí, a zbylý musí honiti ostatní. Napřed se ustanoví cíl, kterého když kdo doběhne, nesmí býti chycen. Kdo se dá polapiti mimo cíl, chytá zas on. Čítadlo říká se dle iktů takto: *Had leze z díry, veze s sebou knihy, haklice, paklice, červené stolice, čtyry oka do potoka a to páté ven.* Při každém druhém iktu padá se hlasem o malou terci.

Hra na chytanou zahajuje se také tímto říkáním:



Dé-me me se za to me-škó do sko-ko, aj! do sko-ko,
ha be se nám ne-sku-va-la do sno-po, aj! do sno-po!

Ve hře na utíčky n. na předbížky, předstihy předstihují se hráči, který kterého předběhne nebo dříve ostatních určeného cíle doběhne.

Na mžík, mžíčku, schovávanou, skovánek. Vyčítaný odvrátiv se od hráčů zamže oči, ostatní se poschovávají kam který. Na povel „už“ mžíkař jich hledá, koho najde, musí mžíkati. Obvykle spojuje se se mžíkem chytaná, anoť schovaného nejen najíti, nýbrž i chytнути jest, než doběhne cíle.

Místo prostého „už“ mžíčka zahajuje se také tímto říkadlem:

Schovávejte se, moji zajíčkové,
dokud naši vlci spijou;
a jak naši vlci vstanou,
hned zajíčky polapajou.

Na války. Pozván byv od kamaráda slovy:

Sekera motyka, pantok válek, pontok válek,
pod' se, synku, pod' se válet!

druhý chytne se s ním na vzájem v úpoly, lehnou si takto se držíce na trávnik a válejí se dolů břížkem kuřinec nekuřinec.

Suchou vrbu postaviti. Chlapec postaví se na hlavu, rukama se chytne trávníka, nohy pozdvihne vzhůru, a tak stojí „suchou vrbou“.

Kolesa lámati. Hoch se převrhne s nohou na levou ruku, s levé ruky vzhůru nohama přes hlavu na pravou ruku, s pravé ruky zase na levou atd.

Šibenice přeskakovati. Na rozsošky dvou prutů v jisté vzdálenosti od sebe postavených položí se prut na příč a přeskakuje se. Prut příční se na rozsoškách pořád povyšuje, dokud možná přeskočiti.

Kotrmelce (kotrlce) metají (vrhají) hoši dvojí: naské (obyčejné) do předu a německé na zad.

Loziti na stromy, zvláště na „hlané“ (hladké) buky, kdo výše a rychleji vyleze. — Vytahovati se zavěšenýma rukama na bidlo a přesmykovati se přes ně.

Lámati koláče (pagáčky). Dva se obrátí k sobě zády, chytanou se za ruce a převažují se střídavě druh na druhu.

Za pasy jíti, který kterým uhodí o zem. Pozývají se pak na to takto:

A. Já sem synek jako mřínek.

B. Já se synka nebojím;
chytnu synka za ramýnka,
okénkem ho vyhodím.

Na klučky jíti. Dva se chytanou za ukazováky na kličky ohnutými a přetahují se. Chytanou-li se za čtyři prsty (mimo palec) jeden dlaní vzhůru, druhý dolů obrácenou, říká se tomu jíti na špety nebo na hrabě nebo na pazúrky „Pod' na klučky, na špety“, pozývají se chlapci.

Na škrobáka. Vyryje se důl a okolo něho v neveliké vzdálenosti jiných důlkův o jeden méně nežli jest hráčů. Na prostředním důlku stojí „škrobák“, na okolních ostatní hráči jednou nohou. Dva a dva hráči stojící proti sobě chytanou se za ruce a „přetahují se“. Zatím „škrobák“ číhá hledě skočiti na důlek hráči s něho odsmeknutému. Podaří-li se, bude tento „škrobákem“.

Na skřidélky. Chlapci pokladou své širúchy (klobouky) na zemi jeden na druhý, sestoupí se okolo nich, pochytaří se za

ruce a tahají se sem tam přes širúchy. Kdo zavadí, pokutuje se tolika ranami, kolik „skřidélek“ shodil.

Na brablenca. Dva hráči postaví se na nohy i na ruce zády k sobě na krok od sebe. To jsou „brablenci“. Každému brablenci na záda sedne si hráč jiný a oplete si nohy o ruce brablen-covy. Oba tito jezdci, jsouce k sobě zády obráceni, přepáčí se na zad, chytanou se za ruce a brablenci kráčejí s nimi v různé strany. Kdo koho přetáhne, ten vyhraje.

Házeti drva do peci. Jeden si lehne na znak a roztáhne za hlavu ruce, druhý se mu na ně postaví. Potom zdvihne první nohy a druhý se jich chytne. Nyní mrští první nohama i rukama druhým daleko od sebe.

Tancující děti si prozpěvují:

Jaké sú to papuče,
dyž nám to nic netluče!
Jak by nám to tlúklo,
dyž je samé súkno?

Nejen v pružnosti a hbitosti, nýbrž i v trpělivosti cvičívají se chlapci, a to hlavně hrou na fňučky. Jeden si zastře oči rukama, druhý mu dá na ně fňučku (ščugelku, ščuhélku, frčku), to jest ránu prostředním prstem o palec vzpruženým, a vystrčí dva stejné prsty obou rukou. První odkrýváje oči, vystrčí též dva prsty. Shodnou-li se, dává zas on druhému fňučky, pakli ne, drží dále, dokud neuhodne.

Děvčata, co se tělocviku týče, nejraději se hojkají n. hongajú (slov., val.), húšú, bahúštajú (laš.) na hojkačce (hongačce), húšačce, bahúštačce), zpívajíce:



Hop-sa, He - le - na, suk-ňa ze - le - ná, šla pa-nen-ka do za-hrád-ky

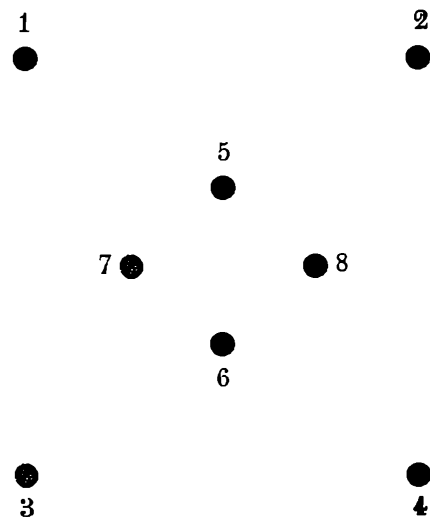


pěk - ně sple - te - ná.

b) Hry v míč.

Míč ušoulají si chlapci buď z kravských chlupů nebo si ho umotají z vlněných, barevných nití nebo spletou z „kolomastriky“ (gumi elasticum). Jména jsou mu rozmanitá: pucka, pótká, poček (han.), habáň nebo habán (slov.), logda (val.), pilant (na Lipensku), bál n. bálka (záp. Morava), bole (hazať bolem, laš.). — Palestře, kterou se míč „liská“, říkají: liskaňa, lopatka, žujka. Nejčastější hry míčové jsou:

1. Na cíle. Hru tuto provozuje obyčejně osm hráčů. Čtyři postaví se „na cíle“, t. j. na rohy čtverce, kameny označené, asi deset krokův od sebe, druzí čtyři stoupnou si uprostřed do čtverce šikmého. Potom „vhazují“ ti, již na cílech stojí, soused sousedovi pucku, a to po třikráte, tak že každý třikráte „vhodí“ a třikráte chytne. Chytne-li každý pucku, když mu byla vhozena, počne se „bit“ do prostředních. Který z hráčů v kole stojících bude „vybit“ (udeřen míčem, vystoupí z kola; pak-li se hráč na cíli chybí, jest mu z cíle vystoupiti. Tak se hraje dále, až všichni čtyři z kola jsou vybiti. Stane-li se však, že se tři chybili, zůstane toliko čtvrtý na „dobitou“. Pokaždé, když některého vybijí, pohodí si třikráte míčem a chytne jej vybijí ostatní, při čemž i smí s cíle na cíl přebíhati. Podaří-li se mu všechny vybiti, vyhraje on i jeho druhové, kteříž opět na cíle vstoupí; pak-li se jednou chybí, půjde se svými druhy do kola, a ti, kteří v kole byli, „mají hru“ a vstoupí na cíle. Takto se hraje dále. Hra se tolikéž prohraje, když některý z hráčů na cíli míč sobě vhozený nechytí. V této hře záleží mnoho jednak na zručnosti hazečově, jednak na obratnosti těch, již v kole stojí, aby se vyhnuli ráně míčové.



2. Na děcka. Udělá se tolik důlků v jedné řadě, kolik jest hráčů. Vylosovaný potom čítáním hráč kotoulí míčem přes důlky, při nichž ostatní hráči s obou stran stojí. Do čího důlka míč vpadne, tomu jest házetí po hráčích ostatních, zatím na vše strany utíkají-

cích. Koho uhodí, ten háže zase po jiných, nyní už různem stojících. Kdo se chybí, dostane do důlka „děcko“ (koleček) a kotoulí pak znovu. Na konec hry, kdo nejméně děcek má, vyplácí ostatním tolik ran míčem do zád, kolik děcek který má.

3. Na pastýřa (na sviňu, na hudru). V zemi se vyryje důl větší („město“) a kolem něho v jisté vzdálenosti malých důlkův o jeden méně nežli jest hráčů. Menším těmto důlkům na západní Moravě říkají „ďupy“. „Svini“ jest míč nebo oblé dřívko („semel“). Každý hráč jest opatřen hůlkou. Svini a hůlky všech hráčů vyhodí jeden z nich do výše říká: „Bílý tam, černý sem, ať pastýřem nejsem.“ Leží-li některé hůlky, dopadnouce země, křížem přes sebe, vyhazuje znovu. Čí hůl jest nejbližší svini, ten jest pastýřem. Úlohou jeho jest „hnát sviňu do města“, t. j. poháněti hůlkou míč z obvodu hráčův odhozený do důlka prostředního. Podaří-li se mu to, počne se hra znovu. To však se ne hned přihodí, neboť hráči ostatní jsou na stráži s holí každý ve své ďupě zastrčenou, a jakmile pastýř se blíží, hledí mu míč zase ven z kruhu vyraziti. Při tom však jest hráči bedlití, aby odraze pasákovi míč hned zase hůl ve svůj důlek vstrčil, neboť předstihne-li jej pasák, vstrče hůl v jeho důlek, zůstane on pasákem a pasák postaví se na jeho místo.

Na západní Moravě, když se podaří pastýřovi do města vehnati, hráči „se přepikujó“, t. j. každý hráč (i pastýř) vskočí svou holí do jiné ďupy, a kdo se obmešká, bude pastýřem. Potom jeden z hráčů řka: „Já mám právo tuto sviňu z města vyhnat a daleko ju zahnat,“ svini holí z města vyhodí a hra se počne znovu. — Je-li některému hráči za hry odejítí, řekne: „Pikaná má ďupa“ tu pak nemá pastýř práva do jeho důlku vskočiti.

4. Na papunca. Vyhrabe se důl nebo se vyryje hůlkou na zemi veliké kolo. Hráč vylosovaný stojí u něho odráží palestrou míč. Kdo míč odražený chytne nebo se země jej zdvihne do kola nebo do dolu jím vhodí, odráží míč zas on.

5. Na klepanou. Hráči rozčítají nebo „rozhodí se“ (krejcarem) na dvě strany, kteří mají „bit“ a kteří „pást“. Položí se kámen, u něhož se postaví „horní“ (kteří bijou), a od něho asi deset kroků druhý kámen (klepadlo), za nímž se rozestaví „dolní“ (kteří pasou).

Horní se odbíjejí jeden po druhém, t. j. každý odrazí míč palestrou a běží ke klepadlu, zaklepe na ně třikráte a utíká nazpět nahoru. Kdo po třikráte míče netrefil, nebo kdo byl dříve, než od klepadla horního cíle na doskočenou doběhl, od některého míčem udeřen, nebo byl-li míč jím odražený od některého z dolních chycen, ten jde dolů „pást“. Na konec zbude z horních jenom jeden a když i ten byl polapen, musí jíti sám pást, a kteří pásli, jdou bit.

6. Na vyvolávku nebo na Adama a Evu. Každý hráč si dá nějaké jméno, obyčejně biblické: Adam, Eva, Abel, Kain a p. Jeden z nich hodí míčem do zdi nebo na střechnu a vyvolá některého z ostatních hráčů zvoleným jménem. Vyvolanému jest padající míč chytiti. Chytne-li ho, háže on a vyvolá někoho, pak-li nechytne, ostatní se rozběhnou. Jakmile však on pucku se země zdvihne, zavolá „stát!“ i zůstanou všichni na svých místech. Onen potom po některém hodí, udeří-li ho, háže zase ten po jiných. To se opakuje, až některý chybí, kterýž pak „má kotě“. Potom se vyvolává dále. Obyčejně se hrává do čtyř koťat; kdo již má čtyři koťata, „jde spat“ (odstoupí), až zůstane toliko jeden, který má méně než čtyři koťata. Ten pak všem ostatním vyplácí po čtyřech ranách míčových v záda. Z těch totiž jeden po druhém postaví se tváří ke zdi, založí ruce na zádech a odhodí jimi pucku. Kam puka zaletí, s toho místa se vyplácí. Kolikrát se „vyplaceč“ chybí, tolik ran mu pokutovaný vrátí, a onen zase tomuto atd., až jsou všichni vypořádání.

7. Na školy. Míčem hodí se do stěny, a míč od stěny odražený odráží se rukou zase do stěny. Patero takových odrazův, aniž míč na zem padne, jest jedna školka. Při tom se říká:

Adam, Eva, berne, bam, — šlajme, šije, Abraham;

nebo: Ajne, majne, rekete, škreketete, puc,
 zkázala babička, aby byla chybička, buc.

Kdo má první pět škol, vyplácí ostatním jako nahoře.

Jinde skládá se škola z dvanácti hodův a každému hráči udělati jest po dvanácti školách. V první škole chytá se míč oběma rukama, v druhé pravou, v třetí levou; ve čtvrté klečíc oběma, v páté klečíc pravou, v šesté klečíc levou; v sedmé sedíc oběma, v osmé sedíc

pravou, v deváté sedíc levou; v desáté ležíc oběma, v jedenácté ležíc pravou, ve dvanácté ležíc levou. — Nechytí-li v některé škole hráč míče, ustoupí jinému, až pak zase na něho dojde, opakuje tu školu celou, ve které mu míč upadl. Kdo má první dvanáct škol, vyplácí ostatním.

c) V blechu a špačka.

1. Blecha (kerýsek, kyčkydla, kyčkrle, malý semel) jest kousek malého dřevka na obou koncích zašpičatělý. Hůlkou vyhrabe se v zemi kolo a z kola toho odbíjí se blecha palestrou jako při hře v míč. Kdo „pase“, hází blechou odtud, kde padla, do kola. Trefí-li do kola, jde ten, kdo bil, dolů. Chytne-li kdo z pasoucích blechu, ana s výše letí, prohráno též. — Také se může položit blecha napříč přes rýhu v zemi vyrytou a vyhazovati koncem palestry. Potom se položí palestra napříč přes rýhu a pasoucí trefují do ní.

Jinak hraje se v blechu takto: Blecha se položí na zemi, na její hrot udeří se palestrou, až vyskočí do výše, v tom se liskne; když dopadne na zemi, udeří se zase atd., dokud se hráč nechybí. Potom si hráč odhadne, na kolik palester blechu s místa prvního úhozu odrazil. Protivná strana mu to číslo buď povolí nebo káže měřiti. Nedoměří-li, nepočítá nic. Potom odráží druhý, třetí atd. Na konec hry, kdo napočítá nejvíce, ten vyhrál.

2. Špaček (pjěček, macek, piroček, čampa, velký semel) jest silnější než blecha a toliko na jednom konci asi do polovice délky sříznutý. Někde na svahu vyryje se hůlkou kolo, uprostřed něho vsadí se vrbový, silný prut, na konci jako špaček sříznutý. Na tento sřez položí se špaček sříznutým koncem a sráží se palestrou nebo holí. Ostatní hra jako s blechou.

d) Hry ve fazole a lusky.

Na podzim hledí si každý chlapec nastřádati s míšek fazolí ku příštím hrám jarním. Dle tvaru a barvy mají fazole rozmanitá jména, jsouce jedny druhých vzácnější, jako: kulovačka n. vajíčko (drobná, červená), malovačka (červená, bíle kropenatá), černička n. cigánka (drobná, ploskatá, černá do modra), bělička (drobná,

bílá), siračka n. vrbůvka n. hrachůvka n. cukrovják (drobná, kulovatá, žlutá jako síra), stračka n. strakačka n. orlíčková (strakatá), lysák n. cvergl (červená n. černá s bílými lyskami), fúsál n. žid (bílá s černými vousy), šlíž (bílá, podluhovitá, ploškatá), koníček n. ledvinka (žlutá, s černými pruhy po bocích), kravička n. býček (kulatá, černá a bílá), babuška n. skřivánek (kulatá, červená a bílá), sedák (podluhovitá, žlutá), andělíčková (bílá, při „jádře“ s červenými proužky), žulaňa (podluhovitá, černá n. bílá n. červená), uherka, žaba, šestka, fagát (největší fazole, barvy černé, bílé n. červené a bílé; uherce bílé jinde říkají smrt).

Hry ve fazole jsou rozmanité, jako:

1. Na šprtanca. Dva si sednou na zemi proti sobě, položí po fazoli před sebe a „šprtají“, t. j. ukazovákem fazoli svou proti fazoli spoluhráčově posouvají. Kdo trefí, ten bere fazoli protivníkovi.

2. Do důlka. Hráči vyhrabou si důlek (val. gálek), do něhož z jisté vzdálenosti určený počet fazolí buď po jedné nebo najednou házejí (val. cúhají č. šukají). Fazole do důlka vhozené každý hráč, hned jak odháže, vybere a spočítá. Kdo jich nejvíce do důlka vhodí, ten počíná „šprtati“ do důlka fazole roztroušené, vybíraje ovšem, které jsou nejbližší. Jakmile některé nedošprtne, šprtají ostatní, jak který má nejvíce fazolí v důlku. — Hodí-li dva hráči stejný počet fazolí do důlka, udělali „plichtu“, „splichtili se“; ti házejí znovu. Když některá fazole tak hozena jest, že z polovice nad důlkem visí, o té se praví, že „krpí“ (krpěti), jest „krpa“; tou se háže znovu.

3. Na sudolicho. Jeden, zavřev do hrsti několik fazolí, táže se druhého: Co je? (sudo-li či lichó?) Uhodne-li, bere, pak-li nic, musí tolik fazolí dát, kolik onen v hrsti měl.

4. Na císařa, kaprála a babu. Tři hráči složí po stejném počtu fazolí na tři hromádky, z nichž největší jest „císař“, druhá „kuprál“ a nejmenší „baba“. Potom rozloupnou „uherku“ a polovicemi dle losu hrčí. Padnou-li obě polovice plochými stranami vzhůru, jest „císař“, i bere se největší hromádka; padnou-li stranami vydutými vzhůru, jest „kaprál“, i bere se hromádka prostřední;

pak-li jedna polovice stranou plochou, druhá vydutou obrácena, jest „baba“, i běře hromádku nejmenší. — Postaví-li se jedna polovice na nerovné půdě kolmo, je to „krpa“ n. „krpec“, fazola „krpí“ i hrčí se znovu.

5. Na lидуšku. Udělá se šest hromádek fazolí dle číslic na lидуšce (kostce) po jedné, dvou, třech až do šesti, nebo několikrát tolik na každou hromádku. Potom koulí nebo hrčí lидуškou jeden po druhém: která číslice na lидуšce jest na vrchu, tu hromádku běře. Je-li hromádka již sebrána, neběře nic a koulí druhý

V lusky nebo struky se hraje 1. na straku: Hráč hráči ukazuje střídavě lusk říká: „Straka skáče po kadtátce, kolik broků v sobě má? Kdo uhodne, ten ju má“. Kdo uhodne, kolik zrněk v lusku, dostane jej.

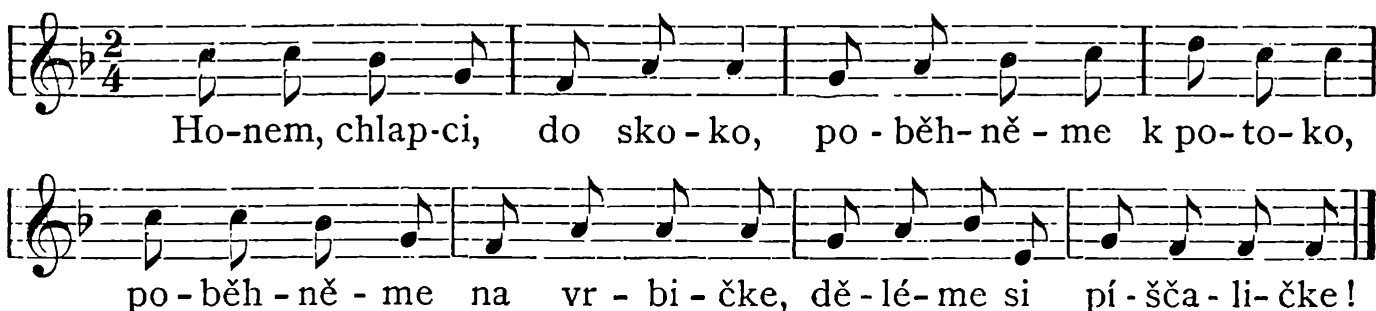
2. Na ráhynka. Dva hráči zarazí do země vidlice s *dm* vysoké a na ně položí ráhenko. Na ráhenko věší každý se své strany hrachové lusky stejným počtem. Když jest ráhenko plné lusků, hráči házejí do nich střídavě velikým luskem, jemuž „baba“ říkají. Kolik si který srazí, jest jeho.

Hru až hazardní chlapci provozují s knoflíky (frčky) způsobem rozmanitým. Leckterý pozuřezovav si kde který knoflík odnáší naposled kalhoty v hrsti domů. Na hru ve frčky svolávají se takto:



e) Pišťalka, frkalka, pukač a jiné nástroje dětských her a zábav.

Na vesno, když nastane „mizga“, chlapci kroutívají si vrbové pišťalky. Zvou se k tomu navzájem tímto popěvkem:



Nařezavše si u potoka vrbového proutí, řežou z něho přiměřené kusy na píšťalky a oklepávajíce kůru, aby se ode dřeva odloupila, říkají:

Otloukej se, píšťaličko,
otloukej se, otloukej;
nebudeš-li se otloukati,
budu na tě žalovati
knížeti pánu,
a on ti dá ránu,
až odletíš ke zlatému džbánu.

Huš, huš, huš,
vrazím do tě nůž,
vrazím do tě kudličku,
vyrazím ti dušičku,
vrazím do tě zavíráček,
budeš zpívat jako ptáček.
(Od Telče.)

Měl panáček kosó slipko,
posadil jo na votypko;
veseděla tře kořata,
jedno lesy, drohy kosy,
třeti sotva vocas nosi:
dost', dost', dost',
jož je holá kost'.
(Od Jevíčka.)

Krútím, krútím píščeľečku
na zeleném kaménečku,
lesti já jí neukrútím,
půjdu žalovat k pánovi.
Pán sedí v seně,
koza se mu směje;
chyc kozu za uši,
povedem ju k Maruši,
od Maruše k Anči,
která lepší tančí.
(Ode Zlína.)

Dělám, dělám píščalenku:
píščalenko, podař se mi,
esli se mi nepodaříš,

dam ti ranu, až se zvalíš;
esli se mi podaříš,
dám ti grejcar na pivečko
a patáček na tabáček,
bude z tebe hajdaláček.
Hajdaláčku, dej tabáčku,
dej tabáčku do nosa;
esli nedáš, nepustím tě
přes pohanku do prosa.

(Od Hranic.)

Otlúkej se, otlúkej se,
píščelenko vrbová,
pojedeme do Brna
a z Brna k hájku,
otoč se, Adámku;
Adámek se otočil,
máš piva natočil,
Pite, pite, páni,
staří Abrahámi.
Páni pili, až se zduli.
Mynářova kobyla
štyry boty obula
a ten pátý nemohla;
hodila ho přes rybníček,
kúpila si bubeníček,
bum, bum, bum na buben,
všeci páni z bubna ven.
Sedí křeček pod lavicú,
bije Mandu rukavicú;
dost', křečku, dost',
už je holá kost'.

(Od Bzence.)

Otlúkaj sa, píščelečko vrbová,
pojedeme na pastvisko na drva,
a s pastviska na oné,*)
budem kopat v komoře.

*) Oné = kterákoliv osada.

V komoře je gajdoš,*)
 nedal bych ho za groš,
 a slepice okorá,**)
 nedať bych ju za tora.***)
 Zajíc běží hore humny,
 roztrhal si důry,
 liška mu ich zešívá,
 veverka se posmívá;
 chyť veverku za uši,
 povedem ju k Maruši,
 od Maruše k Ance
 na makové žgance.†)
 Dost' vršku,††) dost',
 už je holá košť.

(Od Uher. Hradiště.)

Votloké se, piščalenko vrbová,
 pojedeme do Hradiska pro drva,
 a z Hradiska k Slópo,
 votoč se, holóbko;
 holóbek se votočil,
 a más piva natočil:
 Pite, pite, páni,
 šak ste s nama známi!
 Páni pili, haž vepili,
 pacholkovi nic nedali.
 Pacholek šil žalovat
 pražskymo králo.
 Král nebel doma,
 bel na huře,
 tlókl tam taliře:
 huš, žabo, huš,
 vrazim do tě nuž,
 vrazim do tě zaviráček,
 bodeš zpivat jako vtáček.

(Od Jevíčka.)

Otlúkaj sa, piščelenko vrbová,
 pojedeme na pastvisko na drva,
 a s pastviska k zámku;

otoč sa, Adámku;
 Adámek sa otočil.
 holbu piva natočil
 Pite, pite, páni,
 šak vám nezezvaní,
 až vám budu zezváněti,
 budeme se proháněti:
 Hop, škrk, černá mašla pod krk
 a červená na čelo,
 jak by mně to svědčelo!

(Z Podluží)

Pučim, pučim piščalenku,
 ežli se mi něupučiš,
 to tě hodim pod pľot,
 poďube tě černa kura,
 jařabatý kokot.†††)
 Koko koko kokovdak,
 šla kuryčka*†) na jarmak,
 uščipil ju v řiť chrobak;
 šla do fojta žalovať,
 co ma na to přikřadať?
 Česnek, cibulu,
 to je dobre na d'uru.

(Od Opavy.)

Voklóké se, voklóké,
 Pánaboha poslóché,
 nebodeš-le poslóchat,
 bodo na tě žalovat
 císařovi páno,
 von votevře bráno.
 Brána jož je votevřena,
 šterma kolma podepřena,
 hdo tam na ňo stópne,
 hned si hlavo zlópne.
 Já sem na ňo stópl,
 hlavo sem si zlópl.
 Jož, babo, dost'
 jož je holá košť. (Od Vyškova.)

*) Gajdoš = dudák. **) okorá = okoralá, opelichalá. ***) tora = toral.

†) žgance = kousky (těstové). ††) vršek = vrchní kůra. †††) kokot = ko-
 hout. *†) kuryčka = slepička.

Votlóké se kozi pysko,
pojedeme na pastvisko,
a s pastviska na kopec,
uhlidáme šest ovec,
a sedmyho berana
ze zlatéma rohama.
Kdo te rohe najde,
štero mile zajde.

Náš pán je našel,
štere mile zašel.

Náš pán vezl vokurke,
a jedna mu spadla,
svině ju popadla.
Huš, huš, vrazím do tě nuž,
vrazím do tě zamykáček,
budeš pískat jako ptáček,
vrazím do tě vidličky,
budeš pískat písničky.
Dost, dost, dost,
juž je holá kost.

(Od Vel. Meziříčí.)

Z tenších proutků vrbových otlouká se „frkalka“, han. „féfarka“, kteráž nemajíc „pysku“ vydává zvuk fagotový.

Z pampelišky dělají si děti „féfarky“ říkající:

Pampe-pampe-pampeliško,
hodělé mně zlató kličko.

Z uschlého a opadalého, dírkovaného květu bodlakového děti na západní Moravě dělají si „ňuňátko“; položí na takový květ papír a „ňuňají“ naň jako na hřebínek.

Z chebzových (bezových) prutů, vytlačivše z nich „duši“, chlapci dělají si pukače a stříkače; píst do obou sluje „lamař“. Z pukače (laš. pukavka) puká se dvěma koudelnými špunty, ze stříkače (laš. šikavka) stříká (šíká) se vodou.

Po dešti robívají si děti „róchačky“ z blata. Kus blata se uhněte v podobu vydutého čtverce, jímž se pak uhodí o zem, „tak to róchne“.

Obratnost ruky cvičí se házením, buď který dál nebo výš kamenem dohodí nebo do určeného cíle trefí. — Také s praku házejí a střílejí z kuší, ze šindelu urobených.

V létě, je-li na blízku nějaká říčka nebo potok, naše venkovské děti stávají se pravými obojživelníky. Koupávají se kolikrát za den a plovati naučí se kde který chlapec. Hodlajíce do vody, zamknou napřed hastrmana, to jest vyhodí ploským oblázkem nad vodou do výše, aby padna do ní žblunkl; tím zamčen hastrman. „Osmělivše se“ prosloví: „Ide baba s kyjem, do vody se skryjem“ a pohrouzí se. — Na hladině vodní dělávají „babky“; házejí totiž

ploským kaménkem po vodě: kolikráte kamének poskočí, tolik babek uděláno.

V zimě zase poskytuje zamrzlá hladina vodní chlapcům oblíbené vozičky n. vozadla. Vozívají se tu způsobem přerozmanitým, jako: po čopky (čapky, dřepíce), po kovářsky (zadní nohou levou tlukou do ledu „cveky“, po kolensky (na špičkách bot, kolenoma vystrčenýma), po ševcovsky (čapíce napodobují ševce), po jedné noze, po andělsky, po bednářsky a podobně. — Po sněhu pak se s kopce sáňkují celými zástupy.

Doma zase v zimě, mimo jiné zábavky svrchu uvedené, děti hrávají rozličné hry sedíce za stolem.

1. Na klupanou.

Hráči zasednou za stůl a klepají ukazováky obou rukou. Jeden vyvolává: Pták letí, vrana letí, tele letí atd., vyzdvihuje pokaždé pravou ruku vzhůru. Ostatní hráči mají s ním jen tehdy ruku vyzdvihnouti, když vyvolavatel skutečně nějaké létadlo jmenuje (pták, vrána); kdo se zmýlí, buď že zdvihne ruku, ano se vyvolává něco, co nelétá (tele), aneb jí nevyzdvihne, ano vyvoláno létadlo, tomu se napíše čárka. Po hře vyplatí se mu tolik „ščugélek“ do čela, kolik má čárek.

Jinde oblíbené této hře říkají „na vyvolávání“. Děti pozasedají kolem stola. Čítáním ustanovený vyvolavač napíše před každým hráčem křidou kolečko, do něhož každý položí ukazováček pravé ruky. Vyvolavač při každém vyvolání pozdvihne prst a zase položí do kolečka, ostatním pozdvihnouti ho jest jenom při létadlech. Každou chybu (rešt) vyvolavač poznamená hráčovi křidou na stole. Na konec vyplácejí se rešty vařekou na ruku.

2. Na mlýnek.

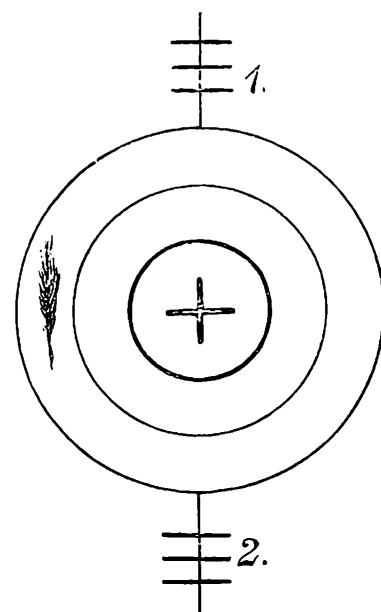
Hrají dva hráči. Jeden píše kolečka, druhý čárky, každý po třech, vždy střídavě po sobě: kolečko — čárka.

1	0	
0	1	1
0		

Umazováním a přepisováním hledí hráč dostati své značky všecky tři v jednu řádku, čemuž protivník svými značkami brání. Který toho dříve dokáže, vyhraje mlýnek.

3. Na nebe.

Hrají dva hráči. Nakreslí se tři kola. Nejmenší (s křížkem) jest nebe, největší (s metličkou) peklo, a na hoře i dole po třech čárkách každému hráči. Oba chtějí se dostat do nebe, ale jen jednomu se to podaří. První dává hádati druhému, v které ruce má křídlo. Uhodne-li druhý, umaže si čárku a dává zas on hádati prvnímu; pakli neuhodne, umaže si první čárku a dává hádati po druhé. Tak hrají dále. Když jeden nebo druhý všecky tři čárky smaže, vymaže v prvním, druhém, třetím kole díru, až na konec smaže i křížek; pak jest v nebi a protivník jeho v pekle. — Někteří smazují křížek na čtyřikrát.



4. Na basu, husle.

Na stole nakreslí se věci v následujícím říkadle vyjmenované a dle těch obrázků říká se pak rytmicky: Basa, husle, krátké, dlouhé, to jsou hodné vidly hnojné, to stolica řezací, to posada slepičí, to je hák, to je pták, to ševcovský poťahák (potěh), — hák, pták, poťahák, to posada slepičí atd. nazpátek.

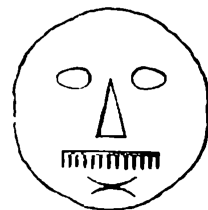
5. Na smrt.

Jeden vypravuje a kreslí: Šla babička a našla dvě vajíčka (○ ○), šla dál a našla klobouk cukru (Δ), šla dál a našla hřebínek (|||||), šla dál a našla dva obláčky (≡), šla dál a našla provázek



. Smotala to, a byla z toho smrt:

Mimo to chlapci kreslívali rozmanité obrazce geometrické, přeměňující je v jiné umazováním čárek a podobně.

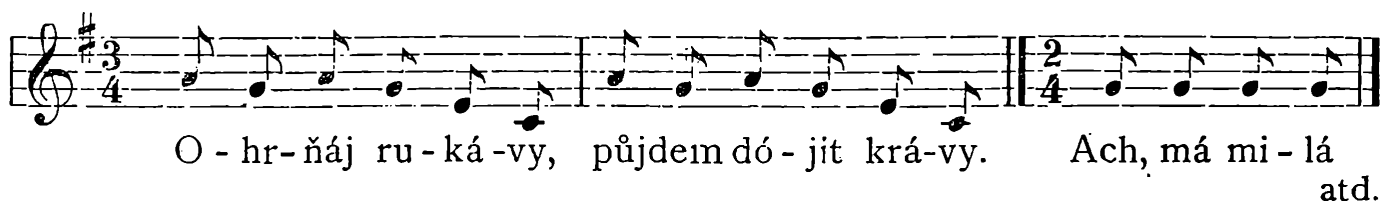


Z papíru skládají děti velmi obratně: ptáky, žaby, motýle, varhany, dýmky, stříkačky, rendlíky, hrnce, lodi (vloží do nich kaménky a pouštějí po vodě) a mn. j.

f) Jarní hry dívčí provázené zpěvem.

1. Na Helišku.

a) Děvčata se pochytaří za ruce a postaví se kolem. Jedna z nich — Heliška — stojí v kole. Kolo začne zpívat:



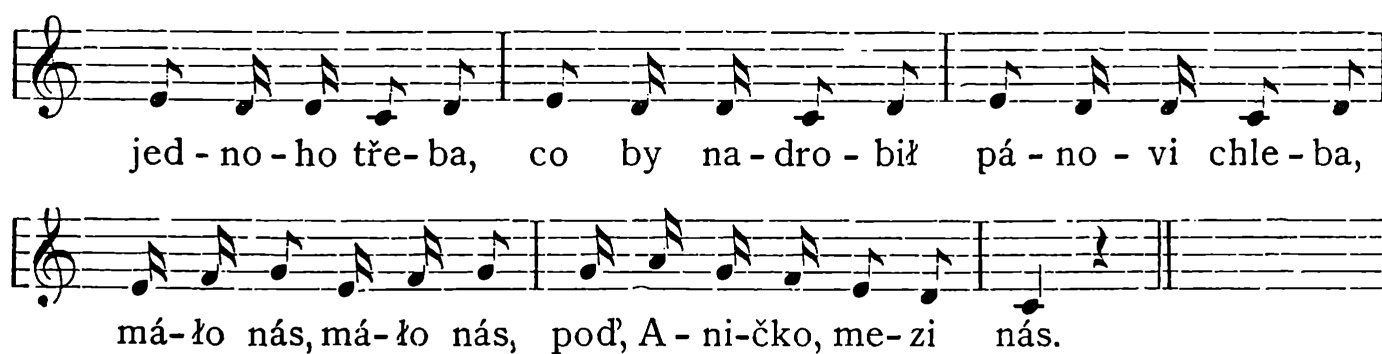
Obleč suknu žlutú,
půjdem na mšu svatú.
Ach má milá Heliško,
má červená bílá růžičko.

Obuj boty švarné,
půjdem do Poštorně.
Ach má milá Heliško.
má červená bílá růžičko.

Pod', skoč pod dunaje,
pod zelené háje,
vyber sobě z pěti,
kerú budeš chceti:
třebas tú na konci
v tom perlovém věnci.
Ach má milá Heliško,
má červená bílá růžičko.

Při slovech „Pod', skoč pod dunaje“ Heliška podleze pod ruce z kola ven a zase vedle pod ruce do kola a tak se proplétá, až při slovech „Vyber sobě z pěti“ vezme dívku z kola a tančí s ní dle taktu následující „vrtěné“:





Dívka, se kterou Heliška tančila, zůstane v kole Heliškou, a bývalá Heliška postaví se na její místo. Hra se opakuje do vůle.
 (Od Břeclavy)

Pohyblivě.



Vesele.



Pohyblivě.



Vesele.



c) Jinde kolo zpívá:

Eliška v kole tancuje,
 ráda mládence miluje.
 Klekni na stoličku,

vypij gořaličku,
 opas sobě pasek
 na zlatý řetázek,

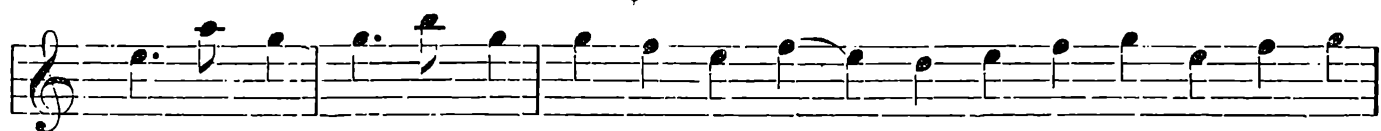
podepři si bočky
o zlaté vidličky,
vyndi, vyndi z ráje,
a zase do ráje,

vyber sobě z pěti,
kerú budeš chceti,
třebas tú na konci
v tom zeleném věnci.

Co kolo zpívá, to Eliška napodobuje: poklekne, pije, podepírá si boky, opasuje si pásek, potom přiskočí k některé a potancuje s ní. (Od Hustopečí.)



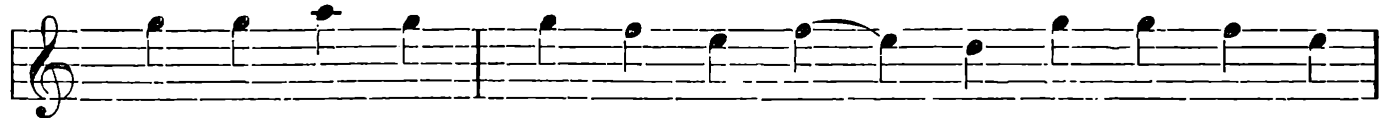
d) Neby-la E-liška pyš-ná, py-šná, ta-ky k nám na ho-dy při-šla, při-šla,



E - li - ško, E - li - ško, poskoč si bo sou no - žičkou, no - žičkou,



vy-ber si z ko - la dru-ži-čku, dru-ži-čku, nad rů - že květ



nad rů - že květ, kte - rý by se ti nej - lep - ší zved.

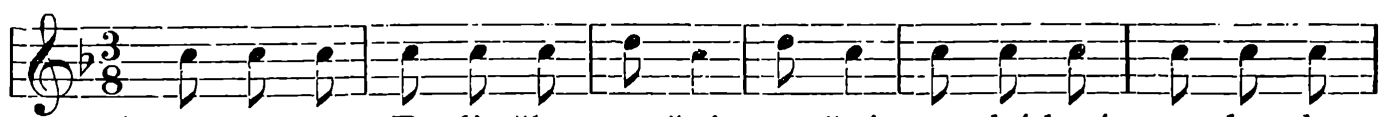


Hej, mla - dá v ko le za ka - mny v kou tě,

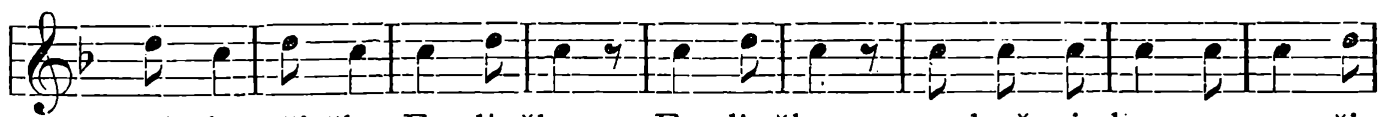


pusť tu dru - ži - čku, o - staň v ko - le.

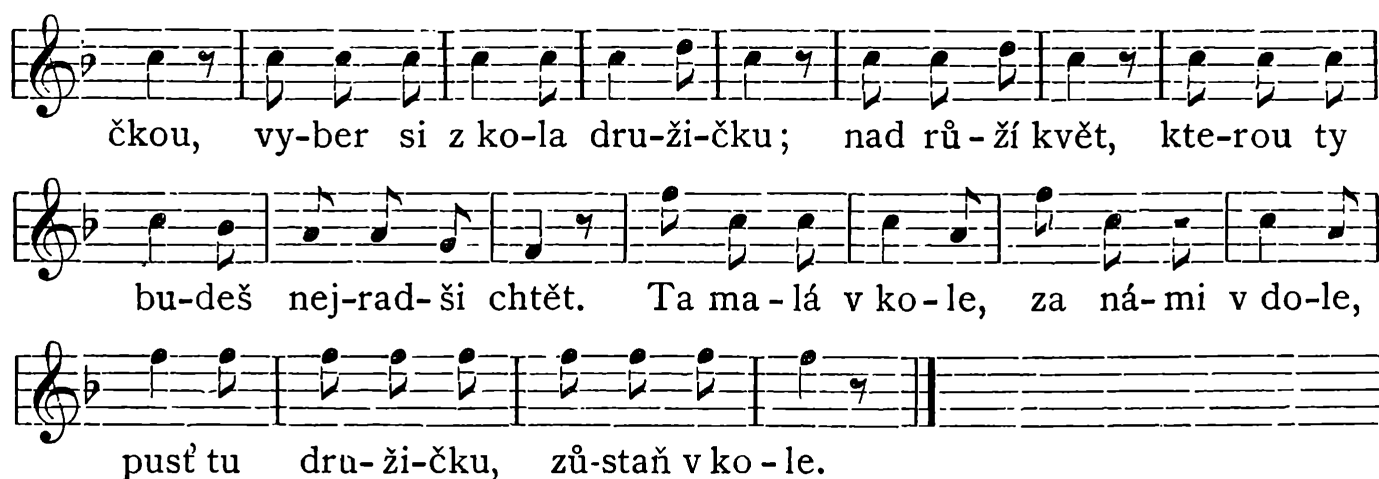
(Od Fihlavy.)



e) Ne-by-la E - li - ška py-šná, py-šná, ta - ké k nám na ho-dy



při-šla, při-šla, E - li - ško, E - li - ško, poskoč si bo-sou no - ži-



čkou, vy-ber si z ko-la dru-ži-čku; nad rů-ží květ, kte-rou ty
 bu-deš nej-rad-ši chtět. Ta ma-lá v ko-le, za ná-mi v do-le,
 pusť tu dru-ži-čku, zů-staň v ko-le.



f) Ne-by-la E-li-ška py-šná, pře-ce knám na ta-nec při-šla,
 o, pa-ni E-li-ško, pro-tři svý vo-či-čko po-de-při svý
 bo-čky o pěk-ný zla-tý vi-dli-čky, vy-ber si z rů-ží
 kví-tí, kte-rá tě bu-de chtí-ti. Kdo pak se ti
 vy-dá-va-ti ká-zal, že ty cho-díš do ko-ste-la, ja-ko by tě
 svá-zal? Do ho-spo-dy ja-ko bys mu-se-la. Seš-li, hol-ka,
 z O-pa-to-vic? Nésem. A máš-li ja-ký šá-te-ček, dé sem!
 Mě-la sem ho vče-ra rá-no v kapci, vza-li mě ho ti Se-ro-vci



chlapci. O - na má jen stře - ví - ce za šty - ry sta ti - sí - ce,
na nich má fá - bo - rů za šty - ry sta to - la - rů, to je
pa - rád - ni - ce. Kaž - dý má svou pan - nu, je - nom je - den ne - má nic,
ten mu - sí jít do Ba - bic.

Kolo se pohybuje bočným krokem v pravo nebo v levo. Eliška uprostřed kola točí se v stranu opačnou. Při $\frac{2}{4}$ taktu vyvolí si z kola tanečníci a točí se s ní až do konce zpěvu.

(Od Mor. Budějovic.)



g) E - li - ška, E - li - ška, čer - ve - ná rů - ži - čka, rá - da v ko le
tan - cu - je, vše cke chlap - ce mi lu - je, vše cke
chlap ce mi lu je.

2. Veber si ze pěti, keró budeš chtěti,
má na krko gorale, [: mezi nima torale. :] (Z Líšně)

2. Na křepeličku.

„Křepelička“ klekne na zemi. Ostatní děvčata postaví se kolem ní a všechny ji pochytají oběma rukama za vrchní sukni, kterouž zdvihnou vzhůru, tak že „křepelička“ jako v hnízdě schována jest. Jedna obcházejíc zpívá: „Sel Petr proso“ nápěvem nahoře polože-

ným. Při slovech „Pod, Aničko atd. mezi nás“ zavolaná křepeličku pustí, chytne se obcházejícího děvčete za sukni a obchází s ním zpívajíc píseň znovu. Tak pouští křepeličku a přidržuje se k obcházející jedna po druhé, až všechny křepeličku pustí a obcházejí. Křepelička, zbyvši sama, drží si sukni oběma rukama vzhůru. Potom spustí pravou ruku, pak levou a utíká z kola pryč. Která ji chytne, ta bude v následující hře křepeličkou. (Od Břeclavy.)

Jinde pějí tímto nápěvem:

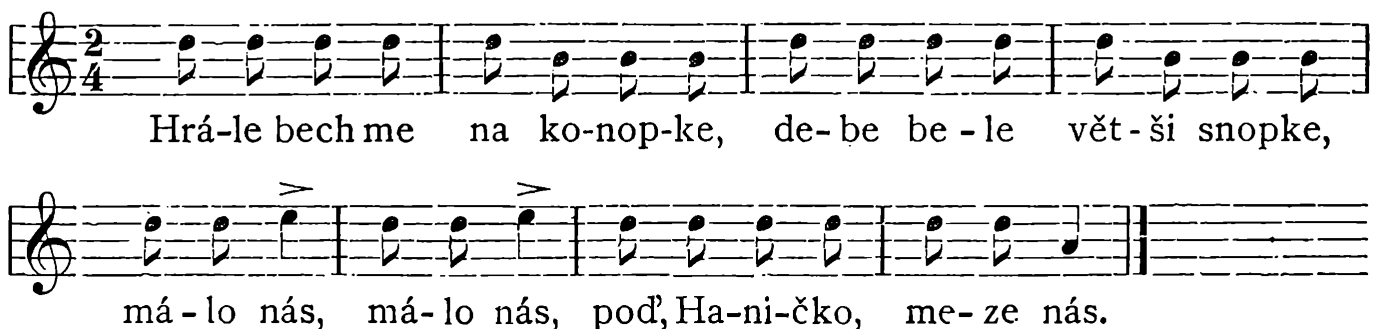


Sel Pe - tr pro-so i pše-ni-čku, na - šli sme tam kře-pe-li-čku,
 kře-pe - li-čku má-me, kře-pe-la ne-má-me, má-lo nás, má-lo nás,
 pod' ty, A - ni - čko, me - zi nás.

Hraje se jako nahoře, až zbude u křepelky jedno děvče; to pak drží křepelku zakrytu. Nyní se postaví všechny kolem, a ta, která první obcházela, táže se: „Kdo je v tom hnízdečku?“ Zbylé u křepelky děvče odpoví: „Křepelička.“ — První: „Jak zpívá?“ — Křepelka: „Pět peněz, pět peněz.“ — Všechny: „Křepeličko, vyleť z hnízdečka!“ Křepelička vyskočí a chytá ostatní, jež se kam která rozbíhají. Kterou chytne, ta bude křepeličkou.

3. Na konopky.

Děvčátka usednou si na trávníčku. Dvě vystoupí na prostranné místo, chytanou se za ruce a otáčejíce se zpívají:



Hrá-le bech me na ko-nop-ke, de-be be-le vět-ši snopke,
 má-lo nás, má-lo nás, pod', Ha-ni-čko, me-ze nás.

Děvče pozvané přistoupí k nim, ty chytanou ji za ruce a točí se s ní zpívající. Tak přidržuje se jedna po druhé, až jsou všechny v kole. Potom celé kolo se otáčejíc zpívá:

Hrále bechme na konopke, debe bele menši snopke,
moc je nás, moc je nás, di, Haničko, di od nás.

Tu zase jedna po druhé z kola odstupuje, až zůstanou první dvě samy. — Jinde zpívají: Hrály sme si na konopě, vázaly sme velké (potom: malé) snopě; nebo: Hrajem, hrajem na konopky, aby byly větší (menší) snopky.

Opět jinde zpívají takto:

Hrajeme si na konopky,
pěkné panny máme.
Jednu dáme za Janíčka,
druhú dáme za Františka.

Až nám třetí naroste,
nech si ju vezme, kdo chce.
Málo nás, málo nás,
pod', Aničko, mezi nás.

4. Na kamenný most.

a) Děvčata postaví se po dvou za sebe, chytanou se za ruce a kolébající se v před a vzad zpívají:



Před na - ší je ka-menný most, A - ja ho - ja džun-dža.
On je tvr-dý, ja - ko tá košť.

Po těch slovech zadní pár podleze pod rukama ostatních párův a postaví se v čele. Potom se zpěv opakuje a pár za párem podlézá, až se všechny vystřídají.

b) Děvčata postaví se dvěma řady proti sobě, chytanou se za ruce a kolébají se s nohy na nohu v před i v zad na témž místě, zpívající řada proti řadě střídavě:



A. Po - sla - la nás krá - lo - vna, ho - ja džun-dža ho - ja.

B. A co že vás poslala? hoja džundža hoja.

A. Sú-li mosty spravené? hoja džundža hoja,
z teho bramor kamene? hoja džundža hoja.

B. A co byste nám daly, hoja džundža hoja,
dybysme vás pustily? hoja džundža hoja.

A. Černooké děvčátko, hoja džundža hoja,
jako z růže púpátko, hoja džundža hoja.

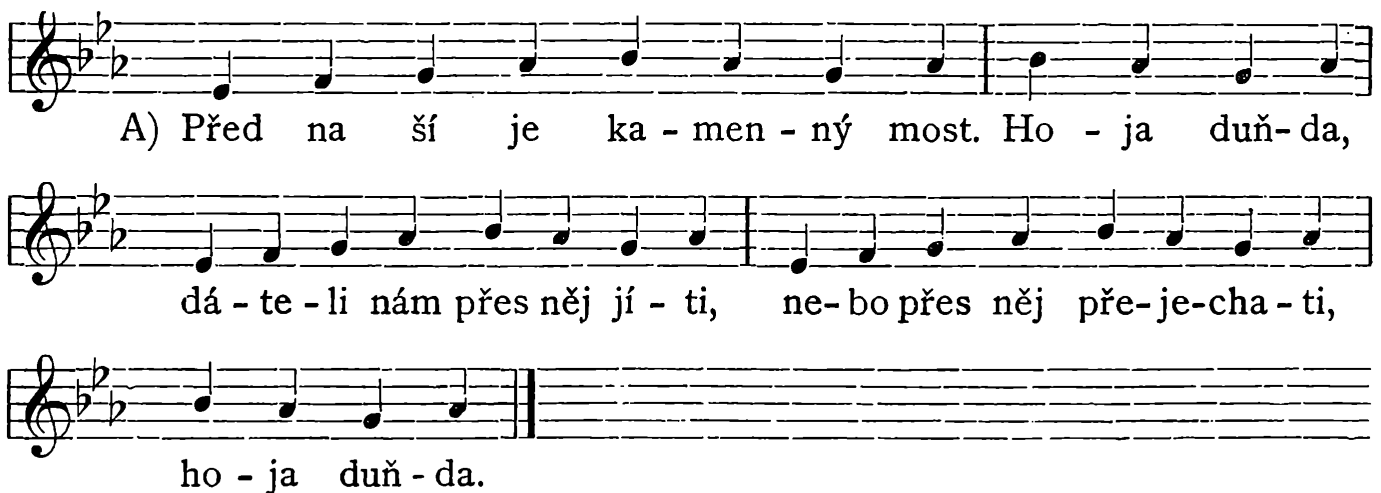
B. A kerú byste si daly? hoja džundža hoja.

A. Kerú byste si vzaly, hoja džundža hoja.

B. Třeba hen tú Aničku, hoja džundža hoja,
červenú jak růžičku, hoja džundža hoja.

Vybraná přejde na druhou stranu a tak se zpívá dále, až všechny přejdou. Ke každému slovu vymyslí se nový rým, jako: „Třeba hen tu Maryšku, tú dobrou tovaryšku.“

c) Táž hra provází se jinde tímto zpěvem:



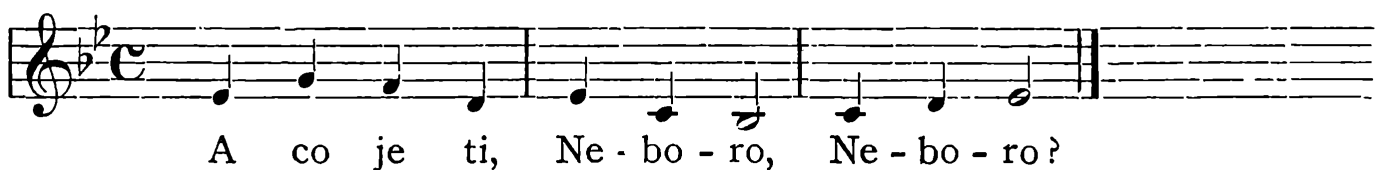
A) Před na ší je ka - men - ný most. Ho - ja duň - da,
dá - te - li nám přes něj jí - ti, ne - bo přes něj pře - je - cha - ti,
ho - ja duň - da.

B. Co byste nám za to daly, dybyste jej přejechaly? hoja duňda.

A. Černookou děvulenku jako zlatou makověnku, hoja duňda.

5. Na Neboru.

Děvčata rozestoupí kolo a pochyťají se za ruce. „Nebora“ stojí v kole a točí se. Kolo pěje:



A co je ti, Ne - bo - ro, Ne - bo - ro?

Nebora:

A co by mi nebylo, nebylo, dyž mi sesta odešla, odešla.

K o l o

Co ti ona odnesla, odnesla?

N e b o r a :

Vě nec, kytku s fábo rem, s fábo rem.

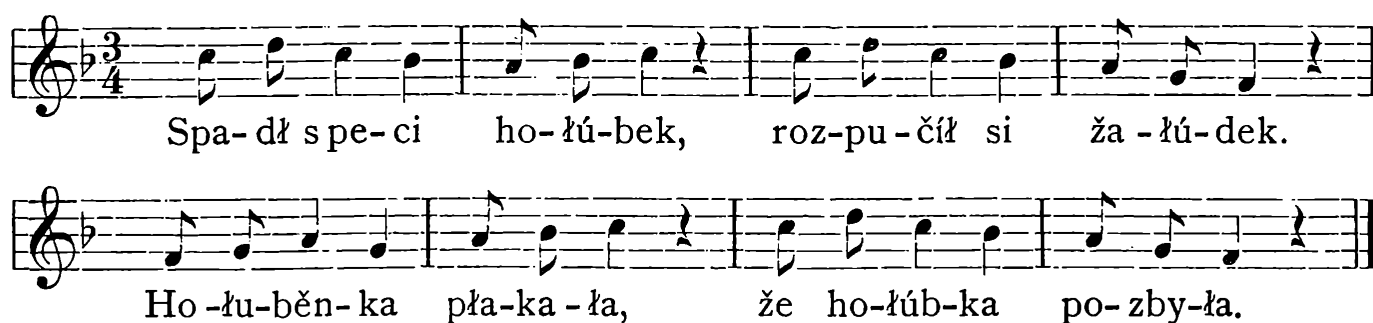
K o l o :

Bij ju v zá da to pore m, to pore m.

Nebora udeří některou z kola, kteráž pak bude Neborou.

6. Na holubě nku.

Děvčata se pochyťají za ruce a točí se kolem, v němž stojí holuběnka, zpívající :



Hoěuběnko, nic nepěaĉ,
kúpíme ti my klepaĉ.
Jak ty budeš pěakati,
budeme ti klepati.

V tom plesknou v ruce, „holuběnka“ přistoupí k některé z dívek a políbí ji. Potom ta zase bude holuběnkou.

Podobnou hru „na holoubka“ hrají děvčata společně s hochy. Uprostřed kola zpívajících a tancujících děvčat a hochů stojí „holoubek“ (hoch) se šátkem v ruce. Za zpěvu a tance kola „holoubek“ prostře šátek a poklekne před „holuběnkou“ (některou dívkou z kola) a vezme ji do tance uprostřed kola. Když potancují, „holoubek“ vystoupí z kola a pozůstalá tam „holuběnka“ vybere si zase týmž způsobem „holoubka“. To se opakuje, až zůstanou v kole jen tři, kteří se otáčejí a zpívají dále. Zatím jeden z vystouplých hráčů přichystá si metlu, a když se píseň dozpěvuje, zvolá:

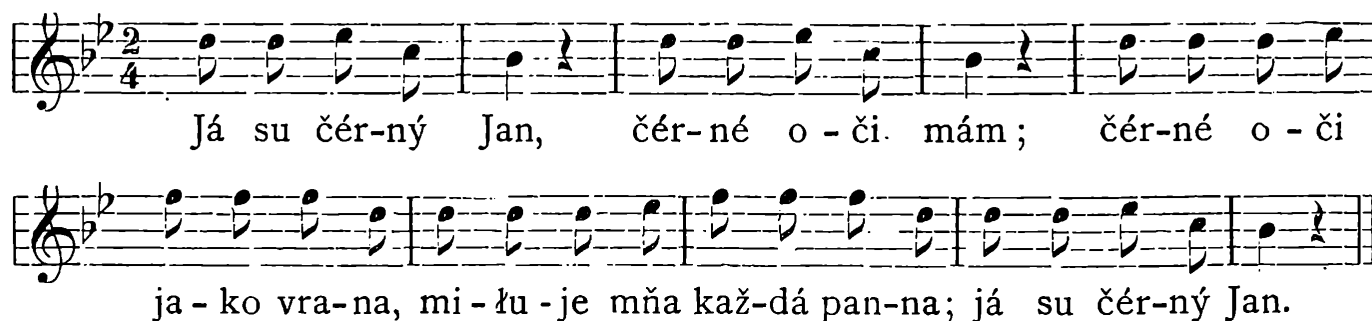
Hop z pece do pece,
holoubek se upeče!

a „vymetává“ zbylé v kole tři hráče „z pece“, kteří se na všechny strany rozprchnou.

7. Na černého Jana.

(Některému chlapci na posměch.)

Děvčata se pochyťají za ruce a otáčejí se kolem zpívající:



Já su čér-ný Jan, čér-né o - či mám; čér-né o - či
ja - ko vra-na, mi - lu - je mňa kaž-dá pan-na; já su čér-ný Jan.

Nebo: Černé oči jako kavka,
každá panna na mňa blavká.

Při slovech „Jan“ a „mám“ celé kolo přičapuje.

8. Šátečková.

Děvčata sestoupí se v kolo a pochyťají se za ruce. Jedna, čítáním určená, stojí uprostřed. Kolo, kol ní se otáčejíc zpívá:

Mám šáteček. mám,	tomu já ho dám.
komu já ho dám?	Jsou na něm dvě srdce,
Já ho nedám žádnému,	jedno dám sestřičce,
jenom děcku milému,	druhé si nechám.

Když dozpívají, dívka v kole stojící prostře šátek před tou, která je jí nejmilejší kamarádkou, obě naň pokleknou, políbí se a vymění svá místa, nebo zpívají:

Mám šáteček, mám,	jen svému milému;
komu já ho dám?	tomu já ho dám,
Žádnému jinému,	koho ráda mám.

7. Děti pastevci.

a) Husaři, kozaři, kravaři. — Počátek pastvy. — Bič. — První den pastvy. —
Letnice kravařské.

Avšak život našich dětí není samou zábavou. Hry a zábavy, jež jsme tuto vypsali, bývají jim oddechem od všelikých drobných prací, jimž i našim dětem už záhy jest přivykati, nebo kořením těchto prací.

A právě nejdůležitější práce, kterou se svým rodičům nejvíce zavděčují, jest jim zábavou nejmilejší. Jako kdysi synům patriarchů židovských a bohatýrů Homérových připadá i našim dětem čestná úloha „pásti stáda otce svého“. Líně plynou jim nevlídné dni zimní, a sotva se zdlouhavá zima převalí přes vánoce, tesklivě již touží po milé vesně, která je zase i se svěřenými jim stády zavede do zelených polí:

Zafoukej, větříčku, s Dunaje,
ať ta zima brzy roztaje,
ať se mohou zas kravičky,
na trávníčku pást.

Neníť nad stav pastevský, tentž pravým povoláním mladých lidí:

To je, Bože, chasa,
co na poli pásá,
a to je ohava,
co doma postává. *)

Ale není stádo jako stádo, a není též pasák jako pasák. I mezi našimi drobnými pasáčky šetří se přísně rozdílů stavovských; i mezi nimi panuje jakýsi esprit de corps, jako se v naší dědině plebej chalupník neboli hofer nesmí rovnati aristokratu sedlákovvi. Děti sedlákovy odpasou si napřed husi, a dospějice svých let, dostanou teprva v opatrování dobytek hovězí: krávy, jalovice a telata, kdežto dobytek tažný připadá pásti pohůnkům a pacholkům. Chalupník husi nechová a na krávu se málo kdy zmůže. „Statkem“ jeho bývají kozy, kteréž jeho děti leckde po hrázích a mezích napásají. Vlastním aristokratem mezi našimi pasáky jest tedy kravař, kterýž na ostatní s vysoka shlíží:

*) = lenoší.

Kdo pase krávy, Pámbůh ho chválí;
 kdo pase kozy, čert na něj hrozí;
 kdo pase prasata, do pekla za vrata;
 kdo pase husi, do pekla musí.

Zvláště hoferským kozařům selští kravaři rádi se posmívají:

Pásl bych já kozy, ale ně to mrzí,
 dyž každá kozička ocas hore drží.

Však to by nebylo nejhorší její hanou, že „každá kozička hore ocas drží“! Koza jest dobytče „paskudné,“ mlsné; ubohému pasáčkovi obracetí jest všechnu pozornost neustále ke svému svěřenci; jest to pravá „čertova rodina“, jak ji kozaři sami titulují. Proto mezi kozaři není družnosti, ba není jim ani s dostatek volné chvíle, by si po chuti zahelekali. Pasení koz není dětem milou zábavou, nýbrž prací dosti klopotnou. U kozařů málo se pobavíme; obraťme se hned k našim drobným husáčkům.

Husi pásti nastane našemu dítěti velmi záhy, sotva se dobře zlému houseru obrániti dovede. Jakmile se na vesno trávníček zazelená, husáček nebo husáčka zajme „stárku“ se žluťoučkými „babulkami“, vezme do ruky prut a žene své stádečko na pastvu. Poněvadž by cizí stárka jeho housátka štípala, nemůže se hrubě družiti k ostatním kamarádům, i napásá své stádečko o sobě, nedaleko domu otcovského. A tato samota, jsouc „nejmocnější Musou básníkův“, i z našeho husáčka básníka činí. Jsouť ovšem plody jeho Musy jenom droboučké popěvky, ale plny líbezné, dětinné srdečnosti, kterouž tak upřímně lne ke svým babulkám. Žena je před sebou popěvuje si:

Háj, husičky kolajú,
 já za vama pohraju;
 háj, husičky řádečkem,
 já za vama pánečkem.

Jim zpívá na pastvě, i když se batolí k vodě:

Babule šibule napásajú vole,
 jak si ho napasú, hned' ho dóm ponesú.

Háj, bílúčké husenky,
do čistúnkéj voděnký,
nech péříčko pěkné máte,
až se dobře okúpáté,
háj, háj, háj!

A večer zajímá je novým popěvkem domů:

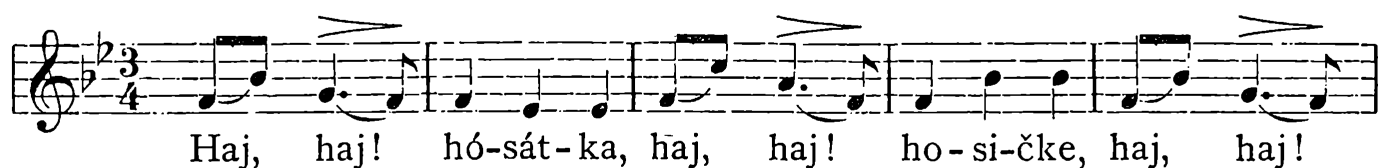
Hele, húskey, hele, hele babulenky,
veď už sníček ide na vaše očenký.

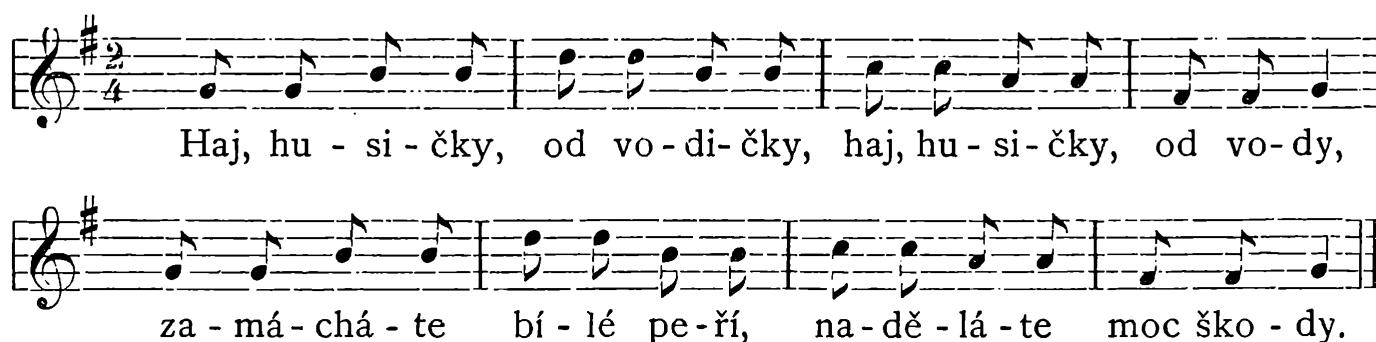
Ve žně pásají naši husaři ve strnisku. Tu přihodí se častěji, že mlsné husy nemají dosti na roztroušených kláscích, nýbrž raději z celého mandele berou. V takovém případě malí pastouškové navzájem se pobádají k ostražitosti:

Anděle, anděle, čí husi v mandele?
Dítě, dítě, čí husi v žitě?
Nelži, nelži, čí husi ve rži?

A jakou nesnáz ubohému husáčkovi způsobí nezbeda kluk odrostlejší, když pokřikováním: jung ga ga ga! jung ga ga ga! toho dovede, že mu líné jinak husi náhle do výše vzletnou a někde daleko od jeho stanoviště zapadnou!

Větší husačky nepřestávají na takových dětských popěvcích, nýbrž mají už své písně:





A husičky neposlechly,
ve vodě se kópaly;

Zamáchaly bílé peří,
moc škody nadělaly.

Jakmile doroste bratr nebo sestra mladší, náš husáček postoupí za kravaře (pastevce), husařka za kravařku (pastvici), jimiž pak zůstávají až do výrostu mladších nástupcův, a není-li jich, třebaš až do svatby. Ne divu tedy, že z leckterého popěvku kravařského vyznívá tón milostný.

Pastva počíná se měsícem květnem: „na sv. Stanislava (7. května) napase se vůl i kráva,“ a končí se kolem císařských hodů. První měsíce vyhání se dobytek dvakrát za den; ráno se pase až do vedra, odpoledne vyhání se na pole „o svačinách“, když slunko přestává páliť, a teprve po slunce západu žene se domů. Na podzim, když parna přestanou a dni se krátí, vyhání se „na celý den“. Na vesno a v létě kravaři pásají dobytek buď společně na obecním pastvisku, neb o sobě na poli otce svého.

Sotva sleze sníh a jaro se otvírá, povolává linduška (kotvrla, alauda arborea) na pastevce: „Hotuj biče, pohoniče!“ A naši kravaři ochotně poslouchají její rady. Společně ubírají se do lesa nařezat si pružných bičisek březových nebo smrkových, aby jich měli na celý rok. Měříce délku bičiska a zkoušejíce jeho dobroty, spravují se tímto říkadlem: „Bičisko, liščisko, právo, prask.“ Při

tom přechytují bičisko, od spodu počínajíce, z pravé ruky do levé: které slovo z říkadla připadne, když se bičisko naposledy v ruku přechytne, to jméno má potom bičisko a dle toho se cení jeho výbornost. Nejlepší jest právo, pak bičisko; špatnější liščisko, a nejhorší prask. Na bičisko uváže se upletený bič, kterýž se zakončuje „šnorou“, tenším to přípletkem. Na konec šnory uváže se „kytka“ (třapeč) buď z koňských žíní, nebo z pantličky, neb, a to nejčastěji, z vlastních vlasů kravařových (kšička, han. křêca).

Biče kravař nepotřebuje tak na dobytek, jako spíše, aby si „rócháním“ (praskáním) ukracoval dlouhou chvíli. Pasouce společně kravaři na své biče provozují celé koncerty, róchajíce „ve dvojnicu“ až i v „šesternicu“ do taktu, jako mlátívají mlatci ve stodole. Na toto společné róchání mívají obyčejně biče jiné, „tatory“ (karabáče) zvané. Tatar jest mnohem silnější obyčejného biče, druhdy pořádný provaz, a připevněn jest na krátkém, pevném bičisku „násadkou“ (střenkem) zvaném. Násadku ze dřeva švestkového kravaři velmi ozdobně vyřezují, někdy i olovem rozmanité řezby v ní vylévajíce. Kravařky přestávají na prostém „březovci“ (březovém prutě).

První den pastvy bývá dnem slavnostním. Nežli se krávy ze chléva vyženou, natrou jim líbečkem rohy, „aby sa lúbiły“ a se netrkaly; na ocas jim uvazují červenou pantli od úrokův. Na pastvu je provází celá rodina, poněvadž dobytek po dlouhém zimním vězení poprvé na volném vzduchu se ocitna velmi bujně si vede a nikde stání nemá. Třeba tedy nejprve dobytek z jednoho chléva „sloučiti“ a pak i s dobytkem ostatním, pase-li se na obecně. Večer, když kravař přízene poprvé domů, domácí jej polejou vodou, aby byl celý rok čilý a při kravách snad někdy neusnul.

Slavnostním však začátkem pastvy jsou svátky letnice. Na tyto svátky kravaři vychraňují si nejlepší kousek pastvy, buď úhor nebo některý travnatý „žlébek“, aby se dobytek co nejlépe napásl. V sobotu k večeru nalámou „zeleného“, lipových větviček, jež za okna, za obrázky a pod střechu pozastrkují na ochranu od zlých čarodějnic. Večer sejdou se na dědině a róchají dlouhými tatory až do půlnoci z téže důležité příčiny. Kravařky zatím chystají roždí, slaniny, vejce, mléko a suché švestky na společnou

hostinu. O půlnoci ženou dobytek na pastvu. Kdo jest na poli první, tomu se dostává čestného názvu „vyžerpole“ (slezsky „vyzdřipolo“), druhý jest „králem“, třetí „pánem“. Kdo zaspí a pozdě přižene, jest „záprtkem, co smrdí na devatery hony“. Z rána kravařky z přinesených zásob chystají společnou hostinu, kteréž ve Slezsku „snošky“ říkají. Tam i dospělí na pole za kravaři přicházejí na počastovanou. Výfuky z vajec kravaři navlekou na niť a nesou je přes hranice, aby se s nimi i zlé mouchy s jejich pole vystěhovaly.

Na Valaších v pondělí svatodušní kravaři a kravařky navijí z kvítí věncův a ozdobí jimi skotu hlavy. Jalůvky dostanou po dvou věncích pestřejších, krávy po jednom, do něhož se připlete kousek zeleného jalovce. V úterý dají se věnce dobytku sežrati.

b) Popěvky kravařek. — Helekačky.

Na pastvě jinak si vedou a jinak se zaměstnávají kravaři, jinak kravařky. Kdežto kravaři, kde jen mohouce, vyhledávají společnosti svých druhův, aby si společně pohráli a poskotačili, kravařky nejraději samy někde opodál popásají, a zábavou nejmilejší bývá jim tu zpěv. Právem asi Jihoslované lyrické své písně nazývají ženskými. Kdekoliv jsem se v naší milé vlasti poptával po skladatelích písní národních, všude mi jmenovali nějakou ženskou. I neminu se tuším s pravdou, vyslovím-li domněnku, že i naše líbezně písně národní valnou většinou vzklíčily v něžné mysli ženské. Tak zpívají ovšem i naši kravaři a nejeden uměl písní, že se z nich nevyzpíval za celý den, ale písně jejich jsou naučené, svých písní kravařských mimo některé, zvláště satirické popěvky, kravaři neskládají, kdežto kravařky právě v tomto oboru vynikají, tak že bychom, seberouce pečlivě aspoň všecky ty zbytky posud zachovalé, celou kravařskou poesii vykáhati se mohli. Jsouť ovšem tyto kravařské písně většinou jen drobné popěvky příležitostné; ale jsou plny tklivé srdečnosti a líbezného půvabu, i když pouze k jejich slovům hledíme, ne to teprve když se nesou „s vršku do dolinky“ na perutech svých nevyrovnaných melodii.

Předmětem těchto kravařských popěvek jsou nejprve milé kravičky. Cokoliv kravařka svým kravičkám říci míní, to všecko

jim oznamuje zpěvem, působíc na ně více „mocným slovem“ poesie nežli prutem. Hned když je na vesno na pastvu vyhání, pěje jim:

Na pole, malenky, na pole,
málo mám sanečka v stodole.

Na pastvu kravaři ženou dobytek časně z rána, „aby se kravičky napásly za rosenky“. Opozdlcům se posmívají:

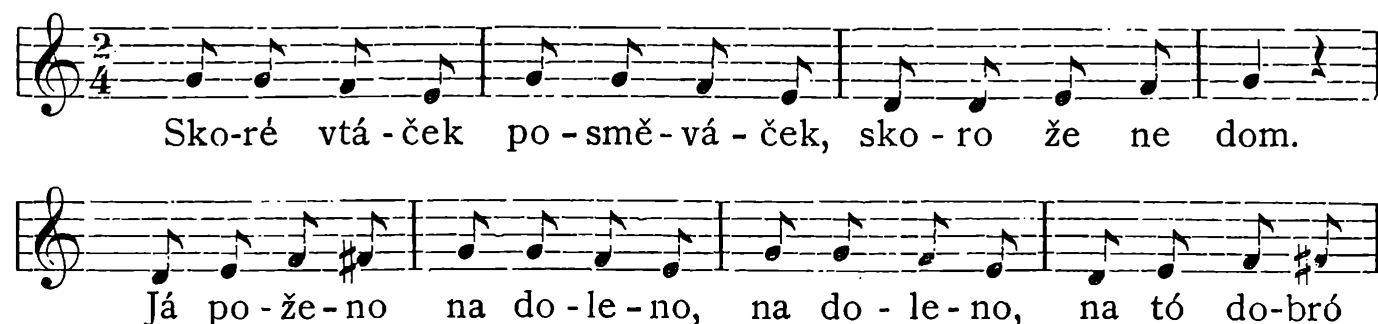


Vo-spa-lé, vo-spa-lé, na te krá-ve ne-dba-lé, ne-dba-lé,
de-be be-le tro-ško dba-le, be-le be je spiš ve-hna-le,
spiš ve-hna-le. Já mám krá-ve ja-ko be-čke, ja-ko be-čke,
te máš krá-ve ja-ko de-ske, ja-ko de-ske. Já jož že-no
dom spole, dom spole, a te te-prv na po-le, na po-le.
(Od Jevíčka.)

Což tito zase oněm oplácejí:



Sko-ro ran-ní, sko-ro ran-ní, ma-jó krá-ve za-ma-za-ny!
(Od Jevíčka.)



Sko-ré vtá-ček po-smě-vá-ček, sko-ro že ne dom.
Já po-že-no na do-le-no, na do-le-no, na to do-bró



Na pastvě pak naše kravařka má svým kravičkám celý den o čem zpívati, tu je pobádajíc, aby se dobře pásly, tu je od škody odvracujíc, tu zase je i sebe těšíc, že nedaleko již do poledne nebo do večera, kdy se vrátí domů:

Pas sa malenko, pas, sa,
naber na sebe masa,
nebudeš-li sa pásti,
nebudeš jenom kosti.

od tatíčka syra,
pas sa ně, malenko
moja roztomilá.

Pas sa ně, malenko,
aby sa's napásla,
abych já dostała
od maměnky másła;
od maměnky másła,

Paste sa mně, krávy,
obracaja samy,
nemám tovaryšky,
co by obracała.
Mám já tovaryšku,
ale je na vršku.



Škubajtě, kravičky, na dolině,
dokaď vam ta trava něvyhyně,
škubajtě, kravičky jako jedna,
už je mała chvílka do poledňa.

Paste se, kravičky, kole meze,
ať na vás hospodář nevyleze,
paste se, kravičky, kole lůčky,
já půjdu za vami pomalučky.



Velmi srdečná zajisté i dojemná jest píseň služebné kravařky, kterouž se již záhy loučí se svou malenkou, anož jí na přesrok ze služby odejítí bude:

Napas sa mi, napas, malenečko moja,
nebudu já na rok kravařečka tvoja;
nebudu, nebudu, ale bude jiná,
ale taká nebude, jako sem já byla.

Že dospívajícím kravařkám nejen „malenka“, nýbrž i cosi jiného mysl a srdce zabírává, dovtipiti se můžeme z leckterého popěvku, jako:

Pasu krávy, pasu, ale nevím, kde sú;
krávy hore hájem, a já se šuhajem.

Mimo pastvu bývá našim kravařkám také úkolem nahledati trávy k dojení. Kladouc jim travu ve chlěvě za žebř, i tu jim zapěje:

Krávy, moje krávy, nažerte se trávy,
šak sem vám nažala v tom zeleném háji.

Dobře se to našim kravařům pase a prozpěvuje, když jest pohoda, když jarní slunečko pěkně hřeje. Hůře bývá, když „uhodá pluty“ (deštivé počasí), přehánka za přehánkou se honí a ubohému kravaři toliko koudelným měchem na zádech přikrytému v širém poli brodití se jest za kravami rousnatou travou a mokrým křovím. Však ani tu nereptá, tesknou svou touhu po milém slunečku a po pěkném čase vyzpěvuje elegickými popěvkami:

Slunečko, slunečko, ukaž nám kolečko,
na tú drobnú chasu, co na poli pasú.

Ach, Bože, daj času, na tú drobnú chasu,
na ty nebožátka, co po poli pasú.

Svatá Kačenko, rozežeň mračenko
po horách, po dołách, po zežených lučinách.

Hulečka,*) hulečka, daj Bože słunečka,
až**) se ja tež ohřeju, mala kravarečka.

Uvažujice v takovou nepohodu svůj bídný osud proti jiným lidem, zvláště lenochům, kteří si pohodlně pod střechou sedí chráněni jsouce od sloty a zimy, ký div, že své nevoli i ráznějšími slovy ulevují:

Hulečko, hulečko, daj Bože słunečko,
na tu drobnu chasu, co na poli pasu;
a na ty daj zimy, co maju peřiny,
a na ty daj dešča, co za pecem břešča,
a na ty daj krupy, co maju chałupy,
a na toho sněha, co po městě běha.

Ale i když pohoda příliš dlouho trvá a osení stálým suchem vadne, naše kravařka, cítíc se býti údem rodiny a sdílejíc její péče a starosti, prosí Boha vroucným popěvkem za vlažný deštiček:

Bože, daj deščíčka na ty obilíčka,
abych se najedla rezného chlebička.
Už sem se najedla, ale ešče málo,
Bože daj deščíčka, aby to dožrálo.

Než i pasouce samy, každá na poli svého otce, naše kravařky nezůstávají přece osamoceny; zpěvem udržují ustavičný styk se svými družkami jakkoli vzdálenými. Na horách valašských a lašských kravařka povolává neustále na svou kamarádku pasoucí na vršku protějším za dolinou. Popěvkům takovým říkají helekačky, hojokačky, ohókačky od stálých refrénů „heló“, heleló“, „hoja“, „ohó“, jimiž se začínají a ukončují. Obsahu tyto popěvky jsou hlavně trojího: Kravařka pobízí svou družku, by si s ní společně zalelekala; vyptává se jí, jak se jí pase; zve ji, aby za ní hnala, že jest jí teskno a pastva že tu lepší a p., načež jí kamarádka odpovídá:



1. He - lo, A - ni - čko, he - lo, A - ni - čko, he - lo, he - lo!
2. He - lo, Jo - zef - ko, he - lo, Jo - zef - ko, he - lo, he - lo!

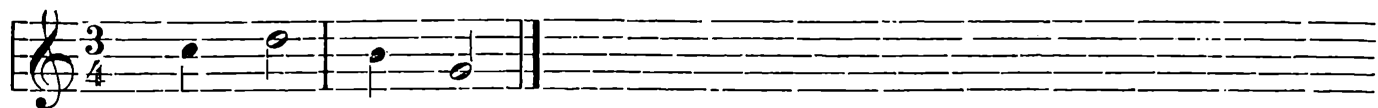
*) Hula, hulava = přehánka, déšť. **) Až = at.



1. Ne-hně-vaj se na mě, za-he-le-kej na mě, he-lo, he-lo!



2. Já se na te-be ne-hněvám, já na te-be za-he-le-kám,



he-lo, he-lo!



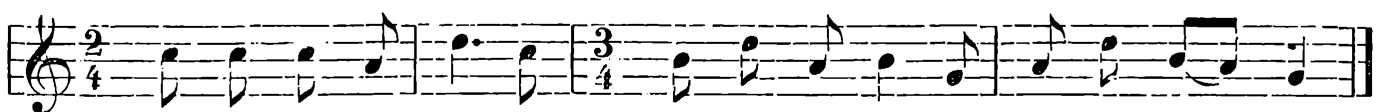
Dyž ně-chceš he-le-kať, tře-ba ti vy-fle-kať,
tu staru łopatu, co leži za łatu,
tym starym šindelem, co leži za chlevem helo, helo!

Helo, helo, Haničko!

Jako se ti pase? Mi se dobře pase,
tobě něvim jako, bože*) tam daleko,
přes hory, přes dvoje, přes zelene pole,
Haničko, helo helo!



Ho-ja, ho-ja! ma-ła ně-vel-ka! A-le jak se ti tež



ty kra-vi-čky pa-su, A-ni-čko, herska? ho-ja, ho ja?

Abys ty též hnała, na mě helekała,
a ja tež poženu, na tebe zpomenu, hoja, hoja.
Žeň ty hevka**) ku mě, je tu šumně u mne,
dybys hevka hnała, cosi bych ti dała,
že hev něpoženěš, to nic nědostaněš.

Jiné helekačky jsou rázu milostného. Nejčastěji škádlívají se jimi kravačky na vzájem:

Helelo, helelo! ztratil šohaj péro***)
a já sem ho našla, jak sem krávy pásla.

*) Bože = bo's je = bo jsi je = nebo jsi. **) Hev, hevka = sem.
***) Péro = kytka.

Hejaja! Haničko, požeň ke mě!
 Je tu velka trava, kravam po vymena,
 je tu studenečka, v ni čista vodička.
 Jak se tu napase ta tvoja babulka,
 tu se ti napije, a co něvypije,
 to se ju hanička umyje,
 aby byla švarna, Panubohu miła,
 esli ni Panubohu, to synečkovi švarnemu,
 a něvim keremu, esli Františkovi Havlakovemu.

Helekum,*) helekum! Dała chlib žebrakum,
 a tvaružky židum, že se na rok vydum, helolo.

Helo, Helo, Jadvigo!
 Jako se ti tež pase? Mě se dobře pase,
 požiň tudy ku mě, v stodole na humně
 lože malovane, peřiny pisane,**)
 šatecka za pasym,***) vyšito †) harasym***) helo, helo!

Hoja, hoja, mała něvelka!
 Jak se ti tež pase, Marianko herska?
 Propěkne děvčatko, moja kamaradko,
 takove jako ja, kravarečko Bučkova.
 A ja už poženu, na tebe zpomenu,
 abys ty tež hnała, na mě helekała,
 za rok se vydała, syna uchovała,
 na vojnu ho dała.
 Jak un z vojny přijde,
 svadbu mu dělała, mě za družku ptała;
 esli ni za družku, to za starosvatku,
 a ja rada pujdu, a ja se povezu
 na branem koničku, pod zlatu voničku.††)

Kravař na kravaře málo kdy heleká:

Hoja, hoja, mały něvelky!
 Jak se ti tam pase, ty Janičku hersky?
 Požeň hevkej bližej,
 němaš to dalečko, edem přes małe polečko.
 Konička vraneho, Janička na něho,
 galanečka k němu, šak to budě jemu,
 lužko malovane, peřinky usłane,
 kolebečka złata, peřinečka data, hoja, hoja!

*) Helekum, vydum = helekám, vydám. **) Pisane = malované, strakaté.
 ***) Pasym, harasym = pasem, harasem. †) Vyšito = vyšitá. ††) Delší hele-
 kačku toho způsobu viz v mé sbírce „Nových národních písní moravských“.

Kravařky na kravaře nebo naopak helekati neslyšel jsem nikde.

Na konec svolávají se kravařky helekačkami, aby hnaly společně domů, a těší se na zaslouženou večeři:

Požiň už do domu,
bo jo už požinu,
večeřa na stole,
žyžky ve stodole,
kdo pro ně poleze,
do rana nėsleze, helolo!

Helo, helo, Haničko!
Žiň, žiň už do domu!
Bo jo už požinu,

tebe tu odžinu,
pošlu tu havrana,
s černyma očima,
co po poli lice,
pastyrečky chyce,
to tež tebe chyčí,
do měcha će stryčí,
zaněse do lesa,
hodži će do plesa,
Haničko, helo, helo!

Tyto a jim podobné popěvky nebyly by ovšem stačily, aby se jimi vyplnil všechn ten dlouhý prázdný čas, kterýž kravařkám na pastvě trávití bylo. Na ukrácenou dlouhé chvíle zpívaly i jiné písňe národní, až se jimi hory doly rozléhaly. „Pasu krávy, pasu, ale nevím kde sú; ach krávy hore lesem, a já zpívám kde sem.“ Nelze si věru nic krásnějšího pomyslití, nežli bylo toto zpěvné závodění svěžích hlasů dívčích za vlažného večera májového. Na tomto vršku zapěla kravařka, na onom ozvala se jí druhá, tam zase třetí, čtvrtá... jedna druhou krásným zpěvem překonávající. Písňe rozmanité, jimiž se znenáhla všecky vršky rozléhaly, splývaly tu v lahodný souzvuk, jemuž se žádný umělý koncert nevyrovná. A ty kravičky, zpěvem tím jak očarovány jsouce, popásaly se s vršku do doliny a odtud k domovu. Za naší doby už i na naše pastviny „jasné slunce novověké osvěty“ proniklo, jímž samorostlá domácí poesie i tu vypráhla, aniž se prázdnota srdce čím lepším vyplnila. „Dyž sem přišla za děvčatem,“ vypravovala mi stará Valáška na Horní Bečvě, „a zpívala, tak*) sa krávy pásly. Povídal sem jí, aby zpívala. Ale dyž já to, stařenko, neumím,“ odpověděla malá vnučka své babičce, která si kravařky bez zpěvu ani pomyslití nemohla!

*) Tomuto *taž* třeba rozuměti; znamenát tolik co pěkné, velice a p. Srovn.: Tak jsem se lekl!

Když se kravaři a kravařky za dobyt看m náležitě byli vyběhali, do vůle nazpívali a nahelekali v „té milé boží přírodě“, není divu, že také vlastní „přirozenost“ svého práva se dovolává. Však i této prosaické touze dávají výraz poetický, prozpěvujíce k večeru:

Zajdi, slunce, zajdi za zelenú horu,
rády by kravičky, rády by ke dvoru.
Kravičky ke dvoru, kravaře ke stołu!
maměnko, tatíčku, dávajte večeru!

Daj, Bože, čačara (večera), prv než bylo včera!

S největší radostí kravaři i kravařky vraceli se domů s pastvy, když se naučili nějaké zvláště krásné, posud neznámé písni. O této radostné události podávali slavnostním způsobem zprávu celé vsi. Pěkně o tom vypravuje z Líšně u Brna v. p. Cyrill Mašíček, tamější rodák: „Aby vzbudili pozornost celé vsi, zapletli kravám rohy chvojím a kvítím, sobě nařezali dlouhých tyčí, na konec jich navázali chvojek („to bodó koróhvícke“). Před dědinou seřadili krávy; napřed šla „pešná se zvoncem“, za ní ostatní. Pasáci nadšeně zapěli novou píseň a zpívali, až lidé vyhíhali, co to? Pochvala jich neminula, a druhého dne dostali lepší svačinu.“

c) Zábavy kravařů. — Plevačky. — Kravařské hodiny a pranostiky. — Kravařská strava. — Společná pastva na podzim.

Jinak bavívají se na pastvě kravaři. Ti, jak už řečeno, neradi pásají o sobě, jsouce více ducha družebného a společenského. „Sloučivše“ své krávy, najdou si některé dobromyslné nováčky, kteříž za ně „obracejí“, kdežto oni toliko „pasou“. Potom si prohlízejí biče, mají-li všichni „pastevčí právo“, t. j. křížek na bičisku vyřezaný. Kdo ho nemá, smí mu každý jiný pastevec bičisko zlomiti. Právo toto musí býti na bičisku na svém místě, na čtyři dlaně od spodu. Pastevec vezme bičisko do ruky a překládáje hrsti od spodu na vrch říká: „Bičisko, pastvisko, pastevčí právisko, prask.“ Nevyměří-li „pastevčí právisko“, má právo bičisko zlomiti. Zpívávají také, ale mimo to krátívají si dlouhou chvíli rozmanitými hrami, zvláště gymnastickými: přeskakujíce „šibenice“, hrajíce si

na „chytanou“, „na schovávanou“, ve fazole i v míč, ano i o knoflíky a o krejcary. Na vesno „za mizgy“ kroutívají si vrbové píšťaly a frkalky, ze dřeva javorového vyřezují si obyčejným „křivákem“ (kudlou) hlásné „skřípky“ (housle), na nichž se vyučil nejeden samostatný virtuos.

Dovědí-li se kde o čmelácích, urobí si úlek z kůry, již odloupnou se sněti syrového stromku; potom vyberou čmeláky i s dílem a přenesou je do svého úle. Večer, když se všichni čmeláci do úle posletují, přenesou si hoši úl i se čmeláky kam chtějí a dohlížíjí k nim jako ku včelám. Čmeláci létají do česna nového úle jako dříve do díry podzemní své skryše. Dle barvy rozeznávají hoši několikery čmeláky: komináře zcela černé, perníkáře s červeným zadečkem, pytláky rezavé a zloděje šedé.

Když nastane domů hnáti, křiknou na dobytek „óhodom“; a dobytek se ubírá do dědiny.

I kravařky zpívajíce a helekajíce, i kravaři hry a zábavy si hledíce opominou druhdy obrátiti dobytče, když vběhne do škody. Tu ostražitější sousedé více ze škodolibosti nežli z opatrnosti na své druhy pokřikují, připomínajíce jim jejich povinnosti. Takovým výstražným popěvkům na západní Moravě říkají „plevačky“:

Hle vole, hle vole!
Anička Hozova má ve škodě!
Čagana, čagana na toho Hozového
fagana,
pruta, pruta na toho Hozového škuta,
provaza, provaza na toho Hozového
škodařa!

Plevám, plevám plevovec,
aby byl na N. hodný březovec!

Plevó, plevó plevátko,
di si na to telátko;
nepudeš-li, puďu já,
zavřu ti ho do dvora;
ve dvoře s ním zatočím,
střeva z něho vytočím!

Plevó, plevó rosy,
jak si ta Straka*) zuby brosí,
až nabrosí, bude žít,
Frantu Bernatovýho budem bit.

Plevó dole na stodole,
na čí by to hiné bylo,
jenom na té panské lóce.

Plevó, plevó plevče,
čert pobral pastevce,
jen jednoho zanechal,
co by krávy vodehnál;
hdo jich vodežene,
do nebe pojede,
hdo jich tam zanechá,
do pekla pojechá.

*) Jméno krávy.

Nedbalým chlapcům volkařům kravařky se posmívají:

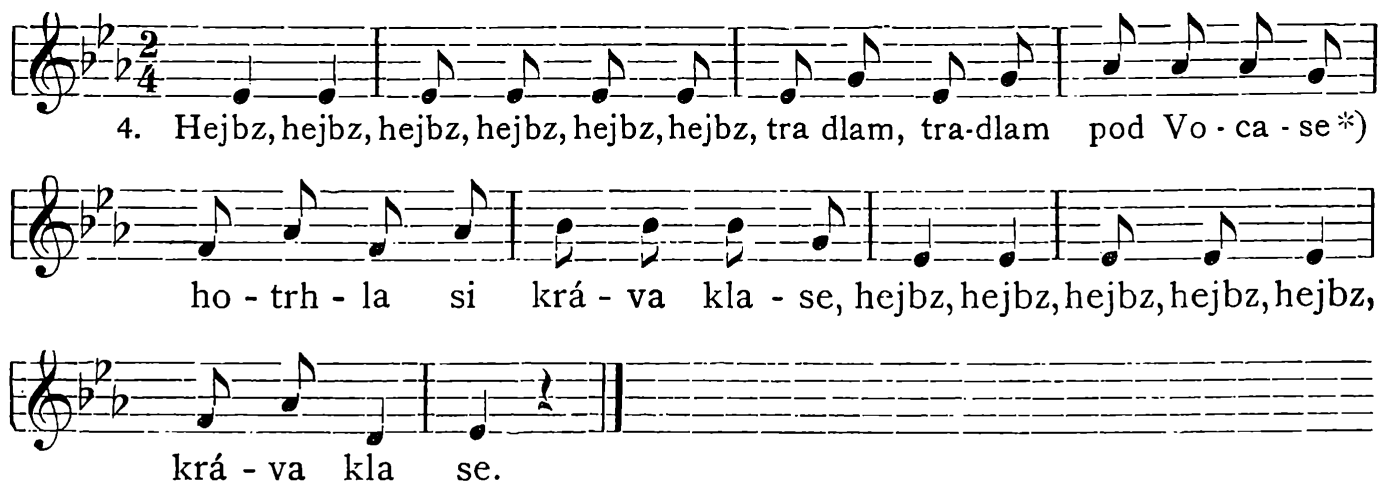
Chlapci zajímají,
že už dóm poženú,

sami se jahod najedli,
a voľky hladné majú.

Nemalého strachu naženou krávy kravaři nováčkovi, když za letního parna, štípány jsouce ovady a muchami, do střečku se dají. Jedna za druhou zdvihají ocasy vzhůru „jako korovičky“ a ženou úprkem, nejraději hustým obilím, nic nedbajíce pláče a nářku malého pasáčka, kterýž s bičem v ruce jako bez ducha za nimi letí, nadarmo „stavó! stavó!“ povoláváje. Krávy se nezastaví až někde v olšině u potoka.

Dospělejší kravaři právě naopak rádi se ob čas s kravami o závod proženou a pobízejí sami do střečku krávy buď své nebo sousedovy, pokřikující na ně:

1. Střeček, beček na kopeček, haló bzzz!
2. Sedla mucha na lenocha, udělala hybzzz!
3. Klasem casem pod vocasem ebzzz!



4. Hejbz, hejbz, hejbz, hejbz, hejbz, hejbz, tra dlam, tra-dlam pod Vo - ca - se *)
ho - trh - la si krá - va kla - se, hejbz, hejbz, hejbz, hejbz, hejbz,
krá - va kla se.

Naši kravaři nejsou takými pány, jak onen „sedlák furiák“ v písni, který „když jede na pole, má hodinky dvoje“. Chtějíce tedy zvěděti, kolik uhodilo, spravují se svými hodinami kravařskými, které ovšem nejdou „na minutu“. Takovými hodinami jest jim brouček řečený „okorunka“ (*coccinela septempunctata*). Broučka položí na ruku a táži se ho, kolik jest hodin? počítajíce při tom: jedna, dvě, tři. Při kolikátém čísle s prstu vzlétne, tolik hodin

*) Vocas, název polí několika.

„asi“ jest. Roste-li o blízce „vlčí cibula“ (modřenec), utrhnou s ní list, přetrhnou jej v poly a počítají vlákna, jež se táhnou prostředkem trhliny; kolik vláken, tolik hodin. Také chmýří pampelišky jim hodiny oznamuje: na kolikrát je sfouknou, tolik jich jest.

Prospěšno bývá též věděti, jaká bude pohoda, nenastane-li snad brzy bouřka nebo prudký vichor. I toho se naši kravaři snadno dovídají ze svých pranostik. Aby nabyli jistoty o tom, jak bude, „dávají na čas“, t. j. vyhodí klobouk do výše: padne-li na zem otvorem vzhůru, bude pršet, naopak značí pěkný čas. Nebo pustí beranici na zem: nafoukne-li se, znamená čas, pak-li splaskne, jistý jest déšť. Jiní zase naplijou si na ruce, trou ruku o ruku a říkají: „Duha pije na dva kyje, bude pršet nebo ne?“ Uschnou-li zatím ruce, bude pěkně. Otočí-li se při šlehnutí bič nenadále třikrát o bičisko, bouřka nedaleko. Odkud kravaři chtějí míti vítr, na tu stranu tlukou bičisky o zem. Aby kravař zvěděl, už-li čas hnáti domů, klade na bičisko ruku nad ruku říká: „Požeň domů — nepoženu,“ co připadne naposled, to platí.

Svačiny dostávají kravaři s sebou na pole krajíček chleba s vykrojeným důlkem, do něhož se vloží kousek másla nebo sýra. Bez něho stýská se kravařce na poli:

Paste sa, vy krávy moje,	nedali mi syra, másla,
nedali mi nic na pole,	kterak bych já vás napásla?

Když ho v chudé chaloupce není, nemůže ho ani kravařka dostati. Jak ochotně to uznává naše zpěvačka, jak srdečně to vyjadřuje svým prostinkým popěvkem:

Pas sa mně, malenko bez jednoho rožka,
nedali maměnka na pole tvarůžka;
nedali, nedali, ani ho neměli,
šak oni ho dajú, až ho udělajú!

Kravaři se nad takovým nedostatkem až tak nezabírají; ti v širém poli vždycky něco k snědku najdou. S jara roste na lukách kozí brada (*tragopogon pratense*), na mezích zaječí řepa (*carlina acaulis*), v hájích zaječí zelí (*oxalis acetosella*) a chutného šťovíku (*rumex*) všude hojnost. Pravíť tu kravařské přísloví: „Neboj se hladu, vidíš-li na louce kozí bradu.“ Později v létě sbírají po hájích

jahody a maliny, chodí lidem na „strúčí“ (lusky) a na třešně; na podzim pekou si brambory, a nějaké to „ovůcko“ všude v poli se najde.

Nejveselejší doba našim kravařům nastane po sv. Václavě, když obilí sklizeno, otavy s luk sesečeny a na poli toliko zelí a brambory zbývají. „Sv. Václav praví: pastevci, paste všady, mimo košťálky a zelí.“ Ba kravařská statuta hlásají směle: „O sv. Václavě bai staré babě na hlavě, po sv. Michale bai na povale (na půdě)!“ V tu dobu pastevci pásají na lukách společně, aniž se jim ohlédati třeba, či to louka. Škody daleko široko nikde, dobytek nestřečkuje, a netřeba se oň vůbec hrubě starati. Tu kravaři kladou si oheň, při němž se nejen ohřívají, nýbrž i rozmanitě krmě připravují, pekouce brambory, ryby, raky, šneky. Sedíce kolem ohně rozdmychují jej klobouky a zpívají:

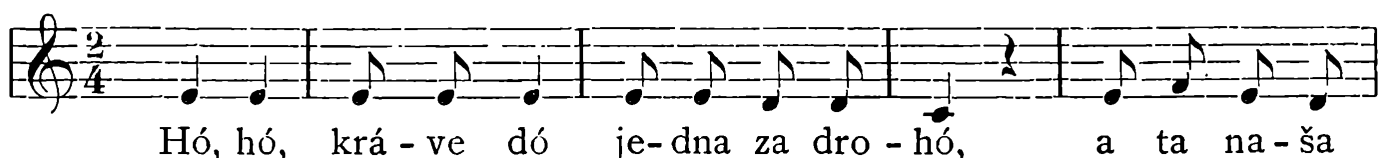
Sem kúr, tam kúr,
přišel k nám Matúš,
nechtěl jest zelé,
že je kyselé,
nechtěl jest masa,
že je od rasa.

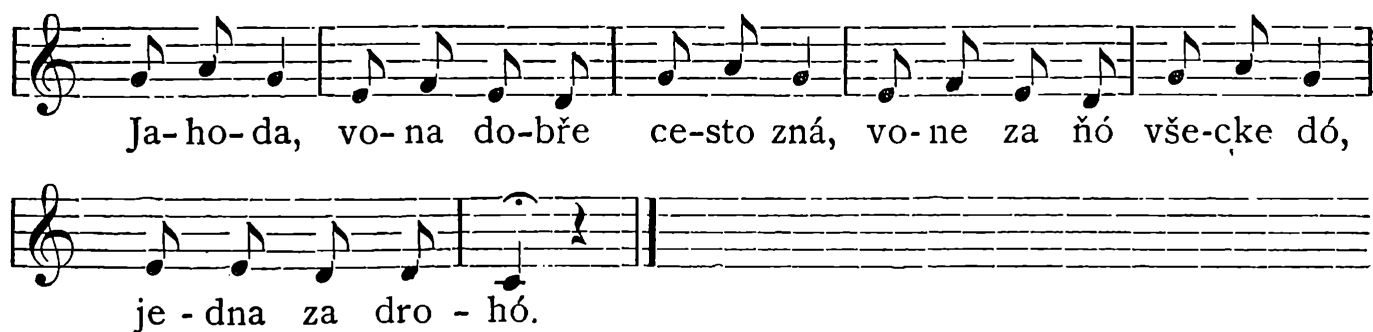
Nebo:
Hoř, plaménku, hoř!
Nebudeš-li hořeti,
povíme to kuřeti!
kuře ti dá kameněm,
budeš hořet plameněm.

Když se skládá oheň, nemá se mluvit, sice ho nesloží. Kuce-li kdo prutem nebo bičiskem v ohni, nesmí jím potom krávy udeřiti, sice by zhubeněla.

Při podzimním ohni odbývají si kravaři svou kuřáckou praxi. Dýmky mají kaštanové, nacpané bramborovou natí nebo listím ořechovým. Mimo jiné hry hrávají si na podzim na myslivce, pukají z pukačů, sbírají léskovce na hody a slídí po hložinkách a dřínkách.

Kde obecní pastýř krávy ve stádě pase, tam děti nezakoušejí radostí života kravařského; jedinou jim zábavou vítati krávy, když se vracejí s pastvy do dědiny:





Mú, kravičky, mú, jedna za druhú,
jedna nese mléčko, druhá telátečko,
třetí smetanu.

Hou, hou, krávy dou,
nesou mlíko pod vodou,
a ta naše jalová
u božího kostela.

Kravák žene krávy,
nažraly se trávy,
napiły se z potoka,
dajú mléka do roka.

Když pak uhodí silné mrazy, pastva přestane; tu nastane i našim kravařům choditi do školy a doma dráti peří. Než i nevlídná zima poskytuje jim dosti zábavy na ledě a na sáňkách. Doma pak v zatopené jizbě večer nastaly přástky, s nimiž se do stavení přistěhovaly milé pohádky, písně a kroniky. Přišel svátek sv. Mikuláše, adventní roráty, veselé svátky vánoční se štědrými koledami.

III.

Děti v obci.

Takovým způsobem při společných hrách i při společné práci, jmenovitě na pastvě, od malička pospolu vyrůstajíce, naše děti jsou jako údové jedné rodiny, jimž každý hospodář v obci je strýčkem, každá hospodyně tetičkou, kdežto tito zase každého chlapce nazývají synkem, každé děvče dcerkou.

Příležitosti, tuto rodinnou spojitost také skutkem prokazovati, poskytují zvláště starodávné, krásné slavnosti roku církevního hojnou měrou. Mnohé starobylé obřady, zachovalé dílem ještě z dob pohanských, už jen tato drobná obec dětská udržuje, obveselujíc jimi nejen sebe, nýbrž i dospělé, a bývají od nich za to štědře odměňována.

1. Doba vánoční.

Ze slavností roku církevního jediná svatomikulášská jest slavností rodinnou. Sv. Mikuláš nakládá toliko dětem domácím u rodičův a u kmotrův. Na radostný tento den těšívají se děti říkadlem:

Slava buď Bohu našemu,
i Mikulášovi svatemu
i take svate Barborce
ať nam nakládě v komurce. (Z Brušperka.)

Mikuláši pak zpívali dětem:

Biskup svatý Mikuláš
již je dávno v nebi.
Dokud býval na zemi,
po dítkách se ptával,
rády-li se modlívalí,
rodičů-li poslouchají,
dary jim rozdával.

A když dítky ráno vstaly,
za okny dar uhlídaly,
od radosti skákaly
a vesele volaly:
Byl u nás přítel náš,
svatý biskup Mikuláš.

Nedočkavé děti škádlívají toho večera „šklibkami“. Vykládají jim, že svatý Mikuláš, veza plný vůz darů, tam a tam vyvrátil. Poněvadž po tmě všeho posbírati nemohl, zůstalo prý tam hojně všelikých mlsků ležeti. Těmto paběrkům říkají šklibky. Komu se jich zachce, musí tam jíti bos. Leckterý nedočkavý všetečka vypraví se tam nasbírat si těch šklibků. Přicházeje potom s prázdnou a šklebě se od zimy a z nezdaru, dochází posměšné potěchy, že skutečně šklibky našel. (Přerovsko.)

Nejvítanějšími jsou dětem svátky vánoční; nastáváť jim tu veselé koledování. V některých krajinách již na štědrý den chodívají děti dům od domu, zvěstující, že otvírají Jezulátku dvěře. Hospodyně je podarují koláčem a sušeným ovocen. Na Zábřežsku zpívají děti koledy pod okny celý advent; většinou však se hlavně koleduje na den sv. Štěpána.

Koledy dětské, jež tuto od jiných koled odlišujeme, buď se zpívají nebo prostě říkají zvláštním zpěvavým rytmem. Zvěstují buď „radostnou novinu, že se nám narodil Spasitel“, nebo vy-

slovují přání všeho dobrého v nastávajícím novém roce, zvláště pak obsahují prosbu za hojnou koledu a hrozbu, nedostalo-li by se jí. I kratičké báje zvířecké vyskytují se v nich:

Koledy vánoční.

1.

Koleda, koleda, oknem ven,
dej vám Pámbůh dobrý den. (Z Mor. Budějovic.)

2.

Já du na koledu,
nesu si pytel,
kdo mi ho dá plnej,
bude můj přítel.

Dejte aspoň půl,
bude plnej stůl,
dejte aspoň štvrt,
nežli přijde smrt.

(Od N. Města.)

3.

Já sem malý chocholáč,
přišel sem k vám pro koláč,
koláč mně dejte,

nic se mně nesmějte,
esli se mně budete smáti,
pět koláčů mně musíte dáti.
(Od Telče.)

4.

Já so chodé pacholíček,
přešil sem k vám pro krajíček,
každé je muj kamarád,
kdo mi řekne: mám tě rád.
(Od Vyškova.)

5.

Ja sem mały začek,
zpívam jako ptaček,
ešče by ja lepší zpíval,
dyby bělečku s masečkem jidał.
(Z Brušperka.)

6.

Já su malý hošíček
a mám pěkný košíček,
ten je plný oříšků,
ponesu ho Ježíšku
do Betléma.
Bratr můj taky

chytne tři ptáky,
jednoho slavička,
druhého stehlička,
třetího pěkného,
bílýho králíčka.

(Od Třebíče.)

7.

Já so malé koledníček, tetičko,
 přešil sem k vám pro červený vajíčko,*)
 pro vajíčko červený, pro koláček bílé,
 jak je vám ten koledníček milé?
 Nehněvete se na mně, stréčičko,
 vetahnite z kapce grešličko,
 koledničko déte, nic se mo nesmjéte,
 von vám za to poděkuje srdečně.
 Pámbu vám to naděli na zahradě na poli,
 budete mět co vehánět ze dvora:
 ze chliva telátka, z konirně hřibátka,
 z némenšiho chlivka jehňátka.

(Od Brna.)

8.

Já sem malý koledníček,
 přišel sem k vám pro troníček,
 troníček mi dejte,
 nic se mi nesmějte.
 Já nejedu s vozem,
 já jedu s károu
 pro tu babu starou.
 Baba sedí za kamny,
 vylizuje kuthany,

pes na ni vrčí,
 že ji dolů strčí,
 kohout na ni kokrhá,
 že jí čepec roztrhá,
 ptáček na ni píská,
 že ji celou stříská.
 Polez, babo, s kamen,
 hodím na tě kamen.

(Od Telče.)

9.

Já su maľý koledníček,
 přišel sem k vám pro půlníček,
 dajte mi trnek,
 mám na ně hrnek;

dajte mi hrušek,
 mám na ně břúšek;
 dajte mi kľobásu,
 třikrát sa ňú opášu.

(Od Vsetína.)

10.

Já su maľý koledníček,
 přišel sem si pro tróníček;

tróníček mi dejte,
 ale se nesmějte;

*) Vlastně koleda velikonoční.

šak já z vozem nejedu,
suchej řepy neveznu,
co mi dáte, to veznu,
třeba pecen chleba,
šak je mi ho třeba,
třeba putnu kořálčů,
šak já jich dóm dovleču.
Dáte-li mi tele,

strčím do kabele,
dáte-li mi prase,
přindu zítřa zase.
Nenechte nás dluho státi,
ozíbe nás v prsty, v paty;
nestójíme na peřině,
stójíme na velké zimě.
(Ode Zlína.)

11.

Já su malý koledníček,
přišel sem k vám pro tróníček,
tróníček mi dejte,
nic se nelekejte,
šak já z vozem nejedu,
co mi dáte, to veznu,
makovníky, vdoľky

pro naše pacholky.
Jak mi nic nedáte,
zle si uděláte,
všecky hrnce vám potřepu,
co v polici máte,
aj tu misu nejkrásnější,
co na ní jídáte.
(Od Vsetína.)

12.

Já sem malý koledníček,
přišel sem k vám pro tróníček,
tróníček mi dejte,
nic se mně nesmějte.
Dáte-li mně berana,
upeču ho do rána;

dáte-li mně krávu,
řeknu: zaplať Pámbu;
dáte-li mně kozu,
uvážu ju k vozu;
dáte-li mně kohouta,
ponesu ho do kouta.
(Ode Žďára.)

13.

Já so malé koledníček,
přišel sem k vám pro tróníček,
tróníček mně déte,
nic se mně nesmjéte.
Bodete-li se mně smáti,
mosíte mně grécar dáti.
Šak já s vozem nejedo,
co mně dáte, to vemo;

dáte-li mně kos medo,
ještě dále pojedo.
Pámbů vám to nadělí
na zahradě, na poli,
ve chlívě telátka,
v maštali hřibjátka,
pod lavicó hósátka.

Já su malá růžička,
vykvétla sem z košíčka,

14. koledovat neumím,
já sa za vás pomodlím.
(Z Lanžhota.)

Já sem malá holčička,
přišla sem pro jablíčka,
voříšky mi taky dejte
a nic se mi nevysmějte.
Ježíšek vás pochválí,
že ste mi mnoho dali.

15. Přidejte mi grošíček
Ježíšku na perníček,
Ježíškovi na kašičku,
osladí si svou hubičku,
aby on libě spal,
své matičce pokoj dal.
(Od Třebíče.)

Já su malá panenka,
nesu vám novinku,
přiběhla sem z Betléma
nyní malou chvílku.

16. Stal se tam div veliký,
že Panna Maria
překrásné Jezulátko
na ten svět zrodila.
(Z Měřína.)

Já sem malá panenka,
vedu Kristu beránka,

17. vedu mu ho na cestu,
aby mě vzal za nevěstu.
(Od Třebíče.)

Já sem malá panenka,
nesu vám novinku,
přiběhla sem z Betléma
tuto malou chvílku.
Narodil se Ježíšek
z Panenky Marije
a tam leží v Betlémě
na kousíčku slámě.
Osli na něj dejchají,
na dudy mu hrají,
Honzíček to uslyšel,
dal se do cupání.
A já sem se tak na něj
po straně koukala,

18. a on mne chyt za sukňu
a tak se mnou zatočil,
co mohl nejvíce,
a já sem si roztrhla
oba dva střevíce.
Pajmámo zlatičká,
poníženě prosím,
udělte mi koledy,
a já domu nesmím;
pantáta by broukal,
že střevíčků nemám,
a já domu nepudu,
až si jiny zjednám.
(Z N. Města.)

19.

Koleda, koleda, Ščepánku,
co to neseš ve žbánu,
já to nesu koledu,
upadl sem na ledu.
Psi se na mne sběhli,
koledu mně snědli.
Co mám smutný dělati,
musím jinú hledati.

Koledy mně dejte,
nic se mně nesmějte,
šak já z vozem nejedu,
co mně dáte, to vezmu.
Dáte-li mně kus medu,
ešče dále pojedu.

(Od Uh. Hradiště.)

20.

Dař vám Pán Bůh tomu domu,
my zpíváme, víme komu,
malému dítětku,
Kristu pacholátku,

on nám dává chléb, žemličky,
velky jabka i maličky,
my na to nedbáme,
koledy žádáme.

(Od Třebíče.)

21.

Ščestí zdraví, pokoj svatý
vinšujeme vám,
napřed panu hospodáři,
potom všem dítkám;
z daleka se bereme,
novinu vám neseme,
co se stalo přihodilo,
vám zvěstujeme.
Narodilo se dítětko
v městě Betlémě
a tam leží nebožátko

v chlévě na seně.
Vůl a osel zahřívají,
otec, matka kolíbají,
nepřestávají.
Vy panenky, na plinčičky
dejte grošíček,
vy mládenci, na peřinky
dejte troniček,
a vy baby, pozor dejte
a to dítětko kolíbejte,
nepřestávejte.

(Z N. Města.)

22.

Dej vam Pambu, pani mili,
svate boží požehnani,
ščesti, zdraví tomu domu.
ešče lepší něco k tomu.

Nesem vam dobrou novinu,
dať nam Buh ščasnú hodinu,
panna syna porodila
a v jesličky položila.

Položila ho na seně,
a to se stało v Betlemě,
krasne božske pacholatko,
Mesiaše nemluvňatko.

Duchem svatym ho počala,
nynej, nynej mu zpívala,
zpívali mu tež anděle
převelmi krásně, vesele.

Tře kralove su přijeli,
hned' mu dary darovali,
zlato, kadidlo a myrhu,
zažali křestansku viru.

Po koledě chodivali,
Krista pana vyznavali,
a my sme take přišli k vam,
že se narodil Kristus pan.

Novu píseň vam zpíváme,
šchedre koledy žadame.

Nejprv panu hospodaři,
ať se koně, voły daři.

Potom pani hospodyní,
by měla štěstí v kuchyni.
Vaše kravy budu dojne,
poznate užítku hojně.

Kerý poctivý mládenec
spomůže panně na věnec
a da na talíř groš česky,
bude mládeneček hezky.

A kery nam něchce dati,
ten peníze z miškem ztratí,
ten bude mít odměnu,
dostane dudlavu ženu,
a ona takeho muže,
co ju za deň odře z kuže.

(Z Brušperka.)

23.

Nesu vám, páni, novinu,
nebel sem u vás rok minul,*)
trouvám, že vám vzácný budu,
až od vás ze dveří puđu.
Slyšel jsem, že jste obráni,
skrže ty prajské hulány.
Pobrali koledu naši,
propili, projedli v masi.
Co my máme tomu říkat,
dyž víme, že je tomu tak.
Dejte nám grejcar neb grešli,
abychme od vás odešli;

a my vám budem děkovat,
aby vám ráčil Pán Bůh dat
na přes rok větší ourodu
za vaši šchedrou koledu.
Napřed panu hospodáři,
ať se koně, vole daří,
potom paní hospodyní,
ať se daří huse, svini.
Nebude na tem dobytku,
bude mít ješče s kolíbku,
bujto syna nebo ceru,
to já vám nezelžu věru.

*) Dle rýmu asi starý aorist minu.

Už jen nás, pane, nezdržuj,
honem ten měšec rozvazuj,

neb na nás čekají jiní,
sou za dveřma nebo v síni.
(Z Měřína.)

24.

Půjdem tady pode dvorem dolů,
najdem hospodáře, on sedí u stolu.
Pane hospodáři, volej na svou pani,
by nám uráčila též koledu dáti.
Dala jest nám dala po červeném jabce,
které jest vyrostlo února měsíce.
Dávej, pani, dávej, bys dlouho dávala,
potom s svým manželem v nebi přebývala.

(Ode Žďára.)

25.

Panimamo, na tym srubě
hniju vam tam jabka hrubě,
ditě vy jich přebírat,
bystě nam tež mohli dat.

Nědavajtě nam jednoho,
bo se zbijem kolem něho,
dajtě nam tři nebo čtyry,
ať se s nima podělím.

(Ze Slezska.)

26.

Dědóško, dědóško, koleda,
díte voříšek nebo dva!
Nedáte-li voříšek,

veslečem vám kožíšek,
hodíme ho do lože,
kdo vám pro ně poleze?

(Z Líšně.)

27.

Koledo, koledo, dědóško,
máte dírko v kožóško,
dáte-li mně voříšek,
zašijo vám kožíšek.
Nedáte-li voříšek,

roztrhno vám kožíšek.
Hodím vám já do lože,
von se vám tam zamaže,
ha ve za něm polezete,
take se tam zamažete.

(Z Líšně.)

28.

Koleda, koleda dědku,
máte-li co k snědku,
ať je kráva nebo tele,

všecko strčím do kabele,
co mně dáte, to vezmu,
třeba starou Verunu.

(Z Nového Města.)

29. Sviňa hrka u krmíka,
tětka, dajtě makovníka,
Jak nědatě makovníka,
vyleju vam ľatku mľíka,
nebo:
pošlu na vás zľého vylka.
(Ze Slezska.)
30. Škvrci jabko na ryndľíčku,
tetko, dajtě makovníčku,
jak nědatě makovníčku,
to vas strčím do rybničku.
31. Ja k vam idu na koľedu,
jak nědatě, hnedť pojedu
do komurky z hačkem
na buchety z mačkem,
všecky vam ich poberu,
co se jednuc naperu.
32. Panímámo z lóke,
déte miso móke,
nedáte-li, běda vám,
celé ol vám poróchám.
(Z Líšně.)
33. Zelená se lóka,
na té lóce chvojka,
seděli tam tři pastěři,
jedli kašo z hrnka.
Přiletěl k nim anděl
a to hím pověďěl,
že se Pán Kristus narodil,
habe každé věďěl.
Me sme chlapci malí,
řáďi bechme brali,
na ručičku po troničko
habeste nám dali.
Jesli nám nedáte
a nás pohněváte,
všecke hrnce vám potlučem,
co v polici máte.
(Z Líšně.)
34. Běži myška k háji,
chytejte ji páni,
já ji chytat nebudu,
zmeškal bych si koľedu.
(Od Třebíče.)
35. Běží malej zajiček,
hledá, kde je Ježišek.
Když k jesličkám přichází,
radostí sebou hází.
Říká: Zdráv buď Ježišku,
chceš-li, dam ti kužičku.
Já neumím nic hráti,
toliko bubnovati.

Zajíc seče na louce,
liška pohrabuje,
komár na vůz nakládá,
pipka našlapuje.

Vlk s kozó tancuje,
hóser jím bubnuje;
beran pivo vaří,
kohót hospodaří.

Pásli ovce valaši
při betlémském sašaši.
Anděl sa jím ukázal,
do Betléma jít kázal.
Děte, děte, pospěšte,
Pána Krista najdete,

Přišli k nám pastýři
z dalekej krajiny,
přinesli nám noviny
o panence Marii,
že se nám narodil
Ježíšek v Betlémě.
Ach, poďme tam, bratrové,
zazpívajme vesele,

Narodil se nám
Ježíš Kristus Pán,
je v Betlémě chlěvě na seně.
Nemá žádnej peřinečky,

36.

Dva kapouni mlátějí,
kohout jím to věje,
husa sedí za vraty,
pořad se jím směje.

(Z N. Města.)

-37.

A ty pane domine,
maso visí v komíně,
enom nám ho děte,
prázdných nepoščete.

(Ze Ždánic.)

38.

on tam leží v jesličkách,
ovinutý v plénečkách.
Maria ho kolébá,
svatý Jozef mu zpívá:
Hajaj, bėjaj děťátko,
ty malé pacholátko.

(Od Vsetína.)

39.

hrajme na husličky,
zpívajme pěsničky.
na moldánky pískajme,
tak Ježíška vítajme.
O vitaj, Ježíši,
pravý Mesiáš,
vitaj, vitaj, náš,
ty si pravý Mesiáš.

(Z Lanžhota.)

40.

ani chatrnej plénečky,
je tak zrozený
na ten svět bídný.

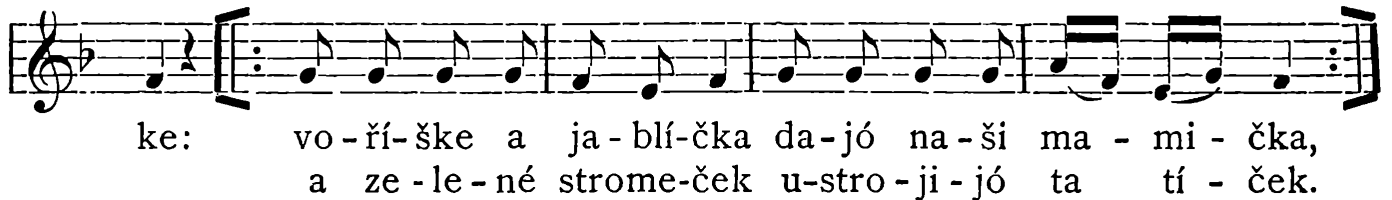
(Z Lanžhota.)

41.

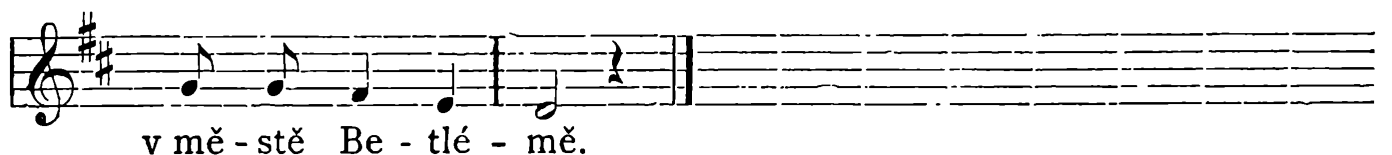
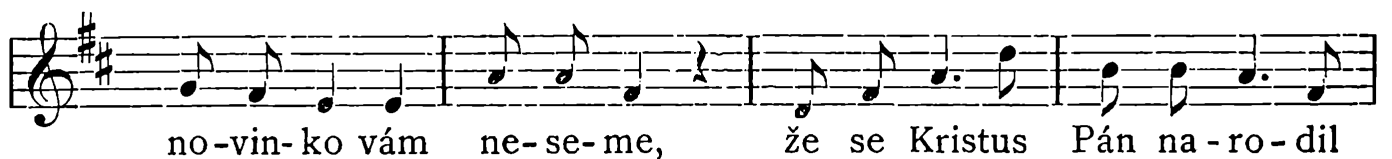
Běží Tomáš s kožóškem, má dvě hose a tři kachne,
 chce ho Ježíškovi dat, velíte mo z potne ven,
 za něm běží Řehoř s potnó, a von chodák toli plakal,
 věrné jeho kamarád; a zatím běl bílé den.

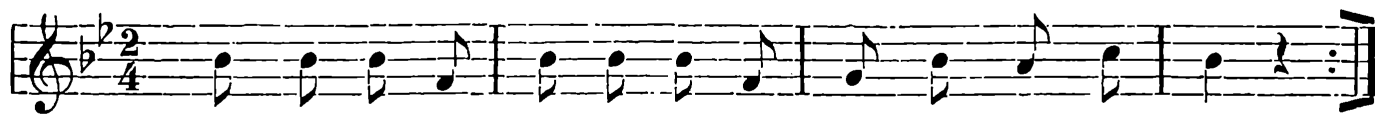
(Z Líšně.)

42.

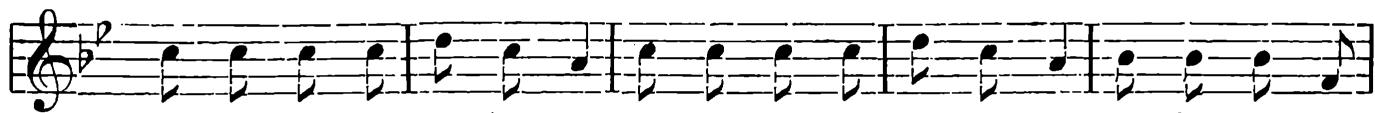


43.





Po-chvá-len Pan Je-žíš Kri-stus, mi - lé Ma - tě - jo!
Haž na vě - ke, kam po-spí-cháš, bra - tře Von-dře jo?



Já do Be-tlé-ma bě-žím, co se sta-lo, já ne-vím, prosím te-be,



vrať se se mnó, ne - co ti po - vím.

Naši bratři v noci došli blízko Betléma,
velká jasnost vo půl noci je vobklopila,
andělské zpěv slešeli,
do Betléma beželi;
že se narodil Ježíšek, pravdo mlovili.

V tem vobecným chlívě leží v seně v jesličkách,
matička ho má chodáčka v bídných plénčičkách.
Von pré také krásné je,
na každýho se směje,
kdo se na něho podívá, pěkně, vesele.

Nepudem tam jenom prázni, milé Vondřejo,
neco jím tam sebó vezmem, dež nic nemajó.
Poďme tam, kamarádi,
vezmime sebó dary,
habechom neco přinesli, dež nic nemajó.

Vzhůru bratři kamarádi, rychle spíchejme,
narodil se nám Ježíšek, dare chestejme.
Sestřičkám to voznamte,
hať každá neco vezme.
Habesme tam za včas přišli, honem pospěšme.

Nuž Ančička rychtáruva smetane troško,
 a sestřička mlenáruva máčko, kropičko,
 Lízinka kramáruva
 mandle, fike také dá,
 a Mařenka šenkýruva piva a vína.

A Cílinka pošt místruva jabka, voříšky,
 Hapolenka citróně, Libuška koření,
 Lucka perník, marcipán,
 cukroví mo take dá. —
 Vod Rosálke pekařuvé mastná žemlička.

Anežka voheň rozfóká, voběd hodělá,
 Evička herbávný pantle, povijáček dá,
 Verunka peří dere,
 poduško mo hošíje.
 Jenom hodně brzo podme, nebo zima je.

Ta Fanyinka stoláruva kolébko nese,
 Dorotka tenkó košulku take přinese,
 Majdalénka pančuške,
 Kačenka dvě sukničke,
 a vostatní pospíchéte, hať tam přindeme.

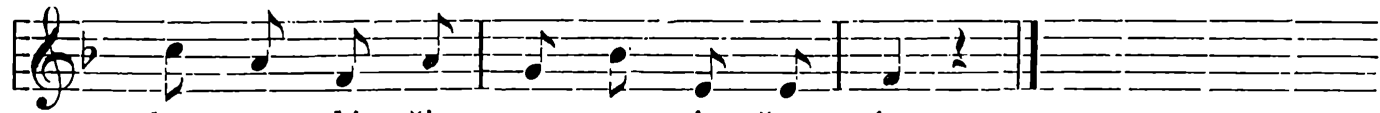
Nynčkom pudem na koledo k pánům sósedům,
 bodeme jich proset vo nějakó koledo,
 Ježíšek nám povídál,
 kdo be nám koledo dál,
 že se jož tam s něm porovná, třebas moc nedal.

Všeci milujme Ježíška, já poslóchéme,
 jeho svatá přikázání zachováváme.
 Srdce čistá připravme,
 be von k nám šil, žádáme,
 jako betlémščí měščani tvrdí nebedme.

45.



Po-koj, zdraví, po - že - hná - ní vin - šu - je - me vám, né - prv pa - no



ho - spo - dá - ři, po - tom i všem vám.

Co se stalo, přihodilo v městě Betlémě:
narodilo se dítěátko v chlévě na seně.

Nemá ani plénečky malý choďátko,
nemá ani peřinenke to ubožátko.

Hospodáři dé patáček na kolíbečko,
hať jo dělá stolaříček temo Ježíško.

46.



Šče - stí zdra - ví, po - koj sva - tý vin - šu - je - me ho - spo - dy - ni,
Z da - le - ka se be - re - me, no - vi - no vám ne - se - me,



ho - spo - dá - řo vám, i va - šém dít - kám, Je - ží - šek se
to vám pra - ví - me, tak jak to ví - me,



nám na - ro - dil, po - sí - lá nás k vám, be - ste mo - le - do da - li,



že já mo jo dám. Chle - bí - čka nechce brá - ti, neb dá - re - ček,
na - kr - mi - la já má - ti,



neb du - ká - tek má - te po - sla - ti. Pro - sí - me vás, vod - by - te nás,



ne-mů-že-me stát, me mo-sí-me do Be-tlé-ma dí-tě ko-lí-
bat. To dí-tě je tak vel-ký, že vám všechno za-pla-tí,
a po smr-ti bo-dem v nebi se ra-do-va ti.

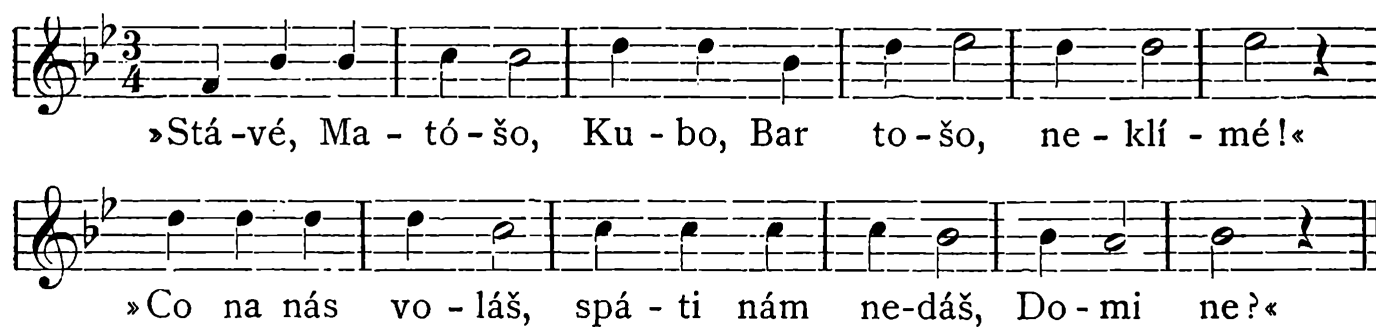
47.



Dé Bůh šče-stí te-mu do-mu, ma-lé-mu di-tát·ku,
bu-dem zpí-vat Pá-nu Bo-hu,
Kri-stu Je-zu - lá-tku, nám, nám na-ro-ze-né - mu.

On rozdává chlib, žemličky, za koledování
jabka, hrušky i oříšky. dé vám Pán Bůh požehnání.
Za naše zpívání, (Od Jihlavy.)

48.



»Stá-vé, Ma - to - šo, Ku - bo, Bar to - šo, ne - klí - mé!«
»Co na nás vo - láš, spá - ti nám ne-dáš, Do - mi ne?«

„Barta, bratr náš, běží meze nás, pospíchá,
hébe klobókem a běží skokem, hotíká.“

„Te Barto, bratře, pověz nám krátce, co běžíš?
zdaliž před vlkem neb před nedvědem hledáš skryš?“

„Běžím s radostí, s velkou pilností meze vás;
narodil se nám a přišel jest k nám král, Pán náš!“

„A že te nelžeš, jak to dokážeš?“ — „Snadno dost!
Narodil se nám a přišel jest k nám vzácný host!“

Vem, Kubo, tróbo a naduj hubo tróbením,
Mácho moldánke, Vávro píšťalke hned za ním!

Te, Vávro, buben táhni s pytlém ven, natáhni!

Pudem k Betlémo ke králi narozenému.“ (Z Líšně.)

49.



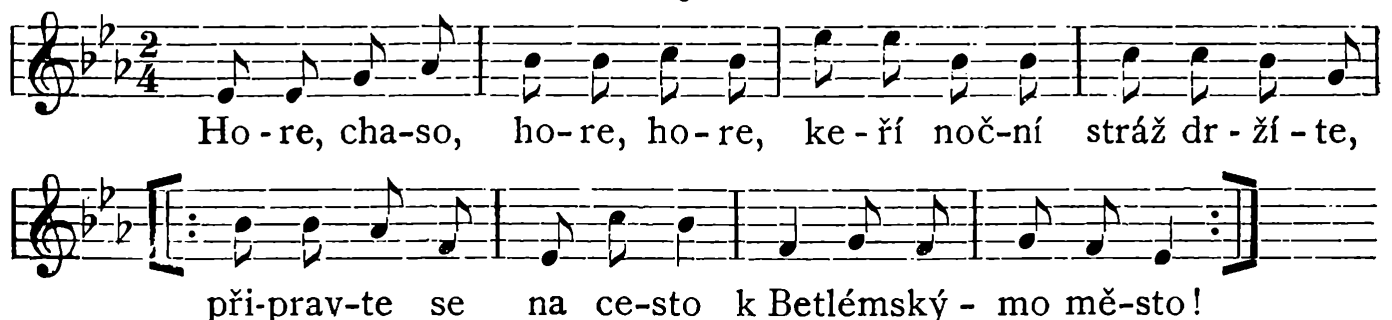
Panna je tam porodila, v jesličce je položila
meze dvěma hovádke, má velký nedostatek.

Snáší bídu, velkou zimu, ach kemo mám dátí vino,
nežli lásce nesmírné, trpí za naše vine.

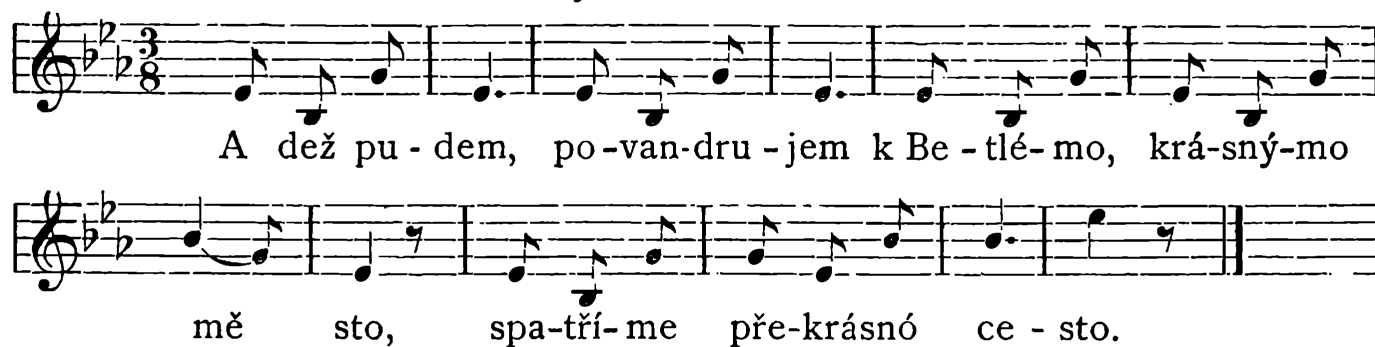
Pospěšte před jesličce, zpíváte mo písničke,
na dode mu pískáte, Jezulátko vítáte.

Vítám, vítám ti, Ježíško, přemilostný pacholátko,
aj vítám ti, králi náš, te seš pravý Messiáš. (Z Líšně.)

50.



Potom zrovna následuje:



A dež pu - dem, po - van - dru - jem k Be - tlé - mo, krá - sný - mo
mě sto, spa - tří - me pře - krásnó ce - sto.

A já pudo a doneso pěkný, bělónký jehňátko
pro to malónký diťátko.

A já pudo a doneso, máme-li voříške doma,
sběhno s nima do Betléma.

Potom se zpívá:



Chceš, Je - ži - ško, s na - ma bý - ti, pa - stýřskó ra - dost' u - ži - ti?
Dá - me to - bě pa - la - ší, prv - ní kvartýr v sa - la - ší.
Jesli se ti bode stéskat, skákat vokolo tebe
bodem pískat, bodem véskat, vod země haž do nebe.
(Z Líšně.)

51.

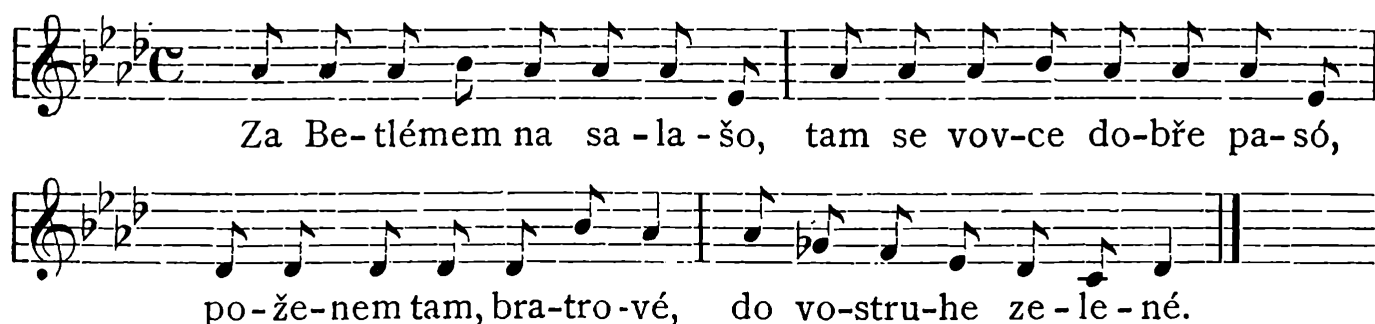


Bra - tro - vé, k je - sličkám po - spí - ché - me, to ma - lý di - řát - ko
při - ví - té - me; dá - re - čke mo da - ruj - me, vo - bě - tuj - me,
že se nám tak po - ní - ži - lo a se na svět na - ro - di - lo,
chvá - lo vzdé - me.

Děláme mozeko Ježíškovi,
 habe von neplakal Jozefovi.
 A te, Kubo, vem tróbo, zatrob na ňo,
 Mikolášek bode pískat,
 Marijánka bode zpívat
 Ježíškovi.

(Z Líšně.)

52.



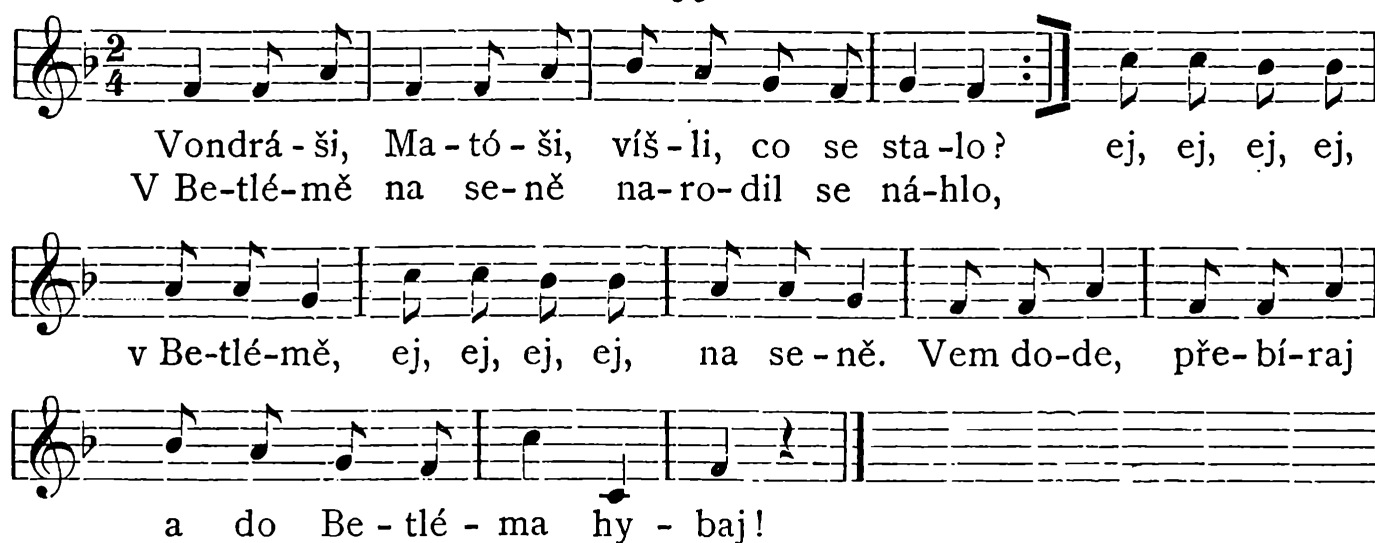
Tam se bodó dobře pásti,
 me si můžem vóheň klásti;
 hodně sobě zatopit,
 kaše sobě navařit.

mosíme se zahříti,
 bodem kašo vařiti.

Te Petříko! vohēň skládé
 a na vovce pozor dávé,

Co pak dáme Ježíškovi,
 maličkýmo panáčkovi?
 Zavoláte Marušku,
 hať napeče koláčků.

53.



Dež k Betlémo přindeš,
 poklonu vzdé králi,
 a potom mu zahré
 na té staré gajdy,

a až já brymzo spravím,
 že je také naščivím,
 doneso pár vajec
 a brymze plné hrnec. (Z Líšně.)

54.

Co to no-vé-ho za-se má bý-ti, hvězda pře-krá-sná

s půlno-ci sví-tí, ptá-čko-vé zpí-va-jí, hla-sy vy-dá-va-jí

vše-mu stvo-ře-ní.

Anděl v oblacích krásně se vznáší,
 všemu stvoření radost přináší:
 Sláva buď mocnému novorozenému
 králi našemu.

Matička nemá peřin pro něho,
 vůl a voslíček zahřívají ho,
 to děťátko malý, v jeslích položený
 na ten svět bídný.

Tomšíčko, ty vem svou poduščičku,
 Martinku, zase ovčí kůžičku,
 Vašíčku, berana, pospěš do Betléma,
 nes ho Ježíšku.

Rozárka bosá vajíčko nese,
 celá, ubohá, zimou se třese,
 šla jest po rybníce, stloukla se velice
 i také vejce.

Dorotka nese v nůši dvě husy,
 ale ty byly obě dvě kusy;
 Cecilka se směje, na varhany hraje
 a je štemuje.

(Od Jihlavy.)

55.



Ej-hle! na tem du-mě, krá-sná hvězda sto-jí, že se tam na-
ro-díl Syn Bo - ží, na-ro - díl se, na - ro - díl ve ve - li - ké
chu-do-bě a měl dva an dě - le při so - bě.

Ach, co to má býti, v Betlémě se svítí,
Panna Synáčka porodila,
do jesliček vložila; ach co já jenom mo dám,
dež já ubožáček nic nemám.

56.

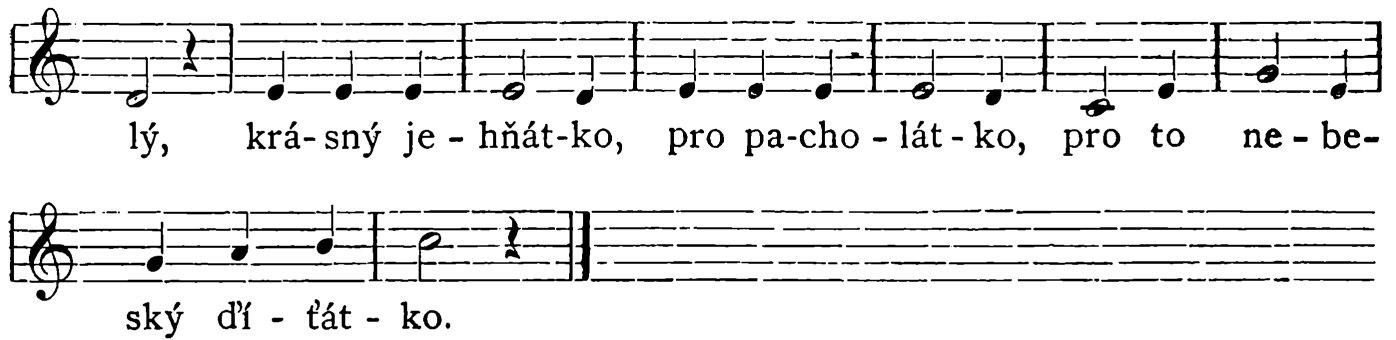


V tomto du-mě krásná hvězda ve-chá-zí, Na-ro-dil se,
že se nám na ro-dil syn bo-ží.
na-ro - díl ve ve - li - ké chu-do-bě a měl dva an - dě - le
při so - bě, a ti mo ve-se - le zpí - va - li, haž se s něm
do ne - be do - sta - li. (Z Líšně.)

57.



Pa-stý - řo - vé, ne-ste da ry, co jen má-te vel-ký, ma-



Jirka, vezmi pecen chleba, bode ho tam zapotřeba:
dříví Tomášo, smetane flašo, nebeského pacholátko.

Poldo hósle, Janko dude, hréte s veselostí všude,
cimbál Františko, baso Vojtiško, polní tróbo Antoníčko.

Děvčátka též dare nesó, zemó se ubohý třesó,
Hanka peřínko, Dorotka plínko, Hedvička dobró polívko.

Marijánka povijáček, Apolenka mlíka žbánek,
Cílka krupičko, to na kašičko, chce podarovat Ježíško.

Terezka šálek tvaroho, pospíchá s něm až na horo,
Barka košíček, v něm pět vajíček, Františka medo hrníček.

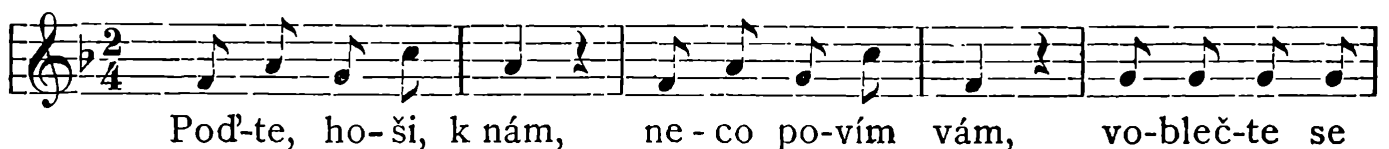
Dež vod jesliček pudete, všeci na koledo jděte,
vemte košíčke na svý ročičke, zpívéte nový písničke.

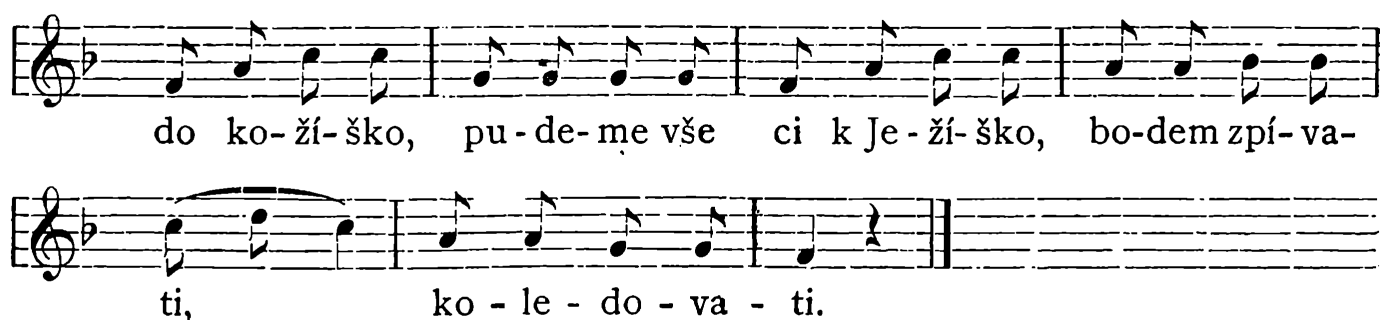
A ve páni hospodáři, hať se vám tam dobře daří,
koledo děte, nic se nesmjéte, radost velkó z toho mjéte.

Narodil se nám Ježíšek, krásné na seně chlapeček,
proto me k vám dem a koledujem, radost velkó významujem.

O Pane, Ježíši Kriste, narozené z Panne čisté,
Te's našem Pánem, me k tobě táhnem, smiluj se nad námi.
Amen.

58.





V oblacích krásných anděl se vznáší,
libém hlasem pozpěvuje, lidem radost vejevuje:
„Narodil se nám, Ježíš Bůh a Pán.“

Leží v Betlémě, v chlívě na seně,
nemá žádné peřinečky, ani chatrné plínečky,
v bídě zrozené, na ten svět bídne.

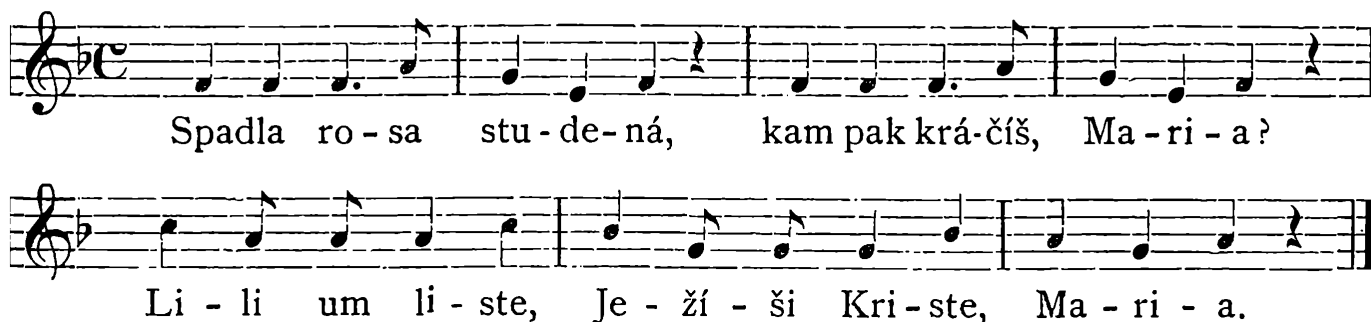
Honzíčko, pospěš a do lesa běž,
dones jen dříví suchyho, ušetř Ježíška milýho,
be nezmrz zemó s Matičkó miló.

Tóninka běží, jož je ho dveří,
nese smetane flašičko, kósek másla a krupičko,
kašičko dělat, Ježíškovi dat.

Tonda s dudama, Vávra s gajdama,
ti k jesličkám pospíchajó, že mo tam trocho zahrajó,
že tam bodó hrát, mozeko dělat.

Tu hnedka hráli, malému Králi:
břim, břim, trala, fidly, fidly,
duj, duj, dada, didli, didli,
hop, hop hopsasa, zpívala chasa.

59.



A já kráčím do Říma
a z Říma do Betléma.
Lilium atd.

Maria se starala,
jaké plinky udělá.
Lilium atd.

Utrhneme z růže květ,
ovíneme celý svět.
Lilium atd.

Maria se starala,
jaké kmotry udělá.
Lilium atd.

Jan a Josef ti budou
ti nám za kmotry přijdou.
Lilium atd.

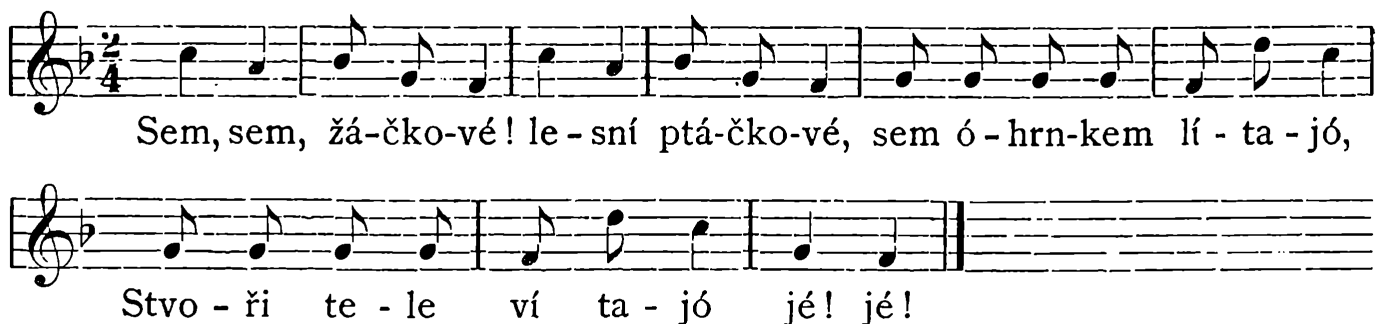
(Od Jihlavy.)

60.



Hajinké, spinké, hajinké, můj Synáčko,
haž se vespíš, med včeličky pak vokusíš.

61.



Strnad uctivě se vohlašuje,
a hiném voznamuje: Narodil se Kristus Pán — Pán, Pán!

Sékorka zbožně hlas vevěšuje,
že vona jediná je, co Pána vohlašuje — Pán, Pán!

Krkavec pravil, že se narodil,
v Betlémě tam na seně Ten, co králem králů je — král, král!

Hrdlička lítá, na Mar'jo volá,
be dala na kašičko, to malýmo Ježíško cokro!

Včelka volala, be Matka dala
na kašičko med, med, med, Ježíškovi hned, hned, hned — med, med!

Ježíšek be spal ha si vodpočal,
žežulka přiletěla, ho jesliček zpívala — kuku!

62.



63.



Běžte všici, přivítáte diťátko,
vemte s sebo nékrásnější jehňátko.

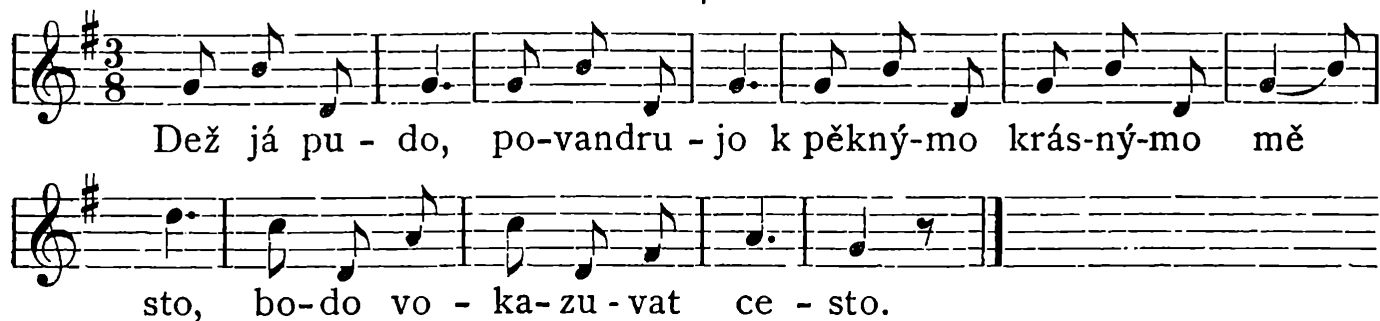
Podťte, bratři, vemte géde, píščale,
zapískáme Ježíškovi vesele.

Co te Barnabášo, co te tam robíš,
že to stádo kozí tak dlóho dojíš.

Nech te koze na salaši chvílko stát,
puďem to hezónké dítě kolíbat.

(Z Líšně.)

64.

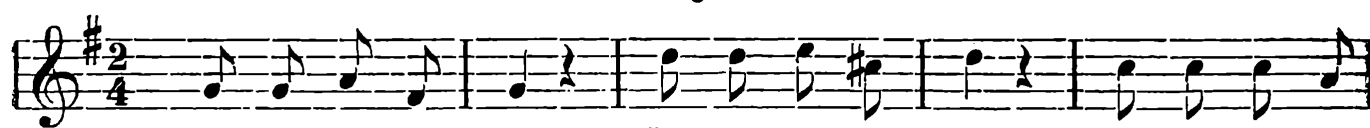


Já doneso a přineso mladóčky, pěkný jehňátko,
co se hodí pro děťátko.

Já doneso a přineso hrníček mlíka sladkýho
pro Pána Ježíška myho.

Dež já pudo, povandrujo z tohoto světa bídnýho,
přiveď nás do ráje Svýho. (Z Líšně.)

65.



Fran-ta s do-da - ma, Hantoš s bobna - ma a Hon-zí-ček



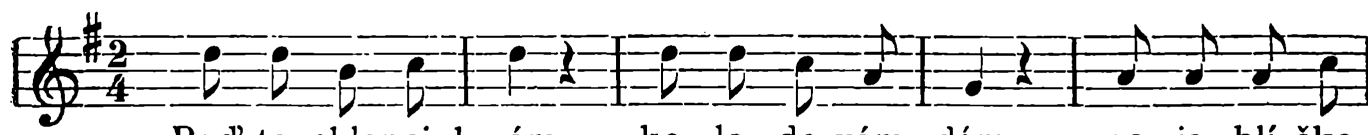
na hó - sli-čke po-spí-cha-jó před je - sli-čke, že tam bo-dó



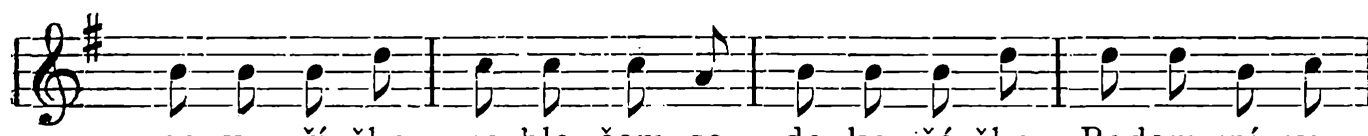
hrát, mo - ze - ko dě - lat.

A tam hned klekli a hrát počali:
břink, břink, tradla, dujduj, dada,
dudli, dudli, fidli, fidli,
hop, hop, hopsasa — zpívala chasa. (Z Líšně.)

66.



Pod'-te, chlapci k nám, ko - le - do vám dám po ja - blí-čko,



po vo - ří-ško, vo-ble-čem se do ko - žó-ško. Bodem zpí - va -



ti, ko - le - do - va - ti.

Jož je zema, mráz, sleším divné hlas,
ptáci v půl noci zpívajó, a pastuškové tróbijó,
co to novýho, neslýchanýho?! (Z Líšně.)

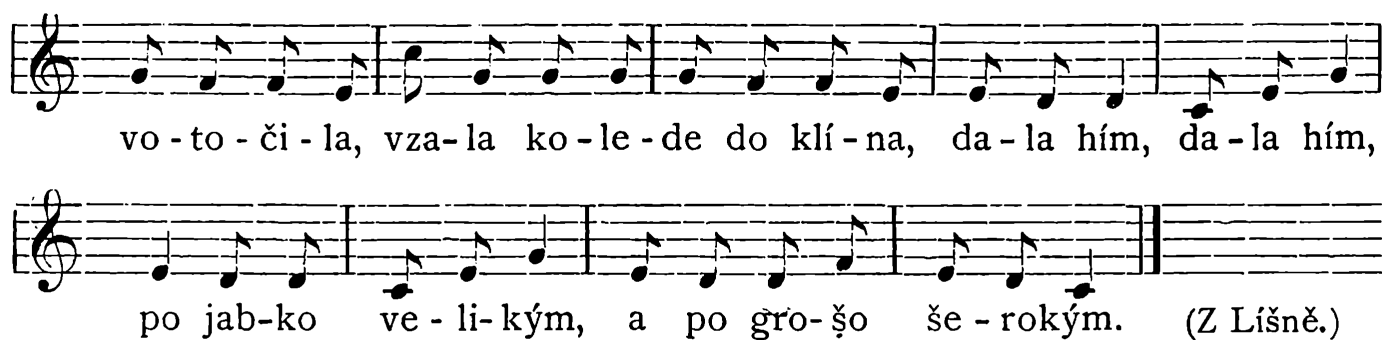
67.

Me sme ma-lí ko-le-dni-ce, rá-di bechme bra-le, po tro-ni-čko,
po pa-tá-čko, de-be-ste nám da-le. Jes-le nám ne-dá-te,
tož se spo-di-vá-te, vše-cke hrn-ce vám roz-tlo-čem,
co v po-le-ce má-te. (Od Zábřeha.)

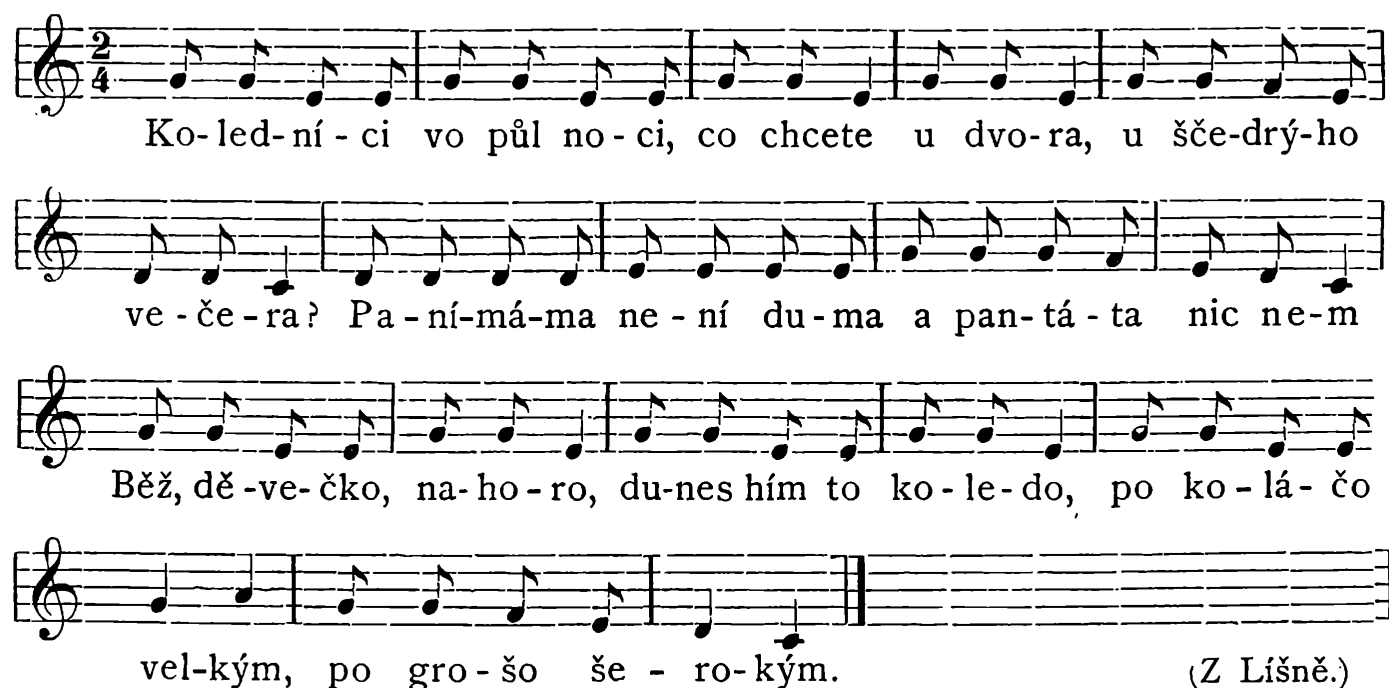
Některé koledy vyjadřují obzvláštní potěšení sousedstva z příchodu koledníků. Zdá se však, že toto neobyčejné potěšení a velikou chuť, obdarovati štědře koledníky, koledníci sami okoledovaným svým zpěvem vnukají:

68.

Ko-le-dní-ci vo půl no-ci u dvo-ra u šcedrý-ho ve-če-ra;
pa-ní-má-ma rá-da be-la, hned na Bět-ko za-vo-la-la:
Hej, Bět-ko, na-ho-ro, dé dě-tom ko-le-dó. Bě-tu-ška se



69.



Nedají-li v některém stavení dětem koledy, odcházejíce zazpívají si píseň smutnou neb i furiantskou.

I.

Radujte se, ptáčátka,
veselte se, zvířátka,
i všecko stvoření,
chválu vzdejte!

Narodil se Kristus Pán,
jenž byl dávno vinšován;
Emanuel spanilý,
Ježíšek roztomilý
v jeslech leží.

Měj se dobře, děťátko,
ty malé nemluvnátko,
odcházím od Tebe
na koledu.

Chci se s tebou dělití,
polovičku ti dátí,
nechť jest málo neb mnoho,
co dostanu od koho,
všecko přijmu!

Obešel jsem okolo,
neminul jsem žádného,
zpíval jsem koledu
u každého.

Chudý by dal, málo měl,
bohatý mě neviděl,
ó Ježíšku, koleda,
všudy nouze a bída,
špatná byla. (Od Jihlavy.)

2.

Odcházím, Ježíšku, na koledu,
chci se s tebou dělit,
polovičku ti dát,
co dostanu od koho,
nechť jest málo neb mnoho,
všecko přijmu.

Chudý by dal, málo měl,
bohatý mě neviděl,
nesměl sem vejít do pokoje.
Kuchařka mě vyhnala,
vařečko mě pleskala.
Můj Ježíšku, koleda
špatná byla. (Od Třebíče.)

3.

Já sem si dnes ráno přistál,
habech moc koledy dostál;
měl sem dnes štěstí,

dostál sem pěsti
vod babe kolnohé,
šmatlavé, patichové.
(Z Líšně.)

4

Ze si skupa a lakoma,
mluvimy směle;
spíše bysmy starej kravě
vytlukli těle,

než z tebe jeden patak,
měli bysmy na tabak;
za třicet let se něvydaš,
musíš zůstat tak.

Na Jemnicku chodí chlapci po koledě s „býkem“. Býkem tím jest hrnec nebo dřevěný mýtník, na jehož otvoru napjata jest kůže jako na bubně, přivázaná motouzem. Uprostřed kůže jest dírka, v níž upevněn pramen žíní. Jeden chlapec drží „býka“, druhý smýká mokrými prsty po žíních, které zvláštním zvukem vrzají. Třetí chlapec nese nádobku s vodou, v níž si onen prsty namáčí; čtvrtý vybírá dárky. Tímto vrzáním chlapci doprovázejí svoje koledy. Dostavše koledy zpívají:

Pozdrav Pámbů, svatý Ján,
když jsme dostali, půjdem dál.
Pozdrav Pámbů, svatý Vít,
když jsme dostali, budem kvít.

2. Sv. tří králův. — Sv. Blažeje. — Sv. Doroty. — Sv. Matěje. — Sv. Řehoře.

Na tři krále provozovávalo se veliké mysterium od osob dospělých po domech, kde měli větší jizbu, a po hostincích. Nyní podobné hry provozují ještě výrostkové. Než i drobní herci, obyčejně chudí hoši z městeček, účastnívají se jich. Přes obyčejné šaty oblekou si bílou košili, otočí se v úpoly červeným pasem, na hlavu si postaví korunu ze zlatého papíru, do ruky vezmou berlu a zpravivše se takto za tři krále, chodí po domech, provozující zvláštní hry tříkrálové:



Ščestí, zdraví, mnohá leta,
me sme k vám přišli z daleka.

„Bes bel na slonce nechodil,
bel be ses bel nevopálil.“

Z daleka je cesta naše,
do Betléma mysl naše.

Král Herodes z vokna kóká,
vidí tři krále z daleka.

„A te černé, stojíš v zado,
vestrkuješ na nás brado “

„Podťe, tři králi, pospěšte,
zprávu o všem mně doneste!“

„Já veznávám, že so černé,
že so z móřeninské země.“

Dež do Betléma přijeli,
Ježíška v jeslích viděli.

„Slonce je toho příčina,
že je má tvář vopálená.“

Ježíškovi se klaněli,
Herodesovi ujeli.



Nad Betlémem hvězda vechází,
 že se narodil Syn Boží.

Aj, co to? v Betlémě se svítí!
 to tam něco mosí býti.

Panna Synáčka porodila,
 do jesliček položila.

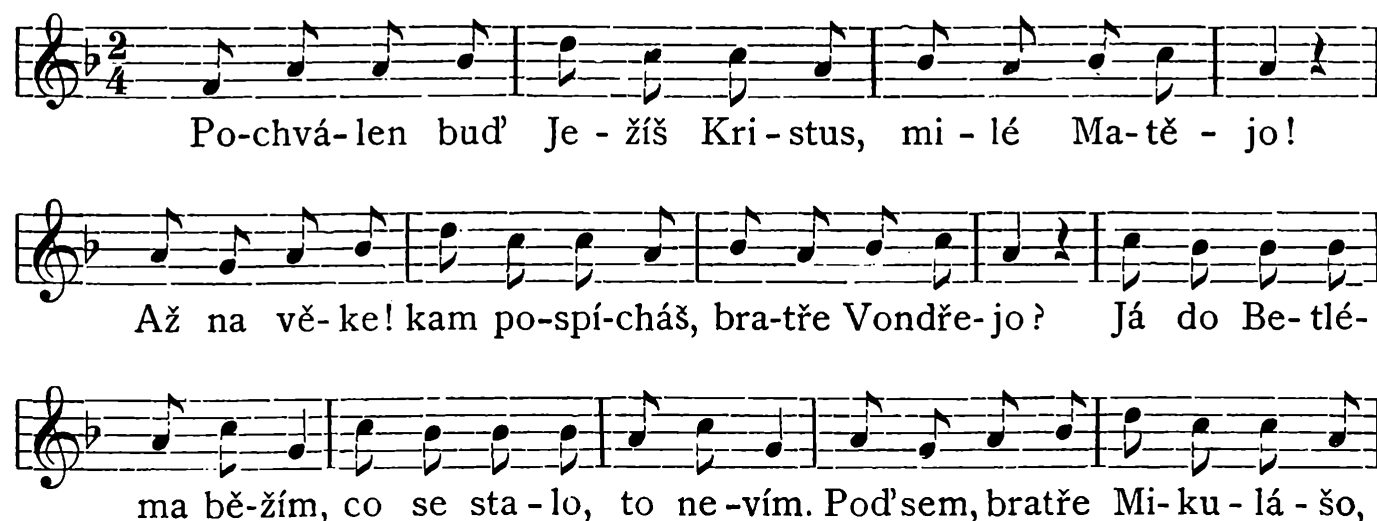
Aj, co mo, bratři, co mo dáme,
 dež me sami nic nemáme.

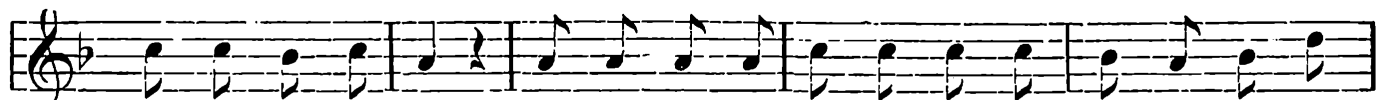
Běž te, Matějko, běž do stáda,
 vem mo jehňátko na záda.

Me tři králi, králi putujem
 šťastné nové rok vinšujem.

(Z Líšně.)

Hra tříkrálová.





já ti to po-vím: na-ší chlapci pá-sli vov-ce blíz-ko Be-tlé-
ma, vel-ká jas-nost' vo půl no-ci ja-ko deň be la.

K a š p a r :



Ej! div-ná věc to me-zi ná-mi, že sme se tak čas-ně sje-li!
Ne-ní se mož-ná do-pta-ti po-na-ro-ze-ným dí-tě-ti.*)

M e l i c h a r :

Ej! má rada je taková,
všem pánům služba hotová:
bechme jeli k Heródesovi králi,
u něho se přezvěděli
vo tem slavným, novým králi.

B a l t a z a r :

Ej! v to chvílo tak hočíňme,
k jeho dvoro všící podme,
von nám bez pochybe poví,
vo těch novinách nám zjeví.
Z těch novin se potěšice
pojedom Boha chválíce.

*) Tímto způsobem říkají se všechny rozpravy.

Služebník krále Heródesa.
 Vzácní páni! Co hledáte?
 zdaž se na mého pána ptáte?
 Já so jeho služebníkem,
 tém nepřednějším drabantem.

Kašpar:

Dež se jeho služebníkem pravíte,
 tak nám toto službo prokážete,
 svýmo páno takto skažte:
 Přijeli sem tři králové vod východo;
 chceli be s něm neco mlovit,
 tajný řeči mo voznámit.

Služebník k Heródesovi:

Pane králi! Přijeli sem tři králové vod východo —
 chceli be s vama mloviti,
 tajný řeči voznámiti.

Heródes:

Ej! di te mně hnedka pro ně,
 neb já jich rád spatřím tade!

Služebník ke třem králům:

Vzácní páni mohó jíti,
 k mémo královi přijíti.

Kašpar:

Ej, za to službo prokázanó
 nemáte nic ztracenýho míti.

Heródes:

Zdraví moji milí hosti!
 Ste mně s podivením dosti!
 Těchto hostů sem se nenadál,
 rád bech vod vás slóva poznal;
 voznamte, kam vaša cesta
 a do kerýho pak města?

Kašpar:

Me sami cestu nevíme.
Jasná hvězda třpytější
vede nás přicházející.

Melichar:

Och! Heródesi králi!
jistě oznam nám:
v kterém městě se to dítě narodilo,
habe vod nás ctěno a chváleno bylo.

Heródes:

Ach já nemám žádné vědomosti,
haž vod vás, přemilí hosti.
Za to vás žádám velice:
na to dítě se ptajíce —
— haž se zase navrátíte,
svoji cestu veplníte —
neodvrhujte dvoro mého;
neb já mo chco dare nésti,
slušné poklono mo hočiniti.

Kašpar:

Ej! zas dál šťastně pojedeme,
po novým králo se ptat budeme.

Melichar:

Aniž já nepochebujo,
neboť mám silné nadějo.

Baltazar:

Ej! tam ta hvězda vechází,
vod ní velká jasnost pochází;
ta nám to vědomost dává,
vědomost vo novým králi.
Nemeškejme! Hned pojedme!

Kašpar:

Ó dítětko, nade kvítko krásnější!
nad slunce, měsíc, hvězde jasnější!
Ó dítětko spanilé,
jak je mě líto tebe,
že máš bet pro nás usmrceno
a na křížo ukřižováno!
Já teď před tebou na zem padám,
sníženě velice tě žádám,
habes přijal ten dar malý,
ó nebeské, slavné králi,
zlato — jak sluší na krále.

Melichar:

Ej! pravda, co pravíš.
Kašpar, Melichar, Baltazar —
spatřili zázračnou hvězdu
třpýtlíci se na nebesko.
Z toho nám Bůh poznat ráčil,
že se spasitel narodil.
Nemeškali jsme jíti,
zázračnou hvězdu následovati.
Já teď před tebou na zem padám,
sníženě velice tě žádám,
habes přijal ten dar malý,
ó nebeské, slavné králi,
kadidlo — jak sluší na krále.

Baltazar:

Ej! me zdaleké krajiny
přicházíme k tobě nyní,
habesme se ti klaněli,
do služby se postavili;
zavopatř svůj palác včílí.
Jaké je tvůj palác nyní:

Vokna ani dveři žádný,
toť só náký díre prázdny;
všode zema, vítr fučí,
tvý překrásný tělo mučí.
Já teď před tebou na zem padám,
sníženě velice tě žádám,
habes přijal ten dar malý,
ó nebeské, slavné králi —
myrho — jak sluší na krále.



Anděl:

Oj! moji tři králové vod východo,
chco vám voznámit v toto dobo,
habeste hinší cestó jeli,
Herodesa krále minuli,
neb Heródes bode chtíti
to diťátko zahubiti.

Kašpar:

Ej! měli sme to vědět prve,
že král Heródes meslí lstivě!
Pročež zanechme tyrana,
jest nám jistá cesta dána;
jedme každé do města svýho,
čert vzal Heródesa zlýho!

Heródes:

Ej! co to novýho sleším,
 velice se nad tím děsím,
 že mám svý království pozbyti
 a hinýmo pod moc dáti.
 Ala! drabante, služebníče můj,
 vem vojsko, dítě mordu
 a teho novýho krále
 hled' zahubiti znenadále.

Služebník:

Pane králi! co ráčili poručit,
 já chco v rychlosti hočinit



Jo-sef chcél vode-jí-ti vod Ma - ri - je Pan-ne a jo s di-ťát-kem



za - ne-chat ta - de.

Při-šel jest kněmo ve sno an-děl



a pra-vil jest mo: »Ne vod-chá-zé!«

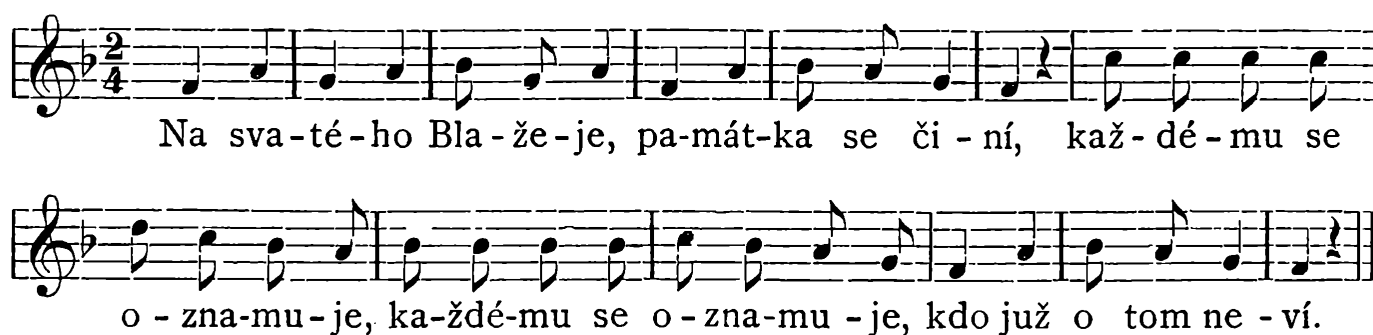
Odcházejíce děti zpívají:



A ve roz-mi-lé ho-spo-dá-ři! Dě-ku-je-me vám za všechne da-re ;
 ať se vám ta - de dobře da-ří!

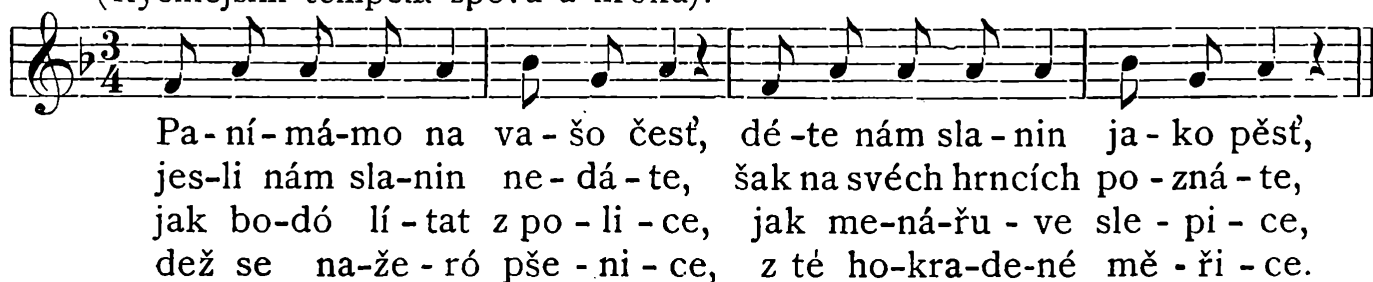


Den sv. Blažeje (3. února) býval svátkem školáckým. Skoláci vybrali se tu sborem, jeden nesl píku ponocnickou, druhý rožen na slaniny, třetí koš na vejce, uzené maso a klobásy. Tak obcházeli osadu dům od domu. Přišedše do stavení, píku zabodli do trámu ve stropě, postavili se řadou a říkali:



Kdo své dítky miluje, vede je k dobrému,
ať je posílá do školy, tam se učí tomu:
nejprve Boha znáti, stvořitele svého,
ve víře vyznávati Krista syna jeho.
Pakli žáka nemáte, na papír nám dejte,
pro jeden groš nebo dva jistě neschudnete.
Jestli nám nic nedáte pro lakomost vaši,
Bůh vám nic nepožehná do stodoly vaší.
Již od vás odcházíme, za dar vám děkujem,
na rok se nám přichystejte, buďte s Pánembohem.

(Rychlejším tempem zpěvu a kroku):





Vlk s kozó tan-co-je, hó-ser hím gaj-do-je, Bra-ble-ne-ček,
ko-hót pi-vo va-ří, slíp-ka ho-spo-da-ří. ve dně v no-ce



ma-lá věc, Pá-na Bo-ha chvá-lí,
pra-co-je, nih-dá ne-za-há-lí. (Z Líšně.)

Dneska je svatého Blažeje deň, zachová se obyčej ten,
když školáci s rožněm chodí po domech u dobrých lidí,
živnosti sobě hledají podle navyklosti starý.

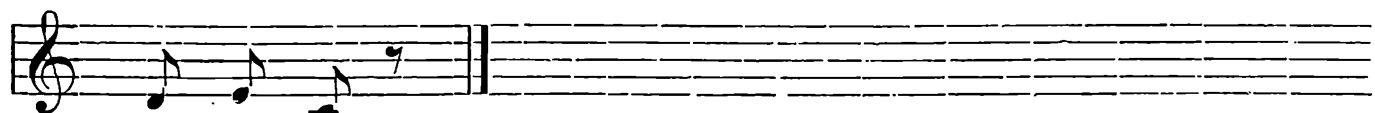
nebo:



Dneska je sva-tý-ho Bla-že-ja deň, me se žá-ci ra-du-jem,



že kos ma-sa dostanem, troško mó-ke a va-jec; všecko je to



do-brá věc. (Z Líšně.)

Hospodyně nadělovaly školáky slaninami, uzeným masem, vejci,
obilím i penězi; to pak všecko žáci odevzdali paní rectorce, která
je za to počastovala.

Dne 6. února provozují, obyčejně chudobné děti, známou vůbec
hru o sv. Dorotě, nebo pějí tuto píseň:

Zvolna.



A ta sva-tá Do-ro-ta, a ta sva-tá Do-ro-ta



ple-tla věn-ce ze zla-ta, ple-tla věn-ce ze zla ta.

A ze samé leluje
od Panenky Marije.

Král dal kolo dělati,
Dorku na něm lámati.

Přišel k ní tam z rodu král,
hned si Dorotku objal.

Dorka Boha prosila,
aby hrom bil do kola.

»Chceš, Dorotko, má býti?
Chci tě smrti zbaviti.«

Hrom to kolo roztřískal
a pohana potrestal.

»Pane, já tvá nebudu,
radši dám pod meč hlavu.«

A to z čistého jasna,
až se celá zem třásla.

Na den sv. Matěje (24. února) vyběhnou děti časně ráno košilaty a bosy do zahrady, obcházejí všechny stromy ovocné a klepajíce na ně proutkem říkají:



Vo-lám, vo-lám na sva - tý - ho Ma - tě - je, ku - dy se ten hlas



ro - zen - dě, všu - de dost' o - vo - ce bo - dě.

(Z Líšně.)

nebo:

Svatý, svatý Matěji,
máme k tobě naději,
kdo ty stromy obejde,
dost' ovoce mít bude.

Na Brněnsku chodí s dětmi do zahrady otec, a když říkají:

Svatý Matijo, dé nám nádiho,
dé nám hrošek, jablek, kadrátek —

hodí jim nepozorovaně ovoce na vrch, že jim ho jako sv. Matě natřásl, kteréž pak děti radostně sbírají.

V pondělí masopustní chodí na moravském Slovensku drobní chlapci „po babkách“. Jeden hraje na housle, a tak obcházejíce sborem dědinu, vybírají slaniny, klobásy i krejcary zpívajíce:

Panímámo, panímámo, černý šorec máte,
také-li nám do košíka kúsek slanin dáte?
Tudy nám nedali, tudy nám dají,
zabili komára, slaniny mají.

Potom jeden křičí: „kvíkalo!“, druhý: „vdákalo!“ a zase zpívají:

Pod šable, pod šable, aj pod obušky,
my všecko bereme, aj plané hrušky.

Fašanky, fašanky s červenými fúsy,
aj ten čert bachratý tancovat musí.

Na Hané v ostatky chodili „gryci“. Přes oblek měli košile podvázané, na hlavách špidlaté čepice papírové.

Dne 12. března, na den sv. Řehoře Velikého, chodívalo 10 až 15 hochů pospolu po osadě na koledu. Jeden z nich, obvykle nejstarší a nejvyšší, přestrojen byl za papeže; na hlavě měl vysokou, z papíru udělanou papežskou mitru, na sobě pak bílý, rovněž z papíru slepený ornát. Druhý hoch zase byl biskupem a oděn byl podobně jako papež, jen že mitru měl poněkud menší a ornát trochu kratší. Třetí byl andělem, jenž místo dlouhého roucha bílého míval přes oděv košili. Všichni ostatní hoši přestrojeni byli za vojáky, měli dlouhé, dřevěné šavle.

Když někam do domu přišli, papež posadil se na židli do prostřed světnice, naproti němu rovněž na židli usedl biskup, vedle papeže po levé ruce stál anděl. Ostatní pak je obstoupili do kola, vytasené šavle držíce v rukou. Pak říkali všeci koledy a zpívali.

Za to dostávali od hospodářův a hospodyň „nějaké ten mešinec“.

Slaninu a maso napichovali na dlouhé šavle, vejce ukládali do sotůrků, hrách a čočku do měchů, mouku do míšků. Také solničku na sůl a pokladničku na peníze s sebou nosili.

O koledu pak společně se rozdělili.

Ře - ho - ře sva-tý ho, ho - či - te le sva-tý - ho

me dnes žá - ci sla-vnost' má-me, ra - dost' z te-ho má - me,

ra-dost' z te - ho má - me.

Kdo dítě miluje, k dobrýmo je vede,
ten svý dítě dá do škole [: habe se hočile :].

Tam se hočí znáti, take milovati
Pána Boha Stvořitele [: Krista, Syna jeho :).

Ha proto nám déte, nic se nehněvete:
pár vajíček a slanine [: štědře nám hodělte :).

Jesli nám nedáte, tak nás rozhněváte,
všecke hrnce vám roztlučem [: co v polici máte :).



Kdo své dítky miluje, vede je k dobrému,
ať tvé dítky jdou do školy, ať se učí tomu

Nejprv Boha znáti, Stvořitele svého,
víře je vyučovati v Krista, syna jeho.

Pakli žáčka nemáte, na papír nám dejte,
pro jeden groš nebo dva jistě nezchudnete:

Pakli nám nic nedáte a nás pohněváte,
všecky hrnce vám potřepem, co v polici máte.

Potom biskup mluvil: Poněvadž nám nastal dnes svátek sv. Řehoře, pročez my žáčkové tu památku připomínáme, a k vám, la-skavý hospodáři a hospodyně, přicházíme, jsouce té naděje, že nás v něčem fedrovati budete. Cokoliv nám dáte, z božího požehnání poznáte. Jenom nám dejte, co se k jídlu hodí: pár mázků másla, aby se nám naše hubička pásla, abychom mohli lépe zpívat, ho-spodáře a hospodyně vychvalovati. Pochválen buď Pán Ježíš Kristus!

3. Neděle smrtná a květná.

Na smrtnou (n. černou) neděli odpoledne vynášejí odrostlejší děvčata ze vsi Mařenu (laš. Mařanu). Děvčata sejdou se v některém domě a vystrojují Mařenu (ve Slezsku) takto: Vezmou došek a rozkroutí jej na poly. Z jedné půly se dělá Mařena. Kde má došek hlavu, utočí se i Mařeně hlava. Ruce skroutí se též ze slámy a přivážou k došku. Na hlavu zavážou Mařeně bílý šátek a do týla přivážou dva lněné lelíky (vrkoče), potom oblekou došek do mužské košile. Když už je košile oblečena, přivážou ruce ke kloubům, aby měla boky jimi podepřeny. Potom nastrčí se došek na dlouhou žerď a dobře přiváže. Pak se Mařeně oblekou tři, čtyři sukně a opáše zelená nebo červená zástěra. Hlava se ozdobí věncem a mnohými pentlemi. — Jinde nastrojují došek do starých ženských hábů.

Mařenu nesou děvčata celou dědinou, počnouce od horního konce. Za dědinou někde u vody nebo nějakého žlebu Mařenu odstrojí a došek tam vhodí. — Kde jest Mařena ve staré hadry nastrojena, tam běží chlapci za děvčaty a perou po ní kamením. Taková Mařena hodí se pak celá do vody, nebo na ní chlapci hadry roztrhají, a to chlapci z celé dědiny, sice by z toho domu, ze kterého by se chlapec obřadu toho nesúčastnil, do roka někdo umřel.

Na Jičsku nesou Mařenu až k lesu, tam s ní šaty svlekou a roztrhají; zatím chlapci v lese utnou „majíček“ a nesou nazpět do dědiny.

Na Šumbersku a na Zábřežsku nastrojí se „smrť“ do pěkných šatův. U lesa se odstrojí, a došek spálí. Do šatů, jež měla Smrť na sobě, přistrojí se děvče, kteréž pak jako „Líto“ nebo „Anděla“ vedou nazpět do vsi. Zatím co děvčata Smrť vynášejí, chlapci jdou do lesa, utnou jedlový majíček a vršek s něho dají Lítu do ruky. Nazpět do dědiny berou se napřed chlapci s majíčkem, okrášleným červenými pentlemi, za nimi děvčata s Lítem. Líto celou cestou po každých dvou krocích se zatočí. Celou cestu obojí zpívají: „Už sme tu smrť zanesli“ atd. Majíček zanesou do toho stavení, odkud Smrť byli vynesli, obyčejně tam, kde bývaly přástvy, a přibijou jej na kalenici; až uschne, sdělá se.

Na Valaších chodí se jen tehdy s Mařenou, když ve smrtný týden (na Brumovsku) nebo za celý půst (na Vsacku) v dědině nikdo neumřel.

Na Kroměřížsku (ve Zborovicích, Nítkovicích a j.) chodí děti po ranní s „májem“ nebo „s borkem“ (po borku), odpoledne děvčata „se smrtó“. Za osadou hodí smrt do dola a zalejí zelnici (zelnou vodou), kterou jedno děvče v putýnce nese.

Na západní Moravě děvčata chodí se Smrtholkou (Smrtholkou). Jest to smrček ověšený skařupami (výfuky) z vajec nebo šneky a věnci ze sečky a z hadérek, jimž „klevety“ říkají. Na vršku stojí panenka z hader. — Na Ivančicku zapichují ten stromek potom před včelínem, aby včely nepomřely. — Na Hodonsku takovému smrčku říkají prostě „stromek“ nebo májek. — V Jablunce na Vsacku říkají mu Mařena a zdobí jej malovanými vejci a papírovými pentlemi („značkami“). — V Kunovicích u Hradiště chodí děvčata s májkem „po královniče“.

V Daskabátě (na Tršicku) na smrtelnou neděli dopoledne děvčata chodí s „jedličkó“, odpoledne se „Smrtó“. V některých dědinách na Hané jest „Smrt“ dutá dyně s vykrojenýma očima, v níž hoří svíce. Před večerem nesou ji na plachtě za dědinu a házejí do vody.

Někde děvčata chodí s Mařenou, chlapci s Mařákem neboli Smrtákem.

Vynášejíce Mařenu a vracejíce se s Litem neb obcházejíce dědinu s Májkem, říkají nebo zpívají starobylé písně obřadní, jako:

1.

Nesu, nesu smrtku k zelenému čtvrtku,
až tu smrtku odnesu, nové leto přinesu.

2.

Smrt nesem ze vsi, nové leto do vsi.
A ty svatá Marketo, dej nám dobré leto
na pšenici, na žito.
Svatý Petr z Říma nese flaši vína,
abychme se napili, Pána Boha chválili.

(Z Dačic.)

3.

Smrt nesem, zanesem, nový leto přinesem.
 Klíčnice s nebe, prosíme tebe.
 Svatý Jiří, svatý Ján po věnečku nese nám,
 nám, nám, tem Vlachovským pannám. (Od N. Města.)

4.

Smrt nesem, zanesem, nový leto přinesem.
 Byďte, paní, veselá, šak vám leto neseme,
 my bružbanci, květovanci s červenýma věnci.
 Jakej je to mazanec bez koření bez vajec.
 Fiala růže kvísti nemůže,
 až jí sám Pámbůh s nebe pomůže. (Z N. Města.)

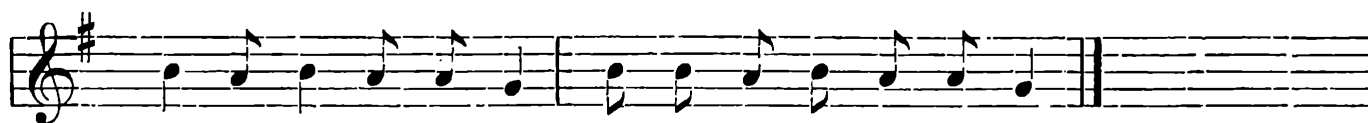
5.

Smrtičko, Lídičko, kdes tak dlouho bývala?
 U studánky u voděanky nohy ruce mývala.
 O svatá Margéto, dej nám dobré leto
 na jaříčky, na pšeničky, na to drobné žito.
 Až budeme žíti, budeme se smíti,
 uděláme plaskanec bez koréní, bez vajec.
 Smrtná neděla, kdes ty klíče poděla?
 Dała sem ich, dała svatému Jurí,
 aby hore stával, pole odmykával,
 aby tráva růstla, všelijaká zelina,
 modrá bílá leluja. (Z Blatničky.)

6.

Smrťo, smrťo bílá, kdes tak dlouho byla?
 U studynky u hlubinky ruce nohy myla.
 Čím's je utírala?
 Červeným potáčkem, bílým koláčkem.
 Koláče ti sníme, tebe utopíme.
 Smrť nesem za lesem, nový léto přinesem.
 Radujte se, dítky, červenýma kvítky.
 Fiala růže kvísti nemůže,
 až jí sám Pámbů s nebe pomůže.
 Svatej Jiří, svatej Ján po věnečku veze nám,
 nám, nám, nám, nám, Jimramovským pannám.

Potom říkají: Zkázala jich Smrtholka pozdravovat, aby jí podarovali něco vázaného; ešli ne, že jich přijde do rána udávit.
 (Z Jimramova.)



Smrt ne-sem za le-sem, no - vý le - to při - ne - sem.

7.

Smrt nesem za lesem, nový leto přinesem.
 Velkonočko milá, kdes tak dlouho byla?
 U studánky u hlubánky ruce nohy myla,
 čtyry funty dva věrdunky mejdla vymydčila.
 Klíčnice s nebe, my prosíme tebe,
 rač nám otevřít, až budeme mřít.
 Svatej Petr, svatej Ján po věnečku nesou nám,
 nám, nám, novoveským pannám.
 A ta paní kuchařka ukradla nám kus těsta,
 zaběhla s ním do Města, prodala ho za tři sta.
 Jakej je to mazanec bez koření, bez vajec?
 Panimámo z louky, dejte vokřín mouky,
 pár vajíček od slepiček, žličku másla od kraviček.
 Urejpněte hezky z hluboka,
 aby vás nebolela ruka do roka.

(Od N. Města.)

8.

Smrtolinko smrtelná, kdes tak dlóho byla?
 U studánky u malé ruce nohy myla.
 A ty milý Vašku, dej nám vína flašku,
 abychme se napili, Pána Boha chválili.
 Svatý Petře, puč nám klíč, nepučíš-li, pudem pryč.
 Kam, kam? Do ty zlaty komory.
 Co tam budem dělati? Stříbro zlato lámati.
 Kam ho budem dávati?
 Šafařovy cérce, ona vije věnce.
 Věnce máme pod prahem, posypané tvarohem.
 My ten tvaroh sníme, věnce zahodíme,
 Panimámo krásná, déte lžičku másla!
 bude-li to maličko, přidáte nám vajíčko,
 na křidelko móky na ty boží dolky.

(Od Třebíče.)

9.

Smrtelenko má milá, kdes tak dlóho bévala?
 Na peci sem sedala, drobný rebe jídala.
 Smrť nesem, zanesem, nový leto přinesem.

(Od Brna.)

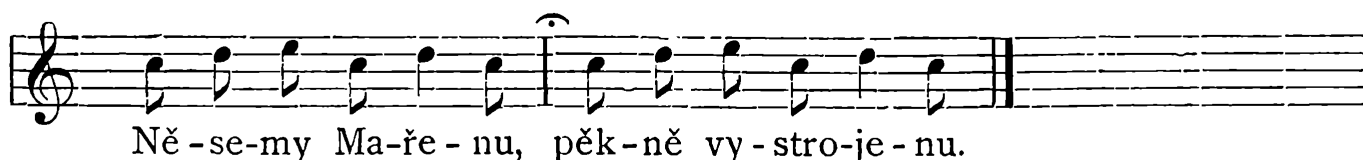
10.

Smrtelnuško smrtelná, kdes tak dlóho byla?
 U studynky u vodynky nohy ruce myla,
 A ty svatá Markyto, dé nám flašu vína.
 abychme se napili, Pána Boha chválili,
 nám, nám, tem Syrovským pannám.
 Zhořela nám fára vedle pivovára,
 všechno zlato zhořelo, jen volovo zůstalo.
 Pajmámo krásná, déte lžičko másla,
 troško móčky na křehóčky.
 Jaké je to mazanec bez povidlí, bez vajec.

(Od M. Budějovic.)

11.

Smrtná neděla, kdes tak dlóho byla?
 U studynky u rubynky ruce nohy myla.
 Čéms ich hutirala?
 Šátečkem, kvítečkem, červeným vajíčkem.
 Panimámo z lóke, déte miso móke;
 panimámo z poli, déte miso soli,
 pět vajíček nebo šest a kus másla jako pěst,
 šak se to hodí všecko sněst.
 Panimámo déte jí, déte jí, ať vás neudáví.



12.

Něsemy Mařenu pěkně vystrojenu. Kaj ju postavimy?
 Na fojtové vrata. Fojtka bude rada,
 a fojt ešče radši, že má černe oči.

Něsemy majíček, uťal ho Janíček, švarny šohajíček.

(Od Příbora.)

13.

Něsemy Mařenu na poły smaženu,
 s vajci, pomazanci.
 O miľa Mařeno, cos ty v postě jedla?
 Zele s kopřivami, hrach ze sľaninami,
 kašu z oškvarkami.

(Ze Štramberka.)

14.

Něseme Mařenu na oleji smaženu.
 A kaj my ju poněsem? Na fojtovu rolu.
 A z fojtove role? Na Stařicke pole.
 A ze Stařickeho pola? Na Fryčovske kopce.
 A z Fryčovskych kopcu? Na Brušperske łuky.
 A z Brušperske łuky? Pujdēm do chalupy. (Z Brušperka.)

15.

Mařena, Mařena, kdes ty klúče poděła?
 Dała sem ich dała tej smrtelnej neděli,
 aby odmykała to zemske koření. (Od Vsetína.)

16.

Mařeno krasna, kaj si huši pasła?
 Pod kopečkem z robenečkem, ež se zema třasła,
 aby trawa rustła, trawa zelena, ež po kolena.
 A vy děvečky, vijte věnečky
 z modrej fjalenky, z biłej ružičky. (Ze Slezska.)

17.

Smrtná neděla, kdes klíč poděła?
 Dala sem já dała svatymu Jiří.
 Svatý Jiří vstal, pola odmykal,*)
 aby tráva rostla, tráva zelená.
 Tráva neroste, pomoz jí, Bože,
 pomozte jí svatý Ján, naposledy Pámbů sám.
 Tamle panna stojí, v zlaté sukni chodí,
 a vy paní matičko, přidejte nám vajíčko
 a košíček másla, aby se nám ta naša huběnka spásla.
 Zatoč se košo, dé nám po grošo,
 roztrhni se míško, dé nám po troníčko.
 Petr jede z Říma, veze flašo vína,
 abychme se napili, Pána Boha chválili. (Od Brna.)

18.

Smrtná neděle, kdes kliče dala?
 Dala sem je dala květným pondělku.
 Květný pondělku, kdes kliče zadal?
 Zadal sem je zadal květným vóterko.

*) var. Svatý Jurí koreň búrí.

Květný vóterko, kdes klíče zadal?
Zadal sem je zadal svatymu Jiří.
Svatý Jiří vstává atd.

19.

Smrtná neděle, ptám se já tebe,
kdes poděla klíče, klíče vod země.
Zadala sem je svatýmu Jiří,
a ten svatý Jiří země votvírá,
aby tráva růstla atd. (Od Záhřeba.)

20.

Něseme Mařaka Ignaca Kačaka,
Kaj ho poněseme? Na fojtove vrata.
Fojtka bude rada, že ma kamarada,
a fojt ešče radši, že má černe oči. (Z Frydlanta.)

21.

Smrťáka nesem s velikým nosein,
do vody ho dáme, nad ním zazpíváme. (Od Holešova.)

22.

Jož sme tu smrť zanesly, novy líto přinesly,
hody dó, květy dó; kamarádi k veselymo průvodu!
Průvod jede proti nám, po věnečku nese nám,
a to všecko tem Studynským panenkám,
tem horenským k vůli, tem dolenským zdůry. (Od Šumberka.)

23.

Nové leto, kdes ty přebývało?
U studně hlubokej, u říky širokej nohy ruce umývało.
Svatý Juří jede k nám, po věnečku veze nám,
těm vrbčanským pannám,
a ne těm horňanským žabám. (Z Bánova.)

24.

Ach náš milý máji, my sme tobě rádi,
vyrůstls nám v hájičku na zeleným trávníčku.
Hodi (tak!) dó, květi (tak!) dó,
a ma (= my) rádi veselymo průvodu.
Ach provode, provode, skoroli tebe bude?
Až vod dneška za štere neděle. (Z Bludova.)

25.

Nové leto, kde ses vzalo?
 U studynky u rubinky tam sem bývalo
 Cos tam dělalo? Kvítí trhalo,
 Jaké? Všelíjaké.
 Má matičko krásná, dej užíčku másla,
 to je ešče maličko, přidej ešče vajíčko,
 milá matičko.

(Z Vracova.)

26.

Přišlo jaro do vsi, kde si, zimo, kde si?
 Byla zima mezi nama, a včil už je za horama,
 hu, hu, hu, jaro už je tu!

(Z Dřevohostic.)

27.

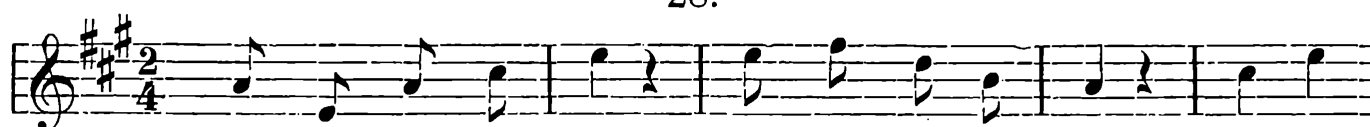
(konec)



Smrtná neděla, kdes klíče poděla?
 Dala sem jich dala svatému Jiří,
 Svatý Jiří stává, zem odemykává,
 aby tráva růstla,
 tráva zelená, růže červená,
 Velkonočko milá, kdes tak dlóho byla?
 U studýnky u rubínky.
 Cos tam dělávala? Ruce nohy umévala.
 Čím ses utírala?
 Léstečkem, léstečkem, červeném šátečkem.
 Hara, hara, hara, zhořela nám fára
 blízko pivovára.
 Pod', matičko, z lócky, dé dám troško móčky.
 Zdá-li se ti maličko, přidé ješče vajíčko.
 Zdá-li se nám ješče mín, pridé ješče kus slanin.

(Ze Ždánic.)

28.



trá-va ve - li ká. Smr - tel - noš - ko mi - lá, kdes tak dlouho
by - la? U stu - dýn - ky, u hlu - bín - ky ru - ce no - hy my - la.
Číms je u - tí ra - la? Šá - tečkem, lí - stečkem, čer - ve - ným va -
jí - čkem. Kde sis je su - ši - la? Na pro - vázkách na ře - tázkách
sem si je su ši - la. O sva - tá Mar - ké - to, dej nám do - brý
le - to na ku - řát - ka, na sle - pi - čky, na poz - dní ži to.

29.

Vel - ko - noč - ko, vel - ko - noč - ko, kdes tak dló - ho by - la?
U stu - dán - ky u ru - bin - ky ru - ce no - hy my - la,
šá - te - čkem lí - ste - čkem, sem se u tí - ra - la.
Smrť sme vám od - ne - sly, no - vý le - to při - ne - sly, buď - te ho - dně
ve - se - lí, že vám ne - co ne - se - my.

Fiala růže kvist nám nemůže,
až jí sám Pámbu z nebe pomůže.

Svatý Jiří vstávej, země votvírávej,
aby tráva růstla, tráva zelená.

Svatá Margyto, dé nám dobrý líto
na pšeničku, na žitečko, na vše obilíčko. (Od Židlochovic.)

30.

V tonu lydickém.



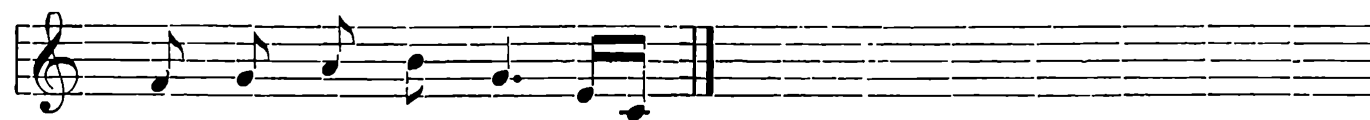
1. Ne - se - me Ma - ře - nu, na vr - chu čer - ve - nú,
2. He - lo, he - lo he - lo! má mi lá Ma - ře - no,



na spod - ku ze - le - nú, pěk - nú pěk - nú,
pro ko - hos u - mře - ěa? Pro ty, pro ty,



pěk - ně při - stro - je - nú. He - lo! he - lo!
Rož - nov - ské pa - choť - ky. He - lo! he - lo!



he - lo, he - lo, he - lo!
he - lo, he - lo, he - lo!

(Z Rožnova.)

V Chromči na Zábřežsku vynáší děvče na holi nastrojenou
Smrt, druhé Smrčáka, ostatní děvčata v rukou majíce máječky
zpívají:

31.



Smrt - ná ne - dě - le, ptám se já te - be, kdes da - la klí - če,

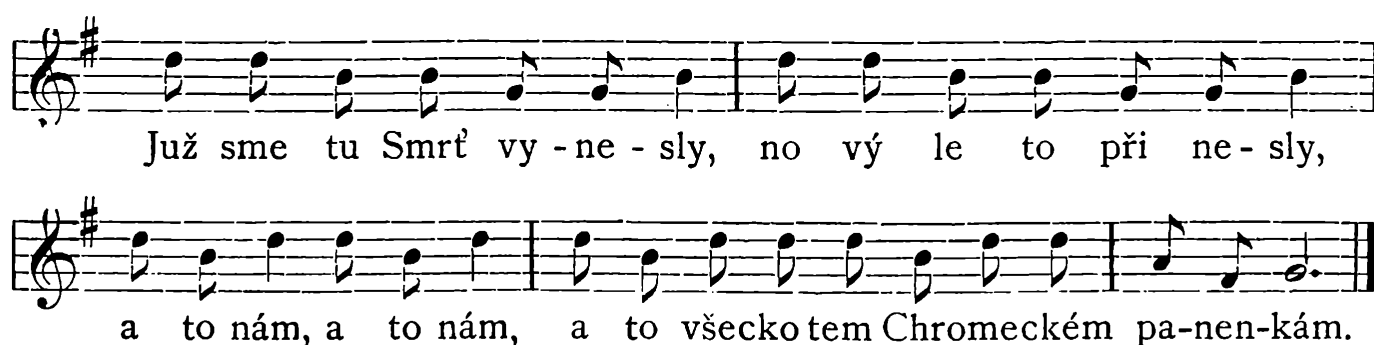


klí - če od ze - mě? Za - da - la jsem je sva - té - mu Ji - ří.



Sva - tý Ji - ří vstá - vá, ze - mě ot - ví - rá - vá, a - by trá - va ro - stla,
trá - va ze - le - ná; trá - va ze - le - ná, fi - ja - la mo - drá,
vše - li - ja - ké kví - tí na vě - nečky ví - ti, a to nám, a to nám
těm Chro - me - ckým pa - nen - kám.

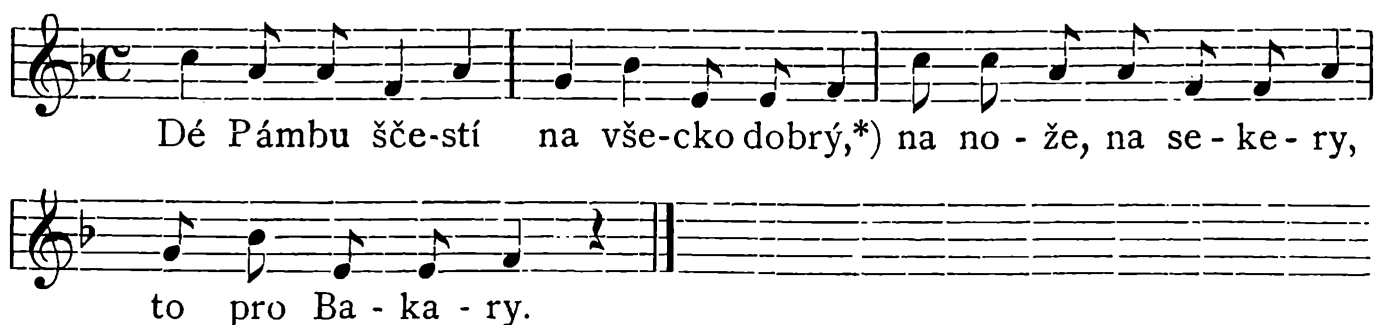
Za dědinou Smrt a Smrčáka odstrojivše a došky spálivše zpáteční cestou zpívají:



Juž sme tu Smrt vy - ne - sly, no vý le to při ne - sly,
a to nám, a to nám, a to všechno tem Chromeckém pa - nen - kám.

V dědině u některé chalupy mají postaven veliký máj. Vrátivše se s Novým letem obcházejí kolem něho a zpívají improvisované žertovné přání, jímž každého souseda v obci obmyslí:

32.



Dé Pámbu šče - stí na vše - cko dobrý,*) na no - že, na se - ke - ry,
to pro Ba - ka - ry.

*) Verš tento opakuje se ku všem následujícím.

na smaženy kobležky, to pro Matějčky,
 na telecí kolínka, to pro Martinka
 na ingust a na péra, to pro rectora,
 na pečený holóbke, to pro Jakóbke,
 po kolena máčky, to pro Horáčky,
 na hlavičku makovó, to pro Berkovó,
 pára koní v kočáře, to pro šafáře,
 hrnec starých tvarůžků, to pro Hambrošku atd.

Na Zábřežsku týden před smrtnou nedělí prosila si děvčata po dědině hrachu na pučálku, říkajíce: „Déte nám trochu hrachu na pučálku, budem strojit Smrtě“. Když pak se vrátila s Letem, v tom domě, kde se strojila Smrtě, měla pučálku.

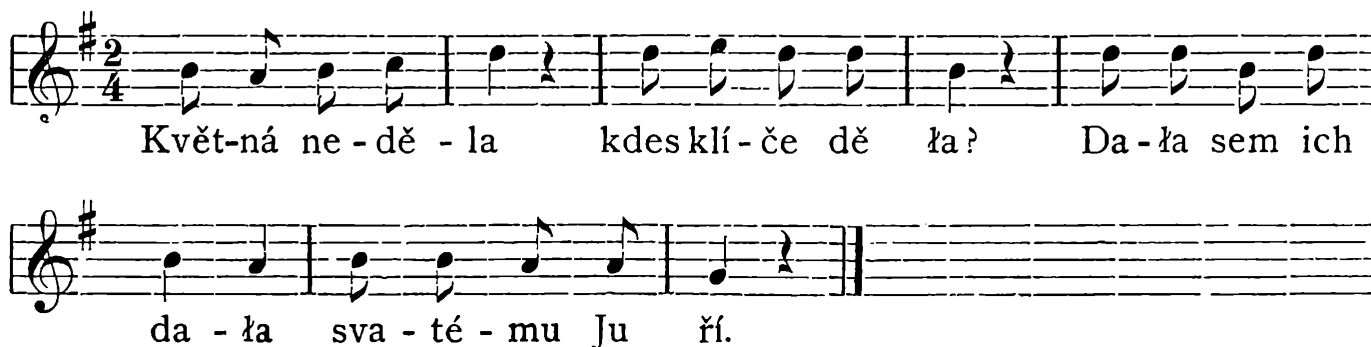
Na západní Moravě, obcházejíce se Smrtholkou, jedna nese pytlíček na mouku, druhá na sůl, třetí košík na vajíčka, čtvrtá hrneček na máslo, čehož všeho po trošce v každém domě dostávají, říkajíce:

Pajmámo krásná, déte nám másla!
 pajmámo z pece, déte nám véce;
 pajmámo z roli, déte nám soli;
 pajmámo z lóke, déte nám móke.

Potom si přichystají společnou hostinu.

Na východní Moravě Mařenu vynášejí na smrtnou neděli a nové leto přinášejí na neděli květnou. Ale jméno toto se vytratilo; děvčata chodí na květnou neděli „s majákem“, t. j. vrškem mladé borovice, ozdobeným pentlemi, malovaným papírem a papírovými obrázky, prozpěvujíce:

33.



Svatý Juří stál*) pole odmykáł,
aby tráva růstła, tráva zelená.

Tráva zelená, fijała modrá,
všelíjaké kvítí na věnečky víti
kvítkem rozkvítá.

Husa divoká letí z vysoka,
volá na sedláčka: Neoř zhłuboka.

Šak já neořu, ani nemožu,
koničky mi ustávajú, a sám nemožu.

A vy vozičé, šnorujte biče,
koně vyvádějte, kočár vytláčejte,
pro pani jedte.

Pro pani jeli, lide hleděli,
co to za panenka, za krásná hraběnka
v kočáře sedí.

V kočáře sedí, pěkně si hledí,
jak do kapce sáhla, zlatý groš vytáhla,
nám ho daruje.



Nám nám tem Młatcovským pannám, a - bychme se na - pi - ťy,
Pá - na Bo - ha chvá - li - ťy, ve - se - lé by - ťy. Pa - ni - má - mo
krá - sná da - li ste nám má - sła, da - li ste nám ma - lič - ko,
při - daj - te nám va - jí - čko, mi - lá ma - ti - čko. (Ode Zlína.)

*) Na Valaších (v Ústí u Vsetína) zpívá se zajímavý variant, v němž se posud zachoval starý aorist: Svatý Juří sta, pole odmyká. „Juřista“ vyslovují jako jedno slovo (= Juří.) Ptal jsem se starších lidí, co by to bylo »Juřista«. To prý, »aby sa to šiklo«.

34.



1. Smrt ná ne - dě - la, kde se po - dě - la?
Čém je u - tí - ra - la?
2. Tam-hle pan - na sto - jí, v zla-tých ša-tech cho dí.
3. Za - toč se ko šo, slož nám po gro - šo;
4. Můj stro-me-čko ze - le - né, pře - dr - žím se te be,
5. Fi ja - la, ja la, cos ve - če řa - la,
6. Ve - ho - ře - la fá ra, blíz - ko pí - vo vá - ra,
7. Krá lov - no mi lá, král te - be vo lá,
8. Sva - té Pe - tr stá vá, zem ot - ví rá vá,
9. Smrt' - ka je ble dá, vo na be jed - la,



1. U stu-dyn-ky, u ru - bin-ky ru - ce no - hy my - la.
Lí - stečkem, plí - stečkem, čer-ve-ným va jí čkem.
2. A ve mi - lá pa - ni-čko,*) při-dé-te nám va - jí čko.
při-dé-te nám žli - co má - sla, ha-be se mně ho - ba spá-sla.
3. roz-tr - hni se míš ko, slož nám po pe níz ko.
4. de-be ne-vím jak be lo, ne - pu - do vod te be.
5. po - lí - ve-čko, s kró - pa-ma, hrách se sla - ní - na - ma.
6. ne-mů-žem jo, po sta-vit, pro-mi - lé - ho krá la.
7. ha-bes k němo při šla, sa - ma je - di ná — —.
ne-be-la tak py šná
8. ha-be trá-va rost la trá - va ze - le ná — —.
9. až o - na se na jí o - na ne - u dá ví.

Na konci zpěvu projevuje se často jakési nevraživé soupeření s děvčaty sousední osady, na př.:

Svatý Jiří, svatý Jan
po věnečku veze nám,
nám, nám tem litenským**) pannám,
nic, nic tem niteckým žabám.
Ty litensky panny vesele zpívají,
ty nitecky žaby pod mostem škrkají

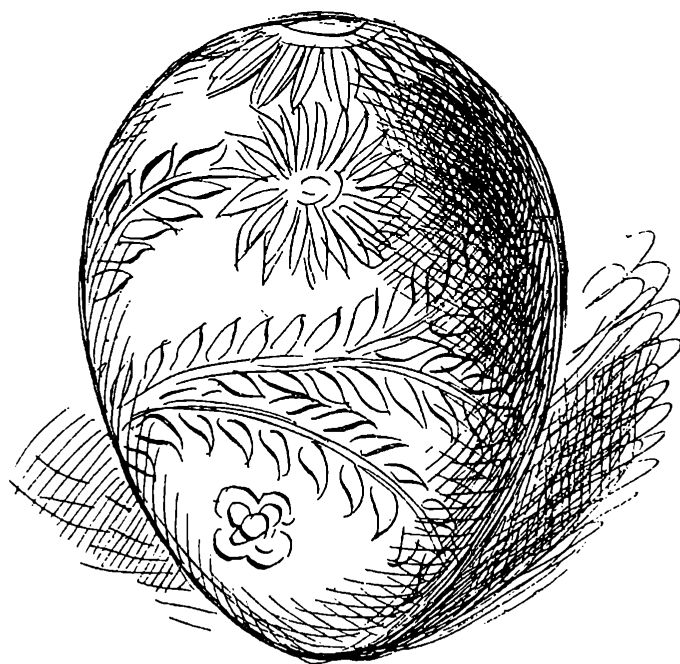
*) Tetičko, kmotříčko, babičko.

**) Litenčice a Nitkovice sousední osady na Kroměřížsku

Na Opavsku tomu říkají „chodit na krasnu“ (krásnou). Tu děvčata pějící:

1. Krasna, krasna, kaj si huší pasla?
A ja sem ich pasla na zelenej łuce, na bilym pałuce.
Biła, biła, kaj si kluče hodiła?
V komořici na polici, tam sem ich chodiła.
2. O majičku zeleny, kaj si był tak dłuho v zemi?
Svaty Juři kořeň buři, zem se otvira,
travička zelena až po kolena,
všelijake kviti na věnečky viti, biła leluja.

Vyšla gvězda do ruždika,*) dajtě vajec do košika,
dvě, tři lebo styry, až (= ať) se podělím.
Nědajtě nam jednoho, bo se zbijem kole něho.



4. Doba velikonoční.

Na zelený čtvrtek po službách božích „zavážou se zvony“; úlohu zvoníkův odtud až do soboty ráno převezmou chlapci. Na společné toto „hrčení“ velikonoční chlapci dlouhý čas už napřed se těší, opravujíce a zkoušejíce nářadí k tomu potřebného, kterýmž na Zlinsku jsou: hrklávky, klapačky, vaľchy a tragače. Hrklávka

*) Sice na Opavsku hvězda; Ruždik prý znamená hájíček. Jinde zpívají: Vyšla hvězda do hvězdika n. od Juřika.

jest česká řehťačka. Klapačka skládá se z prkénka na malém držadle připevněného, na němž uprostřed okolo osy kladívko se otáčí, tlukoucí vpřed i vzad na prkénko. Vaľcha jest kombinovaná hrklávka i klapačka. Jest to větší prkénko, na němž na dolním konci s obou stran přibito po dřevěném péře a mezi péry uprostřed dvě dřevěná kladívka vedle sebe. Zpředu točí se klikou válec, na němž péra po vroubcích sjíždějíce řehťají a kladívka kolíky u válec vtlučenými se pozdvihují a na prkno dopadajíce tlukou. Vaľcha se drží levou rukou, opřena jsouc o prsa, pravou se točí za kliku. Tragač jest větší vaľcha, jejíž válec se otáčí kolečkem uprostřed válce upevněným. Drží se v obou rukou a kolečkem se jede po zemi jak obyčejným trakařem. Sešikování jsou podle těchto nástrojů takto: napřed hrklávky a klapačky, za nimi vaľchy a na konec tragače. Vedení jsouce vyvolenými „pány“, chlapci berou se celou osadou, hrčíce ráno, v poledne a večer a v pátek o třech hodinách. Odhrčevše tři hodiny v pátek, vybírají po domech vejce a peníze, jimiž pak je pání v sobotu po ranním klekání podělí dle hodnoty nástrojů — tragač bere nejvíce, hrklávka a klapačka nejméně — sobě ovšem určivše podíl největší.

Jinde na Moravě nástrojům klepacím jiná jsou jména. Hrklávka sluje: hrkavka, hrkačka, hrkotka, brkačka, vrkačka, vrkač, vrzkáč, vrždák, rehotka, rehotník, rapačka, řehotka, krzačka, skřipáč, ščekotka. Klapačce jinde říkají: klapač, klapotka, klapetka; tragači: rapoták, hrkač.

Na záp. Moravě chlapci klepajíce na chvílku přestanou a zpívají:

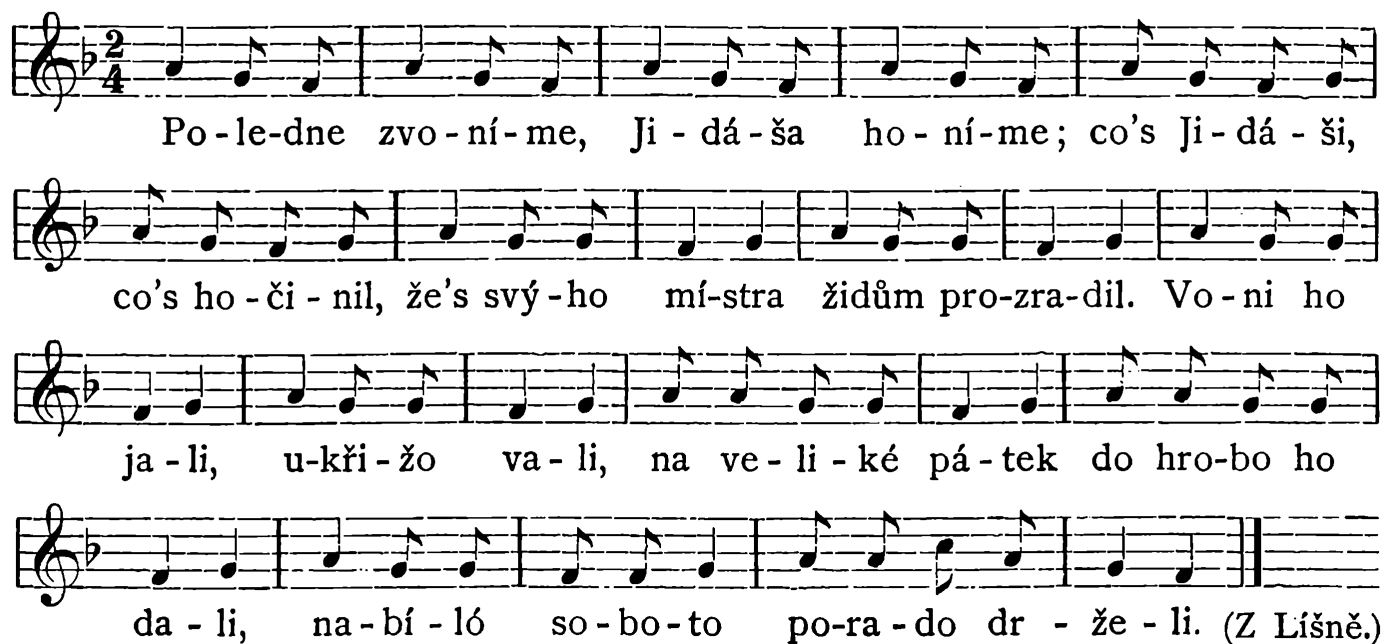


My po - le-dne zvo - ní - me, tím pa - mát - ku či - ní - me,
že Kri - stus Pán pro nás u - mřel a pro nás na kří - ži pněl.

On smrť hořkou podstoupil, by nás hříšné vykoupil,
a naše nepravosti ráčil on na se vzíti.

Protož, milý křesťane, modli se Anděl Páně,
aby nás Bůh vždy zachoval na přímluvu Marie.

nebo:



Po-le-dne zvo-ní-me, Ji-dá-ša ho-ní-me; co's Ji-dá-ši,
co's ho-či-nil, že's svý-ho mí-stra židům pro-zra-dil. Vo-ni ho
ja-li, u-kři-žo va-li, na ve-li-ké pá-tek do hro-bo ho
da-li, na-bí-ló so-bo-to po-ra-do dr-že-li. (Z Líšně.)

Večer zpívají: My klekání zvoníme atd. Ráno sezvánějíce do kostela říkají:



Se-zvá-ní-me, se-zvá-ní-me.

V Boršicích na Strážnicku „vezú na tragači Jidáša“ říkajíce:

Poledně zvoníme, Jidáša hóníme.)
Židé nevěrní jako psi černí
Ježíše jali, ukřižovali,
na velký pátek do hrobu dali.

Na Jemnicku vybírajíce říkají: Zkázali vás pozdravovat naši páni, abyste nám dali vejce vod klepaní.

Na Žďársku chodí děti na zelený čtvrtek s vrbovým proutkem dům od domu říkajíce:

Dej Pánbůh dobrytro na zelenej štvrtek,
abyste měli tak dlouhej len jako tento proutek.
Proutek se červená, leníček se zelená;
šak vám ho Pánbůh požehná.

Na Zábřežsku v týž den chodí děvčátka „po zeleným štvrtku“ Nesou v ruce šátek svázaný na čtyři cípky a vstoupíce do stavení řeknou toliko: „My dem po zeleným štvrtku“.

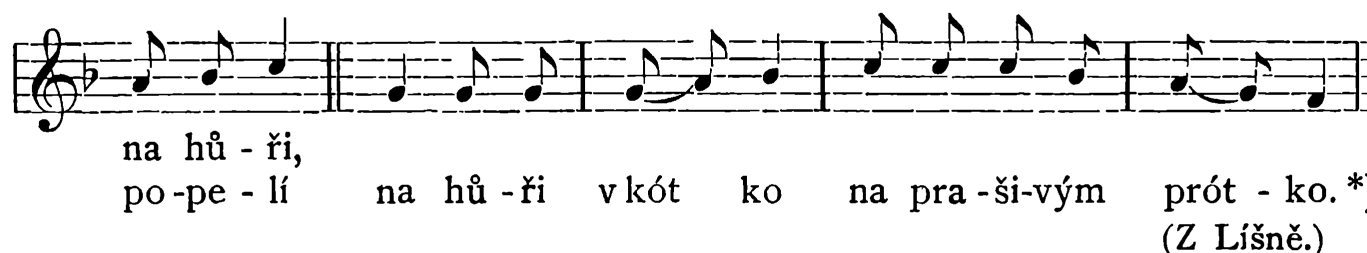
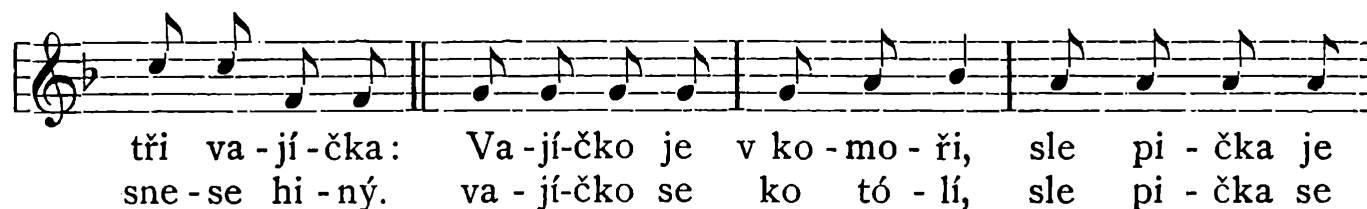
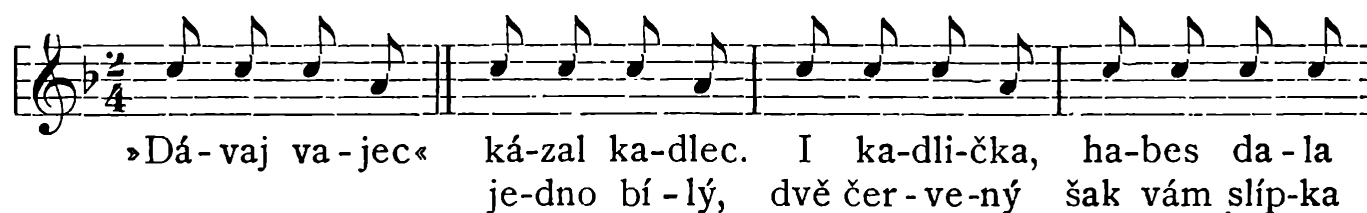
V pondělí velikonoční (červené pondělí) odpoledne chodí dospělí šohaji i drobné děti po mrskačce (Zlinsko), mrskutu (han. a val.), šlaháčce (slov.), šmekrustu (sev. Morava), šmigrustu n. kyčkování (Slezsko). Majíce v ruce „tatar“ (žilu spletenou z vrbového proutí) obcházejí po známých říkajíce:



1.

Stávaj ráno, Maryjáno, dávaj vejca, vyplácaj sa.
Zkázał kadlec i kadlička, abys dala dvě vajíčka.
Lesci nedáš dvoch vajíček, tož ně daj buhty krajíček. (Z Lipova.)

2.



3.

Zkázał kadlec he kadlička, habes dala dvě vajíčka,
jedno bily, dvě červený, šak ti slípka znese hiny
na pece v kótka na červeným prótko.
Slepička se popeli, vajíčko se kutuli.
Koláče só v pece, podme na ně všece. (Od Vyškova.)

*)

Var. U pastýřů v koutku na prašivým proutku;
prašivý se zlámál, zlatý se ukázal.

4.

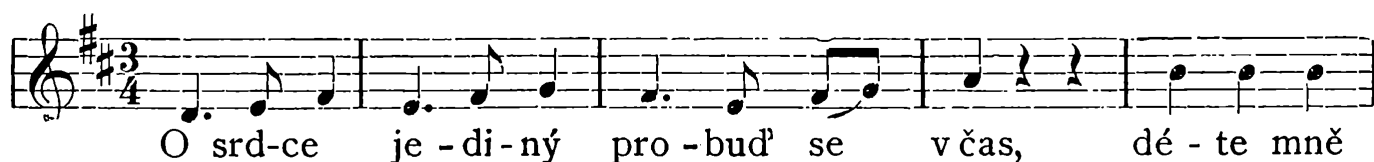
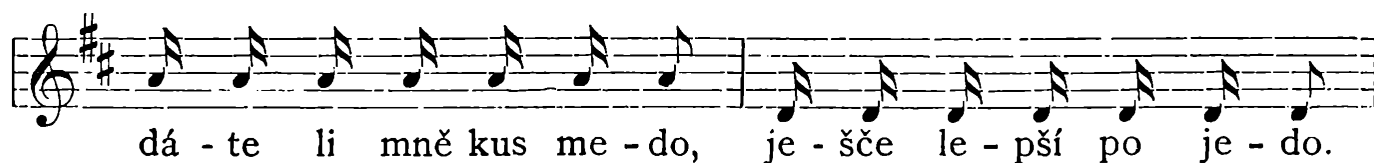
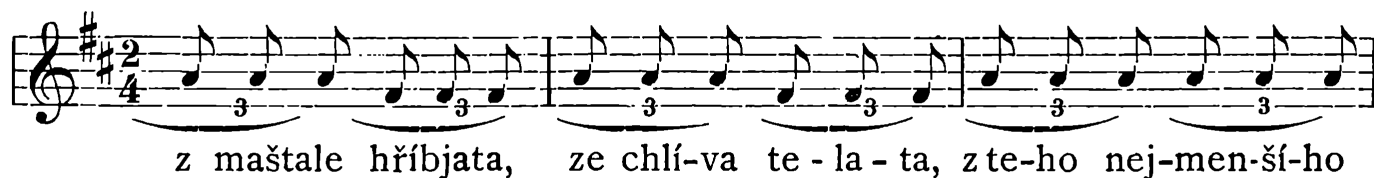
Hody, hody do provody, dejte vajíčko červené;
 nedáte-li červené, dejte aspoň bílé,
 šak vám slepička znese zase jiné
 za kamny v kútku na zeleném prútku.
 Prútek ohnútek, červený kohútek.
 Slepička gdák, vajíčko křáp, nenechte mně tudy dlouho stát.
 Já musím do Prahy ovečky hnat. (Z Vracova.)

Na západní Moravě toho dne „hodují“ říkajíce:

Hode, hode vo provode, dé červený vajíčko.
 Ešli nemáš červený, dé mi aspoň bílý,
 šak slepička znese jiny.
 Slepička chodi po dvoře, vajíčko se váli v komoře.

Jinde zase koledují:

Pochvá-len bud' Je - žíš Kristus, te - ti - čko, při - šel sem k vám
 pro čer-ve - ný va - jí - čko. Va - jí - čko mně dé - te, nic se mně ne-
 smné - te, bo - de - te - li se mně smá - ti, mo - sí - te mně grécar dá - ti,
 a ve stré - čko ve te - ti - čko ve - táh - ně - te z va - ší ka - pce grešli - čko.
 Pám - bu vám to na - dě - lí, na za - hra - dě na po - li,



Na Opavsku v pondělí velikonoční odpoledne, když jdou rodičové na pole zasazovat křížky z „bahníře“ (svěceného dřeva), vezmou své děti až do osmi let s sebou „na škrobánka“. Nesouce s sebou perník, červená vejce a ovoce, pokládají dětem od nejmladšího počínající ke křížkům na zem po dárku, pravíce, že jim to škrobánek (skřivánek) shodil. Obracejíce pozornost dětí na skřivánka, kterýž prý zpívá: „Vidím vidím Vaškoveho Františka“ — zatím položí dárek, pravíce: „Včil tobě, Františku, isto

škrobanek zhodzí“. Krásný to zajisté zvyk, jímž se v dítěti vzbuzuje láska k milému ptáčku.

Na Štramberce dostává každé „křesní dítě“ od „křesní matičky“ (kmotřenky) šmigrustu: snídání a na talíři veliký koláč, vejce, perník a cukroví.

5. Letnice.

V pondělí svatodušní na Slovácích a na Hané honívali krále. Byla to jedna z nejkrásnějších slavností národních lidu moravského. Slavnost tuto děti všude napodobovaly.

Na Přerovsku chlapci „honili krále“. Za koníčky byly jim vrbové pruty. Prut byl z předu ohnut a podvázán, na hoře byla na něm „hlava“ z kvítí a pentlí, pod hlavou visel zvonek. V čele průvodu jel na proutěném koníčku mezi dvěma pobočníky král; měl přes sebe „lipský“ (červený) šátek a byl opásán bílým fěr-touškem. „Objížděli“ dědinu stavení od stavení, dostávali po vajíčku, nebo po kousku slaniny nebo po krejcaru.

O sobě zase chodila děvčata s králem (též děvčetem) a s královnou. Před stavením král s královnou drželi se v úpoly, postupovali v před a vzad zpívající:

Vyletěl sokol
na ten panský dvůr
a vesele zpíval

až se dvůr rozlíhal,
královnu volal.
Královna milá atd. (v. níže).

Na Zábřežsku v pondělí svatodušní ráno kravaři zarazili na pastvisku do země žerď a na ni pověsili věnec ze chvojí. Potom se postavili v jisté vzdálenosti řadou a na dané znamení běželi o závod k žerdi. Kdo první věnec se žerdi uchvátil, byl při slavnosti odpolední vyvolávačem. Na tuto odpolední „slavnost královskou“ měli upletený kočárek ze chvojí na dvojích kolečkách plužních, v něm posadili „krále“, hošíčka to 4—5letého, pěkně ustrojeného, do kočárku zapřáhlo se jich šest, ostatní šli s obou stran při kočárku. U každého stavení se zastavili; na dvoře vyvolávač vystoupil na stoličku a vyvolával: „Hélo, hélo! Poslouchéte horní dolní, jak domácí tak přespolní! Honili sme králíčka po horách

po dolách, po patnásti kabelách. Králíček měl štere nohe, a me sme měle dvě, a než sme se povobhlidle, králíček bel sám Pámbu vi hde“. To pověděv seskočil a stoličku odkopl, a druhý třikráte práskl bičem.

Děvčata zase měla královničku a chodila před chlapci.

Na Záhoří Lipenském chodí pospolu král s královnou. Oběma jsou děvčata oblečena v bíle, hlavy majíce zapleteny a přes sebe pod paží červenou pentli. Chodí dům od domu, v každém zapívají a zatančí.

Na Tršicku chodila toliko děvčata s královnou. Královna byla pod věnečkem, v ruce držela šátek. V jizbě postavila se ostatní děvčata kolem královny, pochytila se za ruce a zpívala; královna se v kole točila. —

Na Podluží chodí „královničky“. Čtyři děvčata nesou baldachýn (malovaný šátek za rožky o čtyři hůlky uvázaný), pátá, „královnička“, jde pod baldachýnem, vlasy majíc rozčesány, „krámský“ věnec na hlavě a druhý nesouc na talíři. Za nimi jdou ostatní děti. Chodí dům od domu, a nosičky říkají:

Královničko královna, tvůj král ťa voľá,
abys k němu išla, nebyla tak pyšná, sama jediná.
Ona neišla, byla sobě pyšná, královna.
Poslala, poslala zelený věneček,
zlatý prsténeček jemu dodala.

Súčky, súčky, súčky, na misečku múčky,
přidala mu vajíčko, zdálo sa jí maličko, královna.
Hára, hára, hára, zhořála nám fára
blízko pivovára, na našeho krála, královna.

Na Hané zpívají:



Krá-lov-no mi lá, král tvůj tě vo lá, abys kně-mu při-šla,
ne-by la tak py-šná, sa-ma je-di ná.

Ona nepřišla, poslala posla:
 Ach, můj milé posle,
 spravuj všecko dobře,
 jako já sama.

A on spravoval, sobě namlóval,
 překrásno děvečku
 v růžovém věnečku
 sobě namlóval.

V Kuřimě na Brněnsku po tři neděle před letnicemi chodily dvě králky oblečené v bíle, ostatní děvčata šla okolo nich, v ruce májky nesouce. Braly se dědinou, pějíce sv. píseň: „Ježíši ukrytý v svátosti, klaníme se Tobě s vroucností“, potom ke křížům se pomodlit. Vybíraly vejce a slaniny, z nichž pak si na sv. Duch ustrojili trachtu.

V Boršicích na Strážnicku tolikéž děvčata, na hlavách majíce věnečky a v rukou májky a královnu „zadrúženú“ mezi sebou, jdou průvodem ke kapli sv. Jana, svaté písni zpívajíce. Pomodlivše se u kaple, věnečky a májky poskládají do ní.

V Blatničce ostatní děvčata nesou v rukou lipové haluze. jimiž královničku nadkrývají, že jí ani neviděti. Zastavují se u každých dveří a tu ji ukážou pějíce:

Královničko králová, král miťy ťa volá,
 abys k němu přišla a nebyla pyšná, sama jediná.
 Ona nepřišla, poslať posla,
 zelený věneček, zlatý prsténeček, jemu ho dať.
 Nedajte nám dlúho stáť, budeme vám stěny drať.
 Královna bosá, studená rosa, královnička královna.

V Javorníku chodívala děvčata „s královnou“; nosila pannu na hůlce po poli zpívajíce.

V Postřelmůvku na Zábřežsku vozila děvčata královničku v dětském kočárku, zakuklenu, ona měla v rukou nůž a vidličky. Kdo se na ni díval, toho píchala.

V Kamenici na Jihlavsku chodí děvčata s „chudou královnou“, říkajíce:

Chudá královna, chudý král, nemáme volů ani krav.
 Chce se nám královna vdáti, nemáme jí co dáti.
 Pajmámo krásná, na žličku másla,
 na křidélku mouky na ty boží dolky.

V Koberčicích na Slavkovsku chodívá králka na sv. Kláru dne 12. srpna,*) bíle oblečená se zeleným věnečkem na hlavě pod baldachýnem, ježž nesou čtyři děvčata.

Starobylý tento obřad, v němž se tají dávná pohanská báj o Vesně a jarním slunci, teprve v době novější v některých krajinách nabyl rázu zcela křesťanského, jakož i jinde děti místo starých písní o Mařeně pějí nábožné písně: „Poděkujmež Pánu Bohu“ a p.

*) Králka, klarka, Klára.

O B S A H.

	Strana
Předmluva	3— 5
Úvod . . .	7— 8
I. Děti v rodině	9— 42
1. Narození dítěte. — Zkoumání budoucnosti. — První koupel. — Křest. — Odstavení. — Pověrečná péče o blaho dítěte	9 — 12
2. Kolébavky. — Hry s nemluvnětem	13— 23
3. Dětská řeč. — Modlitbičky. — Dětské pohádky. — Domácí kázeň. — Říkadla vychovávací. — Dětská mythologie. — Láska mateřská	23— 42
II. Děti mezi sebou	42—216
1. Děti v přírodě. — Ptactvo. — Hmyz. — „Žúžel.“ — Čtvernožci — Kvítí	42— 52
2. Ptačí řeč. — Mluva čtvernožců, hmyzu a žab. — Mluva zvonův a cepův. — Jiné zvuky mechanické	52— 84
3. Říkadla společenská	84—107
4. Říkadla satirická	107—124
5. Dětské hádanky a podobné zábavky .	124—156
6. Dětské hry	156—197
a) Hry drobných dětí. — Hry společenské. — Hry závodné a zápasné	. 156—176
b) Hry v míč	. 177—180
c) Hry v blechu a špačka .	. 180
d) Hry ve fazole a lusky	. 180—182
e) Píšťalka, frkalka, pukač a jiné nástroje dětských her a zábav	182 187
f) Jarní hry dívčí provázené zpěvem .	. 188—197
1. Na Helišku	. 188—192
2. Na křepelíčku	. 192—193
3. Na konopky	. 193—194
4. Na kamenný most	. 194—195
5. Na Neboru	. 195—196
6. Na holuběнку	196—197
7. Na černého Jana .	197
8. Šátečková	. 197

	Strana
7. Děti pastevci . .	198—216
a) Husaři, kozaři, kravaři. — Počátek pastvy. — Bič. — První den pastvy. -- Letnice kravařské .	198—203
b) Popěvky kravařek. — Helekačky .	203—211
c) Zábavy kravařů. — Plevačky. — Kravařské hodiny a pranostiky. — Kravařská strava. — Společná pastva na podzim	. 211—216
III. Děti v obci .	216 280
1. Doba vánoční	217—245
2. Sv. tří králův. — Sv. Blažeje. — Sv. Matěje. — Sv. Řehoře	. 245—257
3. Neděle smrtná a květná	. 258—272
4. Doba velikonoční	. 272—277
5. Letnice	. 278—280
